

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**TÜRK BASININA GÖRE
ULUSLAR ARASI DENGELER İÇİNDE
BULGARİSTAN VE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ
(29 Eylül 1913-31 Mart 1914)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Emine AŞÇI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ**

Ankara-2007

ONAY

Emine Aşçı tarafından hazırlanan “Türk Basınına Göre Uluslar Arası Dengeler İçinde Bulgaristan ve Türk Bulgar ilişkileri (29 Eylül 1913 - 31 Mart 1914)” başlıklı bu çalışma 11.01.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği-oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

.....
[Unvanı, Adı ve Soyadı – Başkan]

Doç. Dr. Vahdet Keleşyılmaz

[İmza]

.....
[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. M. Akif Tural

[İmza]

.....
[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Mehmet Şahingöz

ÖNSÖZ

I. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri olan Balkan Harbi sırası ve sonrasında Balkan coğrafyası büyük acılar çekmiş, savaşın getirileri ve kayıpları devletlerin iç yönetimi ile birbirleri arasındaki münasebetlerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Öyle ki bu savaş sırasındaki gruplaşmalar I. Dünya savaşı'nın da saflarını belirlemiş ve bu saflaşmalarla ülkeler kaderleri için yol ayrımı niteliğinde olan bir tercih yapmışlardır.

Bu devletlerden birisi de Bulgaristan'dır. İki büyük savaş arasındaki bu kritik dönemeçte Bulgaristan içeride özellikle II. Balkan Savaşı sırası ve sonrasında büyük kayıplarının bir listesini çıkarmış ve bu listeyi bu şekilde biçimlendiren müsebbiplerini aramaya koyulmuştur. Ardından o vakte kadar peşinde koştuğu hülyâların birer birer yıkıldığına, sırtını verdiği ağabeylerinin kendisini nasıl yüz üstü bıraktıklarına şahit olmuştur. Hatalarının pek çoğunun farkına varan Bulgarlar bundan sonrası için daha akıllı adımlar atmaya, dostlarını düşmanlarını doğru belirlemenin varlıkları veya yok oluşları arasında ince bir sınır çizdiğinin ciddi anlamda farkına varmaya başlamışlardır. Denilebilir ki Balkan savaşları Bulgarlar için büyük bir Balkan İmparatorluğu kurma veya söz dinleyen uslu bir çocuk gibi küçük bir devletçik olarak kalmanın ayırdı niteliğinde olmuştur.

Balkan Harbi'nin hemen sonrasında altı aylık süreçte Bulgaristan ve Türk – Bulgar ilişkilerinin irdelendiği bu çalışmada daha önce Türk kaynaklarında bu kadar ayrıntılı olarak araştırılıp incelenmemiş olan bu konudaki literatüre katkı sağlamaya gayret edilmiştir. Omurgası dönemin en önemli gazetelerinden Tanin ve Tercümân-ı Hakikat'e dayalı olan tezimizde ilgili olabilecek tüm kaynaklar irdelenmiş yazılı – basılı materyaller ve çeşitli makalelerle konu zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamın başlangıcından sonuna kadar engin tecrübesi ile bana yol gösteren hocam, sayın Doç. Dr. Vahdet Keleşılmaz'a, aileme ve ağabeyim Taner Aşçı'ya, üzerimde emeği bulunan tüm hocalarıma ve manevi desteklerinden ötürü Vakıflar Genel Müdürlüğü VAYS Projesi'nde çalışan sayın hocalarım, şeflerim ve sevgili mesai arkadaşlarıma, TTK, TBMM Mikrofilm ve Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Emine Aşçı

Ankara 2007

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	

A. AYASTEFANOS SONRASINDAKİ BULGARİSTAN'IN PANORAMASI HAKKINDA	1
1. İlk Bulgar Komita, Örgüt ve Partileri	6
2. Balkanlılaştırmanın Temelleri.....	9
B. BALKAN SAVAŞLARI VE DENGELER	
1. Balkan Savaşları'nın Sebepleri	9
2. Balkan Savaşları'nın Başlaması	11
3. Balkan Savaşları'nda Bulgaristan'ın Durumu	14
4. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Durumu	16
5. Harbin Akabinde Balkan Devletleri'nin Genel Portresi	17

I. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA BULGARİSTAN'DA GENEL DURUM

A. BULGARİSTAN'DA SİYASİ DURUM	23
1. Harbin Müsebbibi Olarak General Savoff'un Durumu	27
2. Harbin Müsebbibi Olarak Kral Ferdinand'ın Durumu.....	33
3. Bulgaristan'da Seçimler	41
B. BULGARİSTAN'DA EKONOMİK DURUM	85
C. BULGARİSTAN'DA ASKERİ DURUM	91

II. BÖLÜM
BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA
BULGARİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI

A. BULGARİSTAN VE BALKAN ÜLKELERİ	97
1. Bulgaristan'ın Yunanistan ile Münasebetleri	110
2. Bulgaristan'ın Sırbistan ile Münasebetleri	115
3. Bulgaristan'ın Romanya ile Münasebetleri	120
B. BAZI BATILI DEVLETLERİN BULGARİSTAN'IN DIŞ POLİTİKALARINDAKİ ETKİLERİ.....	123
1. Rusya'nın Bulgaristan Politikası.....	127
2. Avusturya – Macaristan'ın Bulgaristan Politikası	135
C. BULGARİSTAN'IN MAKEDONYA POLİTİKASI.....	137
D. MATBUATTA BALKAN HARBİ MÜTALAALARI	148

III. BÖLÜM
BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA
BULGARİSTAN VE OSMANLI DEVLETİ

A. İSTANBUL ANLAŞMASI	
1. Anlaşma Öncesi Müzâkereler ve Anlaşmanın Akdi	156
2. İstanbul Anlaşması'nın İçeriği	158
3. Sulhün Yankıları	164
B. BULGARİSTAN - OSMANLI "YUMUŞAMA DÖNEMİ"	171

C. GARBÎ TRAKYA MESELESİ VE BULGARİSTAN'DA YAŞAYAN TÜRK-MÜSLÜMAN UNSURLAR	184
D. İSTANBUL ANLAŞMASI SIRASI VE SONRASINDA BULGARLARLA YAPILAN DİĞER ANLAŞMALAR HAKKINDA	206
SONUÇ	217
KAYNAKÇA	222
EKLER	
Ek 1 - 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329) tarihli ve “Balkan Harbi'nde Gizli Muâhedeler” İsimli Başlığında Tanin'de Yer Alan Bulgaristan – Yunanistan İttifak Anlaşması Tam Metni	
Ek 2 - 4 Teşrin-i Evvel 1913 (21 Eylül 1329) tarihi Tercümân-ı Hakikat Gazetesi	
Ek 3 - 4 Teşrin-i Evvel 1913 (21 Eylül 1329) tarihi Tercümân-ı Hakikat'te Yayınlanan, İstanbul Anlaşması'nın Transkribe Edilmiş Hâli	
Ek 4 - İstanbul Anlaşması'nın Tam Metni	
Ek 5 - Gazetelerden Örnekler	
ÖZET.....	264
ABSTRACT.....	265

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.t. : Adı geçen tez
ayr. bkz. : Ayrıca bakınız
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
ev. : Çeviren
Der. : Derleyen
Ed. : Editör(ler)
Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay. : Genel Kurmay Askeri Tarih ve
Stratejik Etüt Başkanlığı yayınları
Haz. : Hazırlayan(lar)
İ.Üniv. : İstanbul Üniversitesi
Kül. ve Tur. Bak. Yay. : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
No. : Numara
s. : Sayfa
S. : Sayı
S.B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.K.A.E. : Türk Kültür Araştırma Enstitüsü
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
Yay. : Yayın(ı)(cılık)

GİRİŞ

A. AYASTEFANOS SONRASINDAKİ BULGARİSTAN'IN PANORAMASI HAKKINDA

1789 Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik, hürriyet, eşitlik, adalet...vb. gibi kavramlar önceleri Osmanlı Devleti içindeki Gayri Müslimlerde pek bir etki yaratmasa da sonraları özellikle Osmanlı toprakları üzerinde gözü olan devletlerin kışkırtmalarıyla devlet içindeki Gayri Müslimler farklı birer unsur oldukları düşüncesiyle Osmanlı Devleti'nden ayrılma eğilimi göstermeye başladılar¹.

Bu yüzyılın sonlarına doğru da Bulgarların özgürlük mücadelesi başladı. 1821 yılı sonrası bu mücadeleler büyük ayaklanmalara ve bazı isyancıların ön plana çıkmasına sebep oldu². Bulgarlar milli bilinçlenmenin etkisi ve Rusya'nın kışkırtmasıyla Fener'den ayrı bağımsız bir Bulgar kilisesi istemeye başladılar. 1856 Islahat Fermanı'nın Gayri Müslimler lehinde müsahakar hükümlerinden cesaret alan Bulgarlar Fener Patrikhanesinden kesin şekilde ayrılmaya karar vermişler ve 1860'tan itibaren Rum Patriği'nin ruhani riyasetini tanımadıklarını açıkça ilan etmişlerdi. Hatta bir kısmı bu uğurda Katolik bile olmuşlardı. Bunlar Papa'ya ve Fransa'ya müracaatta bulunmuşlardı.

Bu durum Fener'i de Babıali'yi de Rusya'yı da müşkül duruma sokabilirdi. Katolikliğin bütün Bulgarlara sirayeti durumunda Fransa'nın himayesine girebilirlerdi. Bu durumda Babıali Bulgar Eksarhlığı beratını 11

¹ Bu konu ile ilgili bkz., İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik", **XII. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Ankara, TTK., 2002, s. 23-35

² Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Veysel Atayman, İstanbul, Öncü Kitabevi, 1979, 61-63

Mart 1870'de verdi³. Eksarhhane beratinin verilmesiyle Bağımsız Milli Bulgar Kilisesi kurulmuş bulunuyordu. Fakat bundan sonra Bulgarların istekleri bitmediği gibi artarak devam etti. Bulgarların asıl amacı bağımsız bir Bulgar devleti kurmaktı⁴. Bu istek 1876 Nisan ayaklanmasıyla doruğa ulaştı, fakat bu ayaklanma bastırıldı. İşte bütün bu faaliyetler 1877-78 Osmanlı- Rus harbiyle nihayete erecekti⁵.

Osmanlı - Rus savaşı Osmanlıların yenilgiyle sonuçlanmış ve savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanmış Tuna'dan Ege denizine kadar inen, Kosova, Manastır vilayetlerini tamamen, Batı Trakya ile Selanik'in bir bölümünü içine alan büyük bir Bulgaristan kurulmuştu. Sırbistan bağımsızlığını kazanmasına rağmen Makedonya'dan umut ettiği yerleri alamadığı için bu anlaşmadan memnun değildi. İsteddiği topraklar Bulgaristan'a verilmişti. Romanya Besarabya'yı Rusya'ya kaptırdığı için kızgındı. Yunanistan, Makedonya veya Teselya'nın kendisine verileceğini ummuş fakat alamamıştı. Arnavutlukta ise Karadağ'a verilen toprakların alınması için faaliyet başlamıştı. Balkan devletlerinde olduğu gibi büyük Avrupa devletlerinde de bu anlaşmadan dolayı huzursuzluk vardı. Rusya Balkanlar'da hakim duruma gelmişti. Ancak Avusturya ve İngiltere Balkanlar'daki Rus hakimiyetinden memnun olmadılar.

Bu iki devletin özellikle de İngiltere'nin baskılarıyla Berlin'de devletlerarası bir kongre yapılmasına ve Ayastefanos barış sözleşmesinin müzakereye konulmasına karar verildi. Bu kongrenin asıl amacı doğuda İngiliz menfaatlerini Rus tahakkümüne feda etmemek idi.

³ Hale Şıvgın, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1908 Yıllarında Makedonya (Rumeli Vilayeti) Sorunu" **Gazi Üniv. İk. ve İd. Bil. Fak. Dergisi**, C. 12, 1996, S. 1-2, s. 242; Ayr. bkz., Mahir Aydın, Bulgaristan Komiserliği, **BELGELER, Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C. XVII, S. 21'den Ayıbasım, Ankara, TTK, 1997, s. 71-73

⁴ Şıvgın, **a.g.m.**, s. 243

⁵ Todorov, **a.g.e.**, s. 77-88 " Ayrıca 93 Harbi öncesi ve harp esnasında Bulgaristan'ın durumu için bkz. Ahmed Hamdi Paşa, **Bulgar Tarihi**, Trabzon, 1426

Ayastefanos Anlaşması'nın en önemli hükümleri Bulgaristan'a ait olanlardır. Zira bu sayede Osmanlı Devleti'ne vergi bağı ile bağlı büyük bir Bulgaristan prensliği ortaya çıkıyordu. Bu prensliğin sınırları, kuzeyde Tuna'ya, doğuda Karadeniz'e güneyde Ege denizine ve batıda da Arnavutluk'a dayanmaktaydı. Yani doğu Rumeli, batı Trakya ve Makedonya, Bulgaristan sınırları içine alınıyordu⁶.(Madde 6)

Berlin anlaşmasıyla yapılan en önemli değişiklik de bu konuda oldu. Büyük Bulgaristan üçe bölünüyordu. Buna göre;

1-Padişahın tabiiyeti altında, Osmanlı Devletine vergi veren Hıristiyan bir hükümeti ve ordusu olan bir Bulgaristan prensliği kuruluyordu.

2-Balkanlar'ın güney tarafında şarki Rumeli adını alacak idari muhtariyeti haiz olmak şartıyla doğrudan doğruya padişahın siyasi ve askeri hakimiyeti altında kalacak bir eyalet teşkil olunacaktı. Bu eyaletin Hıristiyan bir valisi olacaktı.

3-Makedonya denilen topraklar Osmanlı'da kalacak ve anlaşmanın 23. maddesi gereğince burada Girit'tekine benzer nizamnameler yapılacak ve bu nizamnamelerin çoğu yerli halktan kurulacak komisyonlar tarafından gerçekleştirilecekti. Bu komisyonlarca yapılacak projeler Babıali'nin teklifine sunulacak, Babıali'de bunu yürürlüğe koymadan önce doğu Rumeli için oluşturulan Avrupa komisyonu ile istişare edecekti.

İşte daha sonraki Makedonya olaylarında Balkan devletleri ve Avrupa devletleri sürekli bu 23. maddeye atıfta bulunacaklar, Makedonya'da ıslahat yapılması, bu ıslahatın denetlenmesi vs. bahane ederek bu bölgeden ellerini çekmeyeceklerdi⁷.

⁶ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, 2007, s. 516-522

⁷ Şıvgın, **a.g.m.**, s. 243-244

Esâsen Makedonya bütün Balkanlıların rüyalarını süsleyen topraklardır. Bu yönüyle yıllarca her bir Balkan devletinin bilhassa Bulgarlar ve Sırların sınırları dahilinde görmek istediği için büyük mücâdeleler verdiği bir yer olmuştur. Yunanistan ise bu konuda mütereddittir.

Bu devlet, Slavların Balkanlarda hakim olmasından endişe etmiş, bir Balkan ittifakında azınlıkta kalmaktan ve çıkarlarının tehlikeye düşmesinden korkmuştur. Balkan ulusları Makedonya konusunu ilk aşamada kendi aralarında halletmekten yana olmanın ve önce büyük düşman olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni hedef almanın daha mantıklı olduğunun da bilincindedirler. Tek başlarına bir şey ifâde etmeyeceklerini bildiklerinden dolayı da bir araya gelip daha büyük bir güç oluşturmak fikri onlar için daha câziptir.

Ancak Balkan devletleri arasındaki bir ihtilaf bu duruma engel olmaktadır. Bilhassa Yunanistan'ın Bulgaristan ve Sırbistan'la anlaşmasına engel olan bu ihtilaf kilise ihtilâfıdır. Bu mevzu kısaca şöyledir;

Bulgaristan daha evvel Rum-Ortodoks Kilisesi'nden ayrılıp milli kilisesini kurmuş, Fener Patrikhanesi ise bunu kabul etmeyerek Bulgar kilisesini aforoz etmişti. Sırbistan'da milli kilise davasındaydı. Duaların Sırpça okunmasını papazların Sırp olmasını istiyordu. Osmanlı Devleti, Sırbistan henüz bir prenslik hâlinde bulunduğu sırada onun bu arzusunu desteklemişti. Üstelik, Bulgar ve Sırların bâzıları aforoz korkusuyla milli kiliselere devam etmeyerek Rum kiliselerine bağlı kalmışlardı.

Bütün bunların sonucunda gerek Sırbistan, Karadağ ile Bulgaristan'da ve gerekse Osmanlı Makedonya'sında bulunan kilise, mektep, manastır vesairenin hangi cemaate ait olacağı hakkında büyük anlaşmazlıklar doğmuş ve bu hal Yunanistan'ın Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile her hangi bir

konuda anlaşmalarının önüne geçmişti. Abdülhamit⁸ ve devlet ricâli, bu anlaşamazlıktan ustaca istifâdeyi becermişler ve unsurlar arasında Osmanlı Devleti aleyhine birlik kurulmasına mani olmuşlardı.

Burada II. Abdülhamit'in Bulgaristan siyasetine biraz değinmek gerekmektedir. II. Abdülhamit Balkan devletleri içinde en çok Bulgaristan'dan çekinmektedir. Ona göre, Bulgarlar Balkanlardaki ve özellikle Makedonya'daki huzursuzluğun başlıca müsebbibidir. Komiteciliği geliştiren, işleten, eşkiyâlık yapan kendileri olduğu halde Avrupa'da kopardıkları gürültülerle Türklerin medeni olmadığını iddia etmiş, bu sayede İngiltere ve Rusya'yı kendi yanlarına çekmeye muvaffak olmuşlardır. Abdülhamit bu devletlerin de Bulgarları kendi çıkarları için kullandıklarını ilave etmektedir. Örneğin Rusya'nın Pan-Slavcılık (Panislavcılık) düşüncesi ile Bulgarları, boğazlara kadar yaymak istediğine inanmaktadır.

II. Abdülhamit, Bulgarlarla uğraşmanın kolay olmadığını, gittikçe kabaran Bulgar milliyetçiliği sebebiyle Osmanlı ve Bulgaristan arasında bir harbin günün birinde çıkmasının kaçınılmaz olduğunu da görmektedir. Bulgar milliyetçiliğinin başlangıcını, 1870'de müsaade edilen milli bir Bulgar kilisesinin kurulmasına bağladığından Balkanlarda daimi bir kilise çatışmasının olmasına önem vermiştir. Bu sayede söz konusu devirde,

⁸ Abdülhamit'in Balkanlar'da toprak bütünlüğünün korunmasını temin etmek için saltanâtı süresince uyguladığı dış siyâsi prensipleri şunlardır;

1-Balkan meselelerinde büyük Avrupa devletlerinin (Almanya – Avusturya – Macaristan – İtalya) ve (İngiltere – Fransa – Rusya) anlaşıp birlikte hareket etmelerini önlemek.

2-Balkanlar'daki beş küçük devletin; Romanya, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Osmanlı devleti'ne karşı birleşmesi konusunda uyanık bulunmak. Bu devletlerin her biri diğerine düşman ve menfaatleri bir diğerine tamamen zıt olduğu için bu prensip de son derece gerçekçi idi.

3-Osmanlı Avrupa'sındaki Hıristiyan kavimlerin, okul ve kiliseler meselesi gibi meseleleri gündemde tutularak, birbirleriyle anlaşmalarına meydan vermemek.

4-Aynı din ve mezhepten, aynı kültürden olmamız dolayısı ile tek tabii müttefikimiz olan, Arnavutlarla iyi geçinmek ki Abdülhamit'in Arnavutluk politikası çok meşhurdur.

5-Osmanlı orduları içinde merkezi bazen Selanik bazen de Manastır'da bulunan bir üçüncü ordu vardı. Jandarma kuvvetlerinden olup Dahiliye Nezareti'ne bağlı bulunan bu orduyu Abdülhamit Harbiye'den mezun, enerjik, bilgili, genç subaylarla daima beslemiş, çok uyanı ve güçlü bulunmalarını sağlayarak, siyasetin dışında tutmaya çalışmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Yavuz Nuri, **Türk Arşiv Belgelerine Göre I. Balkan Harbi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989, s. 29-30

özellikle Bulgarlar ve Yunanlılar birbirlerinden ateş ve su gibi nefret etmişlerdir⁹.

Ancak Meşrûtiyet devrinin tecrübesiz idârecileri başa geçtiklerinde bu meseleyi Abdülhamit'in nazarıyla değerlendirmediler ve bu konuya el attılar. Onların düşüncesine göre kilise meselesi Rumeli'de unsurlar arasında daimi bir huzursuzluk konusu oluyor, bu da bölgede âsâyîşin kurulmasına imkan bırakmıyordu. Bu mesele kesin şekilde halledilirse Hıristiyan tebaa arasında devlete bağlılık artacaktı. Bunun üzerine meşhur kiliseler kanunu hazırlandı ve yürürlüğe kondu. Bu sayede Rumlarla Balkanların Ortodoks Slavları arasında hiçbir ihtilaf kalmadığından Osmanlı Devleti aleyhine kolayca birleştiler¹⁰.

1. İlk Bulgar Komita, Örgüt ve Partileri

Berlin anlaşması sonrası Bulgarlar ulusal birlik için mücadeleye başladılar. Bu maksatla komite ve örgütlerin kurulmasına önem verildi. Bu komite ve örgütleri kuruluş tarihleri ve amaçlarına göre şöyle sıralayabiliriz;

- Bu amaçla kurulan ilk örgüt 1885'de "Bulgar Gizli Devrimci Merkez Komitesi" adıyla kuruldu¹¹.

- Ayastefanos Anlaşmasınının Doğu ve Batı Trakya'nın mühim kısımlarını Bulgaristan'a vermiş olduğunu unutamayan Bulgarlar, her vesile ile Makedonya ve Trakya'da, en kalabalık unsurun Bulgarlar olduğunu iddia etmekten geri kalmıyorlardı. 1890 yılında, Sofya'da görünüşte, Trakya ve Makedonya'dan göç etmiş olan Bulgar muhacirlerine yardım etmek maksadıyla " Merkezî Edirne – Makedonya Komitesi" kurulmuştu. Bu komitenin kurulması, şarkî Rumeli vilayetini, kolayca ve harpsiz zaptetmiş

⁹ Yavuz Nuri, **Türk Arşiv Belgelerine Göre I. Balkan Harbi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989, s. 30-31

¹⁰ **Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)**, C. 6, Güven Basımevi, İstanbul, 1963, s. 3464-3466

¹¹ Todorov, **a.g.e.**, s. 82

olan Bulgaristan'ın Makedonya ve Edirne üzerinde çalışmaya başladığını açıkça göstermektedir¹².

- Geçen yüzyılın sonlarında sosyalist ilkeler Balkan ülkelerinde yaygınlaştı ve taraftarları partileştiler. Bu durum Bulgaristan'ın iç politikasında 1891 yılında "Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi"nin hayata geçmesini sağladı. Söz konusu hareketin bu dönemde başlıca özelliği ise düşünce ayrılıklarıydı. Daha doğar doğmaz Bulgar sosyalistleri arasında partileşme, sosyalizm ile demokrasi savaşımı arasındaki diyalektik ilinti ve diğer bazı konularda ayrılıklar belirdi. Fikret Adanır'ın anlattığı gibi 1903 yılında toplanan X. Büyük kongre'de BSDİP "Dar" ve "Geniş" sosyalistler diye ikiye ayrıldı¹³.

- Bundan sonra, Osmanlı Devleti'nin, bilhassa II. Abdülhamit'in kötü idaresinden cesaret alan Bulgarlar, 1893'te Selanik'te, meşhur "Makedonya Komitesi"ni (İç Makedonya Devrimci Örgütü) kurmuşlardı. Makedonya'nın muhtariyeti için çalışmaya başlayan bu komite, Çarçabuk Balkan ve Avrupa politikasında, kendisinden bahsettiren bir teşekkül halini aldı¹⁴.

- 1895'in ikinci yarısında BSDİP'ne bağlı "Makedonya Devrimci Sosyalist Grupları" kuruldu. Bu, çeşitli şehirlerde gruplar örgütledi. Böylece "Makedonya – Edirne Sosyal Demokrat Grupları" (MESDG) doğdu. Grup giderek Makedonya ve Edirne bölgelerinde sosyal demokrat grupları ve sendikalar oluşturmaya başladı. Yakın amacı, bu kuruluşları birleştirerek bir Osmanlı işçi- sosyalist partisi kurmaktı¹⁵.

¹² Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Ankara, 1992, s. 61, Ayr. bkz. "Zafer Koylu, Ayastafenos Anlaşması ve Sonrasında Balkanlarda Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları": Makedonya, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005, s. 108-109

¹³ Mete Tunçay, Erik Jan Zürcher, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik " 1876, 1923"** İstanbul, İletişim Yay., 1995, s. 142

¹⁴ Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 61

¹⁵ Tunçay, Zürcher, **a.g.e.**, s. 144

- Tıpkı Osmanlılar dönemindeki gibi halkından doğal toprak vergisi (cizye) almaya devam eden devletin müdahaleleri, 1900 yılında köylüler arasında huzursuzluklar doğmasına yol açtı ve aynı yıl “Köylülerin Partisi” kuruldu¹⁶.

Makedonya’da 21 Ekim 1902’deki ilk büyük ayaklanmadan sonra, Edirne’de de Nisan 1903’de, büyük bir Bulgar ayaklanması olmuştu. Bu ayaklanma karşısında Osmanlı hükümeti, büsbütün seyirci kalmamış ve Bulgaristan’la 8 Nisan 1904’de bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre Bulgaristan kendi topraklarında, komite ve çete kurulmasını yasak edecek ve Osmanlı topraklarında asayişi bozmaya çalışanları cezalandıracaktı. Buna karşılık Osmanlı Devleti de ihtilalcileri affedecek, Bulgaristan’a kaçmış olan Bulgarların geri dönmelerine müsaade edecek ve Türk tebaası Bulgarları idare ve adliye memuriyetlerinde kullanacaktı. Bulgarlar yukarıda sözü geçen anlaşma konuşmalarında, Rumeli’de tatbik olunacak ıslahatın Edirne vilayetinde de tatbikini istemişler, fakat Osmanlı hükümetinin mukavemeti karşısında bu isteklerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardı. Bu arzu ve temayül, Bulgarların, Makedonya’dan başka Edirne vilayeti yani doğu ve batı Trakya’da da gözleri olduğunda şüphe bırakmıyordu. Edirne komitesinin dağılmasına ve Bulgar topraklarında her türlü komite ve çete kurulmasının yasak edilmesine dair olan anlaşmaya Bulgaristan, samimi olarak bağlı kalmamış ve hükümet dışındaki bu gibi faaliyetlere, resmen müsaade etmemekle beraber, görmezlikten gelmiştir¹⁷. Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki ipler asıl 1908 sonrası Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesiyle gerildi¹⁸. Bu arada Balkanların etnik bakımdan çok karmaşık olduğunu göz önüne alan Bulgar sosyalistleri, bağımsız büyük ulusal bir devlet oluşturmayı olanaksız bulmuş ve 1885 yılında “federatif düzen” ilkesini savunmaya başlamışlardı. Bu nedenle 7-9 Ocak 1910’da Belgrad’ta toplanan Birinci Balkan Konferansının hazırlığı ve çalışmalarına etkince katıldılar. Bulgar ve

¹⁶ Todorov, a.g.e., s. 86

¹⁷ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 61, 62

¹⁸ Todorov, a.g.e., s. 91, Ayr. bkz., Iordanka Bıbina, “XX. Yüzyılın Başında Bulgar Basınında Türkiye (1908-1912)”, **XIII. Türk Tarih Kongresi**, 4-8 Ekim 1999, c. 3, Kısım 2, Ankara, TTK., 2002 s. 1035-1041

öteki ulusların burjuvazisince körüklenen şovenizm ve savaş politikasına karşı açıkça cephe aldılar. BSDİP'nin 28-30 Ağustos 1912 tarihinde toplanan XIX. Büyük Kongresi, Balkan halklarının savaş yoluyla ulusal birliklerini sağlayamayacaklarını yineledi¹⁹. Ancak Federal Balkan Cumhuriyeti fikrini ortaya atan Dar Sosyalistlerinin bu düşüncesi uygulanamadığından savaş (Balkan savaşları) kaçınılmaz oldu²⁰.

Balkan savaşlarını anlatmadan önce büyük devletlerin buradaki Balkanlaştırma politikası üzerinde durmak gerekmektedir.

2. Balkanlaştırmanın Temelleri

Bulgaristan özgürlüğüne kavuştuğu ilk yıllarda kendi iç işlerini ve sorunlarını kendi başına çözümlenmek ve düzenlemek olanağından yoksundu. Kendi aralarında çelişkili birçok güçler Bulgaristan'ı etkisi altına almıştı. Balkan yarımadası Avrupa'nın barut fıçısına dönüşmüştü; Balkan devletlerinden hiçbiri nihai etnik sınırlarını çizememiş, Hıristiyan nüfusun büyük bölümleri Osmanlı yönetimi altında kalmış ve bu kesimlerin kurtuluş çaba ve özlemleri son bulmamıştı. Gel gelelim kurtuluş mücadelesi bundan böyle yalnızca bir devrimci eylem sorunu olmaktan çıkmıştı; Balkan halklarının kurtarılmış olan bölümlerinde Egemen olan burjuva hükümetleri kurtuluş mücadelesini kendi politikaları yapmakla birlikte Balkanlar üzerindeki etkilerini ve nüfuslarını kaybetmek istemeyen büyük güçler de bu politikayı kendi açılarından yönlendirmeye kalkmışlardı. Amaçları Balkan halklarının çıkarlarını kollamak değildi. Ne Osmanlı Egemenliği altındaki insanları, ne de kurtulmuş bölgelerdeki nüfusu düşünmüyor, yalnız ve yalnız kendi çıkarlarını kolluyorlardı. Büyük devletler etki alanları kurmakla kalmayıp, belli partilerle işbirliğine gittiler, bunlara dayandılar, böldüler ve yönettiler. Böyle olunca Balkanlar kısa zamanda Avrupa'nın en tehlikeli barut fıçısı haline geldi. İşte

¹⁹ Tunçay, Zürcher, a.g.e., s. 146

²⁰ Todorov, a.g.e., s. 92, 93

adına “ Balkanlılaştırma” politikası denen ve Balkan halklarının hemen hemen tamamıyla istek ve iradeleri dışında gerçekleştirilen politikanın gözle görülür nedenleri bunlardı²¹.

A. BALKAN SAVAŞLARI VE DENGELER

1. Balkan Savaşları'nın Sebepleri

1912-13 yıllarının karmaşık ve karanlıkta kalmış Balkan savaşları, Avrupa tarihinde milliyetçilik ve çatışmanın hakim olduğu bir dönemin başlangıcını temsil eder. Bu savaşlar, Balkan halklarının İtalyan ve Alman örneklerini taklit etme ve büyük ulusal örnekler oluşturma yolundaki ilk ortak gayretleridir²².

Balkan devletlerinin tamamı ulusal birliklerini giderek yıpranan Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine, Sırp ve Karadağlıların aleyhine ise aynı zamanda Habsburg İmparatorluğu'nun aleyhinde genişletme peşindeydiler. Söz konusu birliğin elde edilmesinin önündeki büyük bir engel de, Avrupa'nın büyük güçlerinin Avrupa kıtasının tümünde barış ve istikrarı korumak istemesiydi. Berlin anlaşması bu isteği somutlaştırıyordu. Diğer önemli engel Balkan devletleri'nin kendi aralarındaki rekabet ve iddialarının üstesinden gelememeleriydi. 1903 yılında Makedonya'da Bulgar çıkarlarının yenilgiye uğraması ve 1904 yılından itibaren Sırbistan üzerindeki Avusturya-Macaristan baskısı bu iki devleti iş birliği olanaklarını araştırmaya itti. İş birliği yolundaki bu eğilim 1908-9 Bosna krizinden sonra daha da belirgin hale geldi²³. Genç Türk devrimini takiben Osmanlıların yeniden dirilişinden duyulan korku ve Türk-İtalyan savaşında Osmanlı zaafının görülmesi Balkan devletlerinin savaş yönündeki hazırlıklarını daha da hızlandırdı.

²¹ Todorov, a.g.e., s. 87

²² Richard Hall, **Balkan Savaşları 1912-1913 I.Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev., M. Tanju Akad, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003, s. IX

²³ Hall, a.g.e., s. 28

1911'den sonra Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan, Rusya'nın teşvikiyle kendi aralarındaki rekabeti bir yana bırakıp, Osmanlı imparatorluğuna yönelik bir Pan-Balkan ittifakı kurmaya giriştiler. Ruslar saflık göstererek bu ittifakın kendilerinin Habsburglara karşı çıkarlarına hizmet edeceğini varsaydılar. Ne var ki 1912 yazında düzenlemelerin sonuca erişmesiyle birlikte bunun Osmanlı karşıtı niyeti açıkça ortaya çıktı. İş bu safhaya geldikten sonra büyük güçlerin hiçbir tutumu savaşın çıkmasını engellemezdi. Balkan devletlerinin savaş yönündeki iradeleri, büyük güçlerin savaşı önleme kararlılığından daha güçlüydü. Balkan yarımadası 6 yıl boyunca barışa kavuşamayacaktı.

1912-13 yıllarındaki Balkan savaşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığı ve Balkan devletlerinin büyük güçlerin muhalefetine rağmen ulusal birlik sorunlarını çözme kararlılığı nedeniyle patlak verdi. 1878 yılından beri Berlin Anlaşması'nın düzenlemeleri sayesinde Balkan yarımadasında barışı korumuş olan büyük güçler 1912'ye gelindiğinde bunu Balkan Birliği karşısında zorlayacak kararlılıktan yoksun hale gelmişlerdi. Bunu başaramadıkları için iki yıl sonra kendilerini savaşın içinde bulacaklardı²⁴.

2. Balkan Savaşları'nın Başlaması

8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesiyle²⁵ başlayan savaşlarda Osmanlı Devleti Balkanlar'da iki orduyla savaşıyor. Doğu ordusu Bulgarlara, batı ordusu Sırlara karşı mevzilenmiştir. Her iki ordu karşısında gerileyen Osmanlı ordusu Balkan Harbi'nde büyük bir yenilgiye uğrar. Böylece 28 Kasım 1912'de Arnavutluk bağımsızlığını ilan ederken Osmanlı 30 Mayıs 1913'te Londra'da imzalanan barış anlaşması sonucu Arnavutluk'a bağımsızlık tanır. Girit Yunanistan'a terk edilir. Nihayet

²⁴ Hall, a.g.e., s. 28, 29

²⁵ Zafer Toprak, "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 104, Ağustos 2002, s. 47

Midye-Enez çizgisinin batısında kalan Osmanlı Avrupa'sı Balkan ülkelerine bırakılır. Eski Osmanlı başkentlerinden Edirne yeni sınır çizgisiyle Bulgaristan topraklarında kalır. Bulgaristan ayrıca Kavala ile Dedeağaç arasından Ege denizine açılır²⁶. Osmanlı'nın tek batı sınırı bundan böyle Bulgaristan iledir.

Ancak, barışın hemen ardından Makedonya'nın paylaşımı Balkan ülkelerini birbirine düşürür. Balkanlardan çekilen Osmanlı geride büyük bir boşluk bırakmıştır. Osmanlı'ya karşı müttefik olan Balkan ülkeleri bu kez birbirine düşerler. Bu arada cihan harbinin ilk tohumları atılmaya başlar. Arnavutluk ve Makedonya Balkanların barut fiçileridir. Arnavutluk hemen hemen tüm çevre ülkelerin odaklandığı kolay yutulur bir lokma görünümündedir. İtalya, Avusturya, Sırbistan ve Yunanistan'ın gözü Arnavutluk üzerindedir. Kısa sürede cepheleşmeler oluşur. Avusturya ve İtalya aynı safta yer alırlar. Makedonya ise daha çetin bir cevizdir. Temel anlaşmazlık Sırbistan ile Bulgaristan arasındadır. Sırbistan ve Bulgaristan'ın yanı sıra Yunanistan'da Balkan Harbinin ilk evresinden hoşnut değildir. Ege kıyıları Yunanistan'ın yayılım alanıdır. Oysa Batı Trakya'yı, Kavala - Dedeağaç koridorunu Bulgarlar ele geçirmiştir.

Balkan devletleri arasındaki ittifak kısa sürede düşmanlığa dönüşür. Rusya'nın Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki arabuluculuk girişimleri, hatta tehditleri sonuçsuz kalır. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ittifakına karşı erken davranarak darbeyi indirmeye karar verir. 29-30 Haziran gecesi Bulgar orduları her iki ülkeye saldırırlar. Ancak evdeki hesap çarşıya uymaz. Bulgar orduları yenilgiye uğrar. Yunan ordusu Kavala'ya girer. Sırların da galebe çalması üzerine Bulgar ordusu 31 Temmuz 1913'te silah bırakışmasını kabullenir. Bu arada, savaşı yakından izleyen Romanya ile Osmanlı Devleti de Bulgaristan yenilgisinden paylarına düşeni aşmakta gecikmezler. Romanya Bulgar Dobrucası'na girer ve Bulgar topraklarında ilerler. Osmanlı Devleti de Edirne'yi geri almak üzere 20 Temmuz'da saldırır. Bulgaristan

²⁶ Toprak, a.g.m., s. 48, 49

Balkan Harbi'nin ikinci evresi için askerini batıya ve güneye kaydırmıştır. Osmanlı askeri aşırı güç kullanmaksızın Edirne'yi geri alır. Balkan Harbinin ikinci evresi ertesi, iki kısımdan oluşan barış anlaşmaları imzalanır. İlkini Balkan devletleri kendi aralarında imzalar (Bükreş anlaşması). İkinci evrede ise Osmanlı Devleti Balkan devletleriyle ayrı ayrı nihai barış anlaşmalarına imza koyar. Bunlardan ilki Bulgaristan ile yapılan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Barışdır²⁷.

Bu anlaşmaya göre Bulgar topraklarında kalan Türkler dört yıl içinde Osmanlı topraklarına göç etmek hakkına sahip olacaklardır. Bulgaristan'da kalmayı tercih ederlerse her türlü din ve mezhep özgürlüğünden yararlanacak, ibadetlerini serbestçe yapacaklardır. Müftü ve baş müftüler Müslüman cemaat tarafından seçilecek ve bu görevlilerin aylıkları Bulgar hükümeti tarafından ödenecektir. Sulh hukuk alanına giren ve "ahval-i şahsiye" diye nitelendirilen evlenme, boşanma, vasiyet, miras ve nafaka gibi konularda müftüler mutlak karar yetkisiyle donatılacak ve Bulgar makamlar bu kararı uygulamakla yükümlü olacaklardır. Öte yandan, Bulgar hükümeti bu topraklarda kalan Müslüman Türk ahali için ilk ve ortaokullar açacak ve Türkçe bu okullarda eğitim ve öğretim dili olacaktır. Bulgarca zorunlu dil olarak müfredat programlarına alınacaktır. Nihayet Müslüman Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterilecek ve zorunlu olmadıkça taşınmazları kamulaştırılmayacaktır. Kamulaştırma durumunda değeri karşılığı peşin olarak ödenecektir²⁸.

Bu savaşları I. Dünya savaşına giden süreçte Bulgaristan yönüyle kısaca şöyle değerlendirebiliriz:

Rusya'nın da katkısıyla Balkanların tarihinde emsali kolay görülmeyen bir Balkan (Karadağ, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan) ittifakı sağlanmış ve Trablusgarb savaşının verdiği cesaretle bu ittifaka giren devletler savaşa

²⁷ Toprak, **a.g.m.**, s. 49, 50

²⁸ Toprak, **a.g.m.**, s. 50

girişerek Osmanlı Devletini Midye-Enez hattına kadar itmişlerdir²⁹. Fakat Londra anlaşmasının üzerinden bir ay bile geçmeden ganimetten daha fazla pay alabilmek için birbirleriyle savaşa tutuşmaları üzerine II. Balkan Savaşı çıkmış ve Türkiye Edirne'yi almak suretiyle zararlarının bir kısmını telâfi etmiştir. Bulgaristan ise ganimet şöyle dursun Balkan savaşları öncesindeki sınırlarından bile, Yunanistan, Sırbistan ve fırsattan istifade eden Romanya lehine geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Bulgaristan'ın hedeflediği sınırlar bakımından talebi en fazla Sırbistan ve Yunanistan topraklarındandı. Ayrıca bir gözü Romanya'ya kaptırdığı Dobruca'da ve diğer gözü de Edirne'de idi³⁰. Todorov, Balkan savaşları sonrası ortaya çıkan tabloyu "Balkanların yeniden 'Balkanlaştırılması' artık kaçınılmazlaşmıştı" şeklindeki sözleriyle ifade eder³¹. Bu arada bir tarihsel hakikati belirtmeden geçemeyiz: milliyetçilik dalgası Balkan ülkelerindeki küçük burjuvazinin geniş kesimlerini sardığında, ilerici güçler bu politikaya karşı çıkmakta bir an olsun tereddüt etmedikleri gibi, demokratik hareketler arasındaki bağların da kopmamasına dikkat ettiler. Bulgar devrimci sosyal demokrasisi tüm Balkan yarımadasında dayanışmanın ve dostluğun sağlamaştırılması için kararlılıkla mücadele ettiler. Ulusal sorunların ve diğer çelişkilerin demokratik federal bir Balkan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla çözümünü öngören bir program geliştirdi; bu programa diğer ülkelerin sosyal demokratları da katıldılar³².

3. Balkan Savaşları Sırasında Bulgaristan'ın Durumu

Savaş ilanı Bulgaristan'da çok derin ve bilinçli bir sevinç yarattı. Bulgaristan'da savaş ilanı, Çar Ferdinand'ın hemen aynı saatte bütün ülkede duvarlara yapıştırılan demeciyle bildirildi. Çar Ferdinand ve bütün hükümet üyeleri tarafından imzalanmış olan bu bildiri gerek Avrupa'da gerek özellikle

²⁹ Vahdet Keleşyılmaz, "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci", *Erdem*, C. 11, S. 31, s. 143, 144

³⁰ Keleşyılmaz, *a.g.m.*, s. 144

³¹ Todorov, *a.g.e.*, s. 95

³² Todorov, *a.g.e.*, s. 95, 96

Türkiye’de büyük gürültü kopardı. Gürültünün nedeni savaşı Salib’in Hilal’e karşı mücâdelesini olarak gösteren ve ona bir haçlı seferi imajı veren bir pasajdı. Ayrıca Çar Ferdinand Bulgar ordusuna hitaben yayınladığı bir bildiri de aynı fikri değişik bir anlatımla belirtti. Kral Başbakan Geşof’a çektiği bir telgrafta ise, orduya karşı tam güvenini bildiriyor ve “*Bulgar ırkının ebedî düşmanını kesin olarak imha edeceği*” inancını belirtiyordu. Osmanlı ordusu başkomutan vekili Nazım Paşa Şark Ordusu’na derhal taarruz emri verdi. Bulgar Baş komutanı General Savoff bunun üzerine ilkin Ali Yaver Paşa komutasındaki Filibe demiryolunu tehdit eden mürekkep kolorduya saldırarak bozguna uğrattı. (10-20 Ekim)

Bundan sonra savaş daha ziyade Kırk Kilise ve Çatalca istikametlerinde yoğunlaştı. Savaş esnasında uzun süre direnen Osmanlı ordusu daha fazla dayanamayınca da Edirne düştü. Bu savaşı Londra Anlaşması’nın imzalanması nihayetlendirdi.

I. Balkan Savaşı’ndan yaklaşık iki ay sonra çıkan II. Balkan Savaşı Bulgaristan’la Romanya, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında oldu. Edirne’yi geri almak amacıyla Osmanlı Devleti’nin de savaşa katılmasıyla Bulgaristan beş devlete karşı tek başına kaldı. Savaş birinci Balkan Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nden alınan toprakların müttefik Balkan devletleri arasında paylaşılması meselesi sebep oldu. I. Balkan Savaşı’na katılmamış olan Romanya, Bulgaristan’ın fazla genişlemesinden kuşkulandığı ve öteden beri aralarında bir Dobruca anlaşmazlığı olduğu için, henüz I. Balkan Savaşı bitmeden önce tavizler istemeye başladı. Bunun üzerine büyük devletler işe karıştı ve Londra Barış Anlaşması’ndan yirmi bir gün önce Petersburg’ta toplanan bir sefirler konferansı Silistre’nin Bulgaristan’dan alınarak Romanya’ya verilmesine karar verdi. (9 Mayıs 1913). Fakat bu karar Romanya’yı yeterince tatmin etmedi. I. Balkan Savaşı’nın sonlarından itibaren Bulgaristan’la Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında da Makedonya sorunundan ötürü büyük bir anlaşmazlık baş gösterdi. Aralarındaki ittifak anlaşması gereğince Makedonya’nın büyük bir bölümü

Bulgaristan'a verileceği halde Sırbistan ile Yunanistan bu maddeyi uygulamak istemedikleri için, Bulgar ordusu eski müttefiklerine karşı taarruz harekâtına başladı (29 Haziran). Bulgaristan'ın Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'la tek başına savaşa girmesi Romanya için kaçınılmaz bir fırsat oluşturdu. Romanya Hükümeti Bulgar harekâtı başladıktan on bir gün sonra Bulgaristan'a savaş ilan etti (10 Temmuz 1913). Romanya ordusu Balçık, Silistre, Tutrakan, Plevne ve daha başka birçok yeri kolayca işgal ederek Sofya'ya doğru ilerlemeye başladı. Bu savaşı harp başardıktan 42 gün sonra imzalanan Bükreş Anlaşması sonlandırdı. Savaş sonunda Osmanlı Devleti Edirne'yi geri aldı³³.

4. Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devleti'nin Durumu

Balkan savaşları, İkinci Meşrutiyet hareketinin doğurduğu dış gailer zincirinin son halkası, fakat en şiddetli darba indiren halkası olmuştur. Bu darbe sadece Osmanlı Devleti üzerinde yaptığı etkilerle kalmayıp, Balkanlar'daki rekâbet ve çatışmaları şiddetlendirmek ve I. Dünya savaşının ateşlenmesine gayet müsait bir zemin hazırlamak suretiyle Osmanlı Devleti'nin sonunu da yaklaştırdı. Eğer Balkanlar'daki çatışmalar bir dünya savaşına varmamış olsaydı, çok muhtemeldir ki devlet içte ve dışta kendisine yönelen darbelerle her halde bir süre daha dayanabilirdi.

Balkan savaşlarından Osmanlı'nın yenilgi ile çıkmasının çeşitli sebepleri mevcuttu. Bu sebepler zâbit eksikliği, emir komuta yeteneksizliği Osmanlı ordusu içerisinde bulunan Hıristiyan askerlerin vermiş oldukları zararlar, orduda gayri Müslim askerler bulunması nedeniyle Müslüman askerlerin hangi amaç uğruna savaştıklarına dair çelişkiye düşmeleri, orduya sokulan siyaset ve partizanlık ve bunun cephelere yansması gibi askeri sebeplerin yanı sıra II. Abdülhamit devri 1908-1909 darbeleri gibi siyasi

³³ Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk - Bulgar İlişkileri**, İstanbul, Pars Yay., 1984, s. 106-108

sebepler de etken olmuşlardır³⁴. Bu sebeplerden birisi de savaş zamanında gerçekleşen Bâbı âli baskınıdır. 23 Ocak 1913 günü sabahı Enver Paşa ve beraberindekiler sadâret binasını yani başbakanlığı basmışlardır³⁵. Böylece Osmanlı Devleti'nin birinci dünya savaşının içerisinde yüzdüreceği geminin kaptanları da belli olmuş oldular. Enver, Talat ve Cemal Paşalar...

Sebepler ne olursa olsun ortada bir gerçek vardır. O da mağlubiyet gerçeğidir. Balkan savaşları özellikle I. Balkan Savaşı'ndaki hızlı ve peş peşe yenilgiler, Türk askerinin prestiji bakımından da çok kötü oldu. Osmanlı Devleti'nin askeri bakımdan bir çöküntüye girdiği genel bir kanı haline geldi. Bu da tabiatı ile Osmanlı topraklarına göz koyanların iştahını kabarttı. Bu kanı iledir ki, itilaf devletleri, I. Dünya savaşı içinde yaptıkları bir dizi anlaşmalarla, daha savaşın içinde, Osmanlı topraklarını paylaştılar.

Osmanlı devleti'nin sonunun geldiği doğrudur. Lakin Türk askerinin savaş gücünü kaybettiği doğru değildir. Başta Balkan hezimetinin intikamı niteliğindeki Çanakkale olmak üzere, I. Dünya savaşında beş cephede birden savaşması sonrasında da milli mücadele bu kanının yanlışlığını yeteri kadar ispat etmiştir³⁶.

5. Harbin Akabinde Balkan Devletleri'nin Genel Portresi

Ahmet Agayef Balkan Harbi'nin hemen akabinde Balkan Savaşları'ndan bîtap bir vaziyette çıkan Balkan devletlerinin mevcut vaziyetlerini "Siyâsiyât" başlıklı köşesinde şöyle değerlendirmiştir:

"Küçük Balkan hükümetleri kendilerinin bile beklemedikleri bugün hasıl oldukları muvaffakiyetleri hazmedemediler. Bu kadar büyüklük, bunların ufak kalplerine sığamadı. Mideleri bozuldu. Bu hal başlarına da sirayet etti,

³⁴ Süleyman Kocabaş, **Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913**, İstanbul, Vatan Yay., 2000, s. 231-261

³⁵ Öztuna, Yılmaz, **Osmanlı Devleti Tarihi 1, Siyasi Tarih**, Ankara, TTK, 1998, s. 642-643

³⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 694-695

kafaları donmaya başladı. Bu kafa donmanın Bulgaristan üzerinde icrâ etmiş olduğu tesirat cümlece mâlumdur. Birkaç sarsıntıdan sonra baş aşağı, uç ûlâyı saâdetten sefil derekeye indi!

Fakat bu hal bütün Balkanlarda umûmi olduğu için Bulgaristan'dan sonra diğerlerinin de sırası gelmek üzeredir. Arnavutlar Sırpların bazı noktalarda bırakıp gitmiş oldukları muhafız kuvvetlerini birer birer tepeleyerek kovmak üzeredirler. Millet ve kavmiyet iddiası ile muharebe açmış olan Sırp ve Yunanlılar muharebenin neticesinde en ziyade başka kavimleri tahtı tabiiyet ve hakimiyetlerinde tutmaya çalıştılar. Yüz binlerce Türk, Arnavut Bulgarlarla sâkin yerlere temellük ve tasallut ettiler. Zannettiler ki başkalarına revâ görmedikleri bir işi kendileri mahzursuz, hatırsız irtikap edebilirler. Milliyet ve kavmiyet his ve şerefi yalnız Sırlara ve Yunanlılara has bir meziyettir. Başkaları bu gibi meziyetten mahrum ve âtik nâmına hareket edemezler. Fakat bugün işte kendileri tarafından kazılmış kuyulara kendileri düşmek üzeredirler. Arnavutlar ispat ediyorlar ki hiç olmazsa Sırlar kadar milliyet ve kavmiyet hislerine mâliktirler, Sırlar kadar şu his üzerine hareket edebilirler.

Vârit olan haberlerde Sırbistan hükümetinin bir taraftan bütün şu maceralarda Bulgar ve Avusturyalıları itmam ve diğer taraftan da Arnavutlara karşı istihzâratta bulunduğunu gösteriyor. Sırların Bulgar Avusturya tahrikatını bir ayıp gibi göstererek onları ithama kalkışmaları gülünçtür. Zira Sırlar kendileri de hiçbir zaman şimdi ayıp addettikleri hareketten içtinap etmemişlerdir. Binâen-aleyh bu gibi ithâmâtı ileri sürmeleri bile bir budalalık eseridir. Farz edelim ki Bulgarlar ve Avusturyalılar hakikaten tahrikatta bulunmuşlardır ve Arnavutluk vasıtasıyla Bulgarlar Sırbistan'ın ezilmesini istedikleri gibi Avusturyalılarda onu muvaffakiyetlerinin neticesinden mahrum etmemek istiyorlar. Balkanlarda senelerden beri sükun etmiş olan siyâsi ahlak nokta-yı nazarından bunun ayıp addedilecek hangi bir noktası vardır? Muvaffakiyetin ikinci günü bile tarihte misali olmayan bir hıyanetle kendi müttefiki olan Bulgaristan'ı ifal ederek üzerine yürümüş ve bir milyona yakın

Bulgarları boyunduruk altına almış olan Sırbistan hangi yüzle bugün sadakatten filandan dem vurabilir? Binâen-aleyh Bulgarların ve Avusturyalıların tahrikatı gayet tabi ve muhtemel olduğu gibi Arnavutluk'ta kâmil Sırpların aleyhine bu duruşu pek haklı, pek beşeri ve Sırbistan'ın kendi tarafından bile şimdiye kadar ileri sürülmüş esaslar üzerine müstenittir.

Şimdi Sırbistan buna askeri ile mukabele etmek istiyor. Unutuyor ki öteki taraftan Avusturya ve beriki taraftan da Bulgaristan mevcuttur. Bunlar da yeni zuhur edecek ve zaten mürettip ve gayet mevsiminde düşünölmüş bir plan neticesi olan kargaşalıklardan istifâde edilecekleri cihetler vardır. Bakalım bu kere Sırbistan'a bu haller hangi fiyata mal olacaktır?

Beriki taraftan Bulgaristan da son makalemizde dediğimiz gibi garip heyecan eserleri göstermektedir. Şimdiye kadar bizimle pek yukarıdan tutturarak görüşen ve müteaddit bahaneler ile sulh-ı müzâkerâtına aylarca tehir ettirten Bulgaristan bu kere sulhun çarçabuk bitmesi için pek büyük telaşlar ibraz ediyor. Fransa'ya mürâcaat ederek bizi sulha icbar ettirebilecek vasıtaların istimalini talep ediyor. Diğer büyük devletlerden tavassutlarını rica ediyor. Bâbı âlî'ye telgraf çekerek bizden ne zaman müzâkerâta başlayabileceğini soruyor. Fakat aynı zamanda Atina Telgraf Ajansı Yunanistan'ın bizi akd-i sulha mecbûr edecek ciddi tedbirlerin ithamında bulunduğunu ilan ediyor.

Bütün bu haberler Yunanistan devlet adamlarının hakikaten muvazenelerini kaybetmiş olduklarını gösteriyor. Bunlar lüzumundan ziyade kurnaz ve akil olmak istediler. Bükreş Konferansı'ndan sonra artık kendilerini vaziyete hakim addederek bizim Bulgaristan'la Trakya'ya ait aramızdaki münazaradan istifâde eylemek fikrinde bulundular. Pek yukarıdan atıp tutarak meselelerin hallini tehire uğrattılar. Sulh esaslarının en mühim cihetlerinde fedakarlığa yanaşmak istediler.

Halbuki bugün biz Bulgaristan'la bütün münazaraları halletmiş bulunuyoruz. Artık aramızda su-i tefehhümleri, çarpışmaları icap ettirecek hiçbir nokta kalmadı. Halbuki her iki devlet Makedonya'nın âtîdeki mukadderatına aynı derecede merbuttur. Biz de, Bulgaristan'da Makedonya'da yüz binlerce can ve din kardeşleri bırakıp gelmişiz. Bunların ahvâline hiçbir zaman lakayt kalamayız. Yunanistan Hükümeti'nden Makedonya'da sâkin İslam ahâlîsi için lâzım olan temînatı almayınca aramızda hiçbir münasebet tesîs etmez.

Bükreş Konferansı'nın hitamından bir gün sonra İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey tarafından söylenmiş olan nutuk herkesin hatırladığıdır. müşârün-ileyh bu nutkunda sarahaten bir Makedonya meselesinin baki kaldığını beyan etmişti. Bugün cereyan-ı ahvâl müşârün-ileyhin ne kadar haklı olduğunu ispat ediyoruz. Makedonya meselesi halledilememiştir, muallak halde duruyor. Filhakika Makedonya bugün Yunanlıların işgali altındadır bu askeri işgal Bükreş Konferansı'nca itiraf edilmiştir. Fakat Bükreş Konferansı'na biz iştirak etmedik. Onun kararları bizce ne onaylanmıştır ve ne de lüzumludur. Makedonya meselesi, bizce yalnız bizimle Yunanistan arasında kat'i bir sulhun akdinden sonra halledilmiş addolunabilir ve gayet tabidir ki böyle bir sulh, Makedonya Müslümanlarının dini ve kavmi hukûkları temîn edilinceye kadar akdedilemez. Avusturya Hükümeti de mezkûr meseleyi halledilmiş addetmiyor. Hükümet müşârün-ileyha da Bükreş Konferansı esnâsında bile bu konferansın Balkanlara vereceği şekil hakkında bazı ihtiraz kayıtları serdetmiştir. Konferans kararlarının alakadar hükümetlerce tasdik edilmesi lüzumunu dermeyân etmiştir. İngiltere Hükümeti de Sir Edward Grey'in ağzı ile alakadar hükümetlerin şu hakkını kabûl ve itiraf eylemişti.

Binâen-aleyh bizim Yunanistan'la akdedeceğimiz sulh esnâsında Makedonya meselesini ileri sürmemiz Makedonya Müslümanlarının din ve kavmiyetlerine ait ciddi ve hakiki temînat talep etmemiz kifayetinin alakadar hükümetlerce de tasvip olunacağı pek tabidir. Şimdi Yunanistan şu

ihimallerden kendisini kurtarmak için büyük devletlere ve bilhassa Fransa'ya mürâcaat ediyor. Onların tavassut ve muavenetlerini talep ediyor. Fakat büyük devletler hangi esas ve mülâhazaya istinaden bizi şu gayet tabi ve muhik olan müddeiyâttan men edebilirler? Yunanistan devlet adamları Trakya meselesinden bile ders-i ibret almamışlardır. O kadar tehditlere, gürültülere karşı bazı arz-ı sebat üzerine müstenit hakkın galip olduğunu asla nazar-ı dikkate almadılar. Büyük devletlerden birisini fiili bir müdahaleye sevk ettirmek için en evvel onlara bir menfaat göstermelidirler. Makedonya Müslümanlarının dini ve kavmi hukûklarının temîni hangi devletin menfaatini ihlal edebilir? Bilakis bütün devletlerin menfaatleri Balkanlarda daimi bir sükun ve rahat devrinin açılmasını iktiza etmez mi? Bu ise Balkanlarda sâkin kavimlerin milletlerin hukûkları temîn edilemeyince mümkün olur mu? Bizim Makedonya meselesini hakk-ı adalet esası üzerine halletmek isteyişimiz bilakis devletlerce arzu edilen sulh ve müsellamâtın devamına yegane zaman teşkil edebilir.

Binâen-aleyh Makedonya meselesinin açıktan açığa vaz edilmesi vakti bizce hulûl etmiştir. Milletlerin tarihlerinde garip sahîfeleri ve neticeleri itibariyle misali olmayan şu son muharebenin daha bazı garip sahîfeler açacağı muhakkaktır. Bize öyle geliyor ki şu sahîfelerden birisi de açılmak üzere. Hazmedilemeyen şeyin geri avdet etmesi gayet tabi değil midir³⁷?

Tercüman-ı hakikat'in aynı konudaki Londra'dan efrenci 26 Teşrin-i evvel tarihi ile Âzâdemâred Gazetesi'nden nakledilen bir başka değerlendirmesi ise şöyledir:

Türkiye–Bulgaristan müzâkerâtı hakkında buraya vâsıl olan haberlere göre; vaziyet o derece ümid-bahş değildir. Bulgaristan'ın sükûn ve sükûnetle istihzâratda devâm etmesi ve Arnavutluk'un meşkûk hâli burada birçok farazyâta sebebiyet veriyor. En basiretkâr İngilizler bile hâl-i hâzırda hüküm-

³⁷ Yunanistan'ın Telaşları, 29 Eylül 1913 (16 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

fermâ olan müşârekenin gâyet muvakkat ve mecbûri bir mâhiyeti hâiz olduğuna kana'at hâsıl etmişlerdir.

Bir vakit Balkan Müttefekleri İtilâf-ı Müselles'in kendilerinden her türlü muâveneti diriğ etmeyeceklerine ve her suhûleti göstereceklerine emin iken şimdi o ümitler âdetâ hülyâyâ dönüşmüştür. Eğer, Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri de kendileri için bir felaket kuyusu açacak bir harbe meydan verirlerse İtilâf-ı Müselles hükümetleri onları büsbütün yalnız bırakıp her şeyi tâli'lerine terk edeceklerdir. Evvelleri Balkan hükümetlerinin, Avrupa'nın havâli-yi şarkiyesinde kuvvetli bir kitle teşkil edebilecekleri ümit edilirken, şimdi onlar pek fenâ bir felâkete duçar olmuşlardır. Âdetâ girdâb-ı inkırâza doğru sürükleniyorlar.

Sırbistan ve Yunanistan'ın da yakın bir istikbâlde Bulgaristan'ın düştüğü dâm-ı helâke düşecekleri hemen muhakkak gibi telakki ediliyor. Şimdi Avusturya Hükümeti Sırbistan'a, Türkiye ve Bulgaristan'da Yunanistan'a karşı bulunuyorlar. Bulgaristan'ın İstanbul'da Hükümet-i Osmaniye'nin bütün nukat-ı nazarına muvâfakat etmesi tabi' husûsî bir maksada matuftur. Türkiye-Bulgaristan Ahidnâmesi'ne raptedilen hâfi maddeler bu hakîkata şüphe bırakmıyorlar. Her halde Yunânîler ile Bulgarlar arasında kat'iyen itilâf hâsıl olamaz. Buna burada herkes kana'at hâsıl etmiştir. Balkan volkanı henüz sönmemiştir. Fakat bu hal acaba ne vakte kadar devam edecektir ³⁸?

³⁸ Balkan Volkanı Henüz Sönmemiştir, 5 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

I. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA BULGARİSTAN'DA GENEL DURUM

A. BULGARİSTAN'DA SİYASİ DURUM

II. Balkan Savaşı'ndan bitap bir vaziyette çıkan Bulgaristan içte ve dışta çeşitli gelişmelerle meşgul olmuştur. Bulgaristan'ın iç ahvalini anlattığımız bu bölümde, II. Balkan Harbinin yenilgisinin aylar boyunca Bulgaristan'da tartışıldığını, bu tartışmaların seçimlerin de etkisi ile bazen alevlendiğini bazen çözüm önerileri üzerinde durularak halkın sakinleştirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Bulgaristan'ın yaşadığı bu durumu yansıtan haberlerden biri Tanin'in birinci sayfasını süsleyen "Siyâsiyât" isimli köşede şöyle geçmiştir:

Bulgaristan'ın gayri tabîî, karmakarışık, buhranlı, hummâlî bir hayât geçirmekte olduğu resmî ifâdelere rağmen gizlenemez. Duman çıkan yerde, ateş aramak zarûrîdir. Buhran hâzır bir intihâbât geriliminin, bir fırka mücâdelesinin, bir heyet-i vükelâ ihtilâfının kadrosunu kat kat mütecâviz görünmekte, ateş binâ-yı devletin en yüksek zirvelerini, saçaklarını tehdit eylemektedir. Kral'ın vaziyeti kim ne derse desin, aşân-ı bahş değildir. Müttefikler muhârebesinin ve bu muhârebe felâketinin mesuliyeti gayr-i mesul Kral'ı ister istemez şâibedâr kılıyor. Gayr-i mesul Kral'ın orduya bî-pervâ emir vermesi üzerine makam-ı iktidârdan çekilmek sûretiyle bir tazyîk-i manevî icrâsından izhâr-ı acz etmiş veyahut makama bağlılıkta ihtirâs göstermiş olan Danef'in müthiş ithâmları karşısında sinirlenmiş, yeis ve asabiyete duçar olmuş, hayalleri sönmüş, uykudan nihâyet pek elim sûrette uyanmış bir

halkın, efkâr-ı umûmiyenin aslî menfaatlerinin mesuliyeti taharriye kıyâm etmesi ve bu sûretle kademe kademe hareket ederek evvelâ Danef ve Geşof'un ve daha sonra diğerlerinin yakasını tutması zorbalık değildir. Danef ve Geşof şimdiden cezâ-yı manevîlerini gördüler. Bulgarlar kendilerinden Osmânîler gibi müteneffirdir. Vaktiyle Napolyon-vâri tavırlar takınan Bismarck gibi zorbaca vaziyetlere özenen, yalnız Bulgaristan'ı değil, bütün cihânı nâmlarıyla dolduran bu düşman-ı insâniyet, iki şerik-i cinâyet, Sobronya Meclisi'nde aza intihap olunamayacak bir derece-i pesti-i hâkarete uğradılar. Muvakkat muvaffakiyetlerle sarhoş olan mütekebbirler için ne ibret-âmiz bir misâl.

Fakat Bulgaristan'ı parçalamak, Pireporeç Gazetesi'nin dediği veçhile orasını İran'a çevirmek isti'dâdında bulunan adâvet ve nifak tohumları yalnız dâhili mücâdelâttan ileri gelmiyor. Bulgaristan, bütün manasıyla Rus ve Avusturya nüfûzlarının müsâdegâhı oldu. Son intihapta "filân parti kazandı ve filan parti kaybetti" havâdisinden ziyâde Avusturya nüfûzu gâlip geldi, Rus nüfûzu hâk ile yeksân oldu tabirleri işitildi. Kendisini Rusya'dan ihânet görmüş addeden Bulgaristan, Avusturya'ya temâyül eder iken, Bulgaristan'ı nânkörlükle ithâm eden Rusya mesleğine muhâlefet edenleri kuvvetli pazısıyla ezmeğe çalışıyor. Ezmeğe çalıştığı kimselerin başında unvânı bile Rusya saray-ı çârîsinin âsâbına dokunan Ferdinand bulunduğunu zikretmek lüzumsuzdur. Rusya nüfûzunu parasıyla, bitmeyen tertîbâtıyla şayet bir gün gelip Rus taraftarlarını canlandırmağa muvâffak olur ise Ferdinand, Petersburg-ı sâni'den başka bir şey olmayacaktır.

Avusturya'nın desteğiyle Ferdinand nihâyet mukâvemet edebilecek mi? İntihâbât-ı âhirenin netâyici bu ciheti de meşkûk bırakıyor. Zirâ yeni Sobronya Rusya için bir zafer değildir. Fakat Radoslavof Kabînesi için de şa'shayı bir muvaffakiyet sayılamaz. Radoslavof – Ganadiyef Kabînesi felâket-i âhirenin bütün mesuliyetlerini seleflerine atf etmek gibi emsâlsiz bir silâh-ı muvâffakiyetle mücehhez oldukları halde yine muhâliflerine nazaran ancak on beş bin kişilik bir ekseriyet ihrâz edebildiler. O derecedeki kabînenin reis-i

kârda kalması lâzım gelmez mi? Meclis-i Mebûsânı tekrar feshetmek icap eder mi etmez mi? Suâlleri irat olunmağa başladı. Böyle zayıf bir ekseriyeti hâiz kabîne, harb-ı âhir mesullerini şiddetle haddini bildirecek ve Rusya cereyânına karşı durabilecek, bir nüfûz-ı vasiyet sahibi olamaz. Bâ-husus ki; hârice merbût veyâ gayr-i merbût partilerin parmağıyla İstambulovistler ve bunların kabînede mümessili olan Ganadiyef aleyhinde müddeî-i umûmilikçe mahut divân-ı âlî meselesinden dolayı tâkibât icrâsına bile teşebbüs olunarak kabînenin mevki-i manevisi büsbütün tezelzüle uğratılmıştır. Divân-ı Âlî'ye sevk olunmakla suçlanan bir zâtın zayıf ekseriyetle Danef ve rüfekâsını Divân-ı Âlî'ye sevk etmeğe çalışması Bulgaristan'da muvâfıklarla, muhâlifler arasında emsâline pek az tesâdüf edilir bir Divân-ı Âlî Musâbakası ihdâs edecektir.

Bir de Danef ve Geşoflar yeni Sobranya'da sıfır derecesinde bir mevkîe sükût ettikleri halde diğer kısım muhâliflerin mâhiyeti reis-i kârdakileri en müthiş endişeye duçâr edebilir. Muhâliflerin mühim bir kısım-ı zürrâ' ve Sosyalistlerdir ki bunlar hem Daneflerin, Geşofların, Malinofların aleyhindedir. Hem de Hükümet-i hâzıra ile Hükümet-i hâzıranın muhâfaza etmeğe çalıştığı Krallık Makamı aleyhindedir. Bunları ne Rusya ne Avusturya politikası cezb etmemiş, hiç hesâba idhâl olunmadıkları halde sevk-i vukû ât kendilerini doğurmuştur. Siyâsiyât ve fütuhât mesleğiyle karın doyurmak meselesinin dâim olmadığını, hissettiği açlıkla maddeten anlamış olan bu fırka-i cedîdeyi harp değil, harbin sefâleti mevkîe hâkim kıldı.

Bu izâhât, Bulgaristan siyâset-i dâhiliyesinin âtîsinin ne kadar karanlık olduğunu anlatmaya kifâyet eder. Dâhildeki bu tereddüt ve teşevvüşün münâsebât-ı hâriciyeye sû-i tesir etmemesi mümkün değildir. Teşevvüşün kısım-ı azamı ecnebi parmağının araya girmesinden hâsıl olunca tabiidir ki; Bulgaristan'ın fırka nizâ'ları Rusya ve Avusturya rekâbetleri şeklinde tezâhür edecektir. Ecnebi devletlerin bir memlekette müsâbaka-i nüfûza kalkışmaları kadar o memleket için bâis-i harâbı olacak bir hâl tasavvur olunamaz. Dâhilen muvâffak olamayan her hangi bir şahsiyetin sâika-i hırs ve intikam ile

hâriçten yardım istemesine tabiatıyla müncer olan bu hâlet-i ruhiye memlekette fırkacılık nâmına ihânet ve hıyânet menfaatinin kıymetli olmasına mûntehi ve eğer o memleket kâfi derece zinde değil ise ecnebi kabzasının nihâyet o memleketin istiklâlini tahrip etmesini intâç eder.

İstanbulovist Fırkası, Bulgaristan'ı Rusya'nın tahakküm ve nüfûzundan kurtarmak için vücûda gelmiş idi. İstanbulof bu uğurda hayâtını fedâ etti. Fakat Bulgaristan'da bir müddet için necât buldu. Son senelerde Rusya ikinci defa Bulgaristan'a vaz'-ı yed etmeğe çalıştı. Danef bu yeni teşebbüsün en uğursuz eli idi. Şimdi buna karşı İstanbulovistler bir daha istenilenin zıddını yapmağa çalışıyorlar. Fakat ne Bulgaristan o eski Bulgaristan'dır, ne de İstanbulovistler eski samimiyet ve hâlisliklerini muhâfaza eylediler. Ganadiyef ve arkadaşlarının tepesinde Divân-i Âli pâyesi asılmış durmuş ve bunca kötüyeye kullanmalar ve hırsızlıkların yükleri bu partinin sırtını inhâya uğratmış olduğu halde İstanbulof'un gösterdiği metânete intizâr abestir. Devlet-i Osmaniye, Bulgaristan'ın bu dâhili felâketleri karşısında lâ-kayd ve hatta acımasız bir seyircidir. Bulgaristan'ın siyâset-i hâriciyesinde görülen tahavvüle rağmen paralarımızı unuttuk diyecek kadar diplomatlık gösterir isek en evvel bize inanmayacak olan Bulgarlardır. Bir kavmin musibeti diğer bir kavim için bazen fâide olmakla berâber Bulgaristan ve Balkan siyâset-i hâriciyesinin hâl-i hâzırına nazaran böyle bir fâide beklediğimiz ve arzu ettiğimiz de yoktur. Menfaatten ziyâde hisse tâbi olarak her şeyin fevkinde bir adâlet-i semâviye olduğuna kâni olanlardır. Fakat daha hâlisâne temennimiz, hem Devlet-i Osmaniye'yi hem Bulgaristan'ı girdâb-ı felâkete sürükleyen mahut siyâset cânilerinin müstahak oldukları âkıbete uğrayarak kendi memleketlerinde zuhûr eden intikam ile ibret-âmiz bir sûrette süpürülmeleridir. İntizâr edelim³⁹.

³⁹ Siyâsiyât, 13 Kânûn-ı evvel 1913 (30 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

1. Harbin Müsebbibi Olarak General Savoff'un Durumu

Balkan Savaşlarının ilkinde elde ettiği kazancın ikinci savaşta parmaklarının arasından kayıp gittiğini gören Bulgaristan, halkının kızgınlığını dindirmek için önce savaş sorumluları olan kimseleri başka bir deyişle kaybedilen harbin günah keçisi ilan edilenleri teşhir etmiş ve yargılamıştır. Pek çok asker ve siyasi bu savaştan mesul tutulmuşlardır. Bu kimselerin en meşhurlarından biri General Savoff'dur.

General Mihail Savoff (1858-1928) Bulgar ordusunu yeniden teşkilatlandıran ve onu savaşa hazır duruma getiren isimdir. İstanbul, Galatasaray mekteb-i sultânîsinde okumuştur⁴⁰. 1903'de savunma bakanı olmuştur. Birinci Balkan Savaşında Bulgar kuvvetlerini kumanda etmiştir. Aram Andonyan, Balkan Savaşı adlı kitabında General Savoff'un kral Ferdinand tarafından 1912 yılında ordunun başına sevk edilmesinin orduda büyük bir sevinç yarattığını çünkü Savoff'un çok sevilen bir asker olduğunu yazıyor⁴¹. Öyle ki Savoff 1912 yılında zimmetine para geçirmekle suçlanmış ama buna rağmen askerler arasındaki itibarından hiçbir şey kaybetmemiş⁴². Savoff, 1891-1928 ve 1902-1908 tarihleri arasında iki kez Savaş Bakanlığı yapmış, Balkan Savaşlarında Bulgaristan ordularının Baş komutanı olmuştur⁴³.

Hırslı bir asker olan Savoff'un Balkan Savaşlarındaki hedefi Edirne'deki Osmanlı kalesi olmuştur. Öyle ki Savoff bu kaleyi almak için Japonlar gibi 100.000 askerini fedâ etmeye hazır olduğunu söyleyerek övünmüştür⁴⁴. Osmanlının Edirne Kırk kilise mağlubiyetinin müsebbibi de General Savoff'dur. Zira o zekice davranmış ve Türk ordusunun tahmin edemediği bir anda sınırı yıldırım hızıyla geçerek ani bir baskın yapmış ve

⁴⁰ Pars Tuğlacı, **a.g.e.**, s. 188 ve "General Mihail Savoff" **Meydan Larousse**, C. 17, s. 374

⁴¹ Aram Andonyan, **Balkan Savaşı**, İstanbul, Aras Yay., Temmuz, 1999, s. 229

⁴² Leon Troçki, **Balkan Savaşları**, İstanbul, Arba Yay., Eylül, 1995, s. 486

⁴³ Troçki, **a.g.e.**, s. 327

⁴⁴ Hall, **a.g.e.**, s. 33

orduyu bu sayede gafil avlamıştır. Bu taktiği neticesinde de Savoff bütün dikkatini Edirne'ye çevirmiştir⁴⁵. Ancak II. Balkan Savaşında Bulgar ordusunun hezimet ve çeşitli yolsuzluk haberleri üzerine tıpkı kral Ferdinand gibi çok ağır suçlamalara maruz kalmış ve yargılanmıştır.

Bu suçlamalardan biri Mir Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Mir Gazetesi Bulgaristan Hükümet-i hâzirasını teşkîl eden kabînenin Reisi (Radoslavof) 1903 senesinde duçâr olduğu mahkûmiyet kararıyla Hâriciye Nâzırı Ganadiyef ve General Savoff'un memûriyetleri esnâsındaki kötüye kullanmalarından dolayı haklarında sâdir olan mahkeme kararlarını neşrettikten sonra o dönemdeki Mâliye Nâzırı'nın suiistimaline ait mektup sûretlerinin fotoğraflarını nakletmiştir:

“Mezkûr mektuplar münderecâtına nazaran geçen senenin Teşrîn-i evvel ayı zarfında Osmanlı Ordusu'nun Kırk kilise, Lüleburgaz bozgunluğundan sonra Bulgaristan Babaeski, Alpulu, Uzunköprü, Lüleburgaz askeri düyûnlarında pek çok vagonlar dolusu erzâk itinâm etmişti. Bunlardan başka birçok milyonlar kıymetinde erzak, un, peynir, yağ ve sâire ile dolu trenler Bulgar Ordusu'nun eline düşmüştü. Osmanlı Ordusu'nun Müteahhidi Baltas nâmında birisi imiş. Osmanlı düyûnlarının Bulgarlar tarafından ganâim-i harbiye sûretinde zapt edilmekte olduğunu görünce Sofya'ya koşar ve mâl-ı ganimet sûretinde Bulgar Ordusu'na ve binâen-aleyh Bulgar Harbiyesi'ne geçen bu malları tekrar Bulgarlara satabilmek için vasıta olacak bir adam arar ve Mâliye Nâzırı Doniçef'den münâsip bir adam bulamaz. Doniçef kendi el yazısıyla bir müsvedde yazarak yine kendisine göstermelik üzere Baltas'a verir. İşte Mir'in neşrettiği mektupların fotoğrafları bu el yazılarıdır⁴⁶.”

General Savoff savaş sonrası üzerinde oluşan spekülasyonlara yayınladığı beyanlarla yanıt vermiştir. Bunlardan biri şu şekildedir:

⁴⁵ Andonyan, a.g.e., s.245

⁴⁶ Bulgar Matbuatı, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

General Savoff, neşrelediği açık bir mektupta Bulgar felâketinin yalnız 29 Haziran'daki harekâta atfedilmemesi icap ettiğini, bu tarihten evvel ve sonra yapılan birçok hatâların bu felâkete meydan verdiğini beyân ediyor. Esbâb-ı felâketin teşrîhi için hükümetten birçoklarını fâş etmek icâp eylediği için General Savoff, herkesin yekdiğerine isnâd-ı kabahat eylemek yolunun terk edilerek refâh-ı milletin husûlü için sarf-ı mesâi elemeğe başlanılmasını tavsiye eylemektedir. General Savoff, Bulgarların hedef-i âmâlinin hâdisât-ı âhire ile duçâr-ı zevâl olmadığını ve Bulgar Kavmi'nin tahayyülâtında mühim bir nokta olan emel-i millînin ortadan kalkmayacağını beyân eylemektedir.

Bundan başka General Savoff'un ölüm tehditleri aldığına dair yazılar da neşredilmiştir. Örneğin Reç Gazetesi'nin beyânına göre General Savoff, İstanbul'dan Sofya'ya azîmet ettiği günden beri hemen her gün tehdit mektupları almaktadır. Bulgaristan'ın başına gelen felâketlerin müsebbibi kendisi olduğu beyân edilerek Mahkeme-i Askeriye huzûrunda cinâyâtından dolayı mahkûm edilmediği takdîrde kendisinin behemehal telef edileceği bildirilmektedir. Savoff mektupları aldıkça zâbıtaya teslim etmektedir⁴⁷.

Söz konusu haberler birkaç gün daha gazetelerde yer bulmuştur. General Savoff'un bu mektuplar yüzünden polisin muâvenetini talep eylediği de gazeteler tarafından yazılmıştır⁴⁸.

Savoff bu baskı yüzünden olsa gerek ki Türkiye – Bulgaristan Musâlahanâmesi'nin akdinden sonra uzun müddet İstanbul'da kalmıştır. Hatta bu durum Türkiye ile Bulgaristan arasında gizli bir anlaşmanın yapıldığına dair dedikodulara sebep olmuştur. Bu yüzden Sofya mahâfil-i resmîyesi bu yorumları tekzip etmiş ve bunun şahsi bir durum olduğunu söz konusu iki devleti her hangi bir şekilde bağlamadığını yazmıştır⁴⁹.

⁴⁷ Bulgaristan, 20 Teşrîn-i sâni 1913 (7 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

⁴⁸ Bulgaristan, 23 Teşrîn-i sâni 1913 (10 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

⁴⁹ Bulgaristan, 25 Teşrîn-i sâni 1913 (12 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

Burada biraz da Kral Ferdinand'a değinmek lazımdır. Damarlarında Germen kanı yaşayan Ferdinand (1861-1948) 1887' de Sobronya tarafından prens seçilmiş ve Rusya'nın tüm engellemelerine karşın Almanya'nın da desteği ile Bulgar tahtına çıkmıştır. Son derece haris bir insan olan Ferdinand, ülke içinde fiili bir birlik kurmuş ve ülkesinin modernleşmesine katkıda bulunmuştur. Balkanların taksimi ve Balkan Savaşlarının zuhûrunda etkin rol oynamıştır⁵⁰. Bu sebeple savaş müsebbipleri askerler ve General Savoff ile birlikte Ferdinand da bu konuda hem halkının hem de basının suçlamalarına maruz kalmıştır. Bunlardan biri şu ifâdelerle vücut bulmaktadır:

Bulgaristan'da artık bugün büyük bir buhran olduğu vâzihan anlatılıyor. Buhranın iki sebebi var: Biri intihâbât, diğeri son harpteki felâket. Bi't-tabi' bunların ikisi de birbirinin mütemmimi olmak üzere yekdiğerine karıştığını söylemeğe lüzûm yoktur. Bundan dolayıdır ki; bugün intihâbât saatleri yaklaştıkça Bulgaristan'da Hükümet-i hâzırının muhâlifleri el ele vererek Hükümete ve bu Hükümete taraftar olan Kral Ferdinand da yine aynı buhranın ilk alâmetlerini tetkîk ederken bugünkü intihâbâtın mihverini felâket-i milliye meselesi olarak göstermiştik. Bugün artık bu mesele büsbütün sarîh bir şekil almıştır. Bütün muhâlifler birleşerek, felâket-i milliyenin müsebbibi kimdir? Suâline hep bir ağızdan "Kral" diye bağıyorlar!

Geçen gün Sofya'da müttehîr muhâlif fırkalar tarafından akdedilen bir içtimâ'da Demokrat Fırkası erkân-ı mühimmesinden Velâyikof mühim bir nutk-ı siyâsî irat etmiştir Velâyikof Bulgaristan siyâsî fırkaları arasındaki mücâdelâtı tetkik ettikten sonra bilhassa Sosyalist Fırkası'nın mütâlaât ve ithâmâtını nazar-ı dikkate alıyor ve diyor ki;

"Sosyalistler duçâr olduğumuz felâketin sebab-i esâsisini şıklardan biri hükümetlerimizin takip ettikleri siyâset-i milliyenin Bulgaristan'ı Türkiye ile bir muhârebe tehlikesine attığı ve İşte bunun Bulgaristan'ın başına bugünkü

⁵⁰ **Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri**, Ankara, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., 2004 s. 76 ve "Kral Ferdinand", **Meydan Larousse**, C. 7, s. 26

felâket-i azimeyi getirdiğini beyân ediyorlar. Makedonya Meselesi 1908 isyânından sonra yeni bir manzara almıştı. Türkiye’de meşrutiyet ilânından sonra Bulgaristan kabîneleri Türkiye ile sıkı bir dostluk politikası takip etmek ve mümkün merteye Türkiye’ye yaklaşmak yerine doğrudan doğruya muhârebeye müncer bir hatt-ı hareket takip etmiştir. Halbuki biz, Türkiye ile muhârebeye taraftar değil idik.

Osmanlı-Bulgar Muhârebesi bir iki senenin değil pek çok senelerden beri Bulgaristan’ın takip etmiş olduğu tarz-ı siyâsinin netîcesidir. Vâkı’a muhârebe bi-sulh ile netîcelendi. Fakat bu sulhden sonra mütteliklerimizle de bazı meseleler daha başka türlü halledilebilirdi. Demek bizim felâketimizin müsebbibi Türkiye değildir. Bu halde 16 Haziran felâket-i azimesinin müsebbibi kimdir? İlk bakışta bu kabahatli General Savoff’dur. Umûmî Kumandan vekili olan Savoff, Sırbistan ve Yunanistan’a hücum emrini vermiştir.

Bu emri de Savoff, Kral Ferdinand’ın emriyle itâ etmiştir. Bu halde 16 Haziran felâketinin müsebbip ve mesulü Kral Ferdinand’tır! Evet evvelki hükümetin halaskâr-ı siyâsisinin esaslarını destekleyen Kral Ferdinand’tır. Bulgaristan felâketin vukû undan biraz evvel memleketimizde en şiddetli bir devr-i istibdat tesîs edilmişti. Kral, mesul hükümetin arzusu hilâfında olarak bir felâket-engiz muhârebeye başlanmasını emretti. Bu, bu asrın esâsât-ı idâriyesi nâmına irtikap edilmiş pek müthiş bir harekettir. Bunun içindir ki Bulgaristan, pek müthiş bir darbe yemiştir.

General Savoff, idâre-i müstebidenin en parlak ve mümtâz bir âmilidir. Hatta kendi memleketinin erkân-ı idâresine bile düşmanlıkla temeyyüz etmiştir. Geşof’un Çatalca İstihkâmlarına hücum tasaddi edilmemesi yolundaki tavsiyelerine, Bulgarların sulh-perverâne siyâsetine rağmen mütteliklere ilân-ı harp etti.

İstibdâd-ı idâre-i keyfiye! İşte memleketimizi katil girdaplara sürükleyen müsebbip! Fakat bu girdap-ı sükûta sebep olan yalnız bir âmil vardır ki o da Çar'dır. Dünyanın en akıllı diplomatı zannettiğimiz Ferdinand'ın politikasına artık hiçbir Bulgar inanmıyor. Zira 16 Haziran'a kadar takip edilmiş olan Rusya'dan her şeyi beklemek politikasının nâgihânî tebeddülünden zuhûr edecek dehşet ve harabatları anlamak için büyük bir akla ihtiyaç yok idi.”

İşte Velâyikof'un başlıca mütâlaâtı budur. Bundan bahseden Mir Gazetesi aynı feryâda iştirâk ederek Velâyikof'la berâber bağıyor: Bütün felâketlerin yegâne müsebbibi Kral Ferdinand'tır! Bu cereyânın Bulgaristan'da nasıl bir netîce ile nihâyet bulacağını kestirmek ise bugün için henüz kâbil değildir. Her halde yakın vakitte icrâ edilecek olan intihâbât bize, bir fikr-i sahîh verebilecektir.

Yine bu konuda Debâ Gazetesi'nde geçen bir diğer makale hem bu mevzuu hem de bu dönemde gerçekleştirilen seçimlerin yarattığı gerginlik ortamını şöyle özetliyor:

Şu son zamanlarda Bulgar buhrânının pek şâyân-ı dikkat bir şekil iktisap eylediği telgraf ajanslarının birkaç günden beri vermekte oldukları haberlerden anlaşılıyor. Fırka mücâdelâtiyle başlayan bu buhrân bugün doğrudan doğruya Hânedân Kralı aleyhine çevrilmiştir. Bulgaristan'da Kral Ferdinand aleyhindeki galeyânın resmen vukû bulan teklîflere rağmen büyük bir ehemmiyeti hâiz olduğunda şüphe yoktur. Son posta ile gelen Journâl'de “Debâ”nın bu bâbdaki mütâlaâtı şöyledir:

“Bütün hâdisât, Bulgaristan'da Hânedân aleyhinde bir buhrânın karîb olduğunu gösteriyor. Son zamanlarda Bulgar ricâl-i siyâsiyesi arasında açıktan açığa vukû bulan münâkaşât Kral Ferdinand'ın İkinci Balkan Harbinde oynamış olduğu rolü elim bir sûrette meydana çıkarıyor. Hükümdâr nâzırlarından birçoğları tarafından serdolunan mütalaaya rağmen Sırp ve Yunânîlere hücum edilmesi için emir vermekle ithâm olunuyor. Başkumandan General Savoff kendisinin Kral tarafından yazılan bir emre mutavaattan başka bir şey yapmadığını yazıyor. Bu ifşâât sükûtle geçiştirilmek isteniyorsa

da Bulgaristan'da bunun muvâffakiyetle netîceleneceğini zannetmek çocukluk olur.

Buhran esnâsında resmen mesuliyeti deruhte etmiş olanların hakîkaten masum oldukları takdîrde mesuliyeti müsebbiplerinin üzerine atmayacaklarını tasavvur etmek de boş bir şeydir. Bulgarlar tabiatları ve almış oldukları terbiyeden dolayı afv ve müsâmahaya pek o kadar yanaşmazlar. Eğer Kral Ferdinand'ı bütün kalpleriyle mesul addediyorlarsa, kendisini hiçbir vakit affetmeyeceklerdir⁵¹.

Son olarak 13 Mart 1914 tarihli nüshada Tanin, sâbık Başkumandan General Savoff'un Bulgaristan'a avdet ettikten sonra Meclis-i Âlî huzûrunda isbât-ı vücûd eyleyeceğini yazmıştır⁵².

Bu mesuliyetin savaş esnasında ortaya çıkarılamamasının yegane sebebi savaş esnasında Bulgaristan'daki gazetelerin yalnızca Genel Kurmay'ın hoşuna gidecek şeyleri yazmalarından kaynaklanmaktadır. Zira Bulgaristan'da Balkan Harpleri esnasında basın üzerinde katı bir sansür rejimi uygulanmıştır. Bu yüzden bazı gazeteler yayınlarına ara vermek zorunda kalmışlardır⁵³.

2. Harbin Müsebbibi Olarak Kral Ferdinand'ın Durumu

Harbin Bulgaristan aleyhine bu denli kötü bir netice ile sonuçlanması konusu yalnızca askerî şahsiyetlerin suçlanması ile kapanacak kadar basit bir durum olmadığından bu hadise Kral Ferdinand'a kadar uzanmıştır. Kral ülkeyi neticesiz hülyalar peşinde sürüklemekle suçlanmış, siyasi çevreler ve Bulgar basını tarafından istifaya dahi davet edilmiştir. Bu konunun Türk basınına yansıyan yönlerini şöyle ifade etmek mümkündür:

⁵¹ Bulgar Buhrânı, 26 Teşrîn-i sâni 1913 (13 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

⁵² Balkanlar'da, 13 Mart 1914 (28 Şubat 1329), Tanin, s. 2

⁵³ Troçki, **a.g.e.**, s. 394-395

“Bütün hâdisât, Bulgaristan’da Hânedân aleyhinde bir buhrânın karîb olduğunu gösteriyor. Son zamanlarda Bulgar ricâl-i siyâsiyesi arasında açıktan açığa vukû bulan münâkaşât Kral Ferdinand’ın İkinci Balkan Harbinde oynamış olduğu rolü elim bir sûrette meydana çıkarıyor. Hükümdâr nâzırlarından birçokları tarafından serdolunan mütâlaâta rağmen Sırp ve Yunânîlere hücum edilmesi için emir vermekle ithâm olunuyor. Başkumandan General Savoff kendisinin Kral tarafından yazılan bir emre itaatten başka bir şey yapmadığını yazıyor. Su ifşâât sükûtle geçiştirilmek isteniyorsa da Bulgaristan’da bunun muvâffakiyetle neticeleneceğini zannetmek çocukluk olur. Buhran esnâsında resmen mesuliyeti deruhte etmiş olanların hakikaten masum oldukları takdîrde mesuliyeti müsebbiplerinin üzerine atmayacaklarını tasavvur etmek de boş bir şeydir. Bulgarlar tabiatları ve almış oldukları terbiyeden dolayı afv ve müsâmahaya pek o kadar yanaşmazlar. Eğer Kral Ferdinand’ı bütün kalpleriyle mesul addediyorlarsa, kendisini hiçbir vakit affetmeyeceklerdir.

Fakat, burada bir mesele vardır. Kral, kendi kendine büyük bir hatâ yaptı ise acaba bu yine ahâlînin hatâsı değımlidir? Ya Kral, ahâlînin arzusunu nazar-ı itibâra alarak ve her türlü çâre-i halli bertaraf ederek harbe doğru yürümüş ise Kral acaba hakîr bir sûrette dâhilde ve hariçte bazı nüfûzlu zevât tarafından teşci’ edilmedi mi? Acaba 1912 senesi 13 Mart’ında akdedilen mukâvele mücebince Sırlara terk edilen arâzinin hakeme mürâcaatla terkine rıza gösterdiği takdîrde Makedonya Bulgarların bir suikastından şüpheye düştü mü? Daha Lüleburgaz Muhârebesi’nden sonra Bizans Serâz, kendisine büyük bir hatâ yaptırmış idi. Kral yorgun ve hasta ordusunu Çatalca hudut müdâfaasına atmış ve zaferin vermiş olduğu şân ve şeref içinde bir ay evvel hâtır ve hayâle gelmeyen şerâit dâiresinde bir sulh yapacak iken buraya yanaşmamış idi.

İşte Kral, burada pek güzel olan netîceyi takdîr edecek yerde sergüzeştlere doğru koşmuş ve bütün devre-i saltanâtı esnâsında göstermiş

olduğu sabır ve sükûnla elde etmiş olduğu semere-i muvaffakiyetini birden bire kaybetmiştir. Kral Ferdinand, destek görmek emeliyle Viyâna'ya gitti. Fakat Avusturya'nın vereceği nasâyih mûcib-i mesudiyet değildir. 1885'de Kral Milan Halilaçek (Avusturya Hâriciye Nezâreti) teşrifâtıyla Bulgaristan üzerine atılmış ve fakat mağlup olmuş idi. Bugün de aynı hâl Bulgaristan'ın başına gelmiştir. 1885'de Avusturya bile muzaffer olan Bulgarları Belgrat yolu üzerinde tevkîfe muvâffak oldular. Fakat Kral Milan'ı uğrayacağı akıbetten kurtaramadılar.

1913'de Avusturya, ittifâk eden Sırp ve Yunânîleri zabta muktedir değildi ve Kral Ferdinand'ın hâiz olduğu nüfûzu nasıl idâme edeceği görülmüyordu. Bunun için Avusturya'ya Avrupa siyâset-i umûmisinin ve müşkülât-ı dâhiliyenin men' eylediği teşebbüsâta girişmek lâzım geliyordu.

Bugün Kral Birinci Ferdinand, ancak Avusturya muhiplerinin kralıdır. Bundan başka tahripde sâhib-i şevket olan Ganadiyef ve Radoslavof tamire muktedir değildirler. Avusturya'nın fikriyle hareket eden Kral Ferdinand, nasıl bir âkıbete uğramış ise, Avusturya Hâriciye Nâzırı da öyle bir muâmele görmeğe başlamıştır. Nîm-resmî Nevpa Kurâya Perese Gazetesi'nin söylediği gibi Kont Berchtold'un nutku delegasyonlarda buz gibi bir tesir icrâ etmiştir. Kont hiçbir alkışa bile mahzar olamamıştır. Kont Berchtold, perde arkasından oyun oynamamıştır. Bu ise her memleket için mûcib-i felakettir⁵⁴.

Kral Ferdinand'ın içine düştüğü durum ile alakalı olarak Politika Gazetesi'nin neşrettiği haber ise şunları ihtivâ etmektedir:

“Eğer Bulgaristan'da hüküm süren ahvâl ve buhranlar nazar-ı dikkate alınacak olursa Kral Ferdinand'ın pek az kalmış olan haysiyetini de son zamanlarda kaybetmiş olduğu görülür. Ancak, bu ziyâ'ı haysiyet ile terk-i saltanât etmek arasında fark vardır. Çünkü biz de şimdiki Reis-i Hükümeti tahtından indirebilecek bir teşkîlât ve muntazam bir kuvvet yoktur. Bulgar

⁵⁴ Bulgar Buhrânı, 26 Teşrîn-i sâni 1913 (13 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

Milleti pratiktir ve sevk-i tabiisi bilir ki; her hükümdâr mesul bir hükümetin mümânaatına maruz kalmazsa âmâlini kuvveden fiile çıkarmağa çalışır. Bizde istibdâd tabir edilen hükümet-i keyfiyenin öldürülmesi için yegâne şart İşte bunda mündemiçtir.

Bütün kabahatlerden ve felâketlerden yalnız Kral Ferdinand'ın mesul tutulması doğru olamaz. Çünkü duçâr olduğumuz felâketlerin kökleri bizim hissiyât-ı siyâsiye ve içtimâiyemizin derinliklerinde, fırka hıyânetlerinde gizlidir. Bunlardan başka bizde müstakil bir hükümet adamının bulunmaması, mütefekkirlerimizin bütün mevcûdiyetleri fırkacılıktan hâriç kalmış olması ve mesuliyetten korkmak gibi ahvâl dahi bizi bedbaht eden esbâbdandır. Mâmâfih eğer Ferdinand, bizzât terk-i saltanâta kalkışorsa Bulgaristan'da bunun için gözyaşı dökcek bir fert yoktur. Bu vak'a-i mühimmeden sonra biz pejmürde olmayacağız. Çar en nihâyet Bulgaristan'ın felâket ve mahvına sebep oldu⁵⁵."

27 Teşrîn-i sâni 1913 tarihli gazetede Nöpa Kuraye Perese Gazetesi'nde neşredilen Kral Ferdinand'ın istifa edeceğine dâir oluşan şâyialar hakkında şunlar yazmaktadır:

"Kral Ferdinand, Rus diplomasisinin tazyîki üzerine hissiyâtına ve efkâr-ı siyâsiyeye mugâyir olarak Balkan ittihâdına vaz'ı imzâ etti. neşrettiği Muharebe Beyânnâmesi'nde kendisini bi'l-mecburiye Rusya'nın zîr-i himâyesine vaz' etti. Kral, dâima Rusya'nın adem-i emniyetini tahfife almaya çalışıyordu. Hatta Karadağ Kralı'nın şenliklerinde hazır bulunduğu esnâda irat ettiği bir nutukta kendisini İslav hükümdarlarından olarak gösterdi. Yalnız bir defa Rusya Çarı'nın emrine itâat etmedi. Rus diplomasisinin Kral Ferdinand'ı sukût ettirmek için bütün gayretleri ile çalışması İşte bundan ileri geliyor. Haziran'ın sekizinci günü Moskova'dan Kral Ferdinand ile Kral Petro'ya bir telgrafnâme keşîde ederek Makedonya'ya dâir Bulgaristan ile Sırbistan arasında oluşan ihtilâfın kendisinin hakem edilmesi sûretiyle hallini

⁵⁵ Bulgar Matbuatı, Bulgar Buhrânı, 29 Teşrîn-i sâni 1913 (16 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

talep eylemişti. Kral Ferdinand, bu telgrafnâmeye verdiği cevapta hakemliği bazı kayd u şart dâiresinde kabûl edebileceğini söylemiş ve Petersburg mahâfilinde bu cevap bir sû-i tesir hâsıl etmiştir.

Çar Nikola, Ferdinand'ın bu hatâsını hiçbir zaman affetmedi. Rusya diplomasisi Danef tarafından irtikap edilen hatâlardan bi'l-istifâde Romanya'yı tahrik etmeğe başladı. Aynı zamanda Sırbistan Ordusu'na hücum etmek için hazırlanan Bulgar Ordusu bu hareketten men' edildi. Kaybedilen arâzinin Türkiye tarafından tekrar zabtına hiçbir zaman müsâade etmemiş olan Rusya, Bâbı âlî'nin Londra Muâhedesini dinlemeyerek Edirne'yi istirdat eylesine katiyen ehemmiyet vermedi. Kral Ferdinand, Rusya ile yarışamadı ve Balkan İttifâkına dâhil olduğundan dolayı ittifâk-ı müselles ile de yakînen tesîs-i râbîta edemedi.

Aynı nüshada Kral Ferdinand'ın oğlu Boris için krâliyetten ferâgat edeceğine dâir söylentilerin doğru olmadığı söylendiği beyân ediliyor ve fakat Ferdinand'ın Sofya'ya geri dönüp dönmeyeceğinin de belli olmadığı ifade ediliyor. Ardından şöyle devam ediliyor:

Berlin mahâfil-i siyâsisinde Kral Ferdinand'ın Bulgaristan'daki mevki gâyet tehlikeli olduğu söyleniyor. Çünkü Rus taraftarları malum olan bütün kuvvet ve iktidarları ile Kral'a karşı icrâ-yı tahrikattan bir ân hâli kalmamaktadırlar. Rus taraftarları felâketin bütün mesuliyetlerini Kral'a atfetmekte ve kendilerine taraftar kazanmaktadırlar.

Kral'ın ahvâl-i sıhhiyeden dolayı Avusturya'da ikâmet ettiği sözüne makul nazarıyla bakmak olamaz. Kral'ın ahvâl-i sıhhiyesine yakînen vâkıf olanlar kendisinin sıhhat ve âfiyetinin yerinde olduğunu söylemektedirler. Diplomasi mahâfilinde temînen beyân olduğuna göre Avusturya tarafından Kral'a bugünkü buhranlı ahvâl esnâsında Sofya'ya avdet etmesi tavsiye edilmiş, halbuki Ferdinand cevâben ancak İtilâf-ı müselles tarafından manen mahzar-ı himâye olduğu sûrette avdet edebileceğini söylemiştir. Halbuki devletler bu meseleye müdâhaleye taraftar değildirler. Çünkü Düvel-i

Muazzama'ya kadar Balkan Devletleri'nin müstakil oldukları siyâsetini takip etmişlerdir⁵⁶.

Hakkındaki tüm bu söylentiler ve istifa haberleri sonrası Kral Ferdinand, Viyana'da bulunduğu zamanda kendisi ile mülâkat eden Newyork Herald Gazetesi verdiği beyânâtta kısaca bu söylentilerin nereden çıktığını bilemediğini ve bunun Bulgar halkı için olduğu kadar kendisi için de üzüntü kaynağı olduğunu söylemiş, Viyana'da bulunmasının sebebinin atalarının mezarını ziyâretten başka bir amaç taşımadığını ifâde etmiştir⁵⁷.

Bulgar Kralı'nın birkaç gün sonra yine Newyork Herald Gazetesi'ne verdiği beyânâtta aynı hususu tekrâr edip şunları eklediğini görüyoruz:

Bulgaristan'da Hânedân aleyhinde bir fırka mevcut olduğuna inanmak istemem. İntihâbâtın vukû bulmakta olduğu şu esnâda bir takım ağır sözlerin sarf edileceği şüphesizdir. Fakat iş bu kadar! Bulgarlar sâkin bir kavimdirler ve bedhâhâne havadisler Bulgarlar arasında işitilmemiştir. Bilakis hâriçte uydurulmuştur. İmparator ve Kont Berchtold ile vukû bulan mülâkatlarıma bir mâhiyet-i siyâsiye verilmesi doğru bir şey değildir. Ben her sene olduğu gibi bu sene de bu resmî ziyâretlerimi ifâ eylemekten başka bir şey yapmadım. Oğluma benim ve kendisi hakkında deverân eden rivâyetlere dâir çektiğim telgraf üzerine bana bütün bunlara hayret ettiğini ve Bulgaristan'da büyük bir sükûnet hüküm-fermâ olduğunu bildirdi. Kendisi ne Ekisenograd'da bulunmaktadır. Ben idâre etmekte olduğum memleketin terakki ve istiklâliyetinden başka bir şey düşünmüyorum. Fakat bundan memnûn olmayan bir takım eşhâsın mevcûdiyeti bana kendilerinin hasım olmasını icap ettiriyor⁵⁸.

⁵⁶ Bulgaristan'da Buhrân, 27 Teşrîn-i sâni 1913 (14 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

⁵⁷ Bulgaristan'da, 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

⁵⁸ Bulgaristan, 1 Kânûn-ı evvel 1913 (18 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

Kral Ferdinand, Viyana'da bulunduğu bu süreç içerisinde Kont Berchtold ile yapılan gizli görüşmeleri hakkında ise kendisinden bilgi talep eden bir gazete muhârririne şu beyânâtı vermiştir:

“Bütün bunlar boş laflardan ibarettir. Viyana'da bulunduğum müddet zarfında İmparator Fransuva Jozef ve Avusturya – Macaristan Hâriciye Nâzırı Kont Berchtold ile âdet olduğu üzere mülâkat ettim. Fakat burada mesâil-i siyâsiye ile iştilal etmekte olduğuma dâir olan şâyiaların aslı esâsı yoktur. Harpten ve geçen senenin acı felâketlerinden sonra böyle bir mezûniyet ve seyâhate muhtaç ve haklı idim.

Bana ve kendisine müteallik olan şâyiaların mevsûkiyetini anlamak için oğluma bir telgrafnâme keşîde ettim. O da cevâben, bunların ne demek olduğunu anlayamadığını beyân eylemişti. Zirâ bizde her şey sâkindir. Ben yalnız hükümdarlık ettiğim memleketin terakki ve istiklâliyeti uğruna sarf-ı mesâi ederim. Bu da bazı zevâtın hoşuna gitmediği için bana ibrâz-ı husûmet ederler.”

Aynı günlerde Kral Ferdinand'ın Sofya'ya vardığında Kral Ferdinand ile Hânedânı hakk-ı saltanâttan ıskat ve memlekette cumhuriyet tesîs etmek için sarf-ı mesâi edenleri muhâkeme eylemek üzere Sofya'da bir Divân-ı Âlî-i Askerî teşekkül ettirdiği yazmaktadır⁵⁹.

Gonora Gazetesi, kral'ın durumu, Bulgaristan'da hüküm süren buhran ve bunun tevhit ettiği güçlükleri tetkik ederek diyor ki;

“Şüphesiz Bulgaristan bedbaht bir harpten sonra her milletin geçirdiği buhran-ı manevî içinde bulunmaktadır. Kral Ferdinand, bu şeâmete kurban olmuştur. Eğer o, Lüleburgaz, Kırk kilise ve Edirne muvaffakiyetlerini elde edebilmiş olan generallere muzaffer olacaklarında zerre kadar şüphe etmedikleri ikinci muhârebeye başlamasını men' etseydi sürgüne atılmak için dünyadaki çirkin tabirler, müstehcen ifâdeler az gelecekti.

⁵⁹ Bulgaristan'da, 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Hakikaten Bulgar Kral'ı hatâlar yaptı. Fakat onun mevkiinde ve o ahvâl karşısında kim olsa aynı kusurları yapacaktı. Düşünceli ve mülâhazalı olan Bulgar Halkı yukarıdaki hakîkati kabûl edeceklerdir. Eğer bundan hârice çıkarlarsa bilinen bir diplomat olan zeki Kral'ın kendilerine sabır ve tahammülü ile temîn ettiği fevkalâde menfaate karşı nânkörlük etmiş olacaklardır⁶⁰.

Bulgar Telgrâf Ajansı'ndan geçen haber, Kral Ferdinand'ın, Sobronya'nın açılış konuşmasında şu nutku irat ettiğini kayda geçmiştir:

“Geçen sene Bulgar Milleti o vakte kadar müşâhede edilen bir gayret-i askeriyeye ibrâz ederek boyun eğen akvâmın hürriyetin istirdat eyledikten sonra vatanımız yeni ve müthiş bir imtihân geçirmiştir.

Mütecâviz beş devlet askerinin aniden hücûmuna maruz olunca vatanın evlâdı bu defa fütuhât ve zabt-ı arazî için değil arazîsini korumak için harbe mecbûr olmuş oldu. Fakat muhârebâtta emsâlsiz bir şân ve mefharet ihrâz eden Bulgar Kavmi, felâket ve imtihân zamanında daha büyük bir metânet ve varlık gösterdi.

Müttefik rakiplere karşı icrâ-yı harbe mecbûriyet hâsıl olmuş ve düşman orduları hatta Payitaht kapılarına kadar dayanmış ve her türlü muvâsalâttan mahrûmiyetle herkes tarafından terk edilmiş olduğu cihetle Bulgar Askeri, son gününe ve son saatine kadar dövüşmüş ve yine mağlup olmadan harpten çıkmıştır. Vatan uğrunda fedâ-yı can edenlerin naaşları huzûrunda Bulgaristan nâmına kemâl-i huşû' ile zân-ı zemîn olarak gayr-i mağlup muhariplere tevcîh-i selâm eylerim.

Ondan sonra da düşmanlarımız diğer memleketlerdi. Daha az fâcia-âmiz olan teşebbüsât netîcesinde olduğu gibi bizi perişân görmeğe

⁶⁰ Bulgaristan, 2 Kânûn-ı evvel 1913 (19 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

hazırlanmış oldukları sırada Bulgar Kavmi bütün bu mihnetleri fedâ'i-i medeniyesi icâbâtından olarak itidâl ve metânetin derece-i âliyesiyle tahammül eylemiştir.”

Nutukta bu beyânâttan sonra kable'l-muhârebe eski usûl-i intihâbiye dâiresinde intihap edilmesi hasebiyle esnâ-yı harpte ve ondan sonra ihdas eden mesâil hakkında irâd-ı rey hakkını kaybetmiş olan eski Sobranya'nın esbâb-ı feshi izâh edilmiştir. Bulgaristan'ın Düvel-i Muazzama ile olan münâsebâtı iyi olduğu ve Hükümet'in bu münâsebâtı daha dostça kılmak için sarf-ı mesâi eylediği beyân edildikten sonra nutukta deniliyor ki;

“Romanya ile münâsebâtımız, karşılıklı eşitlik çerçevesindedir. Ondan sonra Hükümet-i Seniyye ile hâdisât-ı cedîde muvâcehesinde her türlü sû-i tefehümâtı izâle edeceği ve Bulgaristan'ı komşusuna rabt eden birçok iktisâdi menfaatlerin iki memleket arasında dostâne münâsebetler dâiresinde halledileceği ümidiyle sefirlerimizi mübâdele eyledik.”

Sırbistan ile olan münâsebâtımız da teessüs etmek üzeredir. Nutkun hâtimesinde:

“Bulgar Kavmi'nin vakâyi-i perişân-ı askerîden ve duçâr olduğu hâdisât-ı müessifeden sonra dâimî bir sulh dâiresinde ve sulhun olgunlaşması ve terakki-perveri sahasında, Balkan Akvâmı arasında fütûhâtının kendine temîn ettiği mevki-i şeref-bahşası ile iştigâl edeceğine kanaat perverde edilmekte olduğu beyân edilmiştir⁶¹.

3. Bulgaristan'da Seçimler

Aynı günlerde Bulgaristan bir de seçimlere girecek olmanın sıkıntısını yaşıyordu. Bu konuyu anlatmadan önce Bulgaristan'ın siyasi yapısı hakkında biraz bilgi verelim. Zira savaş esnasındaki Bulgaristan askeri düzenindeki çapraşıklığın benzeri Bulgar siyâsetinde de kendisini gösterir. Bulgar halkının

⁶¹ Sobranya'de Nutk-ı İftitâhi-yi Kralî, 2 Kânûn-ı sâni 1914 (20 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

nazarında Ferdinand'ın mesuliyetinden bahsetmiştik. Benzer mesuliyetler bazı Bulgar partileri ve bunların liderlerine de yüklenmiştir.

Çok partili siyasi hayatı olan Bulgaristan'daki partilerin çoğu Balkan Harbi sonrasında meclise mebus sokabilmişlerdi. Sayıları 15-16 olan bu partilerden en önemlileri Balkan Harbi'ni yapan Doktor Danef'in partisiyle İstambulov ve Çiftçi partileri idi. Danef Rus taraftarı Progresist (Terakkiperver) partinin lideriydi. Rus taraftarı diğer bir parti, Narodna (Millet) partisiydi. Bu partinin lideri de Geşof'du. Progresistlere ve Narodnaklara Rus taraftarı manâsında "Rusofil" deniyordu. Bunlar Türk ve Alman düşmanı idiler. Rusların yardımıyla Makedonya'ya sahip olacaklarına inanıyorlar ve Rusları kurtarıcı olarak görüyorlardı⁶².

Danef, kişi olarak bir siyasi türedinin bütün özelliklerini taşımaktadır. Belki de bundan ötürü Bulgar yönetici sınıfını en parlak şekilde temsil etmektedir. Şumlalı fakir bir ailenin çocuğudur. Doğduğu şehrin sağladığı bursla Prag'da orta öğrenimini tamamlamış devlet bursuyla Paris ve Londra'da hukuk okumuştur. İngilizce bilir. Maliye Bakanlığı'nda memurken görevinden ayrılıp "Büyükbaba" Tsankov'un sağ kolu olmuştur. Henüz 54 yaşında olmasına rağmen (1913) birçok kez iktidarda yer almıştır.

Danef'in çalışma arkadaşı savaş döneminin başbakanı Geşof yalnızca zenginler (devlet müteahhitleri, bankerler, tefeciler) partisinin lideri değildir. Kendisi ayrıca Bulgaristan'ın en zengin adamı sayılmaktadır. Nasıl zengin olduğunun hikayesi ise hiç karmaşık değildir ve yönetici sınıfın henüz ilk kuşak içinde ilkel birikim işini yaptığı ve hala yapmaya devam ettiği genç bir ülke için tipik denecek bir niteliktedir. Braila'da - Romanya'da - 1870'li yıllarda Evlogii Georgiyev diye zengin bir Bulgar yaşıyordu. Bu kişi Rus Türk savaşında orduya ikmal maddeleri satarak büyük karlar yapmıştı ve Bulgar kültür kurumlarına büyük bağışlar yapıyordu. Georgiyev Sofya şehrine bir

⁶² Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 87

üniversite kurulması için 6 milyon Frank bıraktı. Kendisinin Sofya'daki temsilcisi İvan Geşof'du. Bulgaristan'ın bildiği tek şey Geşof'un noterle anlaşarak mirası kendi hesabına geçirdiğidir. O sırada iktidarda bulunan Stambulovcular bu konuda hiçbir şey yapamadılar çünkü sahtekarlık Romanya'da, aralarının hiç de iyi olmadığı bir ülkede gerçekleşmişti. Geşof zengin bir adam, parti lideri ve başbakan oldu⁶³.

Ferdinand Geşof'a ilericiler adı verilen Tsankovcularla bir koalisyon kurmasını istedi. Liberal oportünist Stankov'un partisi profesyonel Rusofiller den kuruluydu. Partinin bütün ileri gelenleri Bulgaristan'da dendiği üzere Rus sofrasında kaşık çalmıştır. Rusofilizm yüksek sesle savunulunca Bulgar politik hayatı içerisinde eski itibarını kaybetti. Tsankovcu parti genç bir hukukçunun, Danef'in önderliğinde parti tabelasını değiştirip ilerici- liberal parti ismini aldı ve oldukça geniş bir demokratik program hazırladı. Geşof ve Danef koalisyon yaptılar.

Koalisyon hükümeti açık bir Rusofil eğilim taşıdığı için, Ferdinand herhangi bir tarafa fazla ağırlık vermeyen politikasına bağlı kalarak başkomutanlığa zimmetine para geçirmekle suçlanan Stambulovcu General Savoff'u getirdi. Ayrıca Genel Kurmayın başına da bir başka Stambulovcu general Fişev'i atadı. Bu kişiler en fazla Rus karşıtı diye bilinen partiye mensuptu. Öte yandan Stambulovcuların orduda aşırı büyük bir yer edinmemesi için, rütbe bakımından Genel Kurmay başkanının hemen altında yer alan mevkii Radko Dimitriyev'e verdi bu kişi vaktiyle Tsankovcularla yakın bir Rusofildir. Böylece şiddetli iç çekişmeler ve entrikalar sistemine dayalı bir denge kurulmuş oldu. Bu istikrarsız denge sisteminde Danef'in özel bir yeri vardır. Kabineye partizanlarından dördünü sokarken kendisi hiçbir bakanlık görevini üstlenmedi ve böylece doğacak herhangi bir olumsuz sonucun sorumluluğundan da yakasını kurtarmış oldu. Yalnızca milli meclis başkanlığı mevkiinde bulunurken, kimseye fark ettirmeden Bulgaristan

⁶³ Troçki, a.g.e., s. 391-392

şansölyesi yetkilerini üstlendi. Dış ilişkileri kendi ellerinde topladı. Bir Avrupa başkentinden ötekine koşarak öneminin yaptığı yolculuklar ve verdiği mülakatlar ile doğru orantılı arttığını sandı. Danef Avrupa'nın önüne Bulgaristan'ın zaferlerinin büyükelçisi olarak çıktı ve kendini Balkanların Bismarck'ı gibi görmeye başladı. Danef'in yarı resmi yayın organı Bulgaria'nın editörü "Türkiye'ye karşı kazandığımız zafer iktidarımızı bir ömür boyu kurtarır çok uzun zaman iktidardan düşmeyiz 5-10 yıl daha kalırız" diyordu. Fakat işler umdukları gibi gitmeyince hem zengin hem de ihtiyar bir kimse olarak ötekilerden daha temkinli bulunan Geşof geri plana çekildi yerini Danef aldı. Danef'in iktidarda bulunduğu haftalar Bulgaristan'ın ulaştığı yükseklikten baş aşağı paldır küldür düşüş haftalarıydı. Her şeyi Sofya'nın talihsiz Bismarck'ının sırtına yüklemek yersiz olur. Kendisi yalnızca, Bulgaristan yöneticileri için karakteristik olan kendini beğenmişlik, pervasızca maceracılık ve düşüncesizlik özelliklerini herhangi bir başka politikacıdan daha Çarpıcı bir şekilde sergiliyordu⁶⁴.

Troçki kitabında Danef ve Geşof'u böyle tanımlamıştır. Dönemin gazeteleri de bu ikilinin mesuliyetleri ile alakalı olarak benzer şeyleri söylemektedirler:

"Daha Sobronya'nın feshinden evvel Bulgar matbuatında başlayan mütekâbil ithâmlar son günlerde pek hâd bir şekil almıştır. Danef aleyhinde vukû bulan şedit ithâmlar bilhassa son zamanlarda birden bire hadd-i marufu artarak bilâ-tefrik her gazetede Danef ile Geşof acı bir sûrette tenkit edilmekte ve Bulgaristan'ın son muhârebede duçâr olduğu felâketlerden dolayı Danef-Geşof'un müstahak olacağı mesuliyetler tetkîk olunmaktadır. Reis-i hükümet arzusu üzerine General Savoff'un kumandan-ı umûmi tâyin edilmesi Bulgaristan'ın başına gelen belaların birinci sebebidir. General Savoff'un sûret-i tâyini o vakit Bulgaristan'da devam eden idâresizliğin bir delil-i bâhiridir.

⁶⁴ Troçki, a.g.e., s. 392-395

Geşof kabînesinin istifası felâketin önünü almağa mani olmuştur. Çünkü General Savoff ile refikleri sûret-i tâyinlerine bakarak Bulgaristan ile Sırbistan'a ilân-ı harp edilip edilmemesini kabînedeki sormağa bile yeltenememişlerdir ve hiçbir taraftan müttefik aramağa tenezzül etmemişlerdir ve başladıkları bu iş netîcesinde Bulgaristan'a bugünkü felâketi getirmişlerdir. Bulgarların bugün bilmeye muhtaç oldukları bir hakikat vardır. Petersburg'tan Selanik'in Yunânîlere, Manastırın Sırlara, idârenin Türklere vaat edildiği söyleniyordu ve aynı zamanda Rusya tarafından Selanik, Manastır, Edirne'nin hep birden Bulgaristan'a vaat edilmiş olduğu beyân ediliyordu. Her taraftan aleyhinde vukû bulan itâmâta cevâben (Danef) "Eğer ilân-ı harp etmeyi tasavvur eylemiş olsa idik evvela kendi sınırimızı kuvvetlendirecektik." tarzında beyânatta bulunmakta ise de gazeteler buna hep bir ağızdan sen bunları Türkiye ve Romanya Gazetesine anlat. Felaketler çıkan harpten değil bizim sınırimızdan çıkmaktadır, demektedirler. Malinof'un vasita-i neşriyatı Bireporeç Gazetesi dahi: "Meydan-ı harpte çürüyen binlerce bedbaht insanların hepsi Bulgaristan için helâk oldular. Bizdeki ihtiraslar bazı menafi-i hissiye, sakil emeller birinci harbin o kadar uzamasına ve ikinci harbin zuhûruna yegâne sebep olmuştur."

Aynı gazete Bulgar halkının "çobanları" olarak gördüğü Bulgar Hükümeti ve yöneticilerine ateş püskürdüklerini ve onlardan sebat ederek intikam almak istediklerini ve yenilginin sebep ve etkilerini şu ifadelerle kayda geçmiştir:

On gün evvel geçen ki Pazar, erkek, kadın, çocuk, binlerce Bulgar, her iki Balkan Muhârebesi'nde fedâ-yı cân etmiş olan 80. 000 askerin istirahat-ı ruhları için icrâ edilen âyin rûhânîlere şitabân olmuştur. Elde edilen netîce ile ihtiyâr olunan fedâkârlığın muhâsebesinden sonra Bulgarlar büyük ıstırap duyuyorlar. Fakat ba'de'l-ekl kendilerinin bundan dolayı kabahatli olmadıklarına karar veriyorlar. Bulgar köylüsü ki son tetkikat-ı ihsâniyeye nazaran cehli en az olan köylüler aksamından sayılır. Çünkü okuyup yazmak bilmeyen ancak yüzde ikidir. Kendisinin bu felâkete hiçbir sûretle dahl ve

tesiri olmadığına kânidir. Bütün mesuliyeti idâre-i hükümette bulunanlara ve ahvâli keşfetmeleri icap eden diplomatlara tahmil ediyor.

Bulgar kavmi çobanlarının fena olduğunu biliyor. Fakat henüz onlardan hesap sormak istemiyor. Kudret ve faaliyetten istikbâlden emin olarak vereceği hükümlerde pek şiddetli davranmak istemiyor. Zaten on ay devam eden o fevkalade ceht ve gayretten pek yorulmuş olduğundan kendisini mücâdelât-ı cedîde içine⁶⁵ atmak istemiyor. Köylü kadınların himmetiyle yapılan güzel bir hasadan sonra köyüne avdet ettiği zaman efkâr-ı umûmiyenin takip ettiği büyük fikri Balkanlar'da büyük bir Bulgaristan tesîsi fikrini mevki-i fiile îsal hususunda adem-i iktidar göstermiş olanlardan intikam Almanın neye baliğ olacağını düşünüyor. Onlar için sükût pek elim olmuş ise de istikbâl için emniyetnâme mevcuttur. Bulgaristan'ın fütuhât ve muvaffakiyâtından dolayı etrâfı ihâta eden hasut beş müttefikin kurbanı olduğunu söylüyor. Düşmanla muhât ve Avrupa tarafından metrûk bir halde bırakılan Bulgaristan hüküm kadar ve buna susan acz-i ricâlden dolayı bu derekeye düşmüştür. Bulgarlar ordularını izmihlâle sevk eden düşmanlara karşı kin besliyorlar ve çalışarak yorulmayarak sebat ederek bunlardan intikam almak istiyorlar. Bu efkâr Bulgaristan için felâketle dolu olan vekâyii idâre etmiş olanlar tarafından dahi şâyân-ı kabûl görülüyor. Bunlar kisve-i hesâbatı tehir etmek istiyorlar. Bulgar ricâl-i siyâsiyesinden biri bana diyordu ki:

“Vekâyi-i âhire esnâsında Makedonyalılar sefâlet-i hâzıramızın en mühim amilleri olmuşlardır. Orduda ve sahne-i siyâsiyatta Makedonyalılar mühim ve patırtılı bir rol oynarlar. Danef Kabînesi, şüphesiz ki ekseriyeti itibâriyle İkinci Balkan Muhârebesi'ne taraftar değildi. Nihayet, Mösyö Danef ile meseleyi Rusya'nın tahakkümüne tevdi' fikrinde olanlara iltihak etmişti. Kral da razı olmuştu. Halbuki Danef'in Petersburg'a hareket edeceği sırada General Savoff'un ilerlediği haberleri geliyordu. Hükümet derhal kıtaatı geriye

⁶⁵ Bulgaristan, 29 Teşrîn-i evvel 1913 (16 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 1

çağırdı. Birçok emirler verildi, alındı. Fakat kargaşalık tamâm olmuş ve muhârebe başlamıştı. Danef kabînesi her ihtimâle karşı mesuliyeti kabûl edenlere terk-i mevki etti. General Savoff Petersburg'ta işin hakem yoluyla tesviyesinden evvel mühim askeri noktaları işgâl etmek istiyordu. Muhatabım dedi ki:

Avusturya Balkan ittifâkını bozmak Bulgaristan'ı, Sırbistan'ın zararına olarak tevsî' etmek için bütün mahâret-i siyâsiyesini bu sıralarda kullanıp duruyordu. Kral da belki bu gibi nüfûzların altında kaldı. Makedonyalılar Bulgaristan'ın Sırbistan'a ilân-ı harp etmediği sûrette taç ve tahtının elinden gideceğini Kral'a bildirip duruyorlardı. İşte işe bu sûretle girişildi. Nisan-ı avamda gezip duran Harafat ile muhâlifinin müddeiyâtı tabii bir gün muvâcehe-i millette muhâkemeye tabi tutulacaktır.

Parlamento mücâdelâtı bu gibi mesâili ortaya atacak ve şimdiye kadar gizlice aza alınan birçok isimler bağıra bağıra söylenmeye başlanacaktır. Bunların neticeleri pek vahim olabilir. Fakat saat-ı intikamı pek iyi takdîr eden çalışkan ve basiretli Bulgar kavminin bu mesâilde lâyıki veçhile hareket edeceğinden emin olunabilir. Birçok zevat ile vâki olan mülâkatların netîcesinde hal-i hazırda iki cereyan mevcut olduğunu hissettim. Heritbord cereyanı netâyic-i âcile husûle getirebilecek ve Bükreş Muâhedesî'nin yeniden tetkîkini icap edecek dış görüşmelerin olması taraftarı görünüyorlar. Köylü kütlesi ise intizar taraftarıdır. İkinci Muhârebe'nin sonlarında zâbitânın emrine itaat etmeyen ve onların töhmetine rağmen köylülerin yolunu tutan efrâd-ı ihtiyâtiye şu sıralarda seferberlik emrine riâyet edebilecek halde değillerdir. Orduya gönderilecek kıta'atın tedârik-i vesâit-i askeriyesi hakkında hükümetin maruz kaldığı istiskal buna en güzel bir numunedir. Yakınlarda bir muhârebe zuhûrunda asker bulunamayacaktır. Bir de kasalar boştur. Muharebe için birkaç çete ile rahatsızlık vermenin kâfi gelmeyeceğinden

Bulgaristan'ın böyle bir maceraya atılması ümit edilemez. Bugün bâki olan mülâkatlarımdan çıkardığım netice bundan ibârettir⁶⁶.

Bu baskılar karşısında Geşof ve Danef fırkaları doğrudan doğruya Kral Ferdinand'ı ithâm ve Bulgaristan'ın maruz kaldığı felâketlerin bütün mesuliyetlerini kendisine isnat etmeğe başlamıştır. Danef kendisini kurtarmak için Gazetesi'nde Sırp–Yunan ordularına hücum edilmesi için Kral tarafından General Savoff'a verilen emirden kendisine malumât verilmediğini beyân etmektedir. İntihâbâtın başlamak üzere olduğu şu devrede Geşof Fırkası müttefiklere hücum edilmesi için emir verenlerin muhâkeme altına alınmasını talep etmiştir⁶⁷.

Tanin Gazetesi seçimlerin yapılması konusunda "...Yeni seçimi yapmak üzere dağılmış olan Sobranya, bundan üç sene evvel yine aynı neticeye uğramış, diğer Sobranya'nın yerine gelmişti. Demek oluyor ki; beş seneden beri iki defa dağılan Bulgar Meclis-i Mebûsânı, iki defa da şerâit-i tabiiye dâhilinde ikmâl-i hayât etmiş değildir" diye yazmış ve şöyle devam etmiştir. "... Bugün bizim için celb-i dikkat eden mesele bu cihet değildir. el-Yevm Bulgaristan intihâbât-ı cedîde ile meşgûl olduğu sırada pek mühim vukû ât ve hâdisâta tesâdüf ediliyor ki; bunun üzerinde mümkün mertebe müdekkik bir nazarla tevakkuf etmek bizim için pek büyük bir vazîfe teşkîl eder. Hatta alelâde zamanlarda bile bir memleket için en meraklı ve mûcib-i dikkat mesâilden addedilen intihâbât meselesi bilhassa böyle Bulgaristan gibi bir sene içinde pek büyük inkılâbât-ı tâlia uğramış bir memlekete ait bulunursa büsbütün şâyân-ı ehemmiyet addedilmek lâzım gelir. Hele bizim gibi el-yevm Bulgaristan'la olan münâsebâtı bütün münâsebât-ı hâriciyemiz arasında müstesnâ bir vaziyette tezâhür eden bir memleket bunları azîm ehemmiyetle tetkike mecbûrdur.

⁶⁶ Bulgaristan, 29 Teşrîn-i evvel 1913 (16 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 2

⁶⁷ Bulgaristan - Firka Mücâdelâtı, 17 Teşrîn-i sâni 1913 (4 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

Bugün Bulgaristan intihâbâtının mâhur-ı esâsîsini ve ikinci harbin esbâbını araştırmak mesuliyetleri tetkik etmek noktası teşkil ediyor. Bulgaristan'da herkes yek diğerine karşı isnad-ı mesuliyet etmek hususunda büyük bir faaliyet gösteriyor. Her tarafın da kendi iddiasını müdâfaa için birtakım delâil serdine muvâffak olduğuna bakılacak olursa Bulgaristan felâketlerinde herkesin ayrıca bir hisse-i mesuliyeti bulunmakta olduğu anlaşılıyor. Mâmâfih son günlerde Bulgar felâketlerinin en büyük sebeplerinden olmak üzere tanınması hükmüne teamül girmiş olan mağrur ve müteazzam Danef'in mensup olduğu fırkanın umûmi kongresi münasebetiyle irat etmiş olduğu nutuk birçok nokta-yı nazardan şayan-ı dikkat ve merak-engiz bir hadise halini almıştır. Gazetemiz bundan bir hafta evvel bu nutkun temel noktaları hakkında birtakım mâlumât vermişti. Danef bu nutkunda ikinci harbin "hükümetin haberi olmaksızın başladığını" iddia etmiş. Mensup olduğu fırkanın intihâbât-ı hâzıraya kendisini müdâfaaya mecbûr olarak değil bilakis felâket sebeplerini arayan bir müddei sıfatıyla çıktığını söylüyor. Esas itibâriyle bu iddia zaten kafi derecede mühim olmakla berâber muhârebenin sebab-i yegânesi olmak üzere açıktan açığa Kral Ferdinand'ın ismini zikreden diğer beyânat ile karşılaştığı zaman büsbütün ehemmiyet kesbediyor. Ahvâl gösteriyor ki bugün Bulgaristan'da Rusya ve Avusturya nüfûzları tekrar bütün şiddetiyle çarpışmaya başlamıştır. Rus taraftarları olan Danef ve Geşof partileri Kral'ın Viyana'daki seyahatlerini pek fena bir nazarla görüyorlar ve Kral'ın Avusturya'ya meyleden bir hükümetle berâber Viyana kapısında dolaşmasını çekemeyerek aleyhimde neşriyatta bulunuyorlar. İşte şu izahat ile anlaşılır ki bugün Bulgaristan'da başlamış olan intihâbât mücâdelâtı komşu hükümetin esaslı mesâil-i hayâtiyesini ihâta etmiş büyük bir ehemmiyet kesbelemiştir⁶⁸.

Tanin Gazetesi Bulgar intihâbâtında reis mertebesinde bulunan herkesin büyük bir seçim yarışı başlattığını ve bu maksatla her birinin dış siyâseti vahim bir şekilde alâkadâr eden nutuklar irat ettiklerini yazmıştır. Bu

⁶⁸ İhtilâfât-ı Dâhiliye, 17 Teşrîn-i sâni 1913 (4 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

siyasi gelişmelerin başını ise Bükreş Anlaşması ve Dobruca'nın elden çıkışının yarattığı hayal kırıklığı oluşturmaktadır. Yazı şöyle devam etmektedir:

Bulgar nüzzâr-ı hâzırasının siyaset-i âtîyeye taalluk eden ifâdeleri ne kadar mühim ise muhârebe zamanındaki kabîneler tarafından takip edilen siyaset-i hatâ-âlude hakkındaki ithâmları da o derece vahim ve müthiştir. İntihâbât gürültüleri sırasında hâriciye nazırlarının pehlivanlık meydanına atılmaları alışılmış değil iken şimdiki intihâbât müsâbakasının en büyük kahramanı Hâriciye Nazırı Ganadiyef oluyor. Hariciye Nazırı Ganadiyef hâiz olduğu sıfat-ı nezâret sebebiyle selefleri zamanındaki bilcümle evrak-ı muhâbereyi okumuş ve Geşof ve Danef'in Bulgaristan'ı ne büyük çıkmaz sokaklara terk etmiş olduklarına muttali' olabilmıştır.

Aynı yazı Bulgaristan – Osmanlı münasebetlerinde Osmanlı'ya ne denli insafsız davranıldığını belirtmiş ve Osmanlı – Bulgar savaşlarındaki iki tarafın tutum ve davranışlarının şu anki halleri ile karşılaştırmasını yapmıştır:

Biz öteden beri Bulgaristan'ın harbi tatbîk ettiği mesleği cennet ile tavsîf ediyor idik. Şimdi anlaşılıyor ki Bulgaristan ricâli hem cennet hem buhran irtikap etmişlerdir. Bu hakikatler şimdi anlaşılıyor. Fakat bütün Rumeli harap olduktan Bulgar örfiye muhâfız-ı sırfı arasında imlâsı pek güç bir derin yara açıldıktan sonra Lüleburgaz Galeyanı'ndan sonra Bulgar Ricalî'nin haklı başlarından karış karış yukarıya sıçradı. Şimdi Ganadiyef itirâf ediyor ki Osmanlı Hükümeti o vakit Çanakkale ve İstanbul masûn olmak şartıyla her türlü şerâit-i sulhiyeye râzı olduğunu Bulgaristan'a bildirmiş iken Geşof kolaylıkla İstanbul'a girebilmek hayaliyle bu teklîfi reddetmiş, bütün Bulgar ümerâ-i askeriyesi harpten evvel Bulgarların ancak süratle hareket edilip sulh edildiği takdîrde Bulgaristan'ın muhârebeye girişebileceğini beyân etmişlerdir ve Lüleburgaz Muhârebesi'nden sonra bu hakikat sübût bulmuş iken Bulgar zimamdârân-ı umûru bir gurur-ı bi-mânânın verdiği gaflet-i seviyesiyle bu hakikat ve nasihati unutuvermişler. Çatalca'nın özünden bir sıçrayışla atlayacaklarına kâni olmuşlar. İstanbul'a girebilmek ihtimâlinin zevk ve neşesi

kendilerine en kadim hakâik-ı siyâsiyeyi unutturuyormuş. Yani İstanbul'a girseler bile İstanbul'da kalmayacaklarını ve kuru bir şeref için bunca masum ve bi-günahın kanına girmek ne siyâseten ne insaniyeten câiz olamayacağını düşünememişler. Lüleburgaz'dan sonra Hükümet-i Osmaniye'nin İstanbul ve Çanakkale mahfuz olmak şartıyla her türlü şerâit razı olduğu bahsine gelince bu nokta hakkında o vaktin reis-i kârında olanlar tarafından açıklama yapmak iktizâ ediyor. Mâmâfih o vakit orduyu perişan edenlerin bu askerle iş görülmez deyip siyâseten işi bitirdik diye Bâbı âlî'yi tazyîk etmeleri ve Çatalca'da bile müdâfaa imkanı mevcut olduğunu düşünemeyecek bir derecede gaflet-i askeriye göstermeleri üzerine Bâbı âlî'nin böyle can havliyle mürâcaatına mecbûr olmuş olduğu ol dahi pek ziyâde kâbil-i izahıdır.

Bulgarların Çatalca'daki ilk hezimetlerinden sonra isrâr ve inattan vazgeçmemeleri ikinci bir hata silsilesini teşkîl ediyor. Vâkıa bizim o vakit ki mütârekemiz anlaşılır bir şey değil idi. Danef bile şimdi bizimle âdetâ eğlenir gibi mütârekenin Edirne'ye müteallik şurût-ı mahudunu bir marifet diye satmağa çalışıyor. Fakat Bulgarların Edirne için isrâr etmeleri İstanbul'a girmek arzusunda bulunmaktan mâhiyetçe o kadar farklı değil idi. Edirne'yi alıp Manastır'ı ve Selânik'i elden kaçırmak hiçbir akıllı Bulgar'ın işine gelmemek lâzım idi. Lüleburgaz'dan veya hiç olmazsa ilk Çatalca müsâdemesinden sonra Bulgarlar bir fikr-i sâbit gibi Edirne'ye tevcîh-i inzâr etmeyip hemen sulhu akdetse idiler, hadsiz, hesapsız menfaatler istihsâl etmiş olacaklar idi. Evvela Sırbistan ittifâknâmesi mûcibince Selânik'i Bulgaristan'a vermezlik edemeyecek idi. Sâniyen Yunanistan kuvvetinin kısm-ı küllisini Yanya'ya göndermiş olduğu için Selanik'te Bulgarlara mahut tuzağı kuramayacak idi. Sâlisen Bulgarların bütün vahşetleri Çatalca'dan sonra vukû a gelmiş ve Makedonya ile Trakya al kanlara boyanmış olduğu için sulhun çabucak inikadı bu hunhârlıklara meydân vermeyecek ve Bulgaristan'la konuşup, görüşmek hususunda daha büyük bir suhûlete mahzar olacak idik. İşkodra ve Yanya sükût etmediklerinden oradaki kuvvetler Bulgaristan'ı Yunanistan ve Sırbistan ittifâkına karşı âdeta bir nevi sigorta altında bulundurmuş olacak idi.

Fakat, Geşoflar, Danepler sersem gibi hareket ettiler. Sağlarına sollarına bakmayarak koç gibi atıldılar. Londra'da hatır ve hayâle gelmedik hakâretler ettiler. Romanya'nın isteklerine meydan vermediler. Onun için Ganadiyef'in selefleri aleyhindeki iddiânâmesi cidden doğru ve makuldür. Bulgaristan'da fikr-i sahih ve sâlim sâhibi olanlar Bulgaristan'ı bu girdâba sevk eden mütekebbir ve mağrur ve bununla berâber akılsız ve şuursuz ricâli ne kadar şiddetle terbiye verirlerse haklıdırlar. Bunlar yalnız bize değil, Bulgaristan'a karşı da en şiddetli ihâneti irtikap etmiş kimselerdir.

Gazete, bu hâdiseden diğer Balkan Hükümetleri için de bir ibret çıkarmanın mümkün olduğunu şu sözlerle ifâde eder:

Balkan ibh-i Cezîresi'nde Bulgaristan'ın lüzumlu mesleğini taklit edenler eksik değildir. Bunlar, muvâzene-i ciddiyeti aşan her kuvvetin derhal bir tazyîk ve zıt bir etki olması bir kânûn-ı tabiat icabı olduğunu unutuyorlar. Hatâmızın bir kısmı Romanya'ya, fakat daha mühim bir kısmı Yunanistan'a râcidir. Yunanistan ricâli de Geşof ve Danef'in eserine itaat etmeğe heveslendiler. Fakat Yunanistan'ı Bulgaristan'dan da daha feci bir âkıbet istikbâl edecektir. Yunan memâlik-i cedîdesinin her tarafından açık olan hudûd-ı cedîdesinin emr-i müdâfaasındaki müşkülât arttıkça Yunanistan'ın da zarif tevâzu takip etmesi bir zarûret olur. Muhakkak bir şey var ise bugün Balkanlar'da muvâzene denilen şeyin kaybolmuş olmasıdır. En mâhir siyâset cambazları bile fevkalâde vaziyetlere karşı muvâzenesini ancak sınırlı bir müddet için muhâfaza edebilirler. Ondan sonra gerisini bir inhidâm ve vuruşmanın takip etmemesi mutasavver değildir. Yunan ricâli ne vakte kadar Balkanlar bu zayıf muvâzene teli üzerinde ayakta durmağa muvâffak olabilecektir⁶⁹?

18 Teşrîn-i sâni 1913 târihli nüshada Tanin Gazetesinin sütunlarında kısaca şunlar yazmaktadır: Hükümet Fırkası tarafından intihâbât

⁶⁹ Siyâsiyât, 18 Teşrîn-i sâni 1913 (5 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

münâsebetiyle akdedilen bir içtimâ' esnâsında, Meclis-i Vükelâ Reisi Radoslavof nüzzâr tarafından kaleme alınan bir beyânnâmeyi kıra'at eylemiş ve Hükümet'in İstanbul ve Bükreş Muâhedelerini imzâ etmekle elîm bir fedâkârlık yapmak mecbûriyetinde kaldığı ve bu sûretle memlekete karşı ulvî bir vazîfe ifâ eylediğini beyân eylemiştir. Radoslavof, Bükreş Muâhede'sinin Bulgaristan tarafından Balkanlar'da haklı bir muvâzenenin çekinerek imzâ edilmediğini ilâve etmiş ve sözüne şu sûretle devâm eylemiştir:

“Bulgar Hükümeti bu çekinceyi muâhedeye gayr-i kâbil-i fesh bir sûretle merbût addetmekte olup Avrupa sulh ve selâmeti Balkanlar'da tesîs-i sükûn ve şibh-i cezîre ahâlîsinin terakkisi gâyesini nazar-ı itibâra alarak muâhede-i mezkûrenin tashîhi için elinden geldiği kadar sarf-ı mesâi eyleyecektir.”

Radoslavof, kuvvetli bir Bulgar idâresinin lüzûm ve ehemmiyet-i mutlakasından bahsederek vatanın istiklâliyet ve hayâti menfaatlerinin ancak bu sâyede müdâfaa edileceğini beyân ile sözüne nihâyet vermiştir. Bundan sonra Doniçef söz alarak, Bulgar felâketinin esâs itibâriyle bir hatâ olan Sırp ittifâkından mütevellid olduğunu söylemiştir. Üç saatten ziyâde devâm eden uzun bir nutuk esnâsında Hâriciye Nâzırı Ganadiyef, felâket mesuliyetlerinin kâfesini Geşof ve Danef Kabînesi üzerine atmış ve şu sûretle idâre-i kelâm eylemiştir:

“Mösyö Geşof, Hükümet-i Osmaniye'nin seferberliğe başladığını zaman-ı harbin ancak kısa bir müddet devam eylediği takdîrde muvâffakiyetle sonuçlanacağına dâir generallerden mürekkep teşekkül eden Meclis-i Kebir tarafından dermeyân edilen fikirlere itibâr eylemiştir.

“Mösyö Geşof, Londra Müzâkerelerini sınırlı bir müddet sürdürmekle aynı hatâda bulunmuş ve bu sûretle elde edilen muvâffakiyetleri hiç mesâbesine tenzîl etmiştir.

Lüleburgaz Muharebesi'nden sonra Hükümet-i Osmaniye tarafından Danef'e teblîğ edilen şerâit dâiresinde Hükümet'in serian akd-i sulh eylemesi

lâzım geldiğini Hükümet-i Osmaniye'nin şerâit-i esâsiyesi, İstanbul ve Boğazları kurtarmaktı.

Ganadiyef, Çatalca Muharebesi esnâsında dahi Danef'e sulh tavsiye eylediğini ve kendisine Sırp-Yunan-Hükümet-i Osmaniye tarafından vukû bulmakta olan tazyîkâtı irâe eylediğini temîn eylemiş ve fakat Hükümet'in sulh hakkında müzâkerelerde bulunmaktan imtinâ' eylediği ve Mütâreke'nin yalnız General Savoff ve Niçef tarafından verilen raporlar esâsına dayanan akdedildiğini beyân etmiştir.

Ganadiyef, Bulgar İdâresi'nin muvâffakiyetlerinden ve ortaya çıkan eden parlak mevkiden istifâde edemediklerinden dolayı Geşof ve Danef kabînelerini şiddetle tenkit etmiş ve kendilerinin Hükümet-i Osmaniye ile seri bir sûretle sulh akdetmekle pek pahalıya mal olan Edirne ve Trakya havâlisinin mühim bir kısmını muhâfaza ettiklerini ve memleketin kuvvetini her türlü tehlikeden âzâde bir halde bulundurduklarını ve bu sûretle gelecekteki karışıklıkların önünü aldıklarını söylemiştir.

Hariciye Nazırı sözüne nihâyet verirken Yunanistan ve Sırbistan ile olan muhârebede Bulgar felâketleri için doğru sebepler görmediğini ve fakat o muhârebelerin şerâit ve tarz-ı cereyâna netâyici olarak Hükümet-i Osmaniye ile bir harbi neticelendirdiğini millet ve ordunun kendisine sıralanan vazifeleri kâmilen ifa eylemekle berâber yalnız Bulgar diplomasisinin affedilmez hatâlar irtikap ettiğini beyân eylemiştir⁷⁰.

Bulgaristan'ın iç buhranının yegâne sebebi yalnızca savaşın kaybedilmesi değildi. Aynı anda tüm hayal ve umutlarını da kaybetmişlerdi. Zira yıllar boyunca çizdikleri hayali toprakların, bağımsızlığın, zenginliğin renk cümbüşü Balkan Savaşları sonrası koyu gri bir ton aldığı gibi onlara bu

⁷⁰ Balkanlar'da, 18 Teşrîn-i sâni 1913 (5 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

rüyaları tahayyül ettiren ağabeylerinin gerçek yüzleri ile de karşılaşır paramparça hayalleri ile bir başlarına kalakalmışlardı.

Bulgarların en büyük sukût-ı hayâli Rus Çarı Nikola'nın Balkan Savaşları sonrası yaptığı Romanya seyahatinde kendini göstermiştir. Çar, bu seyahatinde Dobruca'nın Silistre, Tutrakan, Dobriç ve Balçık şehirlerinin Rumenlere verilmesinin Rumenlere verilmesinin Ruslar tarafından desteklendiğini söylemiştir. Bu beyânât Rus aşkının son bulması anlamına geldiği kadar Danef ve Geşof'dan başka Todorof, Bobçef, ve Macarof gibi isimlerin başını çektikleri Rusofillerin sonu anlamına da gelmekteydi⁷¹. Ancak söz konusu seçimlerde Rusofiller tüm bu hayal kırıklığının sorumlusu kendisi değilmiş gibi hareket etmiştir.

Tanın'de bu durumun analizi şu şekilde yapılıyor:

“el-Yevm, şiddetle hüküm-fermâ olan intihâbât mücâdelâtında şâyân-ı dikkat olan cihet, zannolunduğu gibi Rus taraftarlarının ortadan kalkmamış olması ve yaz mevsimindeki felâketleri müteakip fırsattan bi'l-istifâde yine yerilmesidir. Rus taraftarları fikr-i ahâlîye o derece icrâ-yı nüfûz etmektedir ki felâkete kadar takip eden Rus Politikası, duçâr-ı tezelzül olmuş, fakat hiçbir zaman mahvolmamıştır.

Sâbık Reis-i Vükelâ Keşof malum olduğu veçhile Paris'e gitmiştir. Bir daha Bulgaristan'a avdet etmeyecektir. Bununla beraber sâbık Maliye Nâzırı Todorof ve taraftarları intihâbât mücâdelelerini deruhte etmişlerdir. Hatta son felâketlerin yegâne müsebbibi olarak tanınan Danef bile yine meydana çıkmakta ve Avusturya'ya karşı tecâvüz etmekle berât kazanmağa çalışmaktadır.

Rus taraftarları kabahatleri üzerlerinden atmayı pek mâhirâne bir sûrette icrâ etmektedir. Nereden geldiği ve ne sûretle icrâ edildiği malum

⁷¹ Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 87

olmadan Bulgaristan dâhilinde Rus taraftarları tarafından öyle şiddetli tahrîkât yapılmaya başlandı ki Kral Ferdinand'a tecâvüz etmekten bile ihtirâz olunmamaktadır ve bu sûretle en heyecân-âmiz rivâyâtın devrânı sebebiyet vermektedir. Bu sebepten dolayı Romanya ricâl-i siyâsiyesi Tuna'nın cenûbuna atf-ı nazar etmekten bir ân hâli kalmamaktadırlar. Zirâ Bulgaristan'da zuhûr edecek her türlü buhrân, Romanya'ya icrâ-yı tesir eyleyecektir. Onun için Romanya siyâsiyûnu intihâbâtta şimdiki Liberal Fırkası'nın ahrâr-ı gâlibiyet etmesini temenni ediyorlar⁷².

Tanın 22 Teşrîn-i sâni'deki haberinde Eko de Pari Gazetesi'nin Bulgaristan'da Hânedân-ı Kraliçe'nin bir buhrana doğru gidilmekte olduğunu beyân ettiğini ve Veliaht Prens Boris'in, gizli bir şekilde Sofya'dan ayrıldığını şimdi kendisinin nerede bulunduğunu kimse bilmediğini ve Prens'in bugünlerde birçok tehdit mektupları almış olmasının bu hareketi icap ettiren sebeplerden olduğunu beyân etmektedir⁷³. Lö Kodöpleri Gazetesi'nin ise Bulgaristan'ın tebeddül-i hânedan buhrânına doğru yürümekte olduğunu istidlâl edilmediğini yazmış, bu meselenin intihâbâtta hükümet tarafından yapılacak bir darbe ile tadil edilmesi muhtemel addedilmektedir demiştir. Gazetede Sofya'dan gelen havâdisler de Radoslavof ve Ganadiyef tarafından vukû bulan beyânâttan sonra kesb-i vahâmet eden vaziyet-i siyâsiyeden endişe edilmekte olduğunu gösteriyor denilmektedir.

Le Kodöpleri Gazetesi'nin yukarıdaki ifâdelerini destekler bir haber Polinişe Koresepondenç ve Sodalavişe Karesepondenç gazeteleri tarafından geçilmiştir. Sofya'dan alınarak neşredilen havâdislerden, Bulgaristan'da bir sükûn-ı tâm hüküm-fermâ olduğu ve Kral Ferdinand'ın mevki katiyen tezelzüle uğramadığı Hânedâna karşı pek sâdikâne bir vaziyette bulunduğu istidlâl olunmuştur. Bu havâdislerde Sobronya İntihâbâtı'nın Hükümet lehinde olacağı şüpheden vâreste olduğu ve Hânedân

⁷² Bulgaristan, 25 Teşrîn-i sâni 1913 (12 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

⁷³ Bulgaristan'da, 22 Teşrîn-i sâni 1913 (9 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Kralı hakkında neşredilen havâdislerin asılsızlığının bu sûretle meydana çıkacağı beyân edilmektedir⁷⁴.

Bulgaristan Hükümetini teşkîl eden Radoslavist ve İstambulovist Kabînesi'nin Reisi Radoslavof'un Plevne'de söylediği siyâsi nutkunda harbin kaybedilmesine dair olan mütalaalarını şöyle ifâde etmektedir:

“Önümüzdeki Sobranya intihapları pek müstesna bir zamanda yapılmış olacaktır. Muharebenin netîceleri Bulgaristan için pek parlak idi. Fakat kazandıklarımızın hepsini kaybetmek mukadder imiş. Bu zâyatımız yalnız fenâ diplomatlarımızın yüzünden vukû bulmuştur. Lüleburgaz, Edirne, Bolayır bunları müdâfaa edecek adam olmadıktan sonra kaç para eder? Bulgar Ordusu beş hasma karşı kendisini müdâfaadan âciz idi. Haziran dörtte Bulgaristan'ın hâli bu merkezde iken bizi kabîne teşkîli için çağırdılar. Bulgaristan teşekkülünden beri en müthiş bir tehlike içinde yüzüyordu. Kendimizi müdâfaa edecek bir halde olduğumuz için yalnız mevkiimizi kurtarmağı düşündük.

Evvelâ hücumları durdurduk ve Romanya ve Türkiye ile sulh akdettik. Çünkü artık başka çaremiz kalmamıştı ve Bulgar Kralı ile Hânedânı, Bulgar nâzırları ve bütün ordu “Sinâyâ”ya götürülerek cihânın istihzâlarına arz edilecekti. Düvel-i Muazzama arasında artık hiçbir dostumuz kalmamıştı. Emin olunuz ki; Bulgaristan'ı bu kadar felâketler içine sürükleyenler bugün de o meşum emelleri arkasında koşuyorlar ve bizi mahvedinceye kadar çalışacaklardır. Biz bir fırka programı için çalışmıyoruz. Maksudumuz âmâl-i milliyedir. 1881'de muhâfazakârân ile Rus zâbitlerinden meşrûtiyeti kurtardık. Rumeli-i Şarkî ve Bulgaristan ittihâdını yaptık ve Prens Aleksandır'ı geri çevirdik. Bundan sonra Biz, ne Avusturya politikası, ne Rusya siyâsetini takip etmeyeceğiz. Siyâsetimiz büsbütün bir Bulgar siyâseti olacaktır⁷⁵.”

⁷⁴ Bulgaristan, 26 Teşrîn-i sâni 1913 (13 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

⁷⁵ Bulgar Matbuatı, Bulgar Buhrânı, 29 Teşrîn-i sâni 1913 (16 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

Ancak bu haberden yaklaşık dört gün sonra bu nutukta bazı dedikoduların olduğu ve Radoslavof'un gerçek sözlerinin aslında şu ifâdelerle belirtilebileceği geçilmiştir:

“Bulgaristan'ın Rus aleyhtarlığı siyâseti takip etmemesi icap ettiği gibi hiçbir kimsenin leh ve aleyhinde olacağı bir siyâset takip etmemektedir. Bulgaristan milli bir Bulgaristan siyâsetinden ayrılmamalıdır. Düvel-i Muazzama'dan her birine karşı ihtilâfı mûcib olacak bir harekette bulunmayarak vatanın yüksek menfaatlerini nazar-ı im'âna almalıyız⁷⁶.”

Tercümân-ı Hakikat'in 2 Kânûn-ı sâni 1914 tarihli nüshasında Sosyalistler tarafından Cuma Meydanı'nda büyük bir miting tertip edildiği ve hatiplerin Bulgaristan'ın içinde bulunduğu felâketin sebeplerini teferruatlı bir şekilde açılarak onu bu felaketten kurtarmak ve Balkanlar'da bir sulh ve sükûn devri açmak için Balkan İttihât Cumhuriyeti'nin teşekkül keyfiyetinin lâzım olduğunu beyân etmişlerdir. Haber şöyle devam etmiştir:

“Bunların beyânına nazaran İttihât Cumhuriyeti teşekkül etmediği takdîrde Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya hükümetleri dâima yekdiğerini mahva çalışıp hepsi de azîm felâketlere duçar olacaklardır. Halk arasında birkaç kere muhâlefet gürültüleri çıktı ise de mitingi tertip eden fırka tarafından tâyin edilen hafi memurlar bu gürültünün kesb-i şiddet etmesine mâni oldular⁷⁷.”

Mir Gazetesi Dersaadet'te bulunan muhâbirinin Bulgar Elçisi Mösyö Toşef ile gerçekleşen gâyet mühim bir mülâkatını neşretmiştir. Rusya'nın Belgrat Sefiri Mösyö Hartevig'in İkinci Balkan Muhârebesi esnâsında Bulgaristan'ın vaziyetini tenkit özetindeki beyânât-ı âhiresinden bahseden Mösyö Toşef, Bulgar Muharriri Danef'in huzûrunda şu ifâdelerde bulunmuştur:

Mösyö Hartevig, Yunânîler ile Sırların Bulgaristan'a taarruz için hazırlıklarda bulduklarını pek a'lâ biliyor idi. Bununla berâber Vardar,

⁷⁶ Bulgaristan, 2 Kânûn-ı evvel 1913 (19 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

⁷⁷ Bulgaristan'da, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

Bireğaliçe ve Kökili cihetlerine mevzu olan Sırp topları hakkında serdedilen suâllere Mösyö Hartevig “Bunlar Yunânîlerin tevessü’üne mâni olmak için ittihâz edilen tedâbir cümlesindedir.” demiş idi.

Sırp Hükümeti’nin kendisinden hiçbir şeyi gizlemeyen Mösyö Hartevig’in tanzîm edilen plandan tamâmıyla haberdâr olduğu pek muhtemeldir. Hâdisât-ı âhire kesb-i vuzuh eylediği zaman İslav fikrinin en şiddetli müdâfi’i olmağı iddiâ edenler tarafından ne gibi cürümler irtikap ettikleri anlaşılacaktır.

Sosyalistlerin gazetesi Narod “İhtilalci Askerler” nâmıyla yazdığı başmakâlesinde diyor ki:

Gerek matbuatta ve gerek siyâsi nutuklarda bahisleri geçen birtakım askerî memûrların umûr-ı emânetlerini îfâda noksanları meydana çıkacağı halde üçüncü muhârebe başlamazdan mukaddem orada ihtilâle tasaddi edenler diye tevkîf olunan askerlerin ne olacağını düşünmek iktizâ ediyor. Doktor Danef, siyâsi nutkunda gâyet açık bir sûrette söyledi ki; başımıza gelen felâketin müsebbiplerini ümerâ-i askeriye ve siyâsiyyûn arasında aramalıyız.

Gürültü çıkaran askerler, bir cemiyet-i hafiyenin eser-i tahrîkiyle hareket etmedikleri gibi muayyen bir maksatları da yoktu. İhtilâle sebep muhârebenin uzaması, yorgunluğun tesiri idi. Bu hâl umûm askere ârız olmuştu. Onları anlamışlar ki; muhârebeden murad, Bulgar Milleti’nin kurtuluşu olmayıp bir vakit kazanmak için uğraşılıyordu. Narod Gazetesi makâlesine nihâyet verirken, “felâketimizin asıl müsebbipleri cezâsız dururken onların yerine bu zavallıların cezâyâ duçâr olması adâlete terstir. Bunları affetmeli” diyor.

Sofya Askeri Mahkemesi Bulgar yüzbaşlarından Körki Surâb'ı, üç ay hapse mahkûm etmiştir. Mûmâ-ileyh Bolayır muhârebâtında vazîfesini terk etmekle ithâm edilmiştir⁷⁸.

Mîlâd-ı İsa Yortusu hasebiyle tatil edilmiş olan Meclis-i Mebûsân bugün tekrar içtimâ' etmiştir. Başvekil Mösyö Radoslavof, kabîne teşkîli hakkındaki Emirnâme-i Kralî'yi kira'at etmiştir. Muhâlifin hutbeleri, Hükümet'in evvel emirde siyâset-i dâhiliye ve hâriciye hakkında neşriyatta bulunmasını ve ondan sonra da itimat talep etmesini beyân etmişlerdir. Sosyalistler, Harbiye Nâzırı'nın parlamento âzâsı meyânında intihap edilmesinde ısrâr etmişlerdir. Uzun süren müzâkerelerden sonra Sobranya, Hükümet'in beyânâtını dinlemek için Pazartesi gününe tehîr-i içtimâ' etmiştir. Bununla berâber haberde Sosyalistler ile Rus sempatizanlarının kabînenin çekilmesinde ısrar ettikleri yazmaktadır⁷⁹.

Bulgar Telgraf Ajansından alınan malumâta göre 12 Kânûn-ı sâni tarihinde Meclis-i Vükelâ Reisi Radoslavof, Sobranya'da yeni kabînenin programını açıklamıştır. Programda kabînenin nasıl üzüntü verici bir durum içinde teşkîl edildiği beyân edildikten sonra nisbî temsil usûlünün tatbikinden dolayı Sobranya'da hiçbir fırkanın ekseriyet kazanmadığı söylenmekte ve fırkaların hepsinin hükümete iştirâkinden imtinâ' etmeleri üzerine Mösyö Radoslavof'un istifâdan sonra tekrar Sobranya'da eski arkadaşlarıyla birlikte arz-ı vücûd etmeleri mecbûriyetinde kaldığı beyân edilmektedir.

Beyânnâmede hükümetin müstacel bir takım tedâbirin kabûl edilmiş, Bükreş ve İstanbul Muâhedelerinin kabûlü için meclisten destek göreceği ümidi izhâr edildikten sonra denilir ki;

“Bulgar Hükümeti, Bükreş Muâhede'si'ni iki devlet-i muazzama desteğiyle bazı kuyûd ve şerâit tahtında kabûl eylemiştir. Bu kayıtları terk

⁷⁸ Bulgaristan'da, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrin-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

⁷⁹ Bulgaristan'da Ahvâl Karışık, 11 Kânûn-ı sâni 1914 (29 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

etmemekteyiz. Fakat muâhede-i mezkûrenin siyâsi yollarla ile tadiline uğraşıyoruz. Bulgaristan'ın ilkbaharda veya diğer bir vakitte Hükümet'in Bulgaristan'a yeni bir harp felâketleri yükleteceğine dâir şâyi olan havâdisleri son bir azm ve katiyet ile reddederim. Hükümet, Bulgaristan'ı felâkete sürükleyenler hakkında Meclis-i Mebûsân tarafından tahkîkât yapılması hakkındaki fikirlere müzâhirdir. Hükümet, Meclis-i Mebûsân'a zabt olunan emvâl bedelinin dağılması için levâyih-i kanûniye takdîm edecektir. Bundan başka 250 milyon Franklık bir istikrâz akdi mecbûriyeti vardır. Memleket hâsılâtını artırmak için bir takım ıslâhât-ı iktisâdiyeye tevessül olunacak, Garbî Trakya havâlisi arazîsinin ıslâhı, şimendifer hudûdunun tevsi'i, yeni limanlar inşâsı için bir takım tedâbire mürâcaat edilecektir. Programda bundan sonra bütün komşu devletlerle olan münâsebâtın iâde edildiğini yalnız iken arâzîsinin ahâlîsinden olup da Bulgar hizmet-i askeriyesine girmiş olan Bulgar esirlerinin iâdesine muvâfakat etmeyen Yunanistan'la münâsebâtın muallak bir halde kaldığı beyân edilmektedir.

Kabîne'nin programının kira'atinden sonra Mâliye Nâzırı müzâkerelere başlanılmasından evvel Hükümet-i hâzıra için değil, umûr-ı âmme için mûcib-i fâide olacak muvâkkat bütçelerin kabûlünü ricâ eylemiştir. Bunu müteakip uzun ve şedit bir müzâkereye başlanmıştır. Program bir günde bitirilememiş ve ertelenmiştir⁸⁰."

2 Kânûn-ı sâni 1914 tarihli Tercümân-ı Hakikat'te Sofya Kabînesi'nin Yeni Sobranya ile çalışmanın kâbil olmadığını görerek tekrâr intihâbâ başlanmak üzere Meclis-i Mebûsân'ı fesh ettiği yazmaktadır. Buna göre Sobranya ile Hükümet arasındaki ilk temâs, daha bir gün evvel vâki olmuş iken ilk temâs bir müsâdemeyi meydana getirmiş, bunda ciddi bir mücâdele zuhûr etmemekle berâber, Hükümet muvâkkat bütçelerin reddedildiğini görmüştür. Binâen-aleyh bu hâle nazaran Hükümet'in hakikaten meclis-i hâzırla teşrîk-i mesâi etmesi kâbil olamazdı. Zâten Bulgaristan Kânûn-ı

⁸⁰ Balkanlar'da, 14 Kânûn-ı sâni 1913 (1 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

Esâsi'si Kral'a mutlak sûrette bir hakk-ı fesh vermiş olduğundan, Reis-i Vükelâ Mösyö Radoslavof için emirnâmeyi imzâlamaktan başka bir şey kalmamıştı.

Fî'l-hakîka cereyân-ı ahvâle göre bundan zarûrî ve mantıkî bir şey tasavvur edilemezdi. Sobranya'da en kuvvetli fırka olan Hükümet Fırkası, Hükümeti tutabilecek bir ekseriyete mâlik değildi. Muhtelif muhâlif farklar başlı başına, ne de müttefik bir hükümet teşkîl edemezlerdi. Meslekleri tamâmen zıt olan bu muhtelif fırkaların aralarında sun'î bir ittihat tesîs ettikleri bile tasavvur edilse yine karşılarında birleşmiş ve hemen kendi adetlerine yakın kavî bir muhâlefet fırkası buldukça reisi kâdre sâbit, muvâzeneli bir hükümet buldurmaya kudretleri yoktu.

Esâsen bu muhtelif fırkalardan adetleri on ikiye bâliğ demokratlarda Sosyalist ve Çiftçi fırkalarından ziyâde hükümet fırkasına mâil olmak lâzım geleceğinden Bulgaristan için bugünkü hükümet fırkasından başka bir fırka ile idâre-i umûr kâbil olamazdı. Hatta bütün esbâbı bir tarafa bırakarak yalnız başlarına Sosyalist ve Çiftçi fırkalarının bir hükümet vücûda getirecek derecede kuvvetli olduklarını kabûl etsek bile hiçbir hükümet için bu fırkaların tasavvur ettiği sûrette bir inkılâp tecvîz edilemezdi. Esâsen tecrübe de göstermiştir: En şedit Sosyalist fikrini temsil eden insanlar bile hükümet ve idâre mevkiinde nazariyelerinin pek çoğundan vaz geçmişlerdir. Binâen-aleyh Sosyalist ve Çiftçiler adeden bir ekseriyet-i mutlaka tesîsine kâfi bile olsalar yine onlardan çıkacak bir hükümeti idâmeye muvâffak olamazlardı.

Mösyö Radoslavof, evvelki gün fesh edilen bu Sobranya ile işlerin yürümesine pek çok çalıştı. Evvela Çiftçiler, sonra Sosyalistlerle müzâkerelere girişti. Hatta onları da hükümete teşrîke çalışıyordu. Fakat hayali nazariyelerle meşbu' olan Sosyalist ve Çiftçi kafaları her türlü iştirâki reddettiler. Vâkıa Malinof Fırkası hükümete destek vaat ettiyse de yine onun desteği hükümeti idâmeye kâfi gelmedi ve nihâyet Radoslavof Sobranya'yı feshe mecbûr oldu. Sobranya'daki bu ekseriyetsizlik bizce esbâbını üç

noktada aramak lâzımdır. Temsîl-i nisbî usûlünün Bulgaristan'da ilk defa tatbîki muhârebenin saçtığı sefâlet-i iktisâdiyeye karşı Sosyalistlerin ve Çiftçilerin neşrettikleri mevâid, birde hükümetin muvaffakiyetten nasılsa emin görünerek Bulgaristan'da alışılmış olan tedâbire mürâcaat etmemesi, bu üç esâs noktaya Sofya Kabînesi'ni teşkîl eden zevâtın öteden beri çengicilikle bilinmesi ve bununda harpten yılmış olan köylüleri endişe düşürmesi gibi esbâb-ı tâliye ilâve edilince netîce meydana çıkar. Yeni intihâbât ne netîce verecek, yine Sosyalistler ve Çiftçiler bu kadar çok rey kazanacaklar mı? Henüz bu mesele hakkında bir şey söylenemezse de bu defa Hükümet'in intihâbâtı daha büyük bir dikkatle takip edeceğini ve halkın da memlekette her şeyden ziyâde hükümete ihtiyâcı olduğunu takdîr eyleyeceğini zanneyliyoruz. Binâen-aleyh bizce yeni intihâbât nihâyet Radoslavof Hükümeti için bir ekseriyet-i kâfiye temîn eylemekle netîcelenecektir⁸¹.

Tanin Gazetesi Sobronya'nın feshinin yarattığı tesirâtı şöyle yazmaktadır:

İntihâbât akabinde Bulgar Hükümeti'nin düştüğü buhran her türlü teşebbüslere rağmen olanca şiddetiyle hüküm sürmekte ve açılmış olan Meclis-i Mebûsân açılışından beri fırka ihtirâsât ve mücâdelâtından başka bir şeye hasr-ı meşgale edememektedir. Liberal Kabînesi'ni istememekte birleşen umûm fırkalar kabîne teşkîl etmeleri teklîfine maruz kalınca kendi aralarında uyuşamayarak idâre-i hükümeti keşmekeş içinde bırakmaktan başka bir şey yapamamaktadırlar. Liberal Kabînesi'nin muhâlif fırkaların ısrârı üzerine istifâsından sonra kabîne teşkîlinin başka bir fırka çıkınca Kral Ferdinand'ın emir ve arzusu üzerine tekrar eski tertibâtıyla teşekkül etmesi, fırka mücâdelâtını kuvvetlendirmekten başka bir netîce vermemiş olduğunu bugünkü şedit ihtilâflar gösteriyor.

Bu ihtilâfları idâme eden muhâlif fırkalar ihtirâsât ve karışıklıklara Hükümet'in ancak Meclis-i Mebûsân'ı dağıtmak, usûl-i nisbî üzere intihâbât

⁸¹ Bulgaristan, 15 Kânûn-ı sâni 1913 (2 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

icrâsını terk etmek gibi son tedbîrlere mürâcaatla nihâyet vereceğini teğanni bildikleri için Liberal Kabînesi'ni tekrar mevki-i iktidâra kadar düşürmeğe teşebbüs etmişler ve kabîneye adem-i itimat reyini verebilmeye vesîle teşkîli için kabînenin Meclis-i Mebûsân'da beyânâtta bulunmasını talep etmişlerdi. Hükümet-i Milliye evvelce iki defa beyânâtta bulunduğu ve Kral Ferdinand dahi açılış konuşması yaptığından tekrar beyânâta mecbûr olmadığını bildirmiştir.

Muhâlifler taleplerinde, son derece ısrar eylediklerinden kabîne ister istemez muhâlefetin arzusunu yerine getirmeğe mecbûr olmuş ve dünkü içtimâ kabînenin bu zıt iki beyânâmesine hasredilmişti. Kabîneye bu vesîle adem-i itimat reyini verilmesi için evvelce ittifak etmiş olan muhâliflerin nümâyîşâtı ve liberallerin tekrar sükûtu her tarafta beklenirken Sosyalistler sonradan ittifaktan ayrılmaları üzerine Hükümet'in 85 reyine mukâbil, muhâlifler yalnız 65 rey ile kaldıklarından yine Liberal Kabînesi karşısında mağlup kalmışlar ve artık idâme edilen bu neticesiz ve hatta gülünç muhalefetlerin bir oyuncaktan başka bir şey olamayacağını göstermişlerdir.

Radoslavof Beyânâmesi'ne evvelce Hükümet iki defa beyânâtta bulunduğu dolay bu defa tekrar beyânât icrâsına mecbûriyet olmamakla berâber Kabînenin umûmî programına ve siyâsetine dâir tafsîlât vermekte bir mahzur görmediğinden dolayı Meclis-i Mebûsân azâsından bazılarının arzularına imtisâl ettiğini ifâde ile başlamıştır. Radoslavof, şimdiki kabînenin idâreyi bir taraftan Romanyalıların Sofya yakınlarına kadar geldikleri, Türklerin eski Bulgaristan hudutlarını yararak memleketi istilâ ettikleri bir sırada Bulgaristan'ın teşekkülünden beri duçâr olduğu tehlikeler karşısında umûm fırkaların mürekkep ve Malinof riyâsetinde bir muhtelit kabîne teşkîli teklîf edildiği halde buna hiçbir fırka cesâret edemediğinden liberaller ibrâz-ı cesâret ederek öyle mühlik bir zamanda memleketin idâresini ve tehlikelerin izâlesini deruhte ettiğini söylemiş ve kabînenin o günden ve bilhassa intihâbâtta sonra husûle gelen ahvâl ve buhranların halli için fırkalarla cereyân eden müzâkereleri izâh etmiştir.

Bundan sonra Radoslavof, Bükreş ve İstanbul Muâhedelerinin tasdîkini Meclis-i Mebûsân'a teklîf eyleyeceğini beyân ederek, Hükümet'in Bükreş Muâhedenâmesi'ni bazı kuyûd-ı ihtiyâtiye ile kabûl ettiğini söylemiştir.

Hükümet Bükreş Muâhedenâmesi'ni iki Düvel-i Muazzama'nın himâyesi ile ihtiyat şartıyla kabûl etmiştir. Bulgaristan bu bağılıktan vazgeçemez. Bu muâhedenin tekrar mevki-i tetkike konmasını diplomasi yolu ve sulh ile kâbil olan barış vasıtalarıyla talep edeceğiz. Muharebe, fakr u sefalettir. Bundan her millet içtinap etmelidir. Biz ise harbe atıldık. Ümidimizin pek fevkinde netîceler elde ettik. Lâkin Bulgar Diplomatları bu netâyici iyiye kullanarak düşmanlarımızın bile intizârından pek fazla derecede ayıp etti. Bu halde biz, yalnız sulh perverâne bir çalışma ile âtîmizi temîne çalışacağız. Hükümet'in ilkbaharda veyahut bir fırsat zuhûrunda Bulgaristan'ı yeni bir muhârebenin dehşetleri içine sürüklemeyeceğine dâir neşredilen şâyî'âtı en son faaliyetimle reddederim⁸²."

Geçen muhârebede Bulgaristan'ın felâketlerine sebep olanların muhâkemesi için bütün fırkalar mensûbiyetinden mürekkep bir tahkikat komisyonu teşkîl edileceğini, muhârebede hasara duçar olanlarla âilelerine muâvenet için Meclis'e bir kanûn lâyihası arz edileceğini, muhârebe esnâsında ibrâz-ı hizmet etmiş suçlananlar hakkında afv-ı umûmî ilânı Meclis'e teklîf olunacağını ve nihâyet Levâzım-ı Harbiye nâmıyla alınmış olan eşyâ ve emvâl bedelinin tesviyesine medâr olmak üzere 250 Milyon Franklık bir istikrâz-ı hâricî akdi teklîf edileceğini Radoslavof tebliğ etmiş ve harbin akıbeti dolayısıyla zarara uğramış olan Memleket Mâliyesi'nin umûm idârenin çeşitli kısımlarında tasarruflar icrâsı sûretiyle ıslâhına çalışılacağını ve firârielerin sûret-i iskânından iktisâden istifâde olunacağını, yeni şimendifer hatları, limanlar inşa edileceği ilâve edilmiştir.

⁸² Bulgaristan'da, 17 Kânûn-ı sâni 1913 (4 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1-2

Maarif hususunda Hükümet'in ilk arzu ve teşebbüsü Sanâyi' Mektepleri'nin ıslâh ve artırılması sûretiyle memleketinde sanâyi'ye müteallik terbiyenin takviye ve tevsî'inden ibâret olacaktır. Muharebede sakat kalmış veya mal ve mülkçe zarâra duçar olmuş olanların terakkisi için bir kanûn-i mahsûs tanzîm edilecektir.

Hükümetin siyâset-i hâriciyesine gelince:

Bulgaristan, makul bir siyasetle ile Düvel-i Muazzama'nın teveccühünü ve himâye ve dostluğunu celbe çalışacaktır. Hem-civâr hükümetlerle, Yunanistan müstesna olmak üzere dostluk akdedilmiş veyâ edilmek üzere bulunulmuştur. Yunanistan'la mevcut olan ihtilâfa sebep, henüz tahliye etmediği esirlerimizdir. Mâmâfih, Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki itilâfsızlığın halli için fevkalâde sarf-ı mesâi edilmektedir.

"Her türlü karışıklıklardan içtinâben Hükümet, müthiş tehlikeler karşısında akde mecbûr olduğu muâhedenâmelerin tasdîkini Meclis-i Mebûsân'dan talep edecektir. Bazı adamlarımızın insanların ümitlerini zehirledikleri, acı kadehi dibine kadar içmeği tali' bize mukadder etmiş. Asâyiş-i dâhilî ve emniyet-i hâricî için muâvenetinizi ümit ederiz." sözleriyle Radoslavof, uzun beyânâtına nihâyet vermiştir.

Ancak ertesi günü (Pazartesi) öğleden sonra saat üç buçukta içtimâ eden Meclis-i Mebûsân muhâlif azâsı ve Radoslavof'un yukarıdaki beyânnâmesini tenkîde başladı ve Hükümet taraftarları ve bilhassa Ganadiyef ile Doniçef bu tenkîtlere cevap vermeğe kalkışarak sağ ve sol taraf azâları yanında gâyet şedit ve gürültülü münâkaşalar cereyânına başladı. Ganadiyef ile Doniçef'in ikişer saat süren nutukları ile muhâlifinin bilhassa Sosyalistlerin devam eden gürültüleri arasında Meclis'i gece yarısına kadar iştigâl ettikten sonra sokaklar da yılbaşı gecesi münâsebetiyle icrâ edilen şenliklerin müzika tantanalarına nazire olarak Meclis-i Mebûsân'da da şamatalı mücâdeleler devâm ederken bütün muhâlif fırkaların on beş günden beri ref ettikleri tehditlere, uyandırılmağa çalışılan irticâî cereyânlara göğüs

geren kabîne yeni 1914 senesini ilân edecek olan gece yarısı toplarının patlamasından bir on beş dakika evvel Radoslavof, Sobranya Meclisi'nin faaliyetsiz ve beceriksiz ve hüsn-i niyetsiz bir meclis olmasından ve bu mâhiyetini Meclis'in bütçeyi tasdîk etmemek sûretiyle Bulgaristan'ı bütçesiz bırakmış olmasıyla ispat etmesinden dolayı dağıtıldığını gündüzden hazırlanmış Emirnâme-i Kralî okunarak muhâlefete topu attırmıştır.

Pek büyük cesâretleri istilzâm eden bu fesih ve ilgâ emirnâmesi okunurken Hükümet taraftarları olan mebûslar alkışladığı sırada muhâlifin ve bilhassa Sosyalist dinleyicilerin oturduğu yerlerden:

Protesto ederiz, kahrolsun, kahrolsun, ayıp, ayıp nidâları ve:

Kahrolsun despot idâre, kahrolsun. Yaşasın Cumhuriyet...!

sedâları arasında mebûslar dağılmağa başlamış ve gece yarısında keşif hareketleri ile örtülmüş, sokaklarda Kânûn-ı Esâsi'ye muhâlif bir sûrette icrâ edilen bu emr-i vâkiden dolayı herkesi bir hayret istilâ eylemiş ve etrafta mütemâdiyen çalan müzikaların sedâları arasında şehre kabînenin darbesi yayılmıştır.

Yılbaşı olan bugün (Çarşamba) muhâlif fırkalar tarafından her bir yerde Kral aleyhinde ve kabîneye karşı şedit protestolar neşir ve muhârebeye telef olan 60 bin Bulgar'ın rûhu için Kânûn-ı Esâsi talep edilerek telef edilmesine teşvîk olunmuştur.

Eko de Pari Gazetesi'ne Sofya'dan bildirilen habere göre muhalif fırkaların isteği üzerine Bulgar Başvekili Mösyö Radoslavof, Sobranya'da Kabînenin beyânâtını okudu. Beyânât-ı mezkûre, Hükümet-i hâzıranın esnâ-yı teşkîlinde feci tesâdüfü hatırladıktan sonra Temsil-i Nisbî usûlünün tatbîkine mebni kabînede hiçbir fırkanın yalnız başına ekseriyeti temîn edemeyeceğini tetkik ediyor. Radoslavof muhtelif farklardan hiç birinin Hükümet'in mesâisine iştirâk etmediğini görerek istifa etmiş, bilâhare elzem olan bazı tedâbir ile Bükreş ve İstanbul Muâhedelerinin tasdîki hususunda

muâvenet ve desteğe mazhar olacağını ümit ederek eski refikleriyle yeniden Meclis-i Mebûsân'a mürâcaat etmiştir.

Hükümet Bükreş Muâhedesini çekinilen tüm kayıtlarıyla kabûl etmiştir.

Mösyö Radoslavof diyor ki; "Bu çekinilen kayıtlardan vazgeçmeyeceğiz. Fakat muâhedenâmenin tetkîki için diplomasi yoluyla bizzât edeceğiz."

Bulgar Hükümeti'nin ilkbaharda yahut da daha sonraki yeni bir harbe meydan vereceğine deverân eden rivâyâtı katiyen tekzip ederim. Hükümet, Bulgaristan'a isnat edilen iftirâların esbâbını tetkîk için bugün fırkaların vekillerinden mürekkep bir meclis teşkiline karar vermiştir. Hükümet esnâ-yı harpte müsâdere olunan eşyânın iâdesi için müteaddit layihalar tanzîm ve 250 milyon Franklık istikrâz akdedecektir. Memleketin istihsâlâtını çoğaltmak için ıslâhât-ı iktisâdiye icrâ edilecek ve Garbî Trakya'nın kuvve-i isbâtiyesinden istifâde edilerek memleketin sınır komşusu artacaktır. Mösyö Radoslavof beyânâtına hitâm verirken harp esirlerinin iâdesinden istinkâf eden Yunanistan müstesnâ olmak üzere komşu devletlerle iâde-i münâsebet olduğunu söylemiştir⁸³.

Aynı gazetenin bir başka sayısında Balkaniska Teribona Gazetesi'nin, "İhtilâl Günleri" başlığı altında yazdığı makâle şöyle nakledilmiştir:

"Bulgaristan'ın her tarafında akdedilen protesto mitinglerini Hükümet kuvve-i cebriye ile dağıtmağa teşebbüs etmiş ise de efkâr-ı umûmiye bu gibi gösterişlere pabuç bırakmamış ve Hükümeti kemâl-i şiddetle protesto etmiştir. Liberal Hükümeti, bu protestolar karşısında muvâffakiyetsizliğini görerek duçâr-ı yeis olmuştur. Bu halleri görmekte olan Ferdinand ve Saray Erkânı Liberal Hükümeti'ne karşı emniyetini kaybetmektedir. Her tarafta cumhuriyet arzuları baş göstermeğe başlamıştır. Evvelce 110 bin rey ile ihrâz-ı muvaffakiyet etmiş olan Sosyalistler bu defa taraftarlarını iki kat

⁸³ Balkanlar'da, 17 Kânûn-ı sâni 1913 (4 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

artırmışlardır. Demokratlar ile Narodanaklar (İstonilof ve Rusofil Fırkası) Kral ve Saraya karşı hücum ve mücâdelâtını teşdîd etmeğe başlamıştır. Bu hallerin Bulgaristan'da bir ihtilâl devresinin pek yaklaştığını ihsâs etmekte olduğunu söylemekten çekinmeyeceğiz⁸⁴.”

Mir Gazetesi Liberal Hükümeti'nin eski Bulgaristan'daki intihâbât mücâdelâtından ümitsiz kalması üzerine Meclis-i Mebûsân'da ekseriyet temîn edebilmek için Garbî Trakya'daki Türk müntahiplerinin malumâtına mürâcaat eylediğini beyândan sonra diyor ki;

“Radoslavof Hükümeti önümüzdeki⁸⁵ intihâbâta celbedeceği Garbî Trakya Türkleriyle Meclis-i Mebûsân'da ekseriyet istihsâline çalışıyor. Bu sebeple Garbî Trakya'nın ilhâkına ve devâir-i intihâbiyenin tefrîkine dâir olan Emr-i Kralî'yi ısdâr için isti'câl etti. Liberaller ekseriyet temîni için geçen intihâbâta çıkarmış oldukları 95 mebustan başka daha 20 mebûsa muhtaçtırlar.

Yeni Bulgaristan arâzisindeki Eski Gümülcine Hükümet-i Muvakkatası dahi bulunmaktadır. bugün de Gümülcine ve havâlisinde 30. 000 tüfeng ile bunlara elzem mühimmât saklı silah depoları vardır. Bulgar Hükümeti adamları bu depolar yanından geçerken görmezlikten geliyorlar. Gümülcine ve İskeçe Türk şehridir. Bulgaristan Kaymakamı Erkân-ı Harbiye mirâlaylarından Astovikof, hocaların intihâbât esnâsında Liberallere muhâlefet eylemesi için Türklerle bir itilâfnâme akdetmiştir. Bu sebeple yeni arâzi ahâlîsinin her halde Hükümet taraftarlığından ayrılmayacakları şüphesizdir⁸⁶.”

Balkanlarda cereyân eden intihâbât arasında şâyân-ı dikkat olan Bulgaristan intihâbâtıdır. Radoslavof Kabînesi'nin kuvvetli bir fırkaya mâlik olmakla berâber son intihâbâta Hükümet teşkiline kâfi bir ekseriyete mâlik

⁸⁴ Balkanlar'da, 29 Kânûn-ı sâni 1913 (16 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

⁸⁵ İntihâbât Mücâdelesi, 6 Şubat 1914 (24 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

⁸⁶ İntihâbât Mücâdelesi, 6 Şubat 1914 (24 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

olamaması ve esâsen de Sobranya'nın hiçbir ekseriyet vücûda getiremeyecek derecelerde bulunması Sobranya'nın feshini intâc etmişti. Gerek evvelki ve gerek el-yevm cereyân eden intihâbât Bulgaristan'da sade Hükümet nokta-i nazarından değil, belki de Hânedân nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyettir. Bulgaristan'da bugünler, büyük bir hummâ-yı intihâbât ile geçiyor.

Gazetelerdeki münâkaşat evvelkinden daha şiddetli, hatipler arasındaki sözler daha büyük bir ateş-i ihtirâs ile devâm ediyor. Geçen intihâbâtta Rusofil fırkalar, Geşof ve Danef fırkaları büyük bir hezimete uğradıkları için bilhassa bu defa ki intihâbâtta pek büyük bir faaliyet gösteriyorlar. Sosyalist ve Çiftçi fırkaları ise Hükümeti bu defa karşılarında her vakitten ziyâde büyük bir düşman olarak telakki ediyorlar. Bundan evvelki muvâffakiyetleri Hükümeti hakîkaten telaşa düşürdüğü gibi açıktan açığa Cumhuriyet isteyen bu fırkalar, Bulgar Kralı'nın da en büyük hasımlarıdır.

Bu itibâr ile Hükümet bütün kuvvetiyle bu defa bu fırkaları ezmeğe çalışıyor. Ne dereceye kadar muvâffak olacak? Burası malum değil ve malum olmadığı için de Hükümet bu defa olsun Sobranya'da temîn-i ekseriyete muvâffak olmak üzere ihtiyâten Garbî Trakya ahâlîsini de intihâbâta teşrîk etmektedir. Hükümet şimdiye kadar Garbî Trakya ahâlîsine karşı nevâz-şikâr bulunduğu için oradan çıkacak reylerin kendisine zehir olacağından emin bulunuyor. Şu halde öyle zannederiz ki Hükümet bu defa olsun ihrâz-ı ekseriyete muvâffak olacaktır⁸⁷.

Mir Gazetesi Bulgaristan Kabînesi erkânını son zamanlarda en mühim meselesini teşkîl eden hususât ile Bulgaristan'ın vaziyet-i hâzırasından bahs ile yazdığı bend-i mahsûsda diyor ki;

“Nâzırlar bütün mesâisini münhasıran intihâbâta vakfetmişlerdir. Başka hiçbir şey düşünmüyorlar. İntihâbât meselesi nâzırlarımız için hayât memât

⁸⁷ Bulgaristan'da, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

meselesidir. Nâzırlar ancak bugün Liberal, İstanbulist, ve Doniçevist fırkaları arasında taksim edilecek olan mebûs mevkilerini tayîn etmişlerdir. Bugün ve yarın Garbi Trakya'daki idâre-i örfiyenin ilgâsı emri neşredilecektir. Garbi Trakya'daki intihâbât, Hükümet menfaatini temîn etmek için Reis-i Nüzzâr Radoslavof ile Doniçef dün Dedeâğaç, Gümülcine ve İskeçe'ye azîmet etmişlerdir. İstanbul Muâhedeşi mûcibince tâbiyet meselesinde dört sene muhtar olan ve bu sebeple hâlen Genç Türklerin tesir ve nüfûzuna tâbi bulunan Garbi Trakya Türklerinin Hükümete rey vereceklerinden Radoslavof emindir. Ancak Radoslavof, Bulgarlardan emin olmadığı için Bulgar nüfûsu kalabalık olan İstirumca havâlisinde intihâbât yapıp yapılmaması için henüz karar verilmemiştir. Haber aldığımızı göre İstirumca'da bazı muâmelât-ı resmîyenin henüz ikmâl edilmediği bahânesiyle intihâbât icrâ edilmeyecektir⁸⁸."

Bugün intihâbât münâsebetiyle bir içtimâ' vukû bulmuş ve Radoslavof, Doniçef ve Ganadiyef tarafından irâd-ı nutuk edilmiştir. Hatipler Hükümet'in yeni bir harp tasavvurunda bulunmadığına dâir teminatta bulunmuşlardır. Ganadiyef, Hükümet-i hâzıranın intihâbât-ı cedîdede bir ekseriyet kazanamadığı takdîrde harp tehlikesinin meydana çıkacağını söylemiştir. Radoslavof, Hükümet'in adem-i muvaffakiyetinin memleketçe bir felâket olacağını ihsâs eylemiştir. Diğer bir içtimâda Teodorof, harp-ı âhirde Kral Ferdinand'ın oynadığı rol, hakkında yeni ifşaatta bulunmuştur⁸⁹.

Kampana Gazetesi'nin verdiği malumâta göre, Reis-i nüzzâr Radoslavof, Sofya'dan Garbî Trakya'ya gitmiştir. Radoslavof, Sofya'dan ayrılmazdan evvel Bulgaristan İdâre-i Mülkiyesi erkânında büyük tebeddülât icrâ etmiştir. Sofya Kaymakamı ile Sofya Polis Komiserleri tebdîl edilmiştir⁹⁰. Bulgaristan'da icrâ edilmekte olan Mebûsân intihâbâtı, bugün – yarın hitâm bulmak üzeredir. netîce henüz kat'î ve sahih olarak malum değilse de

⁸⁸ Vaziyet-i Hâzıra, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

⁸⁹ Balkanlar'da, 27 Kânûn-ı sâni 1913 (14 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

⁹⁰ Balkanlar'da, 3 Şubat 1914 (21 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

Hükümet Partisi'nin ihrâz-ı ekseriyet etmesi muhâkkak gibidir. Nitekim Bulgar Telgrâf Ajansı da bu seneki Sobranya'da demokrat ve nasyonalistlerin mevkileri eskisinden kuvvetli olmakla berâber Hükümet'in mühim bir ekseriyet kazanacağını, Radoslavof Kabînesi'nin kemâl-i emniyet ve cesâretle Sobranya huzûruna çıkabileceğini bildiriyor. Bu sefer Bulgaristan'da merkez intihâbât, harp-i âhirden evvelki siyâsetle bugün memleketi idâre eden siyâsetin mukayesesi olmuştu.

Binâen-aleyh; Hükümet-i hâzıra intihâbâtta ihrâz-ı muvâffakiyet etmekle eski siyâset gayret-keşlerinin bütün mesâisine rağmen ilân-ı iflâs etmiş oluyor. Fi'l-hakîka Bulgaristan'da vaktiyle Bulgarlığın teâlisine hâdim siyâset-i milliye diye tanıtılan politika Bulgar Milleti'ni yükseltmek şöyle dursun bugün komşuları arasında zayıf ve küçük, felâket zamanlarında yalnız ve imdatsız bıraktığını anlamayan kimse kalmamıştır. Her halde şurası muhakkaktır ki; vazîfelerinin menfaat-ı hakîkiyesinden başka bir şey düşünmeyen ve memleketlerini tesirât-ı hâriciyeden masun ve müstakil bir siyâsete mâlik görmek isteyen, efkâr-ı münevvere ashâbı o eski siyâseti tekrar düşmemek için Hükümet-i hâzırayı takviye etmekten başka çare kalmadığında hem fikir bulunuyorlar. Bu kanaat efkâr-ı umûmiyede de hayli taraftar kazanmış olduğu içindir ki muhâliflerin teşebbüsât-ı müessirelerine rağmen Hükümet Partisi ihrâz-ı ekseriyete muvâffak olmuştur. Bulgar Hükümet ve Milleti'nin yirmi beş senelik mesâisi Makedonya'ya matuf idi. Zâhiren Bulgar'la hâmi, hakîkatte ise kendi menfaatine hâdim olan müthiş bir siyâset elinde Sofya Hükümeti oyuncak olarak çalıştı.

Türklerin mirâsına konmak hayaliyle milletin en zinde anâsırı heder oldu. netîcede Türklük Makedonya'dan çekildi ise de Bulgarlık bundan bir şey kazanmak şöyle dursun ateş ve demirden bir çember içine girdi. Geçen seneye kadar hudutlarının öte tarafında büyük politika yapan Bulgar Hükümeti, bugün hudûdunu muhâfaza kaydına düşmüştür. Bu elim tezadı görmek kâbil değildir. Nitekim Bulgaristan'ın başlıca şehirlerinde intihâbât dolayısıyla vukûa gelen tezâhürât da buna delâlet eder ve Bulgarlar

kendilerini tekrar hâl-i esârete sokacak olan o siyâsete avdet isterlerse bunda tamâmen haklıdırlar.

Hükümet-i hâzıra yeni Sobronya'da bu sebeple ekseriyet temîn etmiş olmakla berâber şurası da inkâr edilemez ki; arazî-yi metrûke Müslüman ahâlîsinin Sobronya'ya göndereceği mebûslar bu ekseriyet husûlünde hayli karışmıştırlar ve Müslüman mebûsları buna sevk eden sebab-i aslî İstanbul Muâhedenâmesi'yle taahhüt olunan hukûk-ı İslâmiye'nin muhâfaza edileceği kanaatidir.

Radoslavof Kabînesi Erkânı ve bizzât Gosporadin ve Radoslavof son seyâhatinde bir taahhüdü tekrar etti. Diğer taraftan İslamların vaziyetine lâ-kayd kalamayan Bâbı âlî de temînât-ı kâfiye aldı. Gerek Pomaklar meselesinde, gerek Cemaat-i İslâmiye'ye muhabbet duyan mesâil-i siyâsiye ve içtimâ'iyede taahhüd-i vâkiin peyderpey mevki-i tatbîke vaz'ı İslamların kanaatini, Hükümet'e muhâbbet ve itimatlarını artıracığı gibi Bâbı âlî ve Sofya arasındaki münâsebâtı da teyit edeceği Sofya'da lâyıkiyle anlaşıldı. Bu hüsn-i münâsebetten her iki tarafın faydalanacağını görüyoruz. Bunu Radoslavof Kabînesi de takdîr etmiş olmalıdır ki; İstanbul Muâhedesinin tarih-i akdinden beri Sofya'da hulûs ve hüsn-i niyet âsârına tesâdüf etmekteyiz. Binâen-aleyh, Müslüman kardeşlerimizin hukûk ve menfaatine ait düşüncelerimiz de bizi temîn eden bu meslek-i hulûs ve istikâmetten dolayı Hükümet-i hâzıranın son muvâffakiyeti mahâfil-i Osmaniye'de memnûniyetle telakki olunması tabiidir⁹¹.

Görüldüğü üzere Bulgar seçimlerinde Radoslavof'un başı çektiği gazetelere yansımıştır. Ancak bu seçimlerde Rus aleyhtarlığının yanı sıra Sosyalistler de büyük başarı elde etmişlerdir. Balkan Savaşları'ndan sonra BSDİP (Bulgar Sosyal Demokrat Partisi-sosyalistler)'in prestijinin hızla artması seçimlere de yansımıştır. 1913 meclis seçimlerinde 18 milletvekilliği

⁹¹ Siyâsiyât, 11 Mart 1914 (26 Şubat 1329), Tanin, s. 1

elde eden BSDİP, monarşizme, Almanya yanlısı gerici Radoslavof'un intikamcı ve şovenist siyasetine karşı amansız bir mücadele sürdürmüş ve Çar Ferdinand'ı hedef alarak onu en sert biçimde eleştirip "Bulgar halkının katili" ilan etmiştir. Aynı zamanda parti, ulusal yıkıma neden olanların (başta Çar olmak üzere) mahkûm edilmelerini ve hesap vermelerini de istemiştir⁹².

Gazeteler bu seçimler sonrasında Meclis-i Vükelâ Reisi Radoslavof'un, Kral tarafından kabûl edilerek intihâbât-ı umûmiye hakkında izâhât almak üzere uzun müddet konuştuğunu yazmıştır. Haber şöyle devam etmektedir:

"Hükümet mahâfilinde bu netâyic pek şâyân-ı memnûniyet ve mühim addolunuyor. Fi'l-hakîka Liberal Fırkası Parlamento'daki diğer gruplarla iştirâk etmeksizin Hükümeti idâre edebilecek bir ekseriyet kazanmıştır. Temsil-i nisbî câri olan memleketlerde hükümeti teşkîl edecek fırka içtimâ'dan sonra teşekkül ettiği halde, intihâbâta Meclis'e gelmezden evvel bir Hükümet Fırkası'nın tesîsini mümkün kılacak bir ekseriyet kazanılmıştır. Sobranya fevkalâde olarak Mart'ın nısf-ı âhirinde içtimâ' edecek bütçe ve İstanbul ve Bükreş Muâhedenâmelerini tasdik edecektir. Bir istikrâz için müsaade vermesi de muhtemeldir. Bundan sonra Sobranya, Kânûn-ı Esâsi'deki maddeye dayanan alışılmış olan vakitte içtimâ etmek üzere dağılacaktır.

Bu fırsatla şurası şâyân-ı zikirdir ki; temsil-i nisbînin icrâsı bir takım tedâbir-i idâreye mütevakkıf olduğu için arazî-yi cedîde intihâbâtının muvâfakatiyle netîcelenmesi havâli-i mezkûrede iyi bir idâre-i mülkiye mevcut olduğunu göstermektedir. Meclis-i Vükelâ Reisi bugün devâir-i idâreden bir çok yarına âtîdeki tamimi göndermiştir:

"Meclis-i Millî'nin on yedince intihâbâtı için Mart'ın sekizinde büyük bir intizâm ve mutlak bir hürriyet dâiresinde vukû bulan intihâbâta Hükümet'in sulh ve selâmet ve sükûn ve ilerleme yolunda idâre-i umûr etmeğe kâfi

⁹² Ender Kamil Boyacı, **1920-1923 Bulgaristan'ından Çıkan Dersler**, İstanbul, Konuk Yay., Şubat, 1979, s. 16

gelecek bir ekseriyet kazandığını ihbâr-ı şâyân-ı memnûniyet bir vazîfe addederim⁹³”.

Tanin Gazetesi Filibe’de çıkardığı Balkan Gazetesi’yle kendisi Bulgarları fazla kızdırmış olduğu için harp esnâsında hapishânedede kalmış olan ve o esnâda İstanbul’da bulunan Balkan Muharriri Ethem Ruhi Bey’le Bulgaristan ahvâline dâir bir mülâkat yapmıştır. Bu mülâkatın tamâmı şöyledir:

-Bulgaristan’ın bugünkü vaziyeti hakkında ne dersiniz?

-Bugün Bulgaristan, iki müthiş siyâset cereyânı arasında, daha doğrusu hayât ile memât mücâdelesinde bulunuyor. Bir tarafta Rusofiller, diğer tarafta Liberallerden ibâret olan ve beyâz partiler denilen iki rakip fırkanın hudûd-ı tabiyeyi aşmış denecek bir haldeki aceleleri içindedir. Ya liberaller, yahut Rusofiller, her halde bu ikisinden biri galebe edecektir. Bunlardan Rusofillerin galebesi geçen Balkan Muharebâtı netâyicinden fazla Bulgaristan’ı menfaaddâr edemeyeceği şöyle dursun, Bulgaristan dâhilî ve hâricî tehlikelere maruz olacaktır. Liberaller galebe ederse –ki şimdiki halde onlar galiptir. Bu fırkanın reisi olan Doktor Radoslavof’un son derecede sebât göstereceğine eminim- Bulgaristan için ölüm tehlikesi bertaraf olacağı gibi Türkiye için de Bulgaristan’ın her halde diğer Balkan Hükümetleri arasında en menfaatli bir komşu olacağını zannederim. Her halde Radoslavof Kabînesi’nin sükûtu Türkiye için de tehlike teşkîl edeceğini şüphesiz olarak zannederim. Meselâ, gelecek kabîneyi teşkîle nâmzed görünen Malinof ve taraftarları alenen resmî nutuklarıyla ne İstanbul Muâhedenâmesi’ni tanıyacaklarını ve ne de Türkiye dostluğuna bir santim ehemmiyet vermeyeceklerini söylüyorlar. Olabilir ki şimdi resmi mevki işgâl etmedikleri için böyle söylüyorlar.

⁹³ Balkanlar’da, 13 Mart 1914 (28 Şubat 1329), Tanin, s. 2

Fakat ben, her halde Türkiye dostluğunu Bulgaristan'da merûb, muteber olabilmesini mutlak sûrette Liberal Fırkası'nın hayât-ı siyâsiye-i âtîkasıyla kâim gördüm.

- Müslümanlar ne halde bulunuyorlar?

- Bulgaristan Müslümanları, Balkan Muhârebâtı'nın sebep olduğu sefâlet-i mâddiye ve manevîyeden en ziyâde müessir olan bir unsurdur. Fakat hicret cereyânının hakimâne bir sûrette önü alınabilirdi. Türkiye – Bulgaristan dostluğunun sebep olacağı sükûnet-ı efkârdan bi'l-istifâde Maârif-i Milliye ve bilhassa müftüleri teşkilâtımıza geri verecek olursak hâkimiyet zamanımızdan daha uyanık ve ibret dersi almış bir unsur-ı İslâm yetişmiş olur. Hiç olmazsa Rumeli'deki metrûkât-ı ecdâdı muhâfazaya muvâffak olursak ne mutlu!

- Sobranya'da ne kadar Müslüman mebûs var?

-On yedinci Sobranya Azalığı'nda on altı Müslüman mebûs vardır. Dördü eski Bulgaristan'dan, on ikisi Trakya-yı Garbî'den geliyor. Bu defa gelen Müslüman mebûslar Bulgaristan'ın en ziyâde mektep ve medrese görmüş sınıf ahâlîsindedir.

-Müslüman mebûslar nasıl çalışacaklar?

-Müslüman mebûslar Bulgaristan mukadderât-ı siyâsiyesine muhabbet eden umûrda Liberal Kabînesi ve fırkasıyla omuz omuza birlikte yürüyecek ve bittabi İslâmiyenin menfaatlerini muhabbet eden umûrda da aynı fırkanın desteklenmesine çalışacaktır.

-Pomaklar Meselesi ne halde?

-Pomak Müslümanları meselesine fi'l-hakîka bitmiş nazarıyla bakılamaz. Fakat mesele Bulgaristan'ca eski şiddetini kaybetmiş, Pomak Müslümanları Hıristiyanlaştırma gayretini ibrâz eden Papazların ve yardımcılarının eski cesâretleri tamâmıyla kırılmıştır. Birçok Pomak köyleri feslerini giyip namaz kılmaya başladılar. Eskisi gibi ne için namaz kılıyorsunuz? diye zulme cesâret edenler kesîr değildir. Yalnız (Cebirli) Karyesi'nde ve Razlık Kazası'nda daha bazı zavallı Pomakların ilân-ı İslâm'a cesâret edemediklerini öğreniyoruz. Binâen-aleyh, gerek bunların ve gerek diğer Pomak Müslümanlarının mukadderât-ı mazlumiyesiyle çok zaman geçmeden daha ciddi olarak iştigâlimiz kararlaştırılmış bulunduğundan bittabi daha hayırlı netîcelere intizâr olunur.

- Bulgaristan'da bazı gazeteler geçenlerde bir cemiyet-i askeriyeden bahsettiler. Bu hususta ne dersiniz?

- Bulgar Ordusu'nda siyâsî bir cemiyet-i askeriyenin vücûdunu haber verenlerin esaslı bir keşif ve tahminde bulduklarını zannetmem. Bulgar Ordusu'nda fi'l-hakîka muhtelif efkâr ve farklı siyâsi anlayışlara mensup generaller ve ümerâ vardır. Fakat Bulgar Ordusu zâbitânı katiyen siyâsetle iştigal etmezler. Ancak Balkan Harbi'nden sonra vukû a gelen netâyic üzerine Bulgar ümerâ-yı askeriyesi arasında bittabi gâyet mühim münâkaşât vâki oldu. Bunların en mühimi, Bulgar Ordusu Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi General Fiçef'in Otro Gazetesiyle, meşhur General Radoko Dimitriyef'in de Kampana Gazetesi'yle vukû bulan şiddetli münâkaşaları ve yekdiğeri aleyhindeki ithâmlarıdır. Münâkaşât-ı vâki'ayı dikkatle takip ve mütalaa edenler Bulgar Ordusu'nda Kral'a muti' askerlik ruhundan başka siyâsî cemiyet-i askeriye mevcut olmadığına kâni oldular.

-Bulgaristan ahvâl-i iktisâdiyesi ne merkezdedir?

-Bulgaristan ahvâl-i mâliyesinde buhran fi'l-hakîka mevcûttur. Bunun en büyük delili Bulgar kâimelerinden alınan açık farklarının dehşetli bir yekûn

teşkil etmekte devâmıdır. Fakat bu buhranı tevlit eden sebeplerin en mühimi Balkan Muhârebâtı'ndan sonra Bulgaristan'da kuvvetli bir hükümet teşekkül etmiş bulunamamasıdır. Radoslavof Kabînesi yeni açılacağı Sobranya'da mevkiini tahkîme muvâffak olduğu gün, Bulgaristan buhran-ı iktisâdiyesinin dahi kesb-i sükûn eyleyeceği zannındayım⁹⁴.

Tanin Gazetesi 30 Mart 1914 tarihli nüshasında Edirne'nin sükûtunun yıl dönümüne tesâdüf eden 13 Mart tarihini Bulgarların "Zafer Bayramı" ittihâz ettiklerine değinmekte ve şu ifâdeleri geçmektedir:

Bulgarlara evvelâ saray içi mezâlim-i vahşiyânesi gibi keyfi ve lezzeti tattıran, sonra 9 Temmuz'un felâketlerini bütün acılıklarıyla hissettiren Edirne, Bulgar Tarihi için bir gâye oluyor!

Son Bulgar Gazeteleri 13 Mart nüshaları kâmilen bağdan başa Edirne'nin sükûtu ile Bulgar kayıplarında husûle gelen mecnûnâne bir coşkuya ve Kuvâ-yi Osmaniye'nin istirdâdıyla vücûd bulan yeis ve elemi teskin kılmaya münhasır kılmıştır. Bulgarların nesl-i âtîye atf ve ithâf ettikleri bu yazılar, aynı zamanda bizim için de ibret-i ders olduğu için bazı hûlasalarını alıyoruz.

Mir Gazetesi diyor ki;

"Bulgar silâhı şan-ı ebedi ile jale-er olalı bugün tam bir sene oluyor. Edirne, bu alınmaz Türk Kal'ası, Bulgar hücumuna dayanamayarak, Bulgar eline düştü. vaka bütün cihâtı hayretlere gark etti. Geçen harp târihini efkâr-ı askeriye tetkik ediyor. Fakat Edirne fethine gelince her dehâ-yı askerî bu nokta üzerinde tevakkufa mecbûr oluyor. Büyük vâkı'alar yalnız vatana karşı hissedilen emsâlsiz cüretler ve samimiyetler ile icat ve temîn edilebilir. Ordu ve millet, Çar ve hükümet bir ruhla, bir kalp ile hareket ettikleri vakit ancak Bulgaristan şan ve şöhret yüzü görebildi.

⁹⁴ Edhem Ruhi Bey'le Mülâkât, 27 Mart 1914 (14 Mart 1330), Tanin, s. 1

Fakat bugün, Yirminci Asırda dünyanın şanlı muzafferiyyetini tebci ederken, millet aleyhinde, milletin hükümeti, şeref-i askeri nâmına irtikap edilen hatâları saylayalım. Hatalarımız yabancı ihsanlarına mağlup olan ve arzu-yı milliyeye karşı hareket edebileceklerini zannederek gurura kapılan bizim erkânımız olduğu için böyle günde o acıları yâd etmeyelim...”

İslavov Gazetesi de diyor ki;

“Bir sene evvel bugün kilise çanlarına makus topların gümbürtüleri ve selamları arasında Tuna’dan Akdeniz’e, Selanik’ten Çatalca’ya kadar bir sedâ-yı sevinç doldurdu. Nihâyet Edirne düşmüş idi. Fiilen muhârebe nihâyet bulmadı. Bu sevinç ve galeyân-ı millî yalnız bir şeyi şâibedâr ediyordu. O da kıymetli kurbanların bahş ettiği yeis ve elem. Fakat Bulgar Milleti bu kurbanların büyük Bulgaristan husûl bulduğunu ve umûm Bulgarların artık ittihat ettiğini düşünerek son kurbanları olduğunu teemmül ile müteselli oluyordu.

Bugün, Bulgaristan, sâkıt, zelil ve hakîrdir. Zillete duçâr olmuştur. Hürriyet ve istiklâl yerine, Makedonya ve güzel Dobruca üstüne evvelkinden daha çirkin ve katli bir esâret çöktü. Fakat bunlara rağmen 13 Mart Millî bayram olacaktır. Çünkü Bulgar silâhı hiçbir yerde mağlup olmadı (!)

Bulgar silahlı milleti târihine şanlı sahifeler kayd etmiştir. Boş emellerine rağmen Bulgaristan’ın hâin komşuları hiçbir yerde 13 Mart şanı gibi âleme bir eser-i zafer arz edemezler. 13 Mart Balkan çapulcularının ebediyen huzûrunu ihlâl edecektir.

Meydân-ı harpte ölen kıymetli kurbanların huzûr-ı mezârında ihtirâm:

Bulgar Milleti kırılan la’-i milliye ve düşen kurbanların bıraktığı yeis ve keder metânetle göğüs gerecektir ve Bulgar Milleti, asla lâyük olmaksızın yediği darbe-i felâketin sebebi olan ihânet-i siyâsiye ve şuursuzluk kalelerini yıkmaya hazırlanarak 13 Mart’ı sâkinâne bir millî bayram hissiyle yaşayacaktır.

Osmanlı saltanâtının Avrupa'da anahtarı olan birinci sınıf kalelerden Edirne, hizmet eden batıl ilahlar en cilveker şekillerine aksettikten sonra kusursuz ve noksansız bütün silahlarıyla, bütün servet ve bekâretiyle 13 Mart'ta zaferle elimize geçti. Körü körüne tahkîr edilen Bulgar siyâsiyûnu bu en şanlı muvaffakiyet-i askeriyeyi millete hediye etti. Bulgar Siyâsiyûnu, Bulgar mahâfil-i askeriyesi ilimin en parlak ve en kıymetli dalını koparmağa hiçbir sûretle râzı olmadı. Londra Konferansı mûcibince Edirne Bulgaristan'a kaldı. Felâketler başladı.

Fakat 13 Mart'ta elimize düşen bu Edirne, 9 Temmuz'da bizim elimizden kalesiz, bozulmuş, her uzvu inhilâl etmiş olduğu halde elimizden gitti. Türkler Edirne'den o gün kendilerinden almış olduğumuz silahları, edevâtı ve levâzımı istirdat ettikten sonra bizim getirdiğimiz pek çok eslihâ ve mühimmât ile hükümet emvâlini aldılar.

Politikâ Gazetesi'nden:

“Bizi yalnız bir şey müteselli ediyor ki o da bu harika-engiz mücâdelâtın komşularımızda korku ve dehşet bırakmasıdır. Bu komşular, şâha kalkmış yorgun Bulgar aslanını hâinâne sıkıştırmaya çalıştılar. Maksatlarına nâil olamadılar. Fakat hâlen titriyorlar ve bahadır askerlerimizin kahramânlığını işittikçe titreyeceklerdir. Bulgarlar, ordumuzu sevelim. Ordumuzla müftehir olalım. Çünkü müstakil bir millet olarak mevcûdiyetimiz için sağlam ve granit temel taşı ancak ordumuzdur.”

Teribona Gazetesi'nden:

İnsan ebediyen “Yarabbi buralara insan nasıl çıkabilirmiş?” sualini halletmeye çalışmak için hayret uyandıran “Ayvaz Baba” tepesine bizzat gidip görmelidir. Bulgar neferlerine amirleri büyük bir ihtiyat ilgâ ve ihsas etmek için kalenin etrâfı müthiş tel örgüleriyle kurt kapanlarıyla zehirli ve katil lağımlarla muhât olduğunu her an ihtar ettikçe maneviyatı sükût edeceği âtilâne bir korku içinde kalacağı yerde kalenin Teşrîn-i evvel'den 13 Mart'a kadar muhâsarasına dayandı. Edirne, Bulgaristan'ın 13 Mart'ta ördüğü Peygamber

zaferinin en parlak doruğudur. Bulgar kanı ile sulanmış olan bu şehir bugün bizim elimizde değil. Orada yine mağlup Türkler hükümrân oluyor. Bu ne için? Çünkü samimi ve makul Bulgar kahramanlığı ile erkân-ı siyâsiyemiz arasında ilkel bir düzgünlük ve İtilaf mevcut değildi. Derin ve sâkin göz yaşlarımız arasında Edirne ebediyen milletimizin kuva-yi ahlâkiyesi, siyâsetimizin sefâleti, erkân-ı idâremizin liyâkatsizliği ve gafleti için bir delil-i bâhir arz edecektir. Muazzam ve fakat bedbaht Bulgaristan⁹⁵!

Jön Türk Gazetesi, seçimlerden sonra memleketin ahvâl-i dâhiliye ve hâriciyesi hakkında Bulgaristan Sefiri Mösyö Toşef ile bir mülâkat icrâ etmiş ve mülâkatın sonucunu şöyle derceylemiştir:

Muharrir – İntihâbâtın sonra Hükümetiniz ne vaziyette bulunuyor, Hükümet'in muhtelif alâmetleri ile çalışması yürürlükteki hâricî siyâset üzerine bir tesîr icrâ edecek midir?

Sefir – Her şeyden evvel şunu söylemeliyim ki; intihâbâtın tarz-ı hâzırı olan temsîl-i nisbî usûlüyle makam-ı iktidârda bulunan fırkanın pek büyük bir ekseriyet ihrâz etmesi ihtimâli yoktur. İntihâbâtın dayandığı serbestlik esâsı mecliste birkaç fırkanın çalışmasını icap eder. Hükümet biraz iyi niyetli tedbirler alarak, biraz da usûl ile hareket ederek temel çalışmada dikkat edilecek noktalarda mutâbık fırkaların yardımlarına geniş ölçüde nâil olabilecektir. Anlaşmazlığın olmadığı mecliste çalışmak tasvip değil, icap etmektedir. Mâmâfih, meclis mevcut genel siyâsetinin teşekkülüyle ve memleket menfaatleriyle alakalı hususlarda âdil ve sulh taraftarı olacaktır.

- Makedonya Bulgar Çetesi'nin gönderilmekte olduğu hakkında Sırbistan ve Yunan matbuatında görülen havâdisler ne dereceye kadar doğrudur?

⁹⁵ Bulgarların Bayramı, 30 Mart 1914 (17 Mart 1330), Tanin, s. 4

- Bu neşriyâta ehemmiyet vermemek lâzımdır. Bunlar Bulgarlık aleyhinde bir iftirâyı esirgeyen Sırp ve Yunan kaynaklarından bir fikr-i taarruzkâr ile kötü niyetli rivâyât ve şâyîâttan ibârettir. Bu son günlerde Makedonya'da karışıklık için münâsip bir fırsata intizâr etmekte olduğu neşr ve ilân edilen 20 bin Bulgar ve Türk ihtilâlcisinin istihzârâtta bulduklarını gazetelerde görmüşsünüzdür. Bulgar Hükümeti'nin Sandaleksi ile münâsebetinde bulunduğunu ve onun çeteleri teçhiz için gerekli eslihâ ve mühimmâtı satın almak üzere Macaristan'a gönderildiğini de okudunuz. Bunlar sırf efkâr-ı umûmiyeye vesvese çıkarmak ve memlekete zarâr vermeye sebep olmak fikriyle ileri sürülmüş bayağı hareketlerdendir. Bütün bu ahvâl, mûcib-i teessüftür. Hiçbir çetenin huduttan tecâvüz etmemiş olduğunu size sûret-i katiyede beyân ve teyit eylerim. Her şeyden evvel bu çeteler düşmanlarımızın malul olan muhâyyelelerinden başka hiçbir yerde mevcut değildir.

- Sırp ve Yunan arazisinde kalan Bulgar mektep ve kiliselerinin hâli neden ibârettir?

- Makedonya'nın kısm-ı âzâm ahâlîsi Bulgar olduğu halde bu havâlide hiçbir Bulgar mektep ve kilisesi kalmamıştır. malumunuz olduğu veçhile rahip, papaz ve muallimlerimizden muhârebe esnâsında nasılsa ber-hayat kalabilenler, muhârebeden sonra, pek şiddetli bir muâmele-i tardiyeye duçâr olmuşlardır. Yüzlerce Bulgar kilise ve mektepleri bugün Sırpların, Yunânîlerin elinde bulunuyor. Makedonya'daki Bulgar ahâlînin pek bedîhî olan hukûkuna vukû bulan taarruzu haklı gösterecek hiçbir şey yoktur. Bu kadar yüksek bağıran haksızlıkları görmezlikten gelmek kâbil olamaz. Hakkın iflâsı ancak muvâkkat olur. Öyle ümit ederim ki her şeyde olduğu gibi mantık ihrâz-ı galebe edecektir.

- Hükümetin ilk itinâ eylediği şeylerden biri, komşu hükümetler ile münâsebât-ı hasene tesîsi olmaktadır. Bunlardan bazıları ile de

münâsebâtımız iyidir. Sırbistan ile îade-i münâsebât ettikten sonra Yunânîler ile de îade-i münâsebât etmek üzeredir.

- Bulgaristan müdirân-ı umûrunu bugün en ziyâde işgâl eden mesâil hangisidir?

- Bulgaristan Hükümeti'nin başlıca meşgaleleri harbin dayandığı ahvâli ıslâh, bütçede denklik, ahvâl-ı cedîdenin gerekli kıldığı bazı tedbîr-i idâreye baş vurmak ve vatanlarından ayrılmış olan binlerce zavallı milletdaşlarımızı îâşe ve iskândan ibârettir.

- Bulgaristan ile Romanya arasındaki şerâit tahtında bir birleşme husûlü kâbil olabilir mi?

- Bu vecih ile bir birleşmeyi gerçekleştirmek için şerâit-i mahsûsaya lüzûm göremiyorum. Malumunuz olduğu veçhile, iki memleket arasında şimdiye kadar hiçbir harp gerçekleşmemiştir. Bilakis, her zaman Romanyalılar ile Bulgarlar iyi komşu olarak yaşamışlardır. Büyük menfaatlerin mutâbakatı iki memleket arasındaki âtîyen en iyi ve en dostâne münâsebâtın teessüs ve tekmîline kefâlet-i kâfiye teşkil ettiği mütâlaasındayım. Bizim en dostâne arzumuz budur. Bu iki memleketin el ele vererek sulh yoluna gitmeleri ve terakkide ilerlemelerine ben hiçbir mâni göremiyorum. Tuna üzerinde bir köprü inşâsı onların iktisâdi birleşmelerini kolaylaştıracaktır. Romanya'da bulunan milletdaşlarımızın bütün hukûk-ı medeniye ve siyâsiyelerinden faydalanacaklarını ummaktayız.

- Bulgaristan savaş yanlısı harekette bulunur mu?

- Böyle bir şeyi farz etmek, pek abestir. Yaralarımızı sarmak, muhârebât-ı ahîrenin üzüntülü neticelerini tamir işini bir harp ile değil, sulh ve sükûn ile ifâ edebiliriz. Savaşçı emelleri bize, ya ahvâli doğru göremeyen sâde diller veyahut erbâb-ı iftirâ isnat edebilir.

- Memleketin vaziyet-i iktisâdiyesi nedir?

- el-Hamdülillah pek iyi. Ziraatçı sınıfın refâhiyet hâli, geçmiş senelerin berekât-ı mahsûliyesi hasebiyle pek semeredârdır. Muhârebe esnâsında yalnız küçük tâcirler ve sanatkârlar zarara uğramışlardır. Çünkü kendileri işleri başında olmadıkları cihetle iş de durmuştur. Halbuki ziraatçıların ahvâli böyle olmadı. Tarlalarını evde kalan kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar hep sürmüşlerdir. Bütün Kraliyet dâhilinde şimdi büyük bir faaliyet hükümrândır ve memleketin müessesât-ı itibâriyesi tarafından ahâlîye gösterilen kolaylıklar sâyesinde ahvâlde pek büyük bir fark meydana çıkmaktadır. Bulgaristan'da moratoryumun geçen sene 17 Teşrîn-i evvel'de kaldırılmış olduğunu hatırlınıza getireyim. Halbuki bu vecih ile hareket için gerek Sırbistan'da gerek Yunan'da elân tereddüt ediliyor. Bundan başka bizde hemen de hiçbir iflâs vukû bulmamıştır.

- Bulgaristan'da ahâlî-yi İslâmiye ne halde bulunuyor?

- İstediğimiz gibidir. Bulgar hudûdu hâricinde bulunan zavallı milletdaşlarımızın hâli ne oldu? Bizim arazîmizde bulunan Müslümanların mektepleri, câmileri olduğu gibi Hükümet bunlara tahsisât dahi itâ etmektedir. Müslümanlar hidemât-ı devlete, parlamentoya girebilirler. ve'l-Hâsıl, Bulgar Irkına mensup olanlarla Müslümanlar aynı hukûktan faydalanırlar. Müslümanların ahvâl-i iktisâdiyelerine gelince bu şâyân-ı gıpta bir derecedir.

- Hükümet-i Seniyye ile akdedilecek Ticâret Muâhedeşi ile Posta Mukavelesi müzâkereleri ne gibi bir safhada bulunuyor?

- Bu müzâkerelere muvaffakiyetle devâm ediliyor ve zannederim ki; az zaman zarfında nihâyet bulacaktır. Posta Mukavelesi'nin pek yakın bir zamanda emr-i vâki sırasına geçeceğine hükmediyorum.

- Osmanlı – Bulgar birleşmesi ne vasıta ile tahkîm edilecektir?

- İki memleket arasında mevcut mesâilin hayırlı ve sulh içinde bir netîce-i halliyeye ulaştırmak, iktisâdi münâsebetler ve ticâriyenin vesikalandırılması ve itimâdına karşılık ve Türkiye ve Bulgaristan menfaatlerinin birçok noktada müttehit olduğuna kanaat getirmekteyim⁹⁶.

B. BULGARİSTAN'DA EKONOMİK DURUM

Bulgaristan'ın ekonomik gelişimi tarih içinde çeşitli seyirler takip eder. Bunlardan en önemli evreleri ise Osmanlı ve sonrası Bulgaristan ekonomisi teşkil eder. Georgi Dimitrof kitabında Osmanlı egemenliğindeki Bulgaristan'ın ekonomik şartlarını kendi siyasi görüşleri çerçevesinde şöyle anlatır:

Osmanlı siyasi boyunduruğundan kurtulduktan sonra ülkemizin kapıları gelişmiş Avrupa kapitalist devletlerinin nüfuzuna, ardına kadar açıldı ve bu nüfuzun şiddetli darbeleri altında, ülkenin bütün hayatında derin değişiklikler meydana geldi. Eski basit üretim yöntemlerinin, bir zamanlar Osmanlı idaresi altında son derece gelişmiş olan ama artık zamanı geçmiş bulunan zanaatların ve Avrupa ülkelerinde makine ile modern bir şekilde uygulanan kapitalist yaygın üretimin rekabeti karşısında kuvvetsiz ve aciz olduğu meydana çıktı. İç pazarımız bu üretimin malları ile doldu. Bu mallar yerli mamulleri, inanılmaz bir hızla arka plana atıyor, pek çok zanaat üretiminin azalmasına ve yok olmasına sebep oluyordu. Bu süreç, Bulgaristan'ın kurtuluşundan sonra birçok zanaatların, kurtuluştan önce Anadolu'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer illerinde sahip oldukları serbest pazarlardan yoksun kalmaları yüzünden, daha büyük bir hız kazandı. Bu ekonomik şartlar içinde, ülkemizde kapitalizm hızla kökleşmeye ve gelişmeye başladı. Önce yabancı kapitallerle, daha sonra yerli kapitalin de katılmasıyla birçok modern tesisli fabrikalar ve diğer kapitalist müesseseler kuruldu. Bulgar ve Avrupa bankaları ve diğer kredi kurumları açıldı. Ülkenin

⁹⁶ Bulgaristan'ın Ahvâl-i Dâhiliye ve Hâriciyesi, 31 Mart 1914 (18 Mart 1330), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

büyük şehirlerinde şubeleri bulunan büyük ticari firmalar doğdu. Demiryolları ve limanlar inşa edildi. Sanayide, geliştirilmiş makinelerle buhar makinesinin yanında güçlü elektrik enerjisi de yer aldı. Genellikle yerli, milli kapitalizmin güçlenmesine yol açıldı⁹⁷.

Bulgar coğrafyasında 18. yüzyılla beraber üretim artmış ve ticaret yoğunlaşmış bu da bir Bulgar burjuvazisini tarih sahnesine çıkarmıştır⁹⁸. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra ise, fazla siyasal partili bir yapı ile liberal iktisadi bir sistem içerisinde yürümeye başlamıştır. Değişik siyasal parti iktidarlarına ve askeri yönetimlere göre bazı değişiklikler olmasına, yani bazı dönemlerde daha az, bazen ise daha çok liberal olunmasına karşılık, bu çizgi çok az değişmiştir. Böylece piyasa ekonomisi ile yani kapitalist ekonomi ilkeleri ile kalkınma yolu tutulmuş, özel kapital birikim ve gelişmesine büyük önem verilmiştir. Stambolov hükümetleri zamânında özel girişime getirilmiş özendiriler, Narodnyak'ların (halkçı ulusalcıların) hükümeti -19. yy.ın sonu 20. yy.ın başı- zamanında daha çok hızlandırılmıştır⁹⁹. Bu dönemi Dimitrof şöyle anlatır:

Yukarıda saydığımız türden gelişmeler, 1901 yılına doğru varolan ekonomik buhranın sona ermesinden ve 1903 ile 1904 yıllarında başlayan, belli bazı önemsiz kuşkuyla bugün de devam etmekte olan kalkınma döneminden sonra özellikle hız kazanmaya başlamıştı.

Kapitalist ülkelerdeki devlet kuruluşları örnek tutularak çok sayıdaki yüksek ücretli bürokrasisi ile, çok pahalıya mal olan monarşizmi ve militarizmi ile düzenlenen devlet, bütünüyle doğuş halindeki kapitalizmin güçlü etkisi altında kaldı ve önceleri eski üretim biçimleri ile modern kapitalist üretim arasında bocalayan devlet, sonraları gittikçe daha büyük bir direnç ve kararlılıkla kapitalizm tarafını tutarak onun hızla ve engelsiz gelişmesi yolunda olanca gücünü kullandı¹⁰⁰.

Böylelikle kapitalist üretim ilişkileri giderek ülkenin her yönüne yayılmakta, ekonomik, sosyal ve politik hayatının her yarine girmekte ve yeni

⁹⁷ Georgi Dimitrof, **Seçme Eserler**, Çev. Aydın Şimşek, Ankara, Temel Yay., Aralık 1971, s. 9-10

⁹⁸ Todorov, **a.g.e.**, s. 57-58

⁹⁹ Nazif Kuyucuklu, **Bulgaristan Balkan Ülkeleri İktisadi 2**, İstanbul, İ.Üniv. Yay, 1987, s. 95

¹⁰⁰ Dimitrof, **a.g.e.**, s. 10

şartlar, yeni sınıfsal grup ve ilişkiler, yeni sosyal hareket ve mücadeleler yaratmaktadır¹⁰¹.

20. yy. ın ilk on iki yılında kapitalistleşme süreci daha da hızlanmıştır. Bu dönemde Bulgar sanayi daha hızlı gelişmiştir. Daha önce getirilmiş destek ve özendiriler yeni sanayi alt kollarına ve daha az ana mal (kapital) ve daha az işçi çalıştıran işletmelere de uygulanmaya da başlanmıştır. Desteği güçlendirmek için “specific tarife” uygulanmıştır. Bunların sonucunda özendirilen sanayi alt kolları alanında işletme sayısı bu alt dönemde üç katı artmıştır. 1911’de ülkede 16.000 dolayında içi çalıştıran 345 fabrika olmuştur. Sözü edilen bu yıllarda, 1886-1889 arasında ithal edilen makinelerin değerinin iki katı ithal edilmiş, 1911’de ülkede kullanılan makine alet ve edevât yani kapital değeri, 1886 yılının 130 katı olduğu belirtilmiştir. 1900’de 1129 km. olan demiryolu uzunluğu 1911’de 1931 km.ye, şoseler de, 7500 km.den 8945 km. ye çıkmıştır. Bu yıllarda sanayi gelişmesinde bankacılık ve pay ortaklıklarının gelişmesi de büyük bir rol oynamıştır. Bu yıllarda sözü edilen pay ortaklıklarının (hisseli sermaye şirketlerinin) ve bunların ana mallarının (kapitallerinin) üç katı arttığı ve 1912’de ülkede bu tür ortaklık sayısının 172 ana mallarının da 136 milyon leva olduğu bildiriliyor. Sanayi kuruluşları ile kredi kuruluşları bir arada birbirlerine destek vererek gelmişlerdir. Daha önce oluşturulmuş Halk Bankası (Narodna Bankası), Ticaret Bankası, Bulgar Kredi Bankası (girdap ve birkaç yerel banka yanında ayrıca yabancı kapitalin de katılması ile kredi bankası, Bulgar genel bankası, Balkan bankası vb. bankalar kurulmuş, yabancı anamal girişi artmış, 1900’lerde bunun miktarı 10 milyon leva iken 1911’de 81 milyon leva’ya çıkmıştır. Bu yabancı kapital girişinin yanında ayrıca Bulgar Hükümetlerinin bu dönemde yabancı ülkelere beş kez borçlanmaya girdiği hatta 1907 yılında bu borç taksit ve faizinin devlet bütçesinin %25’ini oluşturduğu belirtilmiştir. Özellikle Alman ve Avusturya - Macaristan ile bu alanda ilişkiler

¹⁰¹ Dimitroff, a.g.e., s. 18

gelişmiş ve bunlar ülkenin ilerideki politikasının çizilmesinde belirleyici roller oynamışlardır.

Bağımsızlığın kazanılmasından 1900'lere kadar dış alım gümrük vergilerinin yükseltilebilmesi de sağlanmıştır. Yerli sanayi geliştirmek için bu destek yolu da kullanılmıştır. Örneğin, 1897'de dış alım mallarına uygulanan oran %25'e çıkarılmıştır. Bu vergi oranlarını da değişen durumlara göre bazı değişikliklerin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin Balkan Savaşları döneminde dış alım gümrük vergi oranı %21'lerde olmuş, 1928-1930'larda ise bu oran %35-36'lara çıkarılmıştır. Böylece Bulgar sanayinde "ithalat ikame edilmiş" sanayi bu ilkeye dayalı olarak geliştirilmek istenmiştir.

1911'lerde korumacılık biraz hafifletilmişse de, yerli sanayinin kullandığı ilkel madde ve ara mallarında vergiler düşük tutulmuş, bazı durumlarda ise tamamı ile kaldırılmıştır. 1912'lerde de Balkan Savaşlarının etkisiyle tam bir korumacılığa girişmiştir¹⁰². Bulgaristan ekonomisi Balkan Savaşlarından çok büyük bir darbe yemiştir. Narodonâf Fırkası erkânından olan sâbık mâliye nâzırlarından Todorof Bulgaristan'ın masârif-i harbiyesini teferruatıyla beyân etmiştir. Tafsîlât-ı mezkûreden anlaşıldığına göre Bulgar Sâlib-i Ahmer'i esnâ-yı harpte 5.390.000 Frank sarf etmiştir. Bu paranın 3,5 milyon Frank'ı Sâlib-i Ahmer'in ihtiyât akçesinden ibârettir. Todorof'a göre bu paranın 1.800.000 Frank'ı İslav memleketlerinden iâne sûretiyle gelmiştir¹⁰³.

Bulgaristan'ın dış ticaret aracılığı ile iktisadi ilişkiler içinde bulunduğu ülkelerin başında 1890-1900'lü yıllarda Avusturya'ya Macaristan, İngiltere, Osmanlı Devleti ve Almanya olmuştur. Daha doğrusu, dış alımda Avusturya - Macaristan, İngiltere, Almanya ve Osmanlı Devleti, dış satımda ise Osmanlı Devleti, İngiltere, Almanya, Fransa ve Belçika olmuştur. 1906-1910'larda dış alımda Avusturya - Macaristan, Almanya, İngiltere ve Osmanlı Devleti, dış satımda Osmanlı Devleti, Belçika, Almanya, İngiltere ve Avusturya -

¹⁰² Kuyucuklu, a.g.e., s. 97-137

¹⁰³ Bulgar Buhrânı, 26 Teşrîn-i sâni 1913 (13 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

Macaristan olmuş, 1911'de de dış alımda Avusturya - Macaristan, Almanya, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti, dış satımda, Belçika, İngiltere, Fransa, Almanya ve Yunanistan olmuştur¹⁰⁴.

Dış borçlanma da Bulgaristan'ın dış ekonomik ilişkilerinde önemli olmuştur. Ülke daha bağımsızlığını kazandığı yıllarda kötü ekonomik ve finansal durumundan dolayı, devlet olarak dışarıdan borçlanma yoluna başvurmuştur. Ülke ilki 1888'de olmak üzere 1909'a kadar 9 kez dış borçlanmaya başvurmuştur. 1914'te de birkaç kez anlaşmalarının toplam olarak nominal değeri 782.558, alınan 663.021, borç bakiyesi 597.012 (herhalde leva) olduğunu bilmekteyiz. Ancak bunların tüm devlet borçlarını kapsamadığını biliyoruz. Örneğin 1890'da en az 5 milyon leva olduğu bildirilen dış borcun 1896'da 30 milyon levalık "ziraat kasaları", keza 6 kısa vadeli borçlanma durumunu da yukarıda toplamın içermediğini söylemeliyiz. Keza 1914'deki büyük borçlanma da burada gözükmemektedir. Bunların toplam olarak ve açıkça gösterilmemiş olmasını hükümetlerin gerçekleri halka bildirmeme niyetlerine bağlayanlar vardır. Ayrıca bu dış borçların da silahlanmada dış borç ödenmesinde ve bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılmış olduğu belirtiliyor. Aslında alınmış olan bu dış borçlardan bir bölümü silah alımına bağlı olarak daha yeni baştan koşullu olarak verilmiştir. Örneğin 1900-1909 arasında Bulgar Hükümetlerinin aldığı krediler bu türden olmuş Fransız bankaları verilecek kredilerin bir bölümünü "Şnayder" tekelden silah almak koşuluna bağladıkları bunun verilen kredinin beşte birini (70 milyon leva) oluşturduğu belirtilmiştir. Fransa'nın bu tür koşullarla ülkeyi Alman "Krupp" firmalarından koparıp kendisine bağlamayı amaçladığı bunda da başarıya ulaştığı, I. Dünya savaşı'na kadar Bulgar ordusunda silahların Fransız menşeli olduğuna değinilmiştir. Ancak Bulgaristan sadece, Fransa'dan değil İngiltere, Avusturya - Macaristan ve Almanya'dan krediler almıştır. 1914'de aldığı 500 milyon levalık kredi ise, Alman bankalarına ait

¹⁰⁴ Kuyucuklu, a.g.e., s. 152-153

olmuştur. Daha öncekiler ve bununla Bulgaristan Almanya'ya karşı önemli bir bağımlılığa düşmüştür¹⁰⁵.

Bu devirde, gazetelerde Garbî Trakya'nın işgâlinde sonra Maliye Nâzırı Mösyö Toşef'in, 200-300 milyonluk bir istikrâz müzâkerelerine iktidâr için Paris'e azîmet edeceğinin bildirilmesi ve Avusturya'nın Bulgaristan'a teklîf ettiği para hakkında ise Mösyö Toşef'in, "Bulgaristan'ın bu teklîfi kabûl edeceğinin muhakkak olmadığını" beyân etmesi konumuzu örneklendirmektedir¹⁰⁶.

Bu konudaki bir diğerk haber ise şöyledir:

"Bulgaristan Fransa'dan bir istikrâz memlûki için Paris'e göndermiş olduğu Mâliye Nâzırı Donçef'in, Paris Müessesât-ı Mâliyesi nezdinde vukû bulan teşebbüsâtı Bulgar istikrâzı için ümit-bahş olduğu söylenmektedir. Donçef, Paris'te (Şarl Marsel) Bankası'yla görüştüğü sırada oldukça şâyân-ı memnûniyet ümitler aldığını Sofya'ya bildirmişlerdir. Reç Gazetesi'ne göre; Bulgaristan'ın el-yevm fevkalâde muhtaç kaldığı parayı Fransız bankalarından istikrâza muvaffak olabileceği Sofya Kabînesi erkânı arasında söylenmektedir¹⁰⁷."

6 Teşrîn-i sâni 1913 Tanin Gazetesi'ndeki haberde Bulgaristan nâmına istikrâz akdi için Viyâna'da bulunmakta olan Bulgar Mâliye Nâzırı Doniyef'in Viyana gazetelerine Bulgaristan'ın mâliyesinin durumu hakkında bilgi vermiştir. Mâliye Nâzırı'nın beyânâtına göre Bulgaristan'ın muharebe münâsebetiyle borcu 800 milyon Frank'a bâliğ olmaktadır. Bu düyûndan 300 milyon Frank'ı muhârebede ahâlîden alınmış olan levâzım ve eşyâ bedellerine 360 milyonu Hazine Tahvilâtını itfâyâ 30 milyonu 1913-1914 senesinde inşâ edilecek şimendiferlere, 28 milyonu dahi Hasköy-Karaağaç Limanı Şimendiferi'nin inşâsına ve 50 milyonu da Ziraat Bankası'na sarf ve

¹⁰⁵ Kuyucuklu, a.g.e., s. 155-156

¹⁰⁶ Bulgar İstikrâzı, 15 Teşrîn-i Evvel 1913 (3 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

¹⁰⁷ Bulgaristan İstikrâzı, 17 Teşrîn-i evvel 1913 (3 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

tesviye edilecektir. Doniyef, Viyana'dan Paris'e gitmiştir. Burada Ganadiyef ile birlikte Bulgaristan için para arayacaklarını Bireporeç Gazetesi yazıyor¹⁰⁸.

Yine Bulgar Maliye Nâzırı Doniçef, Nâpe Kurâye Bruse Gazetesi'nin Sofya Muhabiri tarafından vâki olan suâline cevâben Bulgaristân'ın sene-i âtiye başında Paris'te akdedeceği 250-300 milyon istikrâzından rasiskaları ödemek için beş para verilemeyeceğini söylemiştir. Levâzım-i harbiyeye karşılık ordu ve hükümet tarafından verilmiş olan ilmuhaberler rasiskaların yekûn 300 milyon Frang'a bâliğ olmuştur. Alınacak istikrâz iye her şeyden evvel Bulgaristan'ın ecnebi alacaklılara olan borcu ödenecektir. Bu beyânât takarrür ettiği takdirde Bulgaristan'da pek tesir ve netîce husûle getireceğini Bulgar gazeteleri yazıyor¹⁰⁹.

C. BULGARİSTAN'DA ASKERİ DURUM

Bulgarların askeri durumları ile alakalı olarak en önemli malumatın Balkan Savaşından sonra 27 Ekim 1913 tarihinde Sofya ateşe militerliğine atanmış Mustafa Kemal Atatürk'ten öğreniyoruz. Osmanlı Devleti'ne devletin savunma politikası ve silahlı kuvvetlerin hazırlıkları bakımından büyük önem taşıyan yüzün üzerinde gizli rapor ve haber gönderen Mustafa Kemal Atatürk'ün gönderdiği önemli raporlardan biri 6 Aralık 1913 tarihli raporudur. Bu raporunda Bulgaristan'ın geleceğe yönelik beşer yıllık dönemlere ayrılmış yirmi yıllık plan yaptığını belirten Atatürk, başka bir raporunda da Bulgaristan'ın 250 milyon franklık çeşitli top, tüfek ve türlü cephane satın almak istediğini açıklamıştır. Mustafa Kemal Atatürk Bulgaristan'ın Almanya ve Avusturya'ya yaptığı siparişin tür ve sayısını bildirmiştir. Aynı zamanda 192 makineli tüfek, 440 sahra topu, 170 dağ topu, 220.000 tüfek almaya da çalışıldığını ifade etmiştir. Bulgaristan'ın bayındırlık ve ulaştırma çabalarıyla

¹⁰⁸ Bulgaristan, 6 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 4

¹⁰⁹ Bulgaristan, 20 Teşrîn-i sâni 1913 (7 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

demir yollarına önem verdiğini stratejik bakımdan değerlendirmiştir¹¹⁰. Bu ifadeleri destekleyen bir haber aşağıda verilmiştir.

Bulgaristan Hükümeti'nin ahvâl-i hâzırayı nazar-ı dikkate alarak son senelerde 40 milyon kûsur Frank'tan ibâret olan Harbiye Bütçesi'ni bu sene 60 milyon Frank'a çıkarmağa karar verdiğini Terbona Gazetesi yazmaktadır¹¹¹.

Bu dönemdeki Bulgarların askeri yapıları ile alakalı olarak elimize ulaşan bilgilerin büyük kısmını ise Balkan Harbinden kaçan veya vazifelerini doğru yapmayan üst düzey askerleri yargılamakla alakalı çıkan haberlerin oluşturduğunu görüyoruz. Bu yargılamalar bize iç ahvalin durumu hakkında olduğu kadar savaşın nasıl bir seyir takip ettiğini de görme fırsatı sunmaktadır. Bu haberleri sıralamak gerekirse ilk yargılama haberinin Miralay Yotef'e dair olduğunu görürüz. Eski müttefikleri ile kendileri arasında zuhûr eden muhârebe esnâsında Yunan Ordusu önünde mukâvemet edemeyerek firâr eden Miralay Yotef'in Sofya Divân-ı Harbi'ndeki muhâkemesi dönemin basınına şöyle yansımıştır:

Divân-ı Harb Muhâkeme Salonu evvelisi dün öğleden sonra zevâlî saat üçte açılmıştır. Şahitlerden bir kısmı bir gün evvelki celsede dinlemiş olduğu için diğer şahitlerin celbine başlanmıştır. Binbaşı İstefanof ifâdât-ı âtiyeyi vermiştir:

“Evvelden beri ordu erkân-ı harbiyesi miralayı Yotef'i cesâretsiz bir zâbit olarak tanırdı. Bu sebeple tebdîl-i talep edilmiş ise de değiştirilmemişti. Lâkin buna mukâbil alay kumandanının sebatsızlık ve cesâretsizliğinden dolayı maiyetine beni gönderdiler. Aynı zamanda aldığım tâlimatta karargahtan gelen evâmiri miralaya tefsîr ve izah edecektim. Erkan-ı

¹¹⁰ **Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e.**, s. 84-87; Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya'daki yıllarına dair daha geniş bilgi için bkz., İlber Ortaylı, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Bulgaristan'daki Yılları”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Ankara, TTK., 1989, s. 2041-2046; Esra Sarıkoyuncu, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Askeri Ataşemiliterliğinin Türk-Bulgar İlişkilerine Yansımaları (1913-1918)**, Ankara, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başk. Yay., 2006, s. 8-53

¹¹¹ Harbiye Bütçesi, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

Harbiye'nin talebine rağmen karargah-ı umûmi miralayı Yotef'i değiştirmeyerek söylediğim tedâbiri tatbîk ile iktifâ etti. Haziran'ın yirmisinde ordu kumandanının emri hilâfına olarak fırkanın ricatı üzerine ben Siroz'a döndüm ve Miralay Yotef'in altmış dokuzuncu Drama Alayı ile muvâsesini muhâfaza edemediğine dair olan şikâyatı tahkîk için gönderildim. Drama Alayı'nı teftîşten sonra altı yüz altmış beş rakımlı tepeye Miralay Yotef'in nezdine gittim.

Yunânîler sol cenâhımıza pek yaklaşmış olduklarından mevkiimiz gayet fenaydı. Sol cenâhımızda bu tehlike üzerine aldığımız kuvâ-yı imdâdiyenin Yunânîlere hücumu için emir verdik. Askerlerin kuvve-i maneviyesi güzeldi. Lehne'deki yirmi beşinci alaya otomobil ile gittim. Burada da kuvve-i maneviye pek iyi idi. Zâbitlerle vukû bulan muhâbereden miralay hakkında bildikleri bütün ümitlerin zâyî' olduğunu anladım. Miralay daha o zaman manen sükût etmişti. Ayın otuzunda imdâd yetişti.

Haziran'ın yirmi birinde sabahleyin saat on bire doğru sol cenâhta ateş kuvvetli değildi. Yunânîlerin sol cenâha kuvvetler takviye ettikleri görülüyordu. Halbuki askerimizde hiçbir râbîta kalmamıştı. Miralay'ın yanına gittim. Yunânîlerin işgâl etmiş oldukları tepelere hücum etmesini söyledim. O da etti. Yalana mürâcaat ettim ve bu emrin mevki-i müdâfaa eden ordu kumandanının emr-i mahsûsu olduğunu söyledim. Alay faaliyet göstererek Yunânîleri mevkillerinden def ettiler. Saat ikiye doğru miralayın tepeden aşağı şose kenarına inmiş olduğunu gördüm. Bu sırada altıncı sahra bataryası yetişti. Fakat neferlerle beygirler pek yorgundu. Üçü kırk geçte tepeler üzerinde beliren insanlar karışık koyun sürüsü gibi kaçıyordu. Biz yorgunluğa karşı alacağımız tedbîrleri düşünüp buluncaya kadar on altıncı alayın bütün bölüklerinin kaçmış olduklarını ve etrâfımızda bir fert bile kalmadığını gördük. etrâfta yaylım ateşi görülüyordu. Yalnız gülle atılıyordu. Güllelerin gelip düştüğü görülüyordu. Kaçanları durdurmak için Altmış Dokuzuncu Alay'dan iki tabur gönderdik. Miralay da öteden dağınık halinde diğer iki tabur sevk etti. İslam bölükleri geldiğimiz miralayın emriyle geri gönderildi. Firârîleri

döndürmek için sevk edilenler de geriye celp edilenler bu esnada benim ısrarlarıma rağmen miralay telgrafhaneye gideceğim bahânesiyle bir daha görünmemek üzere korku ve dehşet içinde kaçtı ve bizim bütün mesâimiz âkim kalarak alay kâmilten hezîmete uğradı.”

Şâhidin bu ifâdelerinden sonra mahkeme reisi müdde-i umûmi ve müdâfaa vekilini dinlemeye başladı. Her ne kadar şayan-ı dikkat muhâkemenin devamı ertesi güne terk edilmişse de müdâfilerden biriyle müddei-i umûmi arasında geçen sözleri ber-vech-i âtî nakletmeyi münâsip addediyoruz. Müdâfilerden biri şâhide soruyordu.

- Amirin bu gibi ahvâldeki hareketini fenn-i askeri nasıl telakki eder?

Binbaşı İstefanof cevâben:

- O dakikalarda söyleyen kalptir. O dakikalarda ordunun kumandanı hayvanına biner. Askerinin önünde ölmeye gider. Ricat ederse kıtasıyla birlikte ricat eder. Lâkin efrâdını terk etmez.”

Müddei-i umûmi de soruyordu:

- Bir kumandanı kaçarken gören her zâbit öldürmeye salâhiyattar mıdır?

Müdafi dönmek istiyor:

- Bir kumandan kıtasının sağına soluna gidebilir mi?

Şahit cevap veriyor:

-Gider lâkin on altı kilometre geriye kaçamaz¹¹².

Bu mevzûdaki diğer haberler ise şöyle sıralanmaktadır:

Bulgarlar ordularını tensîk ve ıslâha bütün gayretleriyle çalışıyorlar. Bu cümleden olmak üzere muharebe vazîfelerini ifâ etmeyenlerini birer birer muhâkemeye çekiyorlar. Mirâlây Yotef'in Muhâkemesi henüz bitti. Şimdi de Bulgar Sahra Topçu Taburu'na kumanda eden Binbaşı Solef'in birkaç günden beri Sofya Divân-ı Harb-i Askerisi'nde muhâkemesine başlanmıştır. Binbaşı Solef Pınarhisar Muhârebesi'nde bataryalarını terk ederek firâr etmiştir.

Binbaşının firârı netîcesi olarak Yedinci Alay bütün toplarını kaybetmiş olduğundan, müdde'i-i umûmî Solef'in kurşuna dizilmek sûretiyle i'dâmını talep etmiştir. O vakit Dördüncü Fırka Kumandanı ve şimdi de Harbiye Nâzırı bulunan General Boyaciyef Divân-ı Harp'te sorguya çekilmiştir. General, Binbaşı Solef'in aleyhinde beyânâta bulunmuştur.

Muhârebe esnâsında Bulgar Ordusu'ndan kaçıklarından dolayı mahkemeye sevk edilen büyük rütbeli zâbitlerden Boşayed dördüncüdür. Esnâ-yı muharebede mevkilerini terk ile firâr ettiklerinden dolayı daha üç Bulgar zâbitinin muhâkemesine başlanmamıştır.

Bolayır Muhârebesi'nde Asâkir-i Osmaniye'nin şiddet-i savletlerine mukavemet edemeyerek kaçmış olan 22. Trakya Alâyi'ndan Yüzbaşı Dora ve mülâzımlardan Kaşkavulceyf ve Gayhef'in Divân-ı Harb-i Askerice muhâkemelerine başlanmıştır¹¹³.

Bulgaristan kaybettiklerinin hesâbını yaparak dış borçlanmalarını silahlanma sözü ile bağdaştırıp yeni bir savaşın tüm kayıpları geri

¹¹² Firârî Bulgar Mirâlâyı'nın Muhâkemesi, 15 Teşrîn-i evvel 1913 (12 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 4

¹¹³ Bulgar Matbuatı, 27 Teşrîn-i evvel 1913 (14 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

getireceğine ve büyük Bulgaristan'ın kurulacağına dair hülyalar içinde iken savaş dönemi olmasına karşın azalmayan aksine artan nüfusunun¹¹⁴ ihtiyaçları ile tam olarak meşgul olamamıştır. Öyle ki zaten yenilginin ve dolandırıcı yöneticilerinin yaptıklarının ayyuka çıkması sonrası yeterince kızgın olan halkı bir de kolera vurmuştur. Tanin Gazetesi'nin bu konudaki 17 Teşrîn-i evvel 1913 tarihli neşriyatı ise şöyledir:

Godtevöz hudut kasabasında zuhûr eden koleranın hâlen tamâmıyla önü alınamamıştır. İlet-i mezkûre bilhassa Orehodu'ya merbut Teseja Karyesi'nde pek şiddetle hüküm sürmüştür. Bu köy ile diğer daha üç dört köy karantina altına alındığından etrâf ile erişim ve münâsebeti engellenmiştir. Samakov Kasabası'nda dahi dört beş günden beri kolera zuhûr etmiştir. Şumnu Kasabası'nda ise illet kemâl-i şiddetle icrâ-yı tahribât eylemektedir. Kasabadaki bütün mektepler ile müessesât kapatılmıştır¹¹⁵.

¹¹⁴ Celal Aybar, Bulgaristan Nüfusu, Ankara, Devlet Matbaası, 1935, s. 1-6

¹¹⁵ Bulgaristan'da Kolera, 17 Teşrîn-i evvel 1913 (3 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

II. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA BULGARİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI

A. BULGARİSTAN VE BALKAN ÜLKELERİ

Bulgaristan'ın komşuları ile münasebetlerini anlatacağımız bu bölümde bu devletlerin Balkan Harbinin hemen öncesindeki düşünceleri ile savaş sırasında birbirleri hakkındaki düşünceleri ve elbette savaş sonundaki durumlarını ortaya koymak gerekmektedir. Bu çerçevede ilk aşamada Balkan devletlerinin savaş öncesi durumlarını şöyle özetleyebiliriz:

Bulgaristan 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan ettiği gün, Bulgar kralı Ferdinand, Sofya'da değil, Ortaçağ Bulgar krallığını başkenti olan Tırnova'da "Bulgarların Çarı" tacını giydi. Bu çok anlamalıydı. Bulgarlar çok geniş toprakların özlemi içindeydiler ve *Ayastefanos Bulgaristan'*ı bu özlemin temelini teşkil ediyordu. Başka bir deyişle Bulgarlar için Makedonya ilk hedefti. Bunda Bulgarların Makedonya'da diğer Balkan devletlerine nazaran çok daha iyi imkanlar içinde bulunması özellikle önemliydi. Bundan dolayı, Makedonya'da en fazla ve en etkin kışkırtma unsuru Bulgarlar olmuş ve Bulgar Eksarhlığı da dinsel bakımdan Makedonya'ya egemen olması dolayısıyla, bu kışkırtmada etkin bir rol oynamıştır. Bulgar çetecileri(komitacıları) Sofya ve Selanik'ten yönetilirken Makedonya'daki Sırp, Bulgar ve Yunan konsolosları da bu topraklardaki kaynaşma ve kışkırtmaların önde gelen aktörleri olmuştur.

Bu sırada Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar terörizmi iki ayrı örgüte toplanmış bulunuyordu. Vrhovistler Makedonya'yı doğrudan doğruya Bulgaristan'a katmak için çalışmaktaydılar.

Buna karşılık Santralistler (Çentralisti), özerk bir Makedonya istiyorlardı. Bir bakıma Makedonya milliyetçiliğini savunuyorlardı. İttihat ve Terakki Abdülhamit'in Gayr-i Müslim unsurları birbirine düşman etme politikasına bağlanarak, Vrhovistler'e karşı Santralistler'i destekliyordu.

Halbuki, her iki çeşit faaliyet de Bulgaristan'ın işine geliyordu. Çünkü aynı toprağa göz koyan Sırbistan ve Yunanistan karşısında özerk bir Makedonya, bütün olarak yutulabilecek bir lokma olabilirdi. 1911 yazı geldiğinde Osmanlı Devleti Bulgarlarla anlaşmak için müzakere halindeydi. Fakat 1911 eylül'ü sonunda Trablusgarb Savaşı'nın çıkması üzerine bu görüşmelerden bir sonuç çıkmadı.

Sırp lar için söz konusu olan Kosova (1389) zamanındaki Sırbistan Krallığını canlandırmaktı. Fakat Avusturya'nın Bosna-Hersek'i alması, Sırbistan'ın denizine çıkan en tabi yol oluyordu. Lakin Avusturya'da Selanik üzerinden Ege'ye yönelmiş bulunmaktaydı. Sırbistan'ın Avusturya engelini kırması özellikle Bulgaristan ile Makedonya konusunda yapacağı işbirliğine bağlıydı. Bu işbirliği Osmanlı Devletini Makedonya'dan tavsiye ederse ortaya çıkacak fiili durum Avusturya faktörünü de etkisiz kılabilirdi.

Yunanistan ise, Megola İdea peşindeydi. Yunan başbakanı Elefterios Venizelos 1911 Mart'ında yaptığı bir konuşmada açıkça Helenizim ve Megola İdea'dan söz etmekteydi. Yunanistan'ın gözü Makedonya'nın Ege kıyıları, bütün Ege adaları ve Girit'e dönüktü. Yunanistan'ın bu politikası dolayısı ile Makedonya'daki Rum çetelerinin faaliyetleri Bulgaristan'inkinden hiç aşağı

değildi. Ayrıca İtalya'nın 12 adayı işgali şimdi orada da Yunanistan'a katılma (Enosis) faaliyetini artırmış bulunuyordu¹¹⁶.

Kısacası Balkanlı müttefiklere bakıldığında harbin çıkış sebepleri benzerlikler gösteriyordu.

1. Karadağlılar daha fazla genişlemek arzusuyla Sancak ve Arnavutluk'ta büyümek istiyorlardı.
2. Yunanlılar büyük idealleri olan Adriyatik'ten İstanbul'u içine alacak bir Şark İmparatorluğu kurma sevdâsındaydı ve harp öncesi hedefleri ise Makedonya kısmını almaktı.
3. Sırlar eski Sırbistan topraklarını ihya etmeyi düşünüyorlardı ve harp öncesi hedefleri ise Kosova ve Makedonya'yı almaktı.
4. Bulgarlar ise kendilerini Balkanlar'da yaşayan bütün milletlerin özünü teşkil ettikleri inancıyla Balkanlar'da dini ve siyasi bir birlik kurmak azmindeydiler. Harp öncesi hedefleri ise Trakya ve Bulgarlarla meskûn Makedonya kısmını almaktı.

Balkan devletçiklerinin büyüme isteğinin ardında yatan sebepler siyasi olduğu kadar ekonomiktir. Toprak açlığı olarak da ifade edilen demografik büyüme sonucunda 1880-1910 yılları arasında Romenler 4.6 milyondan 7 milyona, Bulgarlar 2.8 milyondan 4.3 milyona, Sırlar ise 1.7 milyondan 2.9 milyona yükselmişlerdi. Bu nüfusa yetecek kadar topraklar lazımdı. Bu da ancak işgallerle gerçekleşebilirdi. 1911'de kırsal kesimin toplam nüfusa oranı Bulgaristan ve Sırbistan'da %80, Romanya'da %75, Yunanistan'da %60 idi. Bu sıkıntılı hayattan Balkan ülkelerindeki siyasi partiler istifade edip, savaşı teşvik ettiler¹¹⁷.

Balkan devletleri arasındaki ayrılıklara ve çıkar hesaplarına rağmen, Osmanlı Devleti'nin iç politika hayatında büyük bunalımlarla uğraşmak

¹¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 653-654

¹¹⁷ H. Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç**, İstanbul, Ece Yay., Kasım 2001, s. 47-48

zorunda kalması, Trablusgarb savaşı'yla askeri ve mali yönden zor duruma düşmesi ve bu savaşın Avrupa güçler dengesinde meydana getirdiği gelişmeler, Rusya'nın öncülüğü ile Balkanlar'da birlik kurma işinin uygulama alanına konulmasına neden oldu. Bu maksatla çeşitli ittifak anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmaların ilkinin 13 Mart 1912 tarihinde Bulgaristan ile Sırbistan arasında imzalanan "Dostluk ve İttifak Anlaşması" oluşturur. Bu anlaşmaya göre;

1. Bulgaristan ile Sırbistan birbirlerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini tanıyacaklar ve biri bir saldırıya uğradığı zaman, diğeri bütün gücüyle ona yardım edecekti.

2. Büyük devletlerden biri, sürekli veya geçici olarak Türk egemenliğindeki Balkan topraklarından bir kısmını da olsa ele geçirmeye kalkışırsa, taraflardan biri de bunu hayati çıkarlarına aykırı görür veya savaş nedeni sayarsa, diğeri bütün gücüyle ona yardıma koşacaktı.

3. Bu anlaşma ile, iki ay içinde yapılacak olan askeri sözleşme, 31 Aralık 1920'ye kadar geçerli olacaktı.

4. Osmanlı Devleti'nde iç karışıklıklar çoğalır ve bunun sonucunda Balkan statükosu tehlikeye düşerse, bu durum karşısında askeri harekete geçme gereğini duyan taraf diğere düşüncesini bildirecekti. Anlaşmaya varılırsa, savaşa Rusya'nın onayı alındıktan sonra başlanacaktı.

5. Osmanlı Devleti'nden savaş sonucunda elde edilecek topraklar iki devlet arasında paylaşılacaktı. Ancak Şar Dağları ile Rodoplar arasındaki toprakların bölüşümü Rusya'nın hakemliğiyle yapılacaktı.

Bu anlaşmanın imzalanmasından biraz sonra, 12 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan arasında ayrıca bir askeri sözleşme, ardından bir de askeri bir mukâvelenâme de imzalanmıştır. İki devletin Erkân-ı Harbiyeleri arasında kararlaştırılan bu mukâvele için Tanin şunları yazmaktadır:

Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı arasında kabul olunmuş mukâvele-i askeriye'nin on üçüncü maddesine tevfikan tarafeynce tayîn ve intihap edilmiş olan murahhaslar, ellerinde mevcut harekât-ı askeriye planlarını esâs ittihâz ederek aralarında mevâdd-ı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Bulgaristan ve Sırbistan'ın Türkiye ile muhârebe ettikleri hâle göre:

Türkiye'nin en başlı arzusunun Üsküp, Komanova, Kratova, Koçaneköprülü havâlisinde toplanmış olması itibâriyle Vardar sahne-i harbinde icrâ-yı harekât edecek olan müttefikeyn kıta'ât-ı askeriyesi ber-vech-i âti taksîm ve tevzi' olunacaktır:

1- İki fırkadan mürekkep olacak bir Sırp Ordusu Karadağ yoluyla Üsküp üzerine yürüyecektir. Bu ordu, kıta'ât-ı müttefika-i askeriye'nin sağ cenâhını teşkîl edecektir.

2- Beş Piyâde ve bir süvâri fırkasından mürekkep olacak bir Sırp Ordusu Moraviçe ve Piçe vâdisini tâkiben Komanova – Kratova cephesi üzerine yürüyecektir. Bu ordu, kıta'ât-ı müttefika-i askeriye'nin merkezini teşkîl edecek ve düşman üzerine cepheden etmek vazîfesiyle mükellef bulunacaktır.

3- Üç fırkadan mürekkep olacak bir Bulgar Ordusu kıta'ât-ı müttefika-i askeriye'nin sol cenâhını teşkîl edecek ve Köstendil, Eğri Palanga, Üsküp ve Köstendil – Çarevosalu - Koçane istikâmetlerinde sağ cenâh düşman kıta'âtının arka cihetinde hareket vazîfesiyle mükellef olacaktır.

4- Köstendil ve Viraniye arasındaki havâlinin istinkâfı her iki ordunun erkân-ı harbiye-i umûmiye reisleri tarafından icrâ edilecek ve bu istinkâfda Köstendil –Eğri Palanga – Üsküp istikâmetlerinde kuvâ-yi külliye yığınağının kâbil olduğu anlaşılacak olursa Karadağ yoluyla Üsküp üzerine hareket edecek olan iki Sırp Fırkası –hâl ve vaziyet-i umûmiye müsâit bulunduğu takdîrde Köstendil kurbında toplanmış olan kıta'ât-ı müttefika-i askeriye'nin sol cenâhı takviye hizmetiyle mükellef tutulacaklardır.

5- Kıta'ât-ı müttefika-i askeriye'nin sağ cenâhını takviye için Sırp Ordusu erkân-ı harbiye reisi Sırp İkinci (Bân)'ından mürekkep kalan üç fırkayı emrine âmâde bulunduracaktır.

6- Bulgar Ordusu erkân-ı harbiyesi reisi, Bosilgrad ve Laspena yolunun hemen tamîr ve iyi bir hâle getirilmesi esbâbının ikmâline çalışacaktır.

7- Hal ve vaziyet Meriç üzerinde icrâ-yı hareket eden Bulgar Kıta'ât-ı Askeriyesi'nin takviyesini icap ettiği ve Vardar sahne-i harbinde icrâ-yı harekât edebilecekleri sâlifin beyân olunan kıta'âtın sahne-i mezkûrede bulunmaları zarûrî görüldüğü sûrette lâzım olacak kıtaat buradan Meriç sahne-i harekâtı üzerine sevk olunacaktır. Bilakis hâl ve vaziyet Vardar sahne-i harbindeki kıta'âtın takviyesini icap eylediği halde ve Meriç sahne-i harbine tahsîs edilmiş olan kıta'âtın orada bulunması zarûrî görüldüğü sûrette buradaki kıta'âttan lâzım gelenler Vardar sahnesine nakledilecektir¹¹⁸.

Bulgaristan ile Yunanistan arasında başlayan ittifak görüşmeleri ise Makedonya'daki emelleri çakıştığı için uzamıştır. Sonuçta 29 Mayıs 1912'de, Sofya'da Bulgaristan ile Yunanistan arasında bir ittifak anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre;

1.İki devletten biri Osmanlı Devleti'nin saldırısına uğrarsa, diğeri ona bütün gücüyle yardım edecekti.

2.İki devlet, Osmanlı sınırları içerisindeki ırkdaşlarına verilmiş olan ayrıcalıkları gerçekleştirmek üzere, birbirlerine yardım etmeyi üstleneceklerdi.

3.Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Girit sorunundan dolayı savaş çıkacak olursa, Bulgaristan bir yardımda bulunmayacak, ancak Yunanistan lehine tarafsızlık politikası izleyecekti¹¹⁹.

¹¹⁸ Sırp – Bulgar Mukâvele-i Askeriyesi, 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

¹¹⁹ Gizli olarak yapılan söz konusu muahedenin Tanin Gazetesi'nde yayınlanan metni için bkz. Ek-1

Her iki anlaşma da doğrudan Osmanlı Devletine karşı yöneltilmiş bir ittifaktı. Ancak bu anlaşma Bulgar – Sırp anlaşmasında olduğu gibi savaştan sonra ele geçirilecek yerlerin nasıl bölüşüleceğine dair bir hüküm taşııyordu. Yunanlılarla bir de askeri bir anlaşma imza edilmiştir. Bulgarlar tarafından Mösyö Geşof ve Yunânîler tarafından Mösyö Yanar temsilci olarak buldukları bu anlaşmanın tam metnini Tanin Gazetesi yayınlamıştır. Buna göre:

Birinci Madde - 16 Mayıs 1912'de Sofya'da Bulgaristan ile Yunanistan arasında akdedilmiş olan Muâhede-i İttifâkiye mücebince Yunanistan, Türkiye Bulgaristan ile muhârebe ettiği taktîrde Bulgaristan'a muâvenet edecektir. Türkiye ile Yunanistan arasında muhârebe halinde de Bulgaristan Yunanistan'a muâvenet edecektir¹²⁰. Yunanistan en az 120.000 kişilik bir kuvvetle ve Bulgaristan en az 300.000 kişilik bir kuvvetle muâvenet eyleyeceklerdir. Bu kuvvetler hudut üzerinde muhârebeye sâlih olan hudut hâricinde vâki olacak muhârebâta iştirâk edeceklerdir. Bu kuvvetler, hudûda yığılacak ve seferberlik emrinin ısdârından veyâ ittifâka sebep olan ahvâlden birinin zuhûrunun tarafeynden birine teblîğinden itibâren nihâyet yirmi gün zarfında mezkûr hudûdu geçmeye mecbûr olacaklardır.

İkinci Madde - Yunanistan, Türkiye tarafından taarrûza duçâr olduğu taktîrde, Bulgaristan devlet-i mezkûreye ilân-ı harbi ve birinci maddede tayîn edildiği veçhile en az 300.000 kişiden mürekkep olacak kuvvetle icrâ-yı hareketi taahhüt eyler. İşbu harekât planları Bulgar erkân-ı harbiyesi tarafından tanzîm edilecektir. Bulgaristan, Türkiye tarafından duçâr-ı taarrûz olduğu taktîrde, Yunanistan devlet-i mezkûreye ilân-ı harbi ve birinci maddede tayîn edildiği veçhile en az 120.000 kişiden mürekkep olacak kuvvetle icrâ-yı hareketi taahhüt eyler. İşbu harekât planları Yunan erkân-ı harbiyesi tarafından tanzîm edilecektir. Yunan Filosu'nun hedef-i aslîsi, Adalar Denizi'ne hâkim olarak Anadolu ile Avrupa-yı Osmânî arasındaki münâkalâtı

¹²⁰ Balkan Harbi'nde Gizli Muâhedeler, 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

men' etmekten ibâret olacaktır. Bâlâ anlatılan olay karşısında Bulgaristan Kosova, Manastır, Selânik vilâyetleri havâlisinde inat edecek Türkiye kuvvetlerine karşı icrâ-yı hareketi taahhüt eyler. Eğer Sırbistan , Bulgaristan ile olan mukâveleler mûcebince harbe iştirâk edecek ise Bulgaristan, Trakya'daki kuvâ-yi askeriyesini isti'mâl edebilecektir. Fakat bu halde Sırp kıtât-ı Askeriyesi'nin en az 100.000 kişilik bir kuvvetle mârru'z-zikr vilâyât-ı selâse havâlisinde inatçı Türk kuvvetlerine karşı hareket edeceğini taahhüt eyler.

Üçüncü Madde - Bulgaristan ve Yunanistan'ın evvelce itilâf eyleyerek Türkiye'ye ilân-ı harp eyledikleri takdîrde - başka tarzda itilâf akdetmiş olmaları ihtimâli hariçtir - birinci maddede muayyen kuvvetleri sahne-i harbe sevke mecbûr olacaklardır. İkinci maddenin iki son fıkrası da kâbil-i icrâ olacaktır.

Dördüncü Madde - Tarafeyn-i müteâkıdeynden birisi diğeriyle itilâf etmeden ve rızâsını istihsâl eylemeden Türkiye'den gayri bir devlete ilân-ı harp edecek olursa diğeri taraf birinci maddede muharrer mecbûriyetlerinden ayrı tutulacaktır. Fakat muhârebenin devâmı müddetince müttefikine karşı hayırhâh bir bî-taraf vaziyetinde kalacaktır.

Beşinci Madde - Müştereken muhârebe hâlinde müttefik devletlerden hiç birisi diğeriyle itilâf etmeden ve onun muvâfakatini istihsâl eylemeden yirmi dört saatten fazla mütâreke akdedemeyecektir. Sulh müzâkerelerine girişmek ve sulh muâhedesini akdetmek için tarafeynin tahrîren itilâf akdetmiş olmaları şarttır.

Altıncı Madde - Bulgaristan ve Yunanistan, kuvâ-yi askeriyelerini seferber hâle vaz' ettikten veyâ sefere başladıktan sonra Yunanistan Girit meselesi'ni, ahâlî-i cezîrenin arzusu dâiresinde halletmek mecbûriyetinde bulunur ve bu sebepten Türkiye tarafından taarrûza duçar olursa Bulgaristan,

işbu mukâvelenâmenin birinci maddesi mücebince Yunanistan'a muâvenete mecbûr olacaktır.

Yedinci Madde - Bulgar ve Yunan orduları erkân-ı harbiye reisleri muhârebe halinde tatbik olacak, harekât-ı askeriye planlarını münâsip bir zamanda birbirlerine teblîğ eyleyeceklerdir. Ahvâl ve vaziyet-i cedîdeden dolayı işbu planlarda icrâ edilmiş olan tadilât hakkında birbirlerine malumât vermeğe mecbûr olacaklardır.

Sekizinci Madde - İşbu mukâvelenâme tarafeyn için imzâsı târihinden itibâren ve kısımlarının tamamlanmasından, bulunduğu 16 Mayıs 1912 târihli Tedâfi-i İttifâk Muâhedenâmesinin geçerli olduğu müddet boyunca hükmü geçer olacaktır. Sofya'da nüshateyn olarak 22 Eylül 1912 tarihinde tanzîm edilmiştir.

Bunlara Ağustos 1912'de Bulgaristan ile sözlü bir anlaşma yapan Karadağ'da katıldı. Böylece birliğe katılan devletlerin sayısı dörde yükseldi. Osmanlı Hükümetleri ise Trablusgarb savaşı yemen ve Arnavutluk'taki iç isyanlar ve parti kavgalarından Balkanlar'daki bu gelişmeleri görüp önlem alamamıştır¹²¹.

1912'de Bulgar kamuoyu ise savaş istemektedir. Benzer durumdaki tüm Balkan devletleri ve elbetteki onların destekçileri Düvel-i Muazzama savaşa bahane olsun diye Osmanlı Devleti'nden çeşitli taleplerde bulunmuşlar Osmanlı kabul etmeyince de fiili olarak 8 Ekim 1912'de Osmanlı-Karadağ savaşı ile 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan bir gün sonra da Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle ise resmen başlamış oldu.

¹²¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985, s. 430-435

Osmanlı Devleti bu ilk Balkan Savaşı'nın önce deniz sonra da kara savaşlarını kaybetti. Balkanlı devletler bütün Rumeli'yi ele geçirdiler. Bu arada 28 Kasım 1912'de fırsattan istifade Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti. Savaşın neticesini görüşmek üzere Londra konferansı toplanıp Osmanlı'ya karşı bir nota hazırlarken Osmanlı Devleti'nde ittihat ve terakki partisi Babıali baskınını yaparak yeniden iktidara gelmiştir, (23 Ocak 1913) ilk iş olarak söz konusu notayı reddetmiş ise de İşkodra Karadağlıların, Yanya Yunanlıların, Edirne'de Bulgarların eline geçince barış istemiş böylece 30 Mayıs 1913'de Londra barış anlaşması imzalanmıştır.

Buna göre;

1. Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olacaktı.
2. Osmanlı Devleti, Arnavutluk ile Ege adalarının geleceğinin saptanmasını büyük devletlere bırakacaktı.
3. Yunanistan, Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alacaktı.
4. Bulgaristan, Kavala, Dedeağaç ile birlikte, bütün Trakya'yı sınırları içerisine katacaktı.
5. Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'ya sahip olacaktı.

Bu anlaşmayla Bulgaristan Ege Denizi'ne çıkıyor ve büyük bir devlet haline geliyor, Yunanistan, Selanik'i de alarak, kuzeye doğru genişliyor ve Ege Denizi'ne yerleşmek için büyük bir olanağa sahip oluyor, aynı şekilde Sırbistan da sınırlarını genişletiyordu. Ancak kendileri adına bu olumlu gelişmelere rağmen Balkan devletleri memnun olmadı ve birbirlerine düştüler.

Sırbistan, savaşta Makedonya'da işgal etmiş olduğu yerlerin bir kısmını, yapılan anlaşmaya göre Bulgaristan'a vermişti. Gerçekte ise bölgeden daha fazla pay istiyordu. Buna karşılık Bulgaristan, Makedonya'nın bir kısmının Makedonya'nın elinde kalmasından memnun değildi. Ayrıca, Edirne kuşatması sırasında, yardıma gelen Sırbilerin işgal etmiş oldukları yerlerden çekilmesine kızılıyordu. Yunanistan, Makedonya'nın daha büyük bir parçasının sınırları içerisinde kalmasını çabası içerisindeydi. Ayrıca Bulgaristan'ın kendisinin yayılma hedefleri içerisinde bulunan yerleri alarak Ege Denizi'ne çıkmasını hoş karşılamıyordu. Romanya'da bölgede dengenin

bozuk olduğunu iddia ediyordu ve öteden beri Bulgaristan ile aralarında anlaşmazlık konusu olan Dobruca'yı istiyordu. Sonuç olarak bu üç devlet Bulgaristan'ın büyümesini endişe ile karşılamışlardı. Bu hoşnutsuzluklar Yunanistan ile Sırbistan'ın 1913 yılı Haziran'ında aralarında yaptıkları bir anlaşma ile gün yüzüne çıktı. Bu ittifakın büyümemesini isteyen Bulgaristan ise erken davranıp 29 Haziran 1913'de bu iki devlete saldırdı ve yenildi. Fırsattan istifade eden Romanya, 10 Temmuz'da Osmanlı Devleti ise 25 Temmuz'da Bulgaristan'a saldırdı. Bu taarruzda Osmanlı Devleti Edirne'yi almayı başardı.

Bu sayede Balkan devletleri ile Bulgaristan arasında Bükreş Anlaşması imzalandı.

Buna göre;

- 1.Bulgaristan, Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya verdi.
- 2.Yunanistan Epir'in bütünü, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük kısmını aldı.
- 3.Sırbistan'a, Manastır, İstip, Üsküp, Priştine verildi.
- 4.Karadağ, Plevne ve Cakova'yı aldı.
- 5.Bulgaristan'a, Makedonya'nın küçük bir bölümü ile Dedeoğaç bölgesi bırakıldı.

Böylece, bu anlaşmayla Bulgaristan Dedeoğaç'tan Ege Denizi ile bağlantısını sürdürmekle beraber çevresindeki devletlere vermiş olduğu topraklarla küçülmüş oldu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nden alınmış olan topraklar Balkan devletleri arasında yeniden bölüldü. Ancak bu da, bu devletlerin hepsini memnun edemediğinden, Balkanlar'da çekişmeler devam etti¹²².

Balkan harbi sonrasında Balkan devletlerinin içinde buldukları durum ve kendi aralarındaki münâsebetleriyle alakalı olarak Tan Gazetesi başmakâle olarak bir yazı neşretmiştir. Bu yazıyı olduğu gibi aktarmak gerekirse:

¹²² Uçarol, a.g.e., s. 438-443

“Balkan hükümetlerinin hatt-ı hareketlerine dikkatli bir nazar atf edecek olursak, onların artık kendilerini büsbütün serbest addetmekte olduklarını anlarız. Şimdi onların nazarlarını yine Düvel-i Muazzama’ya attettiklerinin sebebi de beynelmilel mesâil-i müşkile-i siyâsiyenin hallinde kendi hususi menfaatlerinin muhâfazasına ve ale’l-husûs terakkiyât-ı iktisâdiyeleri için iktizâ eden muâvenetin temînine matûftur. Balkan hükümetleri ya nâil oldukları fütuhâta bir kıymet vermek veyahut Bükreş’te verilen mukarrerâtı kendi hususi menfaatlerine tevfiik etmek maksadıyla gerek kendi aralarında ve gerek Avrupa ile tanzîm-i münâsebât hususunda ibrâz-ı faaliyet ediyorlar. Her ne olursa olsun onlar Fransa ile aralarındaki siyâsi münâsebetlerin ahengini ihlâl etmek istemeyip kadîm münâsebetlerini daha ziyâde takviye eylemek istiyorlar. Yunanistan ve Sırbistan hükümetlerinin icraat ve harekât-ı hâzırası söylediklerimizi sağlamlaştırmıştır.

Hatta âhiren birçok cereyânlara tâbi olan Romanya hükümeti bile aynı gâye-i emeli takip ediyor. Türkiye ve Bulgaristan’a gelince: onlar Fransa’nın terakkiyât-ı ilmiye ve edebiyesine ne kadar da teveccühkâr olsalar yine dâimi ittifâk-ı müsellese meyil göstermekten hâli kalmazlar. Husûsiyle Bulgaristan hükümeti netâyici hakkında evvelce Viyana ve Sofya’da yanlış hesaplar edilen son felâketin tamîr ve telâfisi için iktizâ eden kuvvetin temînini yine Avusturya’dan talep ediyor. Sofya ile Viyana kabîneleri arasında devam eden tabiî dostluk Avusturya’nın mühimmât-ı harbiye tedârik etmek ve küçük istikrâzlar akdeylemek sûretiyle Sofya Kabînesi’ne îfâ ettiği hizmetin bir netîcesi olsa gerektir.

Bulgaristan ile Avusturya arasındaki bu tabiî yakınlık her ikisinin de Sırbistan’a karşı perverde ettikleri buğz ve düşmanlığın netîcesidir. Nasıl ki; Türkiye – Bulgaristan dostluğu Yunanistan’a karşı her ikisinin besledikleri kin ve düşmanlıktan kaynaklanıyor. Fakat ne Türkiye – Bulgaristan ve ne de Avusturya – Bulgaristan arasındaki yakınlık hâl-i hazırda tahrîri bir mukâvele esâsına dayanak değildir. Avusturya – Bulgaristan ittifâkı tabii Berlin Kabînesince gayr-i kâbil-i kabûl gibi telakki edilecektir. Hatta Bulgaristan’da

Rus taraftarı olan fırkalar da buna itirâz edeceklerdir. Bulgaristan hükümeti, Rusya'nın nasihatlerine ehemmiyet vermeyip Avusturya'nın ağıuş-ı siyâsetine ilticâ etmek sûretiyle Balkan hükümetleri arasında kat'î bir itilâfın husûlü için itilâf-ı müselles hükümetlerinin ümitlerini mahvettiği gibi Romanya'nın da buğz ve düşmanlığına mûcib oldu.

Balkan hükümetlerinin ittifâk-ı müsellese karşı yekdiğerine zıt vaziyet almalarının sebebi hepsinin de Fransa'ya karşı teveccühkâr olmalarından ileri gelir. Fakat Mösyö Piof'un dediği gibi teveccüh ve dostluk, siyâset-i hâriciyede kâbil-i ihmâl avâmilden değildir. mesele şerefe taalluk ederse bu hakikat daha az kâbil-i itirâz olur¹²³.

Öte yandan Bulgaristan'daki Makratros taraftarlarının fikirlerini neşreden Bulgarya Gazetesi başmakâlesinde Sırbistan Reis-i Nüzzârı Pasiç ile Yunanistan Reis-i Nüzzârı Venizelos'un Petersburg'taki mülâkatlarından Rusya'nın ümit ve takip ettiği gâye husûl bulabilmek için evvelâ Bükreş Muâhedesi'yle yağma edilen yerlerin tashîhi icap ettiğini söyledikten sonra diyor ki;

“Eğer Bulgar Hükümeti, herkesten ziyâde Bulgaristan'a lüzûmu olan Balkanlar asâyişinin idâmesine cidden taraftar ve buna çalışıyorsa, eğer hükümet dünkü beyânnâmesinde îlân ettiği veçhile Türkiye ile hiçbir taahhüt altına ve ittifâka girmede ise, eğer her türlü sergüzeşte atılmak emelinde değil ise Petersburg'ta verilecek ve bir şekil alacak olan fikirleri sâkinâne dinlemek, sonra da fikrini söylemek için imkâna maliktir. Bu hâl her ne kadar Bulgar Kralı Petersburg'ta hazır bulunmuyorsa bile nâzırlarının ağızından her gün tebeddül eden Bulgar Politikası'nın mertliğini göstermeye kâfidir. Zaman pek nâzik ve mühimdir. Eğer Bulgar erkân-ı idâresi yapılması lâzım geleni yapmazlar ve gözlerini açamazlarsa pek şedit mesuliyetlere duçâr olacaklardır¹²⁴.

¹²³ Balkan Hükümetleri, 7 Teşrin-i sâni 1913 (25 Teşrin-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

¹²⁴ Balkanlar'da, 3 Şubat 1914 (21 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

Kısacası Bulgarlar savaş sonrasında kırılan cesaretlerini yeniden toplamaya çalışmışlar ve bu cesaretle komşularıyla ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Bu ilişkiler içerisinde Avusturya – Macaristan’a ve Osmanlı’ya yakınlaşmak zorunluluğunu göz ardı etmemişlerdir. Büyüyen Sırbistan’dan korkmuş ve onlara karşı Arnavut tehdidini el altından desteklemişlerdir¹²⁵. Şimdi tüm bu ilişkileri dönemin basınına yansıyan yönleriyle daha ayrıntılı olarak irdeleyelim;

1. Bulgaristan’ın Yunanistan İle Münasebetleri

Bulgaristan ile Yunanistan’ın savaş sonrası münasebetlerine dair ilk haber Tanin Gazetesi’nde çıkmış ve “son zamanlarda pek çok Yunânîlerin Bulgaristân dâhiline yayılarak Bulgaristân’da sâkin Rumların Yunânistân tarafında elde edilen arazîye hicretlerini temîn etmek için tahrikâtta bulduklarını ve hükümetin bu bâbda tedâbir-i şedîde ittihaz eylemesi lüzûmunu Bulgar gazeteleri yazmaktadır” denilmiştir¹²⁶.

Bir diğer haberde ise “Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki siyâsi münâsebete dâir vâki olan teklifâtan bahsettikleri sırada hükümet taraftarı olan Bulgar gazetelerinin hükümetin buna bazı şartlar koymak halinde taraftar bulunduğunu yazıyorlar” denilmiş ve şöyle devâm edilmiştir;

“Bu şartlardan birincisi, Yunan Hükümeti’nin fethedilmiş arâzîdeki Bulgar ahâlîyi tazyîkden ferâgat etmesi, bir de Selânik’te ve sair yerlerde hapsedilmiş olan Bulgarların tahliyeleridir. Mülteci Bulgarların memleketlerine avdetine müsaade olunması muhârebeden evvel de gümrük rüsûmu usûlüyle ölçülerinin yeniden işletilmesi cümle-i şerâitten addolunuyor¹²⁷”.

¹²⁵ William M. Sloane, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, İstanbul, Süreç Yay., Eylül 1987, s. 228-229

¹²⁶ Bulgaristan’da Rumlar, 15 Teşrin-i evvel 1913 (2 Teşrin-i evvel 1329), Tanin, s. 3

¹²⁷ Bulgaristan, 6 Teşrin-i sâni 1913 (23 Teşrin-i evvel 1329), Tanin, s. 4

Bulgar esirlerle ilgili bir başka haber de ise Bulgar Hükümeti'nin Sofya'daki Fransa Sefâreti vasıtasıyla hükümet-i Yunânîye'ye, kovulup hapsedilmiş olan Bulgarların iâde-i serbesti ve tahliyelerini Yunan'a ilhak edilen memâlik ahâlîsinden olup Yunânîlerin müsâvi-yi harekât netîcesi olarak hicret eden Bulgarların asıl sığınacak yerlerine avdetleri için müsaade itâsı ve Bulgar unsuru aleyhinde icrâ edilmemekte olan müşkilâta bir nihâyet verilmesi hususâtını talep etmek üzere gecikmezsizin bir nota tebliğ edeceğini beyân ediyorlar. Yunan Hükümeti bu isteklere 8 gün zarfında memnûniyet bahş bir cevap vermeye mecbûr tutulacaktır. Aksi takdîrde Bulgar Hükümeti mukabele misliyle kâidesine mürâcaat edecektir" denilmiştir.

Bu arada Bulgaristan ile Yunanistan'ın aralarındaki münâsebetlerin ne zaman düzeleceğini büyük devletler de merak etmiş olmalı ki Fransa Maslahatgüzârı Radoslavof'a bu konuyu sormuş ve Bulgar Nâzırından bu istifsâra karşı Makedonya Bulgarlarına edilen taarruzların önü alınmadan, bir de Bulgar esirlerinin kâfesi Bulgaristan'a gönderilmeden evvel tesîs-i münâsebâtın asla kâbil olamayacağı cevabını almıştır¹²⁸. Bu konu gazetelerde iki gün boyunca yazılmıştır.

Radoslavof'un bu ifâdesi neticesinde de Bulgaristan hükümeti Sofya'da bulunan Fransa Sefiri vâsıtasıyla Atina'ya bir nota göndermiştir. Tevkîf ve esir edilen Bulgarların derhal serbest bırakılmasının ve Yunanistan'a kalan arâzî ahâlîsinden olup da Bulgaristan'a iltica eden Bulgarların memleketlerine geri gelmelerine müsaade edilmesini ve Bulgarlara karşı yapılan tazyîkâta son verilmesinin talep edildiği habere göre, Yunanistan sekiz gün zarfında olumlu bir cevap vermek mecbûriyetindedir. Aksi takdîrde Bulgaristan hükümeti bu duruma bir karşılık verecektir¹²⁹.

Atina'dan gelen bir başka haberde anlaşma sonrası Dedeâğaç'ı zaptetmek isteyen Bulgarlar, bu esnada itilâf-perverâne bir niyet taşıdıklarını

¹²⁸ Bulgaristan'da, 7 Teşrîn-i sâni 1913 (25 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

¹²⁹ Bulgaristan, 8 Teşrîn-i sâni 1913 (25 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 2

ibrâz etmişler ise de sonuçta hâl ve mevki tebeddül etmiştir. Zirâ Bulgarlar muayyen bir programı takip ederek Rumlara karşı tâkibâta başlamışlardır denilmektedir. Söz konusu haberin ayrıntıları şöyledir;

Dedeâğaç'ta bin iki yüz Rum hânesi bütün eşya ve mobilyalarıyla ve 500 dükkân dahi bütün ticâret mallarıyla müsâdere edilmiştir. Bulgarlar, Rumların mekteb ve kiliselerini zabt etmişlerdir. Sayısız kalabalıkla her gün Dedeâğaç'a gelmekte bulunan Bulgar Komiteci ve Askerleri Rumları ölüm ile tehdit ediyorlar.

Dedeâğaç'ı terk ederek hicret etmiş olan Rumlar, Dedeâğaç'a Bulgarların engellemeleri üzerine avdet edemezler. Yüz elliyi mütecâviz çoluk - çocuk ve ihtiyar şehir civârında şiddetli musibetlere marûz bulunuyorlar. Mâetteessüf, Düvel-i Muazzama'nın konsolos vekilleri bu cinâyâta şahit oldukları hâlde bu bî-çârelere yardım ellerini uzatmıyorlar.

İskeçe, Gümülcine ve Sofulu'dan varit olan haberler aynı mâhiyet-i feciayı hâizdir. Bulgar Komitecileri dehşetli bir nüfûz ve tesîr icrâ ediyorlar. Drama – Dedeâğaç arasındaki şimendifer Bulgarlar tarafından kat' edilmiştir. Beş bini mütecâviz Rum Muhâciri Dedeâğaç civârında kâin Okçular Yeniköy etrafında bulunuyorlar. Bu muhâcirînin bir kısmı, Alman Konsolosu tarafından iknâ' olunarak İskeçe'ye azîmet etmişler ise de Bulgarlar tarafından kovulmuş ve cezâ-yı nakdiyeye mahkum edilmişlerdir. Alman Konsolosu Bulgar Hükümeti nezdinde şiddetli protestolarda bulunmuştur¹³⁰.

Buna karşılık Yunanistan Hükümeti de Düvel-i Muazzama'ya gönderdiği bir notada Yunan Hükümeti'nin Bulgar esirlerini serbest bırakmamakta kararlı olduğunu beyân etmiştir. Bu konuda yazılan malumata göre: "Ganadiyef, Fransa Maslahatgüzârı'na bu meseleyi Mösyö Yuankara'nın hakemliğine tevdi' eylesesini teklîf etmiştir. Bulgaristan, bu

¹³⁰ Bulgaristan, 23 Teşrîn-i sâni 1913 (10 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

teklîf hakkında henüz bir cevap alamamıştır. Bundan başka yüz kadar Bulgar esirinin âsi olarak muâmele edilmek üzere Selânik Divân-ı Harbî'ne tevdi' edildiği haber alınmıştır.

Bulgaristan'da veyahut Sırbistan ve Yunanistan'a terk olunan arâzide tevellüt etmiş olan bu esirler vazîfe-i vataniyelerini ifâ etmek üzere Bulgar Milli Bayrağı'nın altında harp etmiş olduklarından hükümet bu hareketi hayatlarına karşı vukû bulan bir suikast olarak telakki edecektir. Bulgar Hükümeti bu cinâyetin tevhit edeceği netâyici daha şimdiden Yunan Hükümeti'ne isnat etmektedir¹³¹.

Yenilginin sorumlusu ilan edilen Kral Ferdinand'ın Eyofa Gazetesi'nde, ordunun Yunanistan ve Sırbistan'a hücum eylemesi hakkında verilen ve Fransız Başkumandanı General Jofer'in elinde bulunmakta olduğu söylenen emrinin metni neşredilmiş ve Gazete, bu heyecan-âver havâdisi neşrederken "Artık şimdi Bulgaristan'ı girdâba sürükleyenlerin kim olduğu anlaşılabilir" şeklinde bir ifade kullanmış olmasına rağmen söz konusu haber hemen tekzip edilmiştir. Bulgar Kralı'nın Yaver-i Harbi Mirâlây Estoyanof tarafından yapılan tekzipte "şimdiye kadar Çar Ferdinand hakkında yazılan havâdislerin kâfesi yalandan ibâret olup hiçbirinin asıl ve esâsı yoktur. Velihaht Prens Boris hakkında neşredilen havâdisler de bu kâbildendir. Velihaht, birâder ve hemşireleriyle berâber Okisinograd şatosunda bulunmaktadır" denilmiştir¹³².

Bulgar Telgraf Ajansı'ndan alınan malumata göre Bulgarlar mezalim yaptıklarına dair haberlerin yayılması üzerine bunların bir yalan olduğunu beyan etmişlerdir. Bu haberde şöyle yazılmaktadır:

"Yunan köylerinin harap edildiğine dâir Tan Gazetesi tarafından neşredilen havâdisler katiyen doğru değildir. Bu telgrafta harap olduğu söylenen köyler hâl-i aslîsini muhâfaza eylemektedir. Bilakis bu havâlide bulunan 16 Bulgar Köyü Yunan Askeri tarafından yakıldığı gibi ahâlîsi de

¹³¹ Bulgaristan, 25 Teşrîn-i sâni 1913 (12 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

¹³² Bulgaristan, 26 Teşrîn-i sâni 1913 (13 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

katliam edilmiştir. Ortaköy Metropolidi, Bulgarların intikâmından korkarak Yunan eşkıyalarıyla birlikte firâr etmiştir. Petriköy Rum Metropolidi'ne gelince o da Bulgar Askeri'nin avdetinden evvel Yunanistan'a firâr eylemiş ve Derbend Bulgarlarına ait olan bir paranın taksîmi esnâsında zuhûr eden bir kavga üzerine mecrûh olmuştur¹³³.

Bir başka haberde Bulgaristan ile Yunanistan arasında ihtilaf konusu olan Trakya'da Yunan – Bulgar hudûdunun tâyini için bu iki devletin Fransa'nın hakemliğine havâle edilmesine râzı olduğu yazılmıştır¹³⁴.

Bundan sonraki haber daha dikkat çekicidir. Zira Yunan Hükümeti, Bulgaristan'ı yakın vakitte Sofya'ya bir maslahatgüzâr göndereceğinden haberdar etmiş ve kendisinin de Atina'ya bir siyâsî memur göndermesini talep eylemiştir. Meclis-i Vükelâ, Yunanistan'ın bu tebliğini incelemiş ve her iki memleketin arasındaki münâsebât-ı siyâsiyenin iâdesine karar vermiştir denilmektedir¹³⁵.

Bu haber sonrasında bir iyi niyet adımı da Bulgaristan'dan atılmıştır. Bulgar Telgraf Ajansı'ndan verilen mâlumatta “Bulgaristan'ın memâlik-i ecnebiyedeki süferâsı nezdlerinde buldukları hükümâta Bulgaristan'ın sulh yollu niyetler taşımakta olduğunu Bulgaristan'ın diğer hükümât ile akd-i ittifâk etmek istediğinin aslı olmadığını, Bulgaristan hükümet ve efkâr-ı umûmiyesinin Bulgaristan'ın gayret ve faaliyetini memleketin terakkiyât-ı iktisâdiyesine vakfetmek niyetinde olduklarını teblîğe memûr edilmiştir.

Süferâ-yı mezkûre aynı zamanda Atina Kabînesi'nin hatâsı netîcesi olarak el-ân Bulgar tebaasından mahpus olanların tahliye edildiklerini ve bundan dolayı Yunanistan – Bulgaristan münâsebât-ı siyâsiyesinin teessüs

¹³³ Balkan Harbi'nde Gizli Muâhedeler, 30 Teşrîn-i sâni 1913 (17 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

¹³⁴ Bulgar – Yunan Hudûdu, 2 Kânûn-ı sâni 1914 (20 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

¹³⁵ Balkanlar'da, 31 Kânûn-ı sâni 1913 (18 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

edemediği hususunu da hükûmât-ı mezkûreye makam-ı itirâzda tebliğ eyleyeceklerdir¹³⁶” denilmektedir.

İki devlet arasındaki bu yumuşama evresinden bir-iki hafta sonra bir müsâdeme haberi gelmiştir. Buna göre Bulgar ve Yunan asâkiri arasında hudûd-ı müştereke üzerinde bir müsâdeme zuhûr etmiş ve Yunan asâkirinden biri vahim bir sûrette yaralanmıştır. Bulgar asâkiri bunun üzerine Yunan Karakolu’nu kuşatarak askerlerin ellerinden silahlarını almışlardır. Bulgar Harbiye Nezâreti’nin emri üzerine Yunânîler’den alınan eslihâ bugün iâde olunmuştur.

Tezimiz için öngördüğümüz süre içerisinde yayınlanan haberlerin sonuncusundan bu tür müsademelerin pek ciddiye alınmadığını ve Fransa Sefâreti’nin delâletiyle Yunan Hükümeti tarafının siyâsi münâsebetlerin iyileşmesi için bir teşebbüste bulunmuş olduğunu anlıyoruz¹³⁷.

2. Bulgaristan’ın Sırbistan İle Münasebetleri

Bulgaristan ile Sırbistan arasındaki münâsebetler hakkında ilk haber Sırbis Kazastava Gazetesi tarafından neşredilen bir havâdise göre, komitecilerin harekâtından dolayı Sırbistan ile Bulgaristan arasındaki şimendifer nakliyâtının kesintiye uğradığına dâirdir¹³⁸.

İsatmpa Gazetesi’nin beyânına nazaran geçen bir başka haberde ise “Sırp Orduları’nın Bulgarların bir taarruzuna karşılık şimdi Sırp – Bulgar hudûdunu işgâl etmişlerdir” denilmektedir¹³⁹.

¹³⁶ Bulgaristan’ın Tebliği, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

¹³⁷ Bulgaristan, 26 Şubat 1914 (13 Şubat 1329), Tanin, s. 1

¹³⁸ Sırp - Bulgar Münâkalatı Münkâtı, Teşrin-i Evvel 1913 – (19 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

¹³⁹ Sırp – Bulgar Münâsebâtında Berhoşluk, 8 Teşrin-i Evvel 1913 (25 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

Bir diğerk yazıda Dinevenik Gazetesi'nin Belgrat'ta münteşir Samobra ve Peyemon gazetelerinin Sırbistan ile Bulgaristan arasında bir birleşme husûlu hakkındaki makâlâtını Sırp larla Bulgarlar arasında bir kin olduğunu ifade ediyor demekte ve şöyle devâm etmektedir:

“Bulgaristan, Sırbistan'ın amansız düşmanı olduğunu pek alâ bilir ve Makedonya bir esâret-i cedîde altında inlemektedir. Bulgaristan hükümeti'nin, Sırbistan menfaatlerine müdâfi' kesilmekte hiçbir menfaati hâiz olmadığı gibi Bulgar Askeri'nin de Sırbistan arâzîsinin bu bölünmesi uğrunda ikinci bir harbe girişeceği bedîhidir. Bulgaristan bir hissiyât politikası değil fakat bilhassa kendisine dönük bir menfaat politikası takip edecektir.”

Bulgar Telgraf Ajansı'nın istihbâratına göre verilen bir başka haberde ise mevzû bahis olan günün sabahında Sultantepe'den Köstendil civârında Demikâr'a giden bir Sırp Müfrezesi Bubedriha Karakolu önünden geçerken Bulgar asâkirine tüfeng ve bomba ile hücum ettikleri ve tüfeng ateşinin hemen bir buçuk saat kadar devam eylediğini, adetleri mütecâvizlerden pek dün olan Bulgarların bilâ-zâyiât geri çekilmeleri üzerine Sırp ların mezkûr karakolu işğâl ve tahkîm eylediklerini yazmaktadır.

Bu çatışmalar sonrasında ise gazete sütunlarına katliam haberleri yansımaya başlamıştır. Bulgar Telgrâf Ajansı'ndan alınan bir haberde bu mezâlimlerden birinden şöyle bahsedilmektedir:

“Gazeteler ehl-i kıyâmın ricatından sonra Sırp asâkiri tarafından irtikap edilen inânilmaz mezâlim hakkında Ohri'den gâyet mufassal mektuplar neşretmektedirler. Şehir, evvelâ taht-ı muhâsaraya alınmış ve a'yân ve eşrâfın kısm-ı azamı kesilmiştir. Bulgar Kilisesi'ne de ateş verilmiştir. Bütün Bulgar mürebpleri, ruhbanı ve Voyvoda Çaralof'un Ohri'de bulunduğu zannıyla Sırp askerleri sığınaklarını keşf için Müslümanlar ile Bulgarları türlü

işkencelere duçar etmişler ve bu işkenceleri müteakip kendilerini kurşuna dizmişlerdir¹⁴⁰.

Bu arada büyük devletlerin Balkan devletleri arasındaki ilişkileri normalleştirmek için çaba sarf ettiklerini de görüyoruz. “Sırbistan ve Bulgaristan arasında münâsebât-ı siyâsiyenin teessüsü için Rusya hükümeti Sofya Kabînesi nezdinde yeniden bir teşebbüs icrâ etmiştir” şeklinde geçen haber bu ifâdemizi doğrulamaktadır. Söz konusu habere şöyle devâm edilmiştir:

“Sırbistan’ın Çetine Sefiri Mösyö Kavrinoviç, Sofya Sefâreti’ne tayîn kılınmış olup Rusya hükümeti mûmâ-ileyhin kabûlünü de talep ediyor. Bulgar Başvekili’nin fikirlerini ön planda tutan Naroni Prud Gazetesi Sırbistan’ın hâl-i hazırda takip etmekte olduğu hatt-ı hareketin tecdit ve tesîs-i münâsebât keyfiyetini işgâl ettiğini beyân ediyor. Esbak Başvekil Mösyö Geşof’un fikirlerini ön planda tutan cerîde dahi Sırbistan Başvekili Mösyö Pasiç’in Bulgaristan’ın Sırbistan’la müttefik olduğu halde Avusturya ve Romanya hükümetlerine Sırbistan’ın taksîmi teklîfinde bulunmuş olduğuna dâir beyânâtını şiddetle red ve tekzip ediyor”.

Bu esnâda Sırp - Bulgaristan hudûdu meselesi kesin bir şekilde halledildiği haberi de yayınlanmıştır. Buna göre: Peledi’den başka Yakova ve Metubâ’nın kısm-ı garbîsi de Karadağ’a kalmıştır.

Rusya hükümeti’nin, Sırp ve Bulgar münâsebâtının iyileşmesi için yapacağı söylenen teşebbüsünün resmî olarak vukû bulduğu ifâde edilen bir diğer haber ise şöyle devâm etmektedir:

“Rusya hükümeti bu bâbda Sofya Kabînesi nezdinde teşebbüsât-ı lâzimedede bulunmuştur. Burada Sırbistan, Makedonya’daki Bulgarlara karşı icrâ eylemekte olduğu mezâlimde devâm ve hudut boyunda bir takım

¹⁴⁰ Sırp Mezâlimi’nden Bulgar Şikâyeti, 5 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

tahrîkâta meydan verdikçe Rusya'nın bu talebine cevâb-ı muvâfakat verilemeyeceği beyân ediliyor¹⁴¹”.

Sofya'dan gelen bir havadiste Danef'in fikirlerinin siyasi sözcülüğünü yapan Bulgarya Gazetesi'nin, Danef'in Maten Gazetesi'nin Sırbistan - Bulgaristan ve Bulgaristan - Yunanistan ittifâk muâhedenâmeleri hakkındaki yayınlarına alâkadar olmadığını ilân edilmektedir¹⁴².

Gazetelerden Sırp Devleti demiryollarının Belgrat – Selânik hattı için yeni bir plan yapılacağı ve bunun neşredileceği haberini de öğreniyoruz. Söz konusu haberde bu konu hakkında yapılan yorumda ise Sırp hükümeti'nin, eski huduttan Selanik'e kadar olan hattı kendi işletmek fikri üzerinde bulunduğu ve bu kısım hattı Rumeli Demiryolları Kumpanyası'na iâde etmeği hiç düşünmediği belirtilmektedir. Haber şöyle devam etmektedir:

Şehr-i hâlin altısı tarihiyle Belgrat'tan vukû bulan bir iş'âra nazaran Ticâret ve Sanayi Odası Rumeli Demiryolları Kumpanyası'na ait olup, eski ve yeni hudutlar arasında kalmış olan aksâm-ı hattiyenin hükümet nâmına işletilmesi reyinde bulunmuştur. Bu nefîceye vâsıl olacak bir çâre-i hâlin tesîsi kâbil olmadığı taktîrde Sırp hükümeti mezkûr hatlar üzerinde tarifelerini tatbîk edecektir¹⁴³.

Sofya'da Rus ve Sırlara karşı aleyhte bir tutumun vâir olduğuna dâir bir izlenim olan 31 Kânûn-ı sâni tarihli bir haberinde Tanin, müttefikler arasındaki harbi gösteren “İhtiyâr Asker” nâmındaki bir piyesin temsili esnâsında ahâlinin Rusya ve Sırbistan aleyhinde nümâyişler icrâ eylediğini ifâde etmiştir. Aynı sayıdaki bir başka haberde ise Viyana gazetelerinin istihbarâtına göre, Bulgaristan'ın Balkan hükümetleriyle bir uzlaşma içine girmesinin şüpheli olduğu, Bulgaristan'ın Balkan İttifakı'na dâhil olması ve hatta Sırbistan ile muhabbetli bir ilişki kurmasının muhtemel olmadığı

¹⁴¹ Sırp – Bulgar Münâsebâtı, 17 Teşrîn-i sâni 1913 (4 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 1

¹⁴² Danef Reddediyor, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 4

¹⁴³ Sırbistan ve Rumeli Demiryolları, 11 Kânûn-ı sâni 1914 (29 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

belirilerek özellikle iki devletin arasındaki soğuk rüzgarların bir müddet daha eseceğini nakledilmeye çalışılmıştır¹⁴⁴.

Söz konusu soğukluğun nedeni olan ihtilâfın ne olduğunu Liberal hükümeti'ne taraftar olan "Politika Gazetesi" şöyle izah etmiştir:

"Adalar meselesi'nden dolayı Türkiye – Yunanistan ihtilâfı hâd bir şekle girdiği günden beri Rusya ve Sırbistan matbuatı yeni bir Balkan İttihâdı husûle sebep olacak Türkiye – Sırbistan münâsebâtının salâhından bahsetmeğe başlamıştır. Bu neşriyatta bir hisse-i hakikat olup olmadığı hakkında şimdilik bir şey söylenemez. mahâfil-i hükümette bu itilâf, ancak mesâil-i muallaka halledilmek şartıyla vukû bulabilir mutâlaası mevcûttur. Bulgaristan ile Sırbistan arasındaki yakınlaşma ancak Bükreş Muâhedenâmesi'nin tadili ile kâbil olabileceği Fransa mahâfilinde söyleniyor ki; ancak bu sûret, Balkan sulhunü temîn edebilir. Mamâfih Fransa'nın mütâla'atına tercümân olan bu efkâr kabûl edilse, Bulgaristan'ın Sırbistan'la itilâfı yalnız Türkiye ile sulh akdeylemesini kolaylaştırmaktan başka neye yarayacaktır¹⁴⁵".

Bulgaristan Matbuat Müdüriyeti de Sırbistan'ın yığınak yapmasına dâir olarak neşriyât-ı âtîde bulunuyor;

Sırbistan'ın son zamanlardaki tedârikât-ı askeriyesi gerek matuf olduğu maksat ve gerek derece-i vüs'ati artık tezâhür etmiştir. Bu tedârikâtın tahşidât ve sevkiyât-ı askeriye mâhiyetini hâiz olmadığı âşikârdır. Birinci kur'a efrâdının silaha celbi kısmen tahşidât bile addedilemez. Sırbistan arâzîsinin genişlemesi hasebiyle Sırbistan Harbiye Nezâreti daha fazla askeri silah altında bulundurmağa mecbûr olduğu için bu ihtiyâcı temîn maksadıyla bir kısım kur'a efrâdının celbini münâsip görmüştür. Bazı Sırp ricâl-i askeriyesinin beyânına göre; bu tevessü'ü arâzî birkaç seneler Sırbistan'ın zaafına sebep olacaktır.

¹⁴⁴ Balkanlar'da, 31 Kânûn-ı sâni 1913 (18 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

¹⁴⁵ Balkanlar'da, 3 Şubat 1914 (21 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

Sırbistan'ın tedâbir-i askeriyesinde bazı âmâl-i siyâsiye aramakta devâm edenlerin Sırbistan'ın harp zamanındaki iktidârının fevkinde asker beslemeğe mecbûr olduğuna Rusya'nın nazar-ı dikkatini celp ve bu sûretle Petersburg hükümeti'ni daha seri bir itilâf için Dersaadet ve Sofya'da a'mâl-i nüfûz sevk etmeye çalıştığı temîn edilmektedir. Lâkin Sırbistan'ın bütün bu harekâtına, planlarına Bulgaristan efkâr-ı umûmiyesi pek sâkinâne bakmaktadır¹⁴⁶.

İki ülke arasındaki siyasi soğukluk her açıdan kendini göstermiştir. Bunlardan birisi de Politika Gazetesi'nde vücut bulmuştur. Mevzû bahis haber şöyledir:

“Bulgaristan'ın Belgrat Sefiri Çapraçikof'un Millet Tiyatrosu'nda verilen temâşâda Sırp ve İslâv mefi havalarının çalındığı zaman açıktan açığa ayağa kalkmadığına dâir görülen ithâmâttan bahseden Sırp hükümeti'nin nâşir-i efkârı Sabmoprava Gazetesi bu havâdisin pek asılsız olduğunu ve bunun şimdiye kadar münâsebâta girdiği bi'l-cümle zevâtın teveccühünü kazanmış olan Mösyö Çapraçikof'a isnat edilmesinin pek şâyân-ı teessüf olduğunu söylüyor. Yanlış bir havâdis üzerine zuhûr eden böyle bir hâdis, Sırbistan ile Bulgaristan arasında samîmî bir birleşme hâsıl olmasını arzu edenlerin kâfesi nezdinde teessüfü mûcib olacağı âşikârdır¹⁴⁷”.

3. Bulgaristan'ın Romanya İle Münasebetleri

Bilindiği üzere Romanya yalnızca II. Balkan Harbi'ne katılmış, kararlı ve kendine hakim olmayı bilerek savaştan en kârlı çıkan devletlerden biri olmuştur. Zira Bükreş ordusunu sadece, en çok istedikleri yer olan Güney Dobruca'nın işgâli ve Bulgarların bu işgâli kabullenmeleri amacına yönelik olarak kullanmıştır. Hedeflerini elde ettikten sonra da çatışmayı sona erdirmek için çalışmalara başlamışlardır. Güçlü bir Bulgaristan'ın yerine güçlü

¹⁴⁶ Sırbistan Tahşidâtı Hakkında, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

¹⁴⁷ Sırbistan, 13 Mart 1914 (28 Şubat 1329), Tanin, s. 2

bir Sırbistan koymak gibi de bir amaçları da olmamıştır¹⁴⁸. Güçlü bir Bulgaristan korkusunu Romanya'dan ziyade Rusya taşımaktaydı. Bu maksatla Rusya Balkanlarda politika değişikliğine gitmiş ve uzun yıllar boyunca arka çıktıkları Bulgaristan'a karşı Romanya kartını kullanmışlardır. Dolayısıyla Balkan Savaşları sonrası Romanya'nın Bulgaristan'dan toprak alarak büyümesinde Rusya'nın etkili desteğinin olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Zira Bulgar halkının en az Makedonya kadar içine oturan bir başka kaybı Dobruca Rusların bastırmaları sonucunda Bükreş Anlaşması'yla¹⁴⁹ Bulgarların elinden çıkmıştır.

Bulgaristan ile Romanya arasındaki ilişkilerde ilk gözümüze Çarpan husus Bükreş Muâhede'sinin düzeltilmesi meselesine dairdir. Sofya gazeteleri bu konu üzerinde önemle durmuşlardır. Gazetelerde şu ifadelerle bu konu irdelenmektedir:

“Bütün gazeteler Bükreş Muâhede'sinin Bulgaristan'a kabûl ettirdiği ağır şartlar tadil ve tahfif edilmedikçe Bulgaristan'ın Balkanlarda kimseye bir dakika rahat göstermeyeceğini açıktan açığa söylüyorlar. Nîm resmî gazeteler bile hükümetin bu tashîh meselesine büyük bir ehemmiyet affettiğini ve bu son muvaffakiyetten de ümidvâr bulunduğu fikrine tercüman oluyorlar.

İşte âhiren Bulgar Hariciye Nâzırı Ganadiyef'in Sofya'dan Avrupa'ya ve bilhassa ilk merhale olmak üzere Viyâna'ya müteveccihen hareket etmesi bu hususa dâir olan neşriyâta daha sarîh bir mâhiyet vermiştir. Sofya mahâfil-i siyâsiyesinde söylendiğine göre Ganadiyef, bugünkü Pazartesi günü Viyâna'da Kont Berchtold ile mühim bir mülâkatta bulunacaktır. Mülâkatın ehemmiyeti şununla anlaşılabilir ki; buna Avusturya'nın Sofya Sefiri Tardoveski dahi iştirâk edecektir.

¹⁴⁸ Hall, **a.g.e.**, s. 171

¹⁴⁹ Bilindiği üzere II. Balkan Savaşı sonucunda Bulgaristan ile Balkan devletleri arasında 10 Ağustos 1913'te Bükreş Anlaşması imzalanmıştır ve bu anlaşmanın birinci maddesinde Bulgaristan'ın Silistre, Tutakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya vereceğine dair bir şart kabul görmüştür.

Balkan meselesinde Bulgaristan'ın takip edeceği siyaset hakkında Bulgaristan ile Romanya hükümetleri arasında gizli müzâkereler cereyân etmiştir. Sofya Kabînesi bir harbe başladığı zaman Romanya'nın silahlı olarak müdâhale edeceğini bildiği için şimdiden Bükreş Kabînesi'yle müzâkereye başlamak teklîfini dermeyân etmiştir.

Sofya Kabînesi Romanya ile Sırbistan arasında bundan akdem ihtilâf ve düşmanlıklara sebep olan arâzî Romanya Ordusu tarafından işgâl edildiği takdîrde Bulgaristan'ın Romanya'ya yardım edeceğini vaat ediyor. Bundan mâadâ Sofya Kabînesi Romanya'nın lehine olarak bazı tadilâtın icrâsı zımında Bükreş Ahitnamesi'nin yeniden tetkîkini teklîf etmiş ise de Bükreş Kabînesi cevâben bir seneye kadar böyle bir müzâkereye girişmeyeceğini beyân etmiştir¹⁵⁰.

Sofya gazeteleri Ganadiyef'in Viyana'ya giderken Bükreş Muâhedesî'nin Düvel-i Muazzama'ya tetkîk ve tadilini talep etmek üzere Bulgaristan hükümeti tarafından tanzîm edilen bir muhtırayı da hâmil bulunduğunu temin ediyorlar. Şu halde Balkan meselesini henüz tamâmen halledilmiş olarak telakki etmek doğru olamayacaktır¹⁵¹.

Bunun yanı sıra Bulgaristan Hâriciye Nâzırı Ganadiyef'in memâlik-i ecnebiyeye doğru hareketi esnâsında Sofya gazetelerinden bazılarının kendisinin Bükreş Muâhedenâmesi'nin incelenmesini gerçekleştirmek için Düvel-i Muazzama'ya bir muhtıra takdim edeceğinden bahsetmişlerse de Balkana Teribona Gazetesi'nin beyânına nazaran nâzır Paris'ten Hâriciye Nezâreti Başkitâbeti'ne gönderdiği bir telgrâfnâmede bu havâdisin tekzip edilmesini talep etmiştir¹⁵².

¹⁵⁰ Romanya ve Bulgaristan, 8 Teşrîn-i Evvel 1913 (25 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

¹⁵¹ Bulgar Matbuatı, 27 Teşrîn-i evvel 1913 (14 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

¹⁵² Bükreş Muâhedesî, 5 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Sofya'dan alınan bir habere göre ise Bulgaristan'ın Bükreş Sefiri Mösyö Radev'in, her iki hükümet arasında bir birleşme temîn etmek ve siyâsi farkları ile Makedonya cemiyetlerini, Romanya ile samimâne ilişkiler tesis etmek maksadıyla barıştırmak için çok fazla gayret eylediği belirtilmiştir. Haber şöyle devâm etmektedir:

“Bulgaristan'ın Bükreş Sefiri, Bulgaristan ile Romanya arasında hâsıl olan yakınlık hakkındaki Bulgar Politikası'nın Sofya'da mahzar-ı tasvîb-i umûmi olmağa başladığı fikrinde bulunuyor. Mösyö Radev, sırf iktisâdî bazı mesâil hakkında istihsâl-i malumât etmek üzere birkaç gün daha Sofya'da kalacaktır.

Romanya'nın birleşme hislerinin kibriyle dolu olduğuna ve zamanla iktisâdi ve medeni bir şekil alacak olan bir birleşme tahsîline meyyâl bulunduğuna dâir olarak Mösyö Radev tarafından icrâ kılınan teblîgât, Bulgar mahâfil-i siyâsiyesinde memnûniyetle telakki edilmiştir¹⁵³.

Bu günlerde Kampana Gazetesi Avusturya ve Almanya'nın teşvîki üzerine Romanya ile Bulgaristan arasında bir ittifâk akdi müzâkerelerinin sonlandığını ve iki memleket arasında itilâf akdedildiğini haber vermiş ise de bu haber hemen tekzip olunmuştur¹⁵⁴.

B. BAZI BATILI DEVLETLERİN BULGARİSTAN'IN DIŞ POLİTİKALARINDAKİ ETKİLERİ

Küçük kıyamet yani Balkan Savaşı öncesinde bu coğrafyada oluşan büyük bunalım büyük devletlerin bu konu üzerine eğilmelerine neden oldu. Ancak her devletin kendine göre hesapları vardı ve Balkan devletlerinin her biri de bunlara dayanıyordu. Bu da bunalımı bir Avrupa sorunu haline getirdi. Rusya, Avusturya'nın işine karışmasından, dolayısıyla da bu devletle savaşa

¹⁵³ Romanya ve Bulgaristan, 8 Teşrîn-i Evvel 1913 (25 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

¹⁵⁴ Balkanlar'da, 3 Şubat 1914 (21 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

girmekten çekinmekteydi. Ancak, Balkan birliğinin kurulması sırasında bölgede sağladığı üstünlüğü de kaybetmek istemiyordu. Fransa Balkan birliğini, Almanları zor duruma düşüreceğinden memnunlukla karşılamıştı.

Bundan dolayı Avusturya ve Almanya'nın Rusya'ya savaş açması halinde, kendisinin de bu devletin yanında yer alacağını açıkladı, Rusya'ya bu konuda garanti verdi. İngiltere de Balkanlar'daki statükonun değişmesini ve savaş çıkmasını istemiyordu.

II. Balkan Savaşı esnasında Sırpın Bulgarları ezmesi Avusturya'yı bu devlete karşı harekete geçirmiş iken aynı durum Rusların Sırpın daha çok desteklemelerini sağlamıştır. Avusturya görüşleri konusunda Almanya ve İtalya'yı kendi safına çekerken Fransa da Rusya'nın tarafını tutmuştur. Dolayısıyla elbette kendi çıkarları itibariyle böyle davranıyor da olsalar Bulgarların elini kolunu bağlayan iki devlet Rusya ve Fransa olmuştur.

Kendi çıkarları itibariyle dedik. Bu devletlerin Balkanlar üzerindeki siyasetlerinde kan bağlarından çok çıkarlarının etkili olduğunu gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan birisi son Balkan Savaşı'nda patlak veren Kavala krizinde kendisini gösterir. Yunanlıların Bulgarları yenerek Kavala'ya girmesi, isteklerinin amaçları farklı da olsa Avusturya ve Rusya'yı Kavala'nın Bulgarlara geri iade edilmesi konusunda hem fikir yapmıştır¹⁵⁵.

Herkesin çıkarlarının konuştuğu bu evrede çıkarları en çok zedelenen devlet ise hep Bulgarlar olmuştur. Savaş sonunda tüm taraflar anlaşmalarının maddelerini tatbik etmek için harekete geçmişlerdir. Bunlardan birini İstanbul Anlaşması ile alakalı olan bir haberi Tercümân-ı Hakikat Gazetesi nakletmiştir. Haberde:

“...Düvel-i Muazzama'nın Sofya Sefirleri İstanbul Ahidnâmesi mûcibince Bulgaristan'a terk edilmiş olan arâzînin serian işgâli için Sofya

¹⁵⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 685-687

Kabînesi nezdinde bir teşebbüs icrâ etmişlerdir. Bulgaristan, Türkiye – Yunanistan müzâkerelerinin hitâmına intizâren havâli-yi mezkûrenin tehhür-i işgâli cihetine gitmesini sulh ve barışın ihlâli zımında bazı makâsıd-ı hafiye berverde etmekte olduğu ihtimâli Düvel-i Muazzama'yı duçar-ı endişe ediyor. Sefirler bu ciheti dahi ayrıca zikrederek müzâkerelerin hitâmına intizâr etmeksizin hemen işgâl muâmelâtına tevessül edilmesini talep etmişlerdir.

Sofya Kabînesi, süferânın mârrü'l-beyân teşebbüsüne cevâben: İstanbul Ahidnâmesi mûcibince Bulgaristan'a terk edilmiş olan arâzînin tehhür-i işgâli makâsıd-ı hafiye-i siyâsiyeden ileri gelmeyip Gümölcine Ahâlîsi ile Bulgaristan arasında cereyân eden müzâkerelerin hitâmına intizâr maksadından ibâret olduğunu beyân etmiştir¹⁵⁶. denilmektedir.

Balkan Savaşları sonrasında Rusya Hariciye Nâzırı Sazanof iki kafadar ülke Fransa ve Rusya'nın münâsebetleri ve Balkanlar'daki durum hakkında şu tahlili yapmıştır:

“Ufuk-ı siyâsi tehlike zâil oldu denecek kadar henüz muzlim fırtınalardan korkulmamıştır. Bununla berâber müşkilat-ı cedîde zuhûr etmeyeceği ümit olunabilir. Asıl mesele kendi emniyet ve îtimâdına göre Fransa'nın herhangi müşkülât karşısında olursa olsun bizim ile berâber hareket edeceğidir. Muhabir Mösyö Sazanof Kavala Meselesi'ni hatırlattığı zaman mûmâ-ileyh demiş ki: “Akvam meselesi Fransa-Rusya ittifakına düşman olanların yaptıkları bir tecrübe idi. Kavala Meselesi'nde biz esâsen ısrâr etmiyorduk. Şayet biz Kavala'nın herhalde Bulgaristan'a îâdesinde ısrar eyleseydik şüphesiz Fransa muvâfakat eyleyecekti. Fakat menfaatlerimizin muhâl olduğundan ısrar etmedik. Bugün Bükreş Muâhede'sinin tekrar tetkîkini talep etsek Fransa derhal razı olur.

Fransa'da Yunanistan'a karşı oluşan düşüncelerin birbirine zıt olup olmadığı muhabir tarafından suâl edilmesi üzerine Sazanof tenâkuz

¹⁵⁶ Düvel-i Muazzama ve Bulgaristan, 15 Teşrîn-i Evvel 1913 (3 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

etmediğini tasdik eylemiş ve Kavala Meselesi'nde müşkülât çıkarmadığından dolayı Fransa'nın Rusya'ya medyûn-ı şükrân olduğunu ve Rus menfaatleri mevzu bahis olduğu takdirde Fransa'nın Rusya'ya muâvenet edeceğini de ilâve etmiştir.

Bunun üzerine muhabir demiş ki o halde Petersburg'ta trampa askerleri muharebeye davet ederse?

Sazanof muhabirin sözünü keserek:

-Fransız Ordusu da silah altına alınacak... sözünü ilâve etmiştir¹⁵⁷.

Islavov Gazetesi Üçlü İtilaf ve bu bloğun Bulgaristan'ın dış siyâsetine etkisine dâir neşrettiği başmakâlede bu durumu çok iyi özetlemektedir. Gazete bu yazısında şöyle demektedir:

“Bulgaristan'ın hâricî siyâseti memnûniyet ve teselli verecek bir halde değildir. Bulgaristan Bükreş Muâhedeyle parçalandığı günlerdeki gibi bugün de beynelmilel metrûk, maiyetsiz ve unutulmuş bir halde bulunuyor. tabî ve kadirşinâsâne münâsebâtta bulunduğumuz Türkiye'yi bir tarafta bırakacak olursak diğer dostlarımız bize karşı ihtiraslıdır ve istiklâlimizi değilse asâyiş-i dâhilimizi tehditleriyle sıkın demir çemberi gündün güne sıkmağa çalışıyorlar. Liberal hükümeti daha mevkii idâreye geçtiği dakikadan bugüne kadar tâ'kib edeceği hâricî siyâset sâyesinde Romanya ile pek sıkı bir münâsebet-i dostâne tesîs edeceğini ve bu sûretle Romanya'yı hâin düşmanlarımızdan ayırmaya muvaffak olacağını ahâlîye ilân ve vaat etmişti. Lakin malumât-ı resmîyeye göre bu kurtuluş politikasının da mâetteessüf hiçbir netîce vermediği anlaşılmıştır.

Romanya düşmanlarımızdan yüz çevireceği yerde bizden uzaklaşmış ve hasımlarımızla teyîd-i münâsebât eyleyerek Bulgar düşmanlığını daha

¹⁵⁷ Balkanlar'da Fransa ve Rusya, 23 Teşrîn-i evvel 1913 (10 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 2

şiddetli bir sûrette göstermiştir. Bu sebeple Bulgaristan hükümeti'nin hâricî siyâseti bu hususta büyük bir muvaffakiyetsizliğe duçar olduğunu itirâfa mecbûruz. Eğer Bulgaristan'ın muhtelif heyet-i düveliye arasındaki mevki ve vaziyetini gösteren levhâya gezdirilecek olursa bu teessür ve teessüf daha ziyâde şiddetlenir.

Fransa rakiplerimize her türlü muâvenetle sahtekârlık ettiği halde bize yüz vermeye tenezzül etmiyor. İtilâf-ı Müsellesi teşkîl eden diğer hükümetlerle de o kadar iyi münâsebette olmadığımız için her hangi bir mesele olursa ol-an bunların muâvenetinden ümidvâr bulunmak çocukluktan başka bir şey değildir. Bu hakâik göz önünde dururken Erkân-ı İdaremizden bazılarının Rusya aleyhindeki hücûmları memleketimiz için feci âkıbetlere sebep olacaktır.

Memleketin selâmetini İttifâk-ı Müselles'e temâyülde zanneden karma Liberal hükümeti, Bulgarlara bu hükümetlerin himâye ve muâvenetinden emniyet bahş olabilecek teminât verebilirler mi? Şimdiye kadar takip ettiği halaskâr hâricî siyâsetten daha ne gibi netîceler intizâr ettiğini sormakta haklıyız¹⁵⁸."

1. Rusya'nın Bulgaristan Politikası

Bulgaristan Balkan Savaşları neticesinde Ruslara karşı bir antipati beslemeye başladı. Bu antipatinin sebepleri arasında en önemlisi Dobruca meselesidir. Çünkü Ruslar Bulgarları Bükreş muahedesini imzalamaya zorlamışlardı. Hazırlanmasında İngiliz ve Fransızların da etkili oldukları bu muâhede ile Bulgarlar Dobruca'yı kaybetmişlerdi. Rusların Sırp ve Yunan emellerini destekledikleri ortaya çıkmıştı¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Bulgaristan Matbuatı, 9 Şubat 1914 (27 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 3

¹⁵⁹ Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 87

Zaten Balkan ittifakının çöküşünün en önemli nedenlerinden biri mart 1912 anlaşmasının garantörü olan Rusya'nın tutarsız davranışlarıdır. Ruslar Bulgaristan ile Sırbistan arasında bir adalet duygusu ve ılımlılık yaklaşımı geliştirmek konusunda fena halde başarısız oldular. Belgrat ve Sofya'daki temsilcileri çelişen tavsiyelerde bulundular. Bunun sonucunda Saint Petersburg, Sofya'daki sağlam pozisyonunu ve bununla birlikte de Boğazlarda fiziki kontrol elde etmek için kendi adına gerçekçi bir fırsatı kaçırmış oldu. Bunun yerine Ruslar Sırbistan'da kendilerini daha az avantajlı bir pozisyona bağlanmış olarak buldular. Sonunda Rusya 1914 felâketinde başı çeken Sırbistan'ı izlemek zorunda kaldı¹⁶⁰.

Netice ne olursa olsun ortada bir gerçek vardı. O da Rusların Bulgarların nefretini kazandığı gerçeğiydi. Bu nefretin göstergelerinden biri dönemin gazetelerinde geçen bir makaleye şöyle yansımıştır:

“Bulgar Kavmi arasında Rusya muhabbeti hissiyatını tamim etmek isteyenler hiddet ve istihfâf ile telakki edilecektir. Danef ile taraftarları bütün kuvvetleriyle Rusya'yı müdâfaa etmek hususunda sarf-ı mesâi etmekte iseler de şimdi Bulgaristan'da efkâr-ı umûmiye Rusya'ya karşı hissiyat-ı adâvet ve garaz ile doludur. Nefret-i umûmiyeye muhâlif bir söz söyleyecek olursa, geçen gün benim Zîştovi'de bir zeki adamdan aldığım cevâbın aynını alacağına hiç şüphe etmemelidir.

Bu adam bana demişti ki; “Rusya'nın bize oyun oynamadığı nasıl denilebilir? Ben bizim aleyhimizde isti'mâl edilmek üzere Sırlara verdiği mühimmât-ı harbiyeden bahsetmeyeceğim. Aleyhimize Romanya'nın müdâhalesini musallat eden de yine o Rusya olduğunu söylemeyeceğim. Romanya'nın bu müdâhalesi olmamış olsa idi Yunânîler ile Sırları mağlup edeceğimiz bedihî idi. Fakat Romanya'nın bize karşı icrâ ettiği harekâta iştirâk etti. Romanyalıların bize karşı isti'mâl ettikleri saç köprülerin Rus malı olduğunu ve üzerlerinde Rusça yazılar muharrer bulunduğunu kendi

¹⁶⁰ Hall, a.g.e., s. 185

gözlerimle gördüm. Besbelli Petersburg'ta Romanyalıların bizim başımıza o kadar çabuk çökmemelerinden korkulmuştur ki onlardan muâvenet diriğ edilmemiştir.

Askerimizin kuvve-i külliyesi Yunan ve Sırp kuvâ-yı külliyesiyle henüz cenge tutuşmamış iken Romanya Orduları'nın köylerimize tecâvüz ettiği haberi alındı ve bu tecâvüze bittabi askerimizin sığınaklarını müdâfaa etmek üzere avdetlerini intâç etti. Bu sûretle Başkumandanımızın bulundurulduğu vaziyeti anlamak pek kolaydır. Bütün bunlar Rus siyâsetinin icâbâtından idi. Fakat hakikat bugün de henüz anlaşılamadı. Sırların Avusturya'ya karşı hissiyât-ı buğz ile müteessir olmaları onlar üzerine Rus teveccüh ve muhabbetini celbetmiştir. Halbuki aynı vaziyette bulunmayan biz Bulgarlar, buna pek az mahzarız. Fakat Bulgaristan'ı ihdâs için birçok kan döktükten sonra bu milleti mahvetmek siyâset değil, cinnettir¹⁶¹. ”

Viyana'da yayınlanan Doriç Donfisalât Gazetesi Sofya mahâfil-i siyâsiyesinden aldığı haberlere istinâden Bulgaristan'da Rus muhabbetinin iflâs ettiğine dâir aşâğıdaki bilgiyi vermektedir:

“Bulgar ahâlîsi arasında Rus sevgisi aşıl原因anlar bir hiddet ve gazap ile karşılanmaktadır. Rusya'ya karşı beslenen kin veyahut hiss-i nefret pek ileri olmuştur. Danef ve efkârlarını neşredenlerin Rusya'yı müdâfaa zımnındaki mesâileri akim kalmaktadır. Ahâlînin gösterdiği bu nefrete karşı muhâlefet edilecek olursa evvelce Zıştovi ahâlîsinden zeki bir zâttan aldığım aynı cevâbı alırsınız: “Rusya'nın bize karşı oyun oynadığı nasıl reddedilebilir? Ben aleyhimizde isti'mâl olunmak üzere Sırlara vermiş oldukları mevâdd-i harbiyeden bahsedecek değilim. Romanya'nın bize muâvenet etmesine mâni olan yine Rusya'nın olduğunu söylemeyeceğim. Eğer böyle olmasa idi biz muhakkak Sırlarla Yunânîleri mağlup edecek idik. Fakat Rusya Romanya'nın bize karşı olan harekâtına iştirâk etmiştir. Romanyalıların kullandıkları köprü tombazlarının üzerinde Rusça yazılar olduğunu ve

¹⁶¹ Bulgaristan – Rusya, 5 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

bunların Rus mevâdd-ı harbiyesinden olduğunu gözümle gördüm. Rusya'da köprüler olmayınca Romanyalıların bize karşı seri bir sûrette hareket edemeyeceklerini biliyorlardı. Ordumuzun kısm-ı küllisi harbe girişmezden evvel Romanya'nın tecâvüzü haber alınmış ve askerlerimiz arasında köylülerini âilelerini müdâfaa için geri dönmek fikri hâsıl olmuştur. İşte bütün bunlar Rus siyâsetinden mütevellidir.

Sırlar Avusturya'ya karşı muhâsım oldukları ve bizim Rusya'ya o kadar olmadığı için böyle bir âkıbete duçâr olduk. Ruslar, Bulgaristan ihdâs etmek için bu kadar kan döktükleri halde bu gibi harekâta kıyâm etmeleri anlaşılmaz bir hâldir¹⁶²."

Bu haftalar içerisinde Bulgaristan Kralı'nın hükümet'in siyâsetinden çok kendi hânedânlığının geleceği için Viyana Kabînesi'ne ilticâ etmesine dâir bir haber gelmiştir. Bu durum Rusya'da büyük bir merak yaratmıştır. Bu konudaki haber şöyledir:

"Ruslar her ne kadar son hata-âlud hareketi dolayısıyla Kral Ferdinand'ı tenkit ediyorlar ise de aynı zamanda Bulgaristan'a ifâ etmiş olduğu inkar edilemez hizmetlerin dahi kâbil-i inkâr olmadığını beyân etmektedirler. Fi'l-hakîka Kral Ferdinand, hakem-i usûle mürâcaat için Rusya'nın verdiği nasîhati dinlemeyip, Viyana'nın teşvikâtına kapılarak memleketi felâketin vâdisine sevk etti ve Bulgaristan'ın felâket ve sefâlet-i hâzırasında şahsen mesul oldu. Kral Ferdinand, kendi şahsını taarrûzdan mâsun kılmak için tekrar Viyana'ya ilticâ etmek sûretiyle eski kusûr ve hatalarını çoğaltmış oldu. Kral Milan'ın kusurları kendisine neye mal oldu ise Kral Ferdinand'ın kusurları dahi aynı sûretle mal olacaktır. Rusya hükümeti hâmisi bulunduğu bir memleket hükümdârının bu sûretle hatalı harekât irtikap etmesine tahammül edemez. Bulgaristan'ı teşkîl ve tesîs etmiş olan Rusya hükümeti onu kendisine düşman telakki etmeyip dâima dost ve koruyuculuğunda addeder. Hâl-i hâzırda Rusya hükümeti intizâr-kârâne bir

¹⁶² Bulgaristan, 6 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 4

hatt-ı hareket takip ediyor. Bir gün Bulgarlar nihâyet hâmlerine ilticâya mecbûr olacaklardır¹⁶³.

Sofya'da yayınlanan Eko de Bulgarî Gazetesi Rusya Gazetesi'nin bir makâlesini tenkit ederken diyor ki;

“Bulgaristan'da Rusya'ya karşı beslenen his şimdiki kabînenin mevki-i iktidâra gelmesinden pek çok zaman evvel daha mevcuttu. O vakit, Rusya'nın en şiddetli destekçileri bile Büyük İslav hükümeti'ne adem-i memnûniyetlerini izhâr etmişlerdi. İntihâbat arifesinde bazı müşevviklerin tecâvüzât-ı lisâniyesi ile sol cenâh gazetelerinin hücûmları, resmî Rusya'ya karşı pek müsâit olmamakla berâber gerek efkâr-ı umûmiyenin temâyüllerini ve gerekse salâhiyetdâr mahâfilin hissiyâtını ifâdeden pek uzaktır.

Bulgaristan'daki Ortodoksluğu katiyen tehlikeye ilgâ etmeyen, Katolik Kilisesi ile ittihat cereyânına gelince: Bu Makedonya Bulgarlarının Bulgaristan ve Sırbistan tarafından takip edilen temsil-i siyâseti ile mücâdele edebilmeleri zarûretinden tevellüt etmiş bir şeydir. Rusların bunu anlamak istemedikleri anlaşılıyor”.

Memleket ölüm tehlikesine maruz bulunduğu bir zamanda ahvâlî tasfiye vazîfe-i mühimmesini deruhte eden ve bu hususta büyük bir zekâ eseri gösteren ricâl, bir Bulgar siyâseti takîbine karar verdiler. Bundan dolayı onları muâheze etmek münâsip olamaz. Eğer Rusya, genç İslav hükümetleriyle olan münâsebetlerinde İşkodra Meselesi'nde verilen raporlarda zikredilen prensibi takip ediyorsa, eğer komşularımız bunu kendi siyâsetlerine rehber ittihâz etmişlerse, Bulgaristan'ın da aynı hatt-ı hareketi takip etmek istemesinde şüpheye düşecek hiçbir sebep yoktur.

Rusya hükümeti'nin, memleketi terk ettirmek için ittihâzı yolunda serbest bulunduğunu kabûl ediyor. Fakat bu sûretle bazı hile ve entrikaları

¹⁶³ Rusya – Bulgaristan ve Kral Ferdinand, 22 Teşrîn-i sâni 1913 (9 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

dahi meydana çıkaracak gibi görünüyor. Bu çirkindir ve katiyen doğru değildir. Nereden gelirse gelsin biz bu şüpheleri şiddetle reddederiz. Bulgaristan yalnız kendi menfaatlerini düşünecek ve müstakîmâne bir hareketle bu menfaatlerin temînine sarf-ı gayret edecektir. Başvekil bunu Plevne’de söyledi. Kendi çalışması ve devletlerin destek ve muâveneti ile Bulgaristan kendi kuvvetini elde edecektir.

Rusya Gazetesi bizi daha iyi istikbâle layık görüyor. İşte hükümet , bu istikbâli temin için kemâl-i dikkatle çalışacak ve başkalarına âlet olmaktan da içtinap edecektir. Bu öyle bir siyasettir ki; memleketin hakikî dostları bi-hakkın sevinebilirler.

Rusya’nın Sofya Sefiri Savinski Kral Ferdinand tarafından kabûl edildiği sırada bir nutuk irat eylemiştir. Savinski nutkunda:

“Bulgaristan’ın bütün kuvvetini yenileşme emellerine vakfeylemesi icap ettiği bir zamanda pek müşkül bir zamanda geldim. Fakat cesur Bulgar Milleti’nin maddi menfaatlerine ve evsâf-ı ahlâkiyesine de pek ziyâde itimadım olduğu için Zât-ı Haşmetleri’nin irşâdât-ı manevileri sâyesinde Milletin zekâsından şüphe etmem.” diyor. Gazete bu sözler üzerine şu yorumu yapmıştır:

“Evet, Rus Sefiri, Bulgaristan için yeni bir şey söylemiyor. Olan olmuştur. Makedonya gitti, Rusya susuyor. Makedonya’yı Sırplarla Yunânîler arasında taksîm etti. Şimdi Bulgaristan yükselsin imiş! Rusya’nın başımıza getirdiği felâketlerden sonra neye ihtiyacımız olduğunu biz de biliyoruz^{164!!}”

Bu arada Bulgaristan’da Rus fikirlerinin kabul edilmesinde vâsıta olan Prograsist Fırkası’nın Reisi Doktor Danef’e birkaç gün evvel Rusçuk yoluyla ecnebi memleketlerden 27.000 Frank geldiği ve bu mühim meblağın

¹⁶⁴ Bulgaristan ve Rusya, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 4

seçimlerde Rus taraftarlarının gâlip çıkması için sarf edileceği Kampana Gazetesi'nde yer bulmuştur¹⁶⁵.

Rusya'nın Balkan İttihâdî'nda üstlendiği role dâir çok fazla yazılıp çizildiğinden Petersburg hükümeti bu muhtelif haberlere son noktayı koymak için Rusya'nın her iki Balkan Muhârebesi esnâsında gösterdiği tavır ve hareket hakkında Petersburg Telgraf Ajansı vâsıtasıyla resmî bir beyânnâme neşretmiştir. Gazetenin yorumuyla bu beyannâmede özetle şunlar yazmaktadır:

Diplomasi vesâikinden ibâret olan mezkûr beyânnâmede Rusya'nın tarafsız ve hiçbir şahsi menfaate dayanmayan harekâtı izâh edilerek, gerek Balkan Devletleri'ne ve gerek Romanya'ya karşı dostâne bir tavır ve harekette bulunduğu ifâde edilmiştir. Balkan Buhranı'nın ortaya çıkmasından itibâren Rusya, Avrupa-yı Osmânîde ıslâhât fikrinin gerçekleştirilmesine çalışmıştır. Muhârebenin önünü almak mümkün olmadığı anlaşıldığı zaman Rus Diplomasisi Düvel-i Muazzama arasında bir birleşmenin olmasına çalıştı. Bu bir uzlaşma zemini olmasına ve bu hareketin tekil kalmaması esâsâtına dayanak idi. Bu sûretle Düvel-i Müttefika'ya kuvvetleriyle elde ettikleri menfaatleri temîn olunmak isteniyordu.

Aynı haber şu ifâdelerle devâm etmektedir:

“Rusya hükümeti bir hareket-i münferide ve Balkanlar'da üstünlük kurmak için devletlerden biri tarafından icrâ edilecek her bir teşebbüse muhâlefet etmeğe sûret-i katiyede karar vermişti. Muhârebenin hemen bidâyetinde Müttefikler tarafından ihrâz edilen muvaffakiyetler, Rusya'yı zabt edilen arâzinin galipler arasında sûret-i taksîmini gösterir esâsları ihzâra teşvîk eyledi.

Rusya hükümeti, Edirne'nin Bulgaristan'a terki için de icrâ-yı nüfûz etti. Edirne'nin sükûtunu müteâkip Rusya, Devlet-i Osmaniye ile Bulgaristan

¹⁶⁵ Rus Taraftarları, 7 Şubat 1914 (25 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 2

arasında Midye-Enez hudûdunun kabûlünü himâye etti. Rusya'nın Arnavutluk için takip ettiği program orada bütün devletler için aynı derecede bir mevki-i bî- taraf ve liman ile Adriyatik Denizi'nde bir mahreç bularak Sırbistan'ın istiklâl-i siyâsi ve iktisâdisini temîn eylemekten ibâret idi. Rusya bu maksadına nâil olmuştur. Arnavutluk hudûdu hakkında devletler arasında icrâ edilen müzâkereler netîcesinde Prizren, İpek, Debre ve Yakova'nın Sırbistan'a terk edilmesine Rusya muvaffak olmuştur.

Beyânnâmenin ikinci kısmı zabt edilen arâzînin tayîn-i hudut için Müttefikler arasında cereyân eden müzâkerelere münhasırdır. Rusya'nın bu meseleye dâir neşrettiği vesâikten Rus Diplomasisi'nin dâima Müttefikler arasındaki ihtilâfların sulhen halledilmesine ve Balkan İttihâd'ının kuvvetlendirilmesine çalıştığı anlaşılmaktadır.

Rusya hükümeti, bir taraftan Bulgaristan'a Müttefikleri ile doğrudan doğruya müzâkereler icrâsıyla akd-i itilâf eylesini bildirmekle beraber diğer taraftan Belgrat ve Atina'ya itidâl tavsiye etmekten hâli kalmamıştır. 13 Nisan 1913 tarihinden beri Rus Diplomasisi Düvel-i Müttefika diplomatlarının mülâkat etmelerine çalışıyordu. Bir taraftan da askerlerin terhîsini iltizâm ediyordu.

Rusya'nın, Beyânnâme-i Resmîsi bundan sonra Rus Diplomasisi'nin Bulgaristan'a Müttefikleri ile muhârebeye girişmekten içtinap eylesine ve aksi takdîrde Romanya ve Türkiye ordularının hücûmuna maruz kalacağına dâir ihtarlarda bulunduğu hakkında bir takım vesîkalar neşretmektedir. Haziran'ın on altıncı (yirmi dokuzuncu) günü Müttefikler arasında muhâsamâta başlanmadan edilmeden mukaddem Bulgaristan'ın Petersburg Sefiri'ne Müttefikler arasında muhârebeye zuhûr ederse sulh ve barışın idâmesi için müdâhale edeceğine dâir Romanya hükümeti tarafından vukû bulan beyânâtın bir bedel teşkîl eylediğini ve şâyet Bulgaristan muhârebeye girişecek olursa Rusya'nın kendisini himâye etmeyeceğini söylemiştir.

Beyânnâmenin ikinci kısmının sonunda Rus Diplomasininin Romanya – Bulgar ihtilâfına nihâyet vermek ve Romanya Ordusu'nun Bulgaristan'da daha ziyâde ilerlemesine ve Sofya'nın muhâsarasına mâni olmak için icrâ ettiği teşebbüsâtan bahis olunuyor.

Üçüncü kısım ise sırf Bulgaristan ile Romanya arasında cereyan eden müzâkerelere ve Romanya'ya terk edilen arâzî ile münhasırdır¹⁶⁶.

2. Avusturya – Macaristan'ın Bulgaristan Politikası

Balkan Savaşları, Balkan ülkelerini iki karşıt kampa bölmüştür. Sırbistan, Romanya ve Yunanistan Balkan Savaşlarından galip çıktıklarından, İtilaf devletlerinin yanında yer almışlardır. Bilindiği üzere Balkanlar üzerinde özellikle siyasi açıdan en çok etkili olan devletler önce Rusya sonra da Avusturya – Macaristan'dı. Rusya işte tam bu sebeple Avusturya'nın Balkanlardaki baskısını sınırlamak ve Osmanlı Devleti üzerindeki isteklerini gerçekleştirmek için, Balkanlardaki bu gurubun öncülüğünü yapmıştır.

Balkanlarda Rusya'nın planlarına karşı çıkan Avusturya ise bir an önce Sırbistan'a egemen olmak yönünde hareket belirlemiştir. Avusturya'nın bu politikası, Balkanlarda Sırbistan aleyhine genişleyip Ayastafenos Bulgaristan'ını kurmak isteyen Bulgaristan'ın işine gelmiştir. Bu yüzden Bulgaristan, Balkan Savaşlarından sonra Avusturya yanlısı bir dış politika izlemeye başlamış ve bu devletle ittifak kurmaya çalışmıştır. Almanya tarafından da desteklenen bu yakınlaşma, 1914 yılında büyük miktarda bir borç anlaşmasına varmış ve Bulgaristan böylece fiilen üçlü ittifaka bağlanmıştır¹⁶⁷. Elbette Bulgaristan'ın Avusturya - Macaristan ve Almanya'ya yakın durmasının sebeplerinden birini kral Ferdinand'ın bu iki devletle olan kan bağına da bağlamak gerekmektedir.

¹⁶⁶ Balkan İttihâdı'nda Rusya'nın Vaziyeti, 24 Şubat 1914 (11 Şubat 1329), Tanin, s. 2

¹⁶⁷ Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 86

İşte blokların belli olaya başladığı bu dönemde Bulgaristan ile Avusturya – Macaristan'ın münâsebetleri Türk basınına şöyle yansımıştır:

Kral Ferdinand ülke içerisinde aleyhinde oluşan muhalefet nedeniyle ilk yurt dışı gezisini Viyana'ya ardından da ecdâdının mezarlarını ziyâret maksadıyla Kopuruğ'a yapmıştı. Viyana gezisinin birkaç gün süreceği söyleniyorken on gün boyunca burada kalması gazetecilerin merâkını celbetmiş ve bu konu ile Avusturya – Macaristan ilişkileri hakkında çeşitli yorumlar geliştirmişlerdir. Bunlardan biri Viyana'dan Tan Gazetesi'ne yazılmıştır:

“Kral Ferdinand'a edilen istikbâl bura mahâfil-i siyâsiyesinde dedikoduya mûcib olmuştur. Müşârün-ileyh bir kral sıfatıyla istikbâl edileceğine âdetâ bir mirâlây gibi istikbâl edilmiştir. Görünüyor ki Kral'ın Viyana seyâhati Avusturya ricâl-i siyâsiyesinin hoşuna gitmemiştir. Bazı mahâfil de Kral'ı geçen sene takip etmiş olduğu yanlış hatt-ı hareketinden dolayı son derecede tenkit ve muâheze ediyorlar. Deveran eden şâyialara göre; Kral Ferdinand, kendi hareketini makûl göstermek için birçok vesâik-i siyâsiye getirmiştir. Şimdi Kral, Avusturya'dan ne istiyor? Bunu keşfetmek güç bir şey değildir. Müşârün-ileyhin arzusu Avusturya – Macaristan ile Bulgaristan arasındaki münâsebâtı daha kavî ve emin bir temel üzerine tesîs etmekten ibârettir. Husûsiyle Bulgaristan hükümeti ahvâl-i mâliye nokta-i nazarından Avusturya'ya yakınlaşmak istiyor. Rivâyete nazaran Kral Ferdinand, gerek İmparator Fransuva Jozef ve gerek Hâriciye Nâzırı Kont Berchtold 'a tehlikeye marûz kalmış olan kendi vaziyet-i şahsiyeyi meselesinden bahsetmiştir. Fakat gerek Kont Berchtold ve gerek İmparator bu bâbda gâyet ihtiyâtkârâne bir lakaydi göstermişlerdir. Bunlar her şeyden evvel Kral'a müthiş bir hezîmet ve tahrîbâta duçâr olmuş olan memleketi takviye etmek lüzûmunu ispat edip, bunun için de Fransa'dan büyük bir istikrâzın akdini teklîf etmişlerdir.

Bulgaristan hükümeti ancak vaziyet-i maliye ve askeriyesini takviye ettikten sonra Avusturya – Macaristan hükümeti'ne mürâcaat edip hatt-ı

hareketi hakkında talîmât talep edecektir. Aksi takdîrde Avusturya hükümeti duçâr-ı zaaf olan Bulgaristan'ın hukûkunu Avrupa'ya karşı müdâfaa edemeyeceği gibi akd-i ittifâk meselesi de şimdilik kati bir mâhiyet de gösteremeyecektir.

Bulgaristan'ın tereddütlü hatt-ı hareketi Balkanlar'daki sulh ve simli dâimâ tehlikeye marûz kılıyor ki; bu Avrupa'da hâsıl olan endişelerin gittikçe kesb-i şiddet etmesini mûcib olacaktır. Avusturya – Macaristan hükümeti tarafından Kral Ferdinand'a itidâl nasîhatleri verilmiş olması sırf bir şâyıadan ibâret değildir. Ben bu havâdisi Avusturya Hâriciye Nezâreti ile gâyet yakından münâsebâta bulunan ricâlden işittim. Avusturya – Macaristan hükümeti bir taraftan Balkanlarda kendisi için bir zemin-i menfaat ihzâra gayret ediyorken, diğer taraftan Bulgaristan'a itidâl dersleri vermesi hadd-i zâtında garip bir hâdisedir. Görünüyor ki; Avusturya hükümeti Balkanlar hakkında tanzîm etmiş olduğu programın sûret-i katiyede tatbîki için Bulgaristan'ın takviye-i mevki etmesine intizâr edecektir¹⁶⁸.

C. BULGARİSTAN'IN MAKEDONYA POLİTİKASI

MS. 378 yılından itibâren Makedonya'ya yerleşmeye başlayan Türk boyları daha sonra mora yarımadasının en güney noktasına kadar indiler. Kaldıkları yerlerde eserler ve izler bıraktılar, devletler ve imparatorluklar kurdular.

XIII. Yüzyılın sonundan itibaren Balkan yarımadası'nda ve Avrupa'da, Selçukluların, XIV. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Türklerinin yardımıyla İslam'ın benimsenmesi ve yayılması için zemin hazırladılar¹⁶⁹.

67.741 km² lik alanı kaplayan Makedonya bölgesi, 10 Ağustos 1913 günü imzalanan Bükreş Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nden alınıp, %53'ü

¹⁶⁸ Bulgaristan Ahvâli, 18 Teşrîn-i sâni 1913 (5 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 2

¹⁶⁹ Yusuf Hamzaoğlu, **Atatürk ve Makedonya Türklüğü**, Üsküp, Autoprint Yay., Ekim, 2006, s. 37

Yunanistan'a, %33'ü Sırbistan'a, geri kalanı Bulgaristan ve Arnavutluk'a verildi¹⁷⁰. Peki Balkan devlerinin birine değil de dördüne birden paylaştırılan Makedonya'nın özelliği neydi?

Selanik, Üsküp, manastır ve Kosova vilâyetlerinden ibâret Makedonya eyâleti, burada ıslahat yapılması kaydı ile Bulgaristan'ın elinden alınarak Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Üzerinde Arnavut, Sırp, Bulgar, Türk, Ulah (Romen), Yunanlıların yaşadığı bir milletler mozaiki özelliği arz eden Makedonya'nın bu hâli Osmanlı Devleti için yeni bir harp sebebi olarak ortaya çıktı. Bölgede Makedonya ile sınırı olan ve olmayan küçük ve büyük devletler burada kendi milletlerinden insanların yaşaması yanında tarihi hak iddiasında bulunarak Makedonya'nın tamamının veya bir kısmının kendilerine verilmesini istiyorlardı.

Makedonya mirası ile ilgili birinci devlet olarak Bulgaristan öne çıkıyordu. Bulgarlar öncelikle Ayastefanos anlaşması ile kendilerine verilen Makedonya'nın Berlin Anlaşması ile ellerinden alınarak Osmanlı Devleti'ne iadesini hazmedemiyorlardı. Sonra Makedonya Bulgar Çarı Simon'un büyük imparatorluğunun sınırları içinde idi, diyerek burası üzerinde tarihi hak iddiasında bulunuyorlar. Bizim geleceğimiz Makedonya'dadır. Makedonyasız Bulgar devleti, Balkanlar içinde gagesiz ve önemsiz kalacaktır. Selanik, Bulgar devleti'nin giriş kapısı olmalıdır diyorlardı. Makedonya ile sınır Sırbistan, Üsküp'ün Sırp hükümdarlarından Duşan'ın başkenti olduğunu ileri sürerek burası üzerinde hak iddia ediyordu.

Yunanlılar için Makedonya Kral Filip ve Bizans İmparatorluğu'nun toprakları içinde bulunduğu için Yunanlılara ait olmalı idi. Romanya, Makedonya ile sınırı olmamasına rağmen burada yaşayan hatırı sayılır bir Ulah (Romen) çoğunluğunu ileri sürerek "Milli Miras Kavgası"na katılmış, Ulah İmparatorluğu kurmayı hayal eden Papaz Apostola Margariti, Romanya

¹⁷⁰ Çiğdem Ülker, **Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu**, Ankara, Kültür Bak. Yay. 1998, s. 9

hükümeti tarafından desteklenmişti. Ulahların mücâdelesini Osmanlı Devleti'nden ayrılmaktan ziyâde, milli kimliklerini koruma mücâdelesini üzerinde yoğunlaşmıştı.

Karadağ'ın Makedonya ile sınırı olmadığı için burası üzerinde bir emeli yoktu. Onun emeli kendisi ile sınırı bulunan Arnavutluk'tan toprak kazanmak, Makedonya'nın paylaşımı ile ilgili olarak kurulacak bir Balkan – Hıristiyan devletleri ittifakına kendisi de katılarak bundan istifade ile Arnavutluk üzerinde yayılmaktı. Büyük devletlerden Rusya, Panslavizm politikası takip ettiği için Makedonya'nın Bulgaristan ve Sırbistan gibi Slav devletlerin eline geçmesi taraftarı idi. Balkanlar'da Slavların, rakibi Avusturya buna karşı idi. Emeli Bosna-Hersek'e yerleştikten sonra yeni Pazar sancağı üzerinden Selanik'e inmekti. Bu uğurda Almanya tarafından tahrik ediliyordu.

Makedonya meselesi büyük ölçüde Bulgaristan'dan kaynaklandı. Bulgarlar Berlin Anlaşması'yla Makedonya'nın kendilerinden ayrılmasını hazmedememelerinin yanında şarkî Rumeli'nin ayrılarak bir Hıristiyan vâlinin yönetiminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmasını da hazmedememişler, ilk fırsatta burasını ülkelerine katma çabası içine girmişlerdi. Burasının Hıristiyan vâlinin yönetiminde bulunması Bulgarların işini kolaylaştırdı. Bulgaristan'la birleşme ortamı hazırlanınca birleşme taraftarı Bulgarlar isyan ederek başkent Filibe'yi 18 Kasım 1885'de işgal ettiler. Ardından birleşme kararını açıkladılar. Sultan II. Abdülhamit silahlı müdahale hakkı olmasına rağmen bu yola başvurmayıp olayı protesto etmek ile yetindi. Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhâkından cesâret alan Bulgarlar sıranın Makedonya'ya geldiğini görerek bu sefer de burada birleşme mücâdelesini başlattılar. Makedonya'da mücâdele Osmanlı Devleti ile ilgili devletleri birleşme taraftarı Bulgar, Yunan ve Sırp komitacıları ve birleşme rekâbetinden kaynaklanan bu komiteciler arasında çatışmalar şeklinde yaşandı. Makedonya'daki Bulgar, Yunan ve Sırp komitecileri bu adlarla anılan komşu devletler tarafından destekleniyorlar, bu komiteciler, Makedonya'nın tümüyle Bulgar, Yunan veyâ Sırp olduğunu iddia ederek hatta bu uğurda Hıristiyan nüfusu zorla kazanıp

kaydetmeye çalışarak burasını ilgili oldukları devletlere ilhak etmek istiyorlardı. Osmanlı Devleti de hem bölgede asayişi sağlamak hem de burasının kendi elinden çıkmaması için komitecilerle savaşıyor, gerilla mücâdelesini veren komitecilerle karşı Osmanlı subay ve askerleri de gerilla usulü ile savaşıyorlardı.

Makedonya meselesinde özellikle sultan II. Abdülhamit'in takip ettiği politika Makedonya komitecilerinin bir araya gelmesini önüyor, "düşmanı düşmana kırdırma" politikası ile Osmanlı kendisini rahat hissetmeye çalışıyordu. Sonra sultan, Makedonya'daki şiddet olayları ile Avrupa devletlerinin dikkatleri buraya çekilince Berlin Anlaşması 23. madde ile vaat edilen ıslahatları yapmaya zorlanmış, büyük devletlerin hazırlayıp sunduğu Mürtteg programı isimli bir ıslahat programı sultan tarafından 24 aralık 1903'de istenmeyerek kabul edilmişti. Sultan'ın isteksizliği, ıslahatlar ve muhtariyetin giderek vilayetleri Osmanlı'dan koparıp bağımsız yapacağı endişesinden kaynaklanıyordu.

Sultan II. Abdülhamit iş başında kaldıkça Makedonya üzerindeki emellerini gerçekleştiremeyeceklerini anlayan Makedonya komitecileri de ermeni komitecileri ve Siyonistler gibi sultan'ı devirmek için ona karşı meşrutiyet mücâdelesini veren jön Türklerle işbirliğine gittiler.

İlan edilmesi sonrası meşrutiyetin ilk yıllarında jön Türklerle komiteciler arasında bahar havası esmiş, fakat komitecilerin emeli jön Türklerin idealinde olan meşrutiyet ortamında bütün Osmanlı unsurlarının eşitlik ve hürriyet esasları dahilinde Osmanlı vatandaşlığı olmayıp ayrılarak ilgili oldukları devletlere ilhak olunca bu bahar havası uzun sürmemiş, Makedonya'da şiddet olayları yeniden başlamıştır ki bu zaman Osmanlı Devleti'ne karşı

Makedonya mirası için, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ arasında Balkan devletleri ittifâkının kuruluşunun arifesi idi¹⁷¹.

Seçim hazırlığında bulunan Bulgaristan'da oy çekişmeleri içinde en çok mevzu bahis olan konu İkinci Harp'teki felâketlerin müsebbibini aramak meselesi olmuş, Bulgaristan'ı dolduran bütün fırkalar da bu mesûliyeti yek diğerine isnat etmekte büyük bir gayret göstermişlerdir. Bunlardan birisi de Londra Sulh Konferansı'nın ve ikinci harbin en mühim kahramanlarından olan Doktor Danef'in fırkası adına vermiş olduğu beyânâttır. Makedonya meselesinin nasıl bir seyir takip ettiğinden de bahsettiği bu beyânâtta Danef şöyle demiştir:

“Büyük Makedonya meselesini ortaya çıkarmak ve bunu silah kuvvetiyle halletmek bizce malumdu. Bundan on sene evvel bu meseleyi ıslahat-ı tatbîk ettirerek halletmeyi tecrübe ettik. Bu ıslahatla er geç Makedonya'nın muhtâriyeti istihsâl edeceğine ümit ediyorduk. Tecrübede muvâffak olunamadı. Çünkü iki Avrupa cereyanı arasında itilâf temîni mümkün olamadı. Başka tedbîrlere de lüzûm olduğunu anladık. Bunun için önümüzde üç yol açılıyordu.

1- Ya kılıcımızı kendimiz bilemek,

2- Ya iki Avrupa cereyanının vuruşmasını beklemek,

3- Yâhût Balkan hükümetlerinin başına geçerek umûmi bir kuvvetle ileriye atılmak.

¹⁷¹ Süleyman Kocabaş, **Niçin Mağlup Olduk?**, İstanbul, Vatan Yay., 2005, s. 178-181, Bu konu için Ayr. bkz., Süleyman Kâni İrtem, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi (Balkanların Kördüğümü)**, Yay. Haz., Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul, Temel Yay., 1999, s. 138-142; Fevzi Demir, “İttihatçıların Osmanlı – Bulgar Cemaati İle İlişkileri (1908–1912)”, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Ankara, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., 2003, s. 203-206; Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay, Kasım, 2001, s. 251-257; Semih Bulut, **Tarihsel Açından Makedonya Meselesi ve Bölgesel Etkileri**, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., 2003, s. 116

Mûlahaza meselesi netîcesinde üçüncü tedbîrden başka çâre bulunamadı.

Bu maksatla 1911 senesinde hükümetimiz Sırbistan'la müzâkereye girişti ve Makedonya'nın mukadderât-ı âtîyesini tayînde ortaya çıkarılan uzun ve çetin müşkîlâtтан sonra 28 Şubat 1912 muâhedeşi akdedildi. Bundan az sonra Yunanistan ve Karadağ ile İtilaf akdedildi. Romanya hâriç kaldı. Çünkü Bükreş'te icrâ ettiğimiz teşebbüslere cevap verilmedi. Muharebe çıktı. Rusya politikasının muâveneti Avusturya'nın hatt-ı hareketi bizi Romanya hücûmundan korudu. Koleranın dehşeti muharebenin ilk safhasına nihâyet verdi. Sulh müzâkerelerine başlandı. Gayr-ı muvâfık ahvâle rağmen müzâkereler bizim menfaatimize olarak netîcelendi. Çünkü bir taraftan Edirne önündeki askerlerimizin muvâffakiyetine sebep olduk. Diğer cihetten Türklere Edirne'ye erzak sokturmamağa muvâffak oldu. Bunun üzerine Edirne düştü. Bunun akabinde Londra Konferansı toplandı. Vâkı'a bu uzun müddet devam etti. Fakat iş süründürmekte pek mahir olan Türklere başka türlü hareket etmek kâbil miydi diye düşünmeli. Diğer cihetten Avrupa-yı Osmânî hakkındaki hükmünü verdirebilmek için üç müttefiki dâima bir birleşmede bulundurmak gibi bir mecbûriyet altında idik. Nihâyet Edirne'yi Bulgaristan'a bıraktırmak için Kamil Paşa'yı mecbûr etmek lâzımdı. İstanbul ihtilâli ile müsâlaha imzâlanamadı. Bu isyânın netîcesi olarak husûl bulan fâsîlâdan bi'l-istifâde biz Romanya ile olan uyuşmazlığı hallettik. Osmanlı Hükümeti'nin Avrupa'daki mevcûdiyeti katiyen kaldırmağa mukâbil Romanya ile itilâf bedeli olarak Silistre'nin terki bizim tarafımızdan nispeten küçük bir fedakârlık idi. 17 Mayıs'ta müsâlaha imzâlandı. Bu Bulgaristan için büyük bir muvâffakiyet idi. Çünkü bu netîce Düvel-i Muazzama'nın muâvenet ve muvâfakatiyle ve müttefiklerimizin arzusu hilâfında husûl bulmuştu. Bu sırada Geşof istifâsını verdi. Ben de yeni kabîne teşkîline temessül ettim. Vasi ve karma kabîne teşkîlini hükümet aleyhinde yalnız dâhilde ve gazetelerde idâme edilen müthiş tahrîkattan başka meydan-ı harpteki orduda icrâ edilen sevkıyattan hükümeti vikâye için de bir tedbîr olarak düşündüm. Bilhassa bu son teşvîkler inzibât-ı askeriye mahvediyordu. Mâetteessüf bu emelinde fırka mücâdelelerinden mütevellit uygunsuzluklar hasebiyle muvâffak olamadım.

Bu esnâlarda müttefikler arasındaki münâsebet pek ziyâde gerginlik peydâ etmişti. Pasiç Eskoviçina'da Sırp - Bulgar ittifâkının sükûtundan bahsediyordu. Sırbistan ve Yunanistan, Makedonya'nın kısm-ı azamını ellerine geçirdiler. İttifâk ettiler ve kuvâ-yı askeriyelerini hudutlara yıkmaya başladılar. Bununla Balkan ittihâdı manen öldürüldü. Bundan sonra necât ve refâhın ancak Rusya'da olduğunu düşündük. Ona mürâcaat ettik ve Sırbistan'a hakem sûretini kabûl ettirmesini uzun ısrârlarla istihâm eyledik. Hakîkaten bir hafta sonra Pasic'in bu ricâmızı kabûl ettiği bildirildi. Hakem heyeti'nin mukarrerâtı için Petersburg'a gitmekten başka bir iş kalmamıştı. Muhtiramızı tanzîm ettik. Murahhaslarımızı tayîn eyledik ve yola çıkmazdan evvel oradaki askere uzun müddetli mezûniyet verilmesini kararlaştırdık. Tam bu sırada sizim tertîbâtımızın aksi, arzu ve malumâtımıza muhâlif olarak haberimiz olmadan Sırp ve Yunânîler üzerine hücum vâki oldu. Bununla müttefikler arasında o musîbet-engiz muhârebe çıktı.

Bu tarihten itibaren biz yabancıların kusurlarının kefâretini vermeğe ve arzumuz hilâfında olarak ortaya çıkarılan bir tesviye-i hesaptan ne kurtarmak mümkünse tahlîse çalıştık. Pek ağır olmakla beraber mücerret bir hizmet-i vatan-perverâne ifâ etmek için mevki-i idâreyi muhâfaza ettik. Bizim istifâmızdan sonra bütün siyâsi fırkalar arasında kararlaştırdığımız veçhile hükümetin hâricî siyâsetinde bir tebeddül vukû bulmaması lâzım değil miydi? Bu bir meseledir ki yalnız tarih halledebilecektir.

Hâlen bizim siyâsetimizin o zamanki ahvâle göre nazariyâta en muvâfık olduğuna kanaatimiz vardır ve bu siyâsetin muvaffakiyetle netîceleneceğine dâir Petersburg mahâfilinden temînât almıştık. Bizden hesap istiyorlar. Bizi ithâm ediyorlar! Pek a'lâ! Hakîki ithâmcılar biziz. Çünkü biz, kemâl-i şaşaa ile başlayan muvaffakiyeti aynı şaşaa ile hitâma erdirecektik. Bu şaşaa bir yabancı'nın kusuruyla söndü¹⁷².

¹⁷² Bulgar Matbuatı, 6 Teşrîn-i sâni 1913 (23 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

Makedonya'da Bulgar çeteciliği ve katliamlarla alakalı olarak Sofya'dan efrencî 29 Kânûn-ı evvel tarihi ile Tan Gazetesi'ne yazılan haberde Makedonya matbuatı Bulgarlar tarafından icrâ edilen haksızlıkları ve mesuliyetleri artık açıktan açığa itirâf ediyor denilmektedir. Aynı tarihli gazetede Politika Gazetesi'nin 22 Kânûn-ı evvel tarihli nüshasında yazdığı başmakâlede bu mesuliyeti şiddetle tenkit ederek nâmus ve haysiyet-i milliyenin karşısında çetecilik eden Bulgar Zâbitânı'nın cezâlandırılması gerekliliğini yazdığı belirtilmektedir¹⁷³.

Bulgarların eşkiyâlığı ile alakalı bir başka yazıda, Yunan gazetelerinin neşrettiği haberlere göre; Bulgar Eşkiyası Sırp ve Yunan hudûd-ı cedîdesinde yığılmaya ve Yunan ve Sırp arâzisi dâhiline girerek fesat çıkarmak için hazırlanmağa başlamışlardır. Haber şöyle devam etmektedir:

“Bulgar Komitecileri'nin bu teşebbüsât ve hazırlığı ilkbaharda Sırp lar ile Yunânîlere işgâl edilen arâzîde sâkin bulunan Bulgar unsurlarını isyâna teşvîk etmek ve bombalar ile Makedonya'yı tedhîş ederek Avrupa'nın nazar-ı dikkatini bu bedbaht kıta üzerine tekrar celbetmek maksadına matûf bulunuyor. İdâre-i Osmaniye'nin zevâliyle Makedonya meselesi'nin hallolunduğu ve bu bîçâre kıta üzerinde bir devre-i refâh ve sükûn başlayacağını zannetmiş olan Düvel-i Muazzama için bu pek elim bir darbe-i intibâh teşkîl edecektir.

Bulgar Komitecileri'nin Sırp arâzisinde kemâl-i şiddetle icrâ-yı faaliyete başlayarak müteferrik bir sûrette tesâdüf ettikleri Sırp müfrezelerine hücum etmeleri, şimendifer köprüleriyle trenlerine karşı müteaddit suikastlar tertip etmeleri Sırp Askerleri'nde Bulgarlara karşı büyük bir heyecan ve infiâl tevhit etmiştir. Bir Sırp Müfrezesi Ustorumca Kasabası'nın Bulgar Eşkiyası'nın bir ocağı olduğu bahânesiyle toplarını Ustorumca Kasabası üzerine çevirerek Bulgar mahallâtını hâk ile yeksân etmiş ve Bulgarları kılıçtan geçirmiştir. Belgrat matbuat İdaresi bu havâdisin adem-i sıhhatini derhâl tekzip etmiş ise

¹⁷³ Vaziyet-i Hâzıra, 2 Kânûn-ı sâni 1914 (20 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

de Yunan matbuatı Ustorumca'nın Sırp topları ile yakıldığı hakkında ısrâr ederek bu vakaya iştirâk etmiş olan bir Sırp zâbitinin beyânâtını bile dercediyorlar. Bir Sırp zâbiti, Ustorumca'nın bombardıman edilmiş olması hususunu haklı göstermek için bu kasabanın Bulgar Komitecileri'nin bir ocağı olduğunu, binâen-aleyh, bu ocağın imhâsı icap ettiğini söylemiştir. Bu bombardımandan sonra kasaba-i mezkûre üzerine hücum eden Sırp neferâtına Rumlara taarruz etmeleri için emirler verilmiş olduğunu ilâve etmiştir.

Görülüyor ki; ilkbaharda yine pek kanlı bir takım hâdisâta şahit olacağız. Sırp lar ve Yunânîler ile Bulgarlar arasında mevcut olan nefret bu husûmetin son derecesine dâhil olmuş bulunması Makedonya'da ihzâr edilmekte bulunan ihtilâle etki etmektedir.

Yalnız bu hâdisâtın fâcia esnâsında en ziyâde nazar-ı teessür ve teessüfümüzü mûcib olan bir cihet var ise o da bîçâre unsûr-ı İslâm'ın bu kudurmuş muhâsımların intikamcı davranışlarına hedef bulunması ve zâten Balkan Muhârebesi esnâsında pek ziyâde azalmış olan İslâmların daha ziyâde tenâkus etmesi keyfiyetidir.

Düvel-i Muazzama Makedonya kıtası üzerinde vaz'-ı yed ederek bir idâre-i muhtâri tesîs ve teşkîl etmedikçe mezkûr kıta üzerinde sükûn ve asâyişin teessüs etmesi katiyen imkân hâricindedir.

Binâen-aleyh; Makedonya meselesi Avrupa sulh ve barışı için dâimî bir kâbus-ı elîm teşkîl edecek ve her ilkbaharda Makedonya'nın zümrüdin ova ve dağlarında, mazlûm şehirlerinde infilâk edecek bombaların korkutucu gümbürtüsü Avrupa diplomatlarının huzûr ve rahatını kaçıracaktır¹⁷⁴.

¹⁷⁴ Makedonya'da, 11 Kânûn-ı sâni 1914 (29 Kânûn-ı evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat s. 1

Makedonya ahvâlinin ne olacağına dair bu çelişki sürerken Tan Gazetesi'nin Petersburg Muhâbiri, Gazetesine gönderdiği telgrafnâmede Makedonya ahvâlini karanlık göstermiş, ilkbaharda Makedonya'da kargaşanın başlayacağına dâir Petersburg'a haberler geldiğini söylemiştir. Bu kargaşa ve karışıklıkların kaynağı ve sorumluları hakkında bir hayli de malûmât vermiştir. Rumeli'de kötü tedâvi olunmuş hastalıklardan birinin Makedonya olduğunu söyleyerek, yarın Makedonya'daki hastalık nüksedecek olursa buna hiç şaşırılmayacaklarını belirtmiştir. Bu yorum şu satırlarla devam etmektedir:

“Esâsen bir çeyrek asırdan beri her senenin baharı Makedonya'da uyuşmazlık ve ihtilâl çiçekleri açmıştır. Bu sene eskilerden farklı olmak şöyle dursun bilakis karışıklık faaliyetinin eskiden daha vâsi' miyasta vukûunu icap edecek bir çok sebepler vardır. Bu sebepler bazı mevsimlerde vahâmet kesbeden hastalıklara benzer. Kışın kar ve yağmurları Balkanları geçilmez bir hale getirdiği zaman bunlar uyuşuk bulunuyorlar. Baharın güneşi gelince sanki toprağın altından fırlıyormuş gibi ortaya çıkarlar.

Makedonya havâlisi Osmanlı hâkimiyeti altında yaşadığı müddetçe Bâbı âlî'nin politikası oraların anâsır-ı ihtilâli arasında bir muvâzene temînine, hiç olmazsa şekâvet ve ihtilâli tehdîde mehmâ-emken muvâffak olmakta idi. Rum, Bulgar, Sırp, Ulah milletleri muhtelif menfaatler arkasına takılarak her millet ayrı ayrı membalardan çıkan kuvvetlerin sevkiyle şurada burada Çarpıştıkça bî-taraf bir jandarma vazîfesini ifâ eden Osmanlı Hükümeti kendi kuvvet ve mevcûdiyeti ile bu müsâdemelerin arasına girdi. Bugün Türkiye aradan çıktı. Hem ihtilâf ve nizâa sebep olan meseleler hem de o ihtilâf ve nizâın kahramanları bütün çıplaklıklarıyla karşı karşıya geldiler. Türkiye'nin makamına kâim olan hükümetler ise bu müsâdemelere bî-taraf bulunmadıkları gibi kuvvetleri de müsâdemâtı men'e kâfi derecede değildir. Sırbistan olsun, Yunanistan olsun yeni mâlikânelerinde tesîs-i hâkimiyet edebilmek için hayli zamana muhtaçtırlar. Bu hal Makedonya karışıklığında efrâdının yalnız kalmasını, açık tabir ile hükümetin karışıklık yaratana karşı her ne sebebe dayanak olursa olsun bir şey yapamamasını istilzâm

edecektir. İşte bu sene ki ihtilâfın eskilerinden daha vâsi' miyasta vukûa geleceğini bundan istidlâl ediyoruz.

Esbâb-ı sâireye gelince el-yevm Makedonya'da yaşayan unsurların kâfesi hâl-i hâzırdan adem-i memnûniyet beyân ediyor. Bulgarlardan yüz binlercesi harb-ı âhir netîcesinde ya Bulgaristan'a iltihâkı, yahut muhtâriyeti beklerken bir kısmı Sırp hâkimiyetine, bir kısmı da Yunan İdâresi'ne geçiyorlar. Buna Bulgaristan'da hiçbir kimse tahammül edemeyeceği gibi bizzât da o Bulgarlar yeni mebûslarından gördükleri muâmelât-ı itisâfkârâne içinde yaşamayacaklarını söylemekten çekinmiyorlar. Vaktiyle bir parça rahatları bozuk olsa, Avrupa'da kabîneler, İstanbul'da sefâretler vâsitasıyla feryat koparan Bulgarlar bugün dinlerine, mekteplerine, kiliselerine, lisânlarına hülâsa hürriyet-i fikriye ve vicdâniyelerine taarruz olduğunu, hukûk-ı siyâsiyeleri ayaklar altında çiğnendiğini görüyorlar.

İslâmların şerâit-i hayâtiyesi bundan daha elimdir. Ne hicrete imkân var, ne de oturup yaşamağa müsâit. Her gün Rumeli'nin muhtelif noktalarından aldığımız mektuplar, bilhassa Ahâlî-i İslâmiye'nin maruz oldukları hakâretler, işkenceler, tazyîkler, cinâyet ve şenâatlerle doludur. Sonra Arnavutlar cenûbda Epirililer ile şimâlde Sırpların tahkîmiyle uğraşıyorlar. Bu muhitte ihtilâl parlatmak için çok fazla kâfi sebepler vardır. Çünkü bütün dayanağıyla berâber mevcûdiyetin de çıkarının tehlikeye marûz kaldığını görürse başka bir şey yapmak imkânı da olmazsa silaha sarılmak artık onun için hukûk-ı meşrû'adan olur.

Hülâsa, Avrupa Makedonya'yı bu hâle soktu. Hastalığı tedâvi ediyorum zannıyla illetin belirtilerini âdetâ kuvvetlendirdi. Son harbin maddi tesîrleri şöyle dursun, manevî ıstırapları ve canhıraş feryatları bile senelerce bütün dünyaya hatırlatmış iken şimdiye kadar bütün dünya sulh ve barış kisvesi altında yeni fecâyii işitmeğe hazırlanmalıdır. Zirâ bugünkü hâl devâm ettikçe Makedonya her ilkbaharda ve yavaş yavaş her mevsimde kanlı yaralarıyla medenî ve insâniyet perver Avrupa'nın huzûruna çıkacaktır. Zâten

Avrupa’da bunu görmeyen kalmadı. Hatta birçokları bu fenâliğin esbâbını da anladılar. Fakat hiçbir kimse esbâb-ı illetin izâlesini düşünmek istemiyor gibi görünüyor. Vâkı’â teslîm ederiz ki, Balkanlar işinden Avrupa dahi bîzâr oldu. İçinden çıkılmaz bir davayı halledip öğünen hâkimler gibi Avrupa kabîneleri de Balkan meselesi’nin hallinde en kolay yola gittiler. Halbuki en kolay yol yine başka olduğunu zaman gösteriyor. Anlaşılan Avrupa bir defa daha bu işle meşgûl olmak mecbûriyetinde kalacaktır. Ümit edelim ki bu sefer en doğru yolu ihtiyâr etsin¹⁷⁵.

D. MATBUATTA BALKAN HARBİ MÜTALAALARI

15 Teşrîn-i evvel 1913 tarihli Tanin Gazetesi Balkan Savaşları sonrasında Bulgar gazetelerinin barış anlaşmaları sonrasındaki durumu: “Sofya matbuatı’nın sütunlarından sanki sihir-kâr bir nefes geçmiş gibidir. Muhârebe esnâsındaki ve muhârebeden evvelki Bulgar gazetelerini şimdi, akd-i sulhtan sonra ancak ser-levhalarıyla tanımak kâbil oluyor” diyerek değerlendirmiş ve bu yorumunu şu ifâdelerle devam ettirmiştir:

“Meselâ bugünkü hükümetle mühim münâsebeti olan Doçernâpuşte Gazetesi esnâ-yı harpte ve muhârebeden evvel her vesîleden, her şeyden bi’l-istifâde memlekette Türk düşmanlığı ile öten bir harp borusu hâlinde iken bugün bu sütun değişmiş, hiç tanınmaz bir hâle gelmiştir. Geçenlerde Muâhede-i Sulhiye’nin tasdîkini Mareşal Kral Ferdinand tarafından zât-ı Hazret-i Pâdişâhi’ye hitâben keşîde edilmiş olan telgrafla cevâbnâme-i hümayûndan bahsettiği sırada bu gazete şu mütâlaâtı dermeyân ediyordu:

“Bu telgrâfnâmelerin teâtisi yalnız beynelmilel bir nezâket olarak telakki edilemez. Onların pek derin esâsât-ı siyâsiyesi vardır. Kral Ferdinand’ın telgrânâmesi gibi Zât-ı Şâhâne’nin dahi telgrâfnâmesi iki komşu memleketin münâsebât-ı samimiyesi için pek harâretli arzularla yazılmıştır.”

¹⁷⁵ Siyâsiyât, 20 Mart 1914 (7 Mart 1330), Tanin, s. 1

“Bulgaristan efkâr-ı umûmiyesinde Türkiye ile pek sıkı bir münâsebet ve hatta bir ittifâk için pek kuvvetli bir cereyân mevcut olduğu görülmektedir. Her iki hükümdârın ifâ’âtı Türkiye ile Bulgaristân arasında bundan sonra gâyet samîmi ve dostâne râbitaların tesîsini müteşekkil olacak derecede kalbî olduğu cihetle iki hükümetin devâmlı bir dostluk için ç alışacakları âşikârdır¹⁷⁶.”

Bulgar basınından Politika Gazetesi harp ile alakalı yorum yapan gazetelerdendir. Bulgarların İkinci Balkan Muharebesi esnâsında mağlup olmaları ve bilhâssa General Ayvanof’un kumandasında bulunan İkinci Bulgar Kolordusu’nun Yunânîler tarafından hezimete uğraması Bulgaristan’da askeri çevre arasında çeşitli yorumlara sebep olmuştur. Gazetenin yorumuna göre Bulgaristan’da şiddetli bir örfi idârenin hükümrân olması İkinci Balkan Muharebesi’ni idâre etmiş olan Bulgar generallerinin izâhât vermelerine mâni olmuştur. Fakat el-yevm Bulgaristan’da örfi idârenin ilgâ edilmiş olması üzerine büyük bir töhmet altında bulunan General Ayvanof mağlubiyetin sebepleri hakkında şu beyânâtta bulunmuştur:

“General Ayvanof, işbu beyânâtının mukaddimesinde; Yunânîlere karşı harp etmiş olan iki Bulgar Kolordusu’nun 36 bin neferden mürekkep olduğunu ve bu kolordudan ancak Balkan Fırkası’nın askerleri muhârip ve tecrübedîde askerlerden mürekkep olup diğer Bulgar neferâtının Siroz ve Drama taraflarından toplanan ve ciddi bir talim ve terbiyeye tâbi’ tutulmamış olan efrâd-ı cedîdeden ibâret bulunduğunu, beyândan sonra demiştir ki; “Bu askerler Kavala’ya kadar 250 kilometrelik gâyet geniş bir sahada yayılmış bulunuyor idi. Bu askerler ile ancak taarruz değil müdafaa yapılabilir idi.

Muhârebât-ı hâzırada en ciddi rolü îfâ eyleyen topçu kuvvetidir. Bu Edirne’deki muzafferiyetimiz ile Çatalca’daki adem-i muvaffakiyetimizde sâbit olmuştur. Askerimiz 60 seri ateşli 420 eski sistem ve 8 adet istihkâm topuyla mücehhez bulunuyor idi. Mühimmâtımız ve erzakımız ise pek mahdut idi.

¹⁷⁶ Bulgar Matbuatı, 15 Teşrîn-i evvel 1913 (2 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

Muhârebât-ı hâzırada topçu kuvvetinden ise en büyük rolü ifâ eyleyen mitralyözlerdir. On birinci Fırkamızda ve aksâm-ı muazzamada hiçbir mitralyöz bile yoktu. Siroz ve Drama ahâlîsinden teşkil olunan alaylarda ise ancak ikişer mitralyözümüz var idi ve bir de mitralyözler muhârebenin vuku'undan birkaç gün evvel teslim edilmiş olduğu cihetle askerler onlar ile ünsiyet ve meleke peydâ edememişti. Yunânîler ise bize karşı erkân-ı harbiyemizin tahminâtına göre 125 bin kişilik bir kuvvet ile mikdâr-ı kâfi top ve mitralyöz ve külliyetli mühimmât yığmış bulunuyorlardı.”

“Yunan askerleri mevcutlarının kesreti sebebiyle gruplar hâlinde toplanarak vass-ı müdâfamızın en zayıf kıtasına hücum etmeğe âmâde bulunuyor idi. İkinci Bulgar Ordusu'nun en başlı sebeb-i mağlubiyeti budur.”

Sonra General Ayvanof; Bulgar askerlerinin kuvve-i maneviyesi muhârebenin ilânından mukaddem pek mükemmel olduğunu ve bu kuvve-i maneviyenin bu mükemmeliyeti Bulgarların ibrâz ettikleri mukâvemet ile sâbit olduğunu beyân ederek mütâlaâtına şu sûretle devam etmiştir:

“Biz, Kalkış civarında 4500 neferden mürekkep ve 28 top, 8 mitralyöz ile mücehhez olan Üçüncü Fırka'nın İkinci Livasını yığmış bulunuyor idik. müteaddit günler 108 top ve 50 mitralyöz ile mücehhez olan 4 Yunan fırkasına karşı mukavemet ettik. Aynı fırkanın Üçüncü Livası gönüllü ile Toyran'da aynı cesâret ve şecâati ibrâz etmiştir. Askerlerimiz diğer noktalarda dahi aynı hiss-i şecâat ve fedâkârlıklarını göstermiş ve düşmana telefât-ı azime verdirmiştir. Fakat her birinin bir haddi vardır. Askerlerimiz, bu muharebelerde kuvve-i mevcûdelerinin nısfını kaybettikten sonra daha fazla bir mukâvemet gösteremezlerdi.”

Sonrasında General Ayvanof, bu muhârebât esnâsında ve bilhassa Yunan Ordusu ilerlemeğe başladığı zaman karargâh-ı umûmîden müteaddit defalar kuvve-i imdâdiye talep ettiğini beyân etmiştir.

“Dördüncü ve İkinci Kolordu’nun efrâd-ı ihtiyâtiyesinin Ustrumca civârında yığıldığı malum idi. Kezâlik Usturumca’da İştib’in müdâfaasına giden Altıncı Fırka’nın bulunduğu da malum olmuştu. 19 Haziran tarihinde bu fırkanın ikinci kolordunun yardımını alması gerektiğini başkumandan Savok’a telgrafla bildirmiştim.”

“Fakat benim bu talebim nazar-ı itibara alınmamış ve altıncı fırka İştib ile Radovişte’ye geçmişti. Fakat altıncı fırka vakt-i münâsibte mevâki-i mezkûreye muvasalat edemediğinden bütün fırka imdadımıza yetişememiş ve ancak bir liva kuvveti muavenetimize gönderilmişti. Gerçi iki gün sonra altıncı fırkanın ikinci livası muavenetimize gelmiş ise de iki livanın efradı yorgun ve bitap düşmüş olduğundan hiçbir muavenet-i ciddiye ibraz edememiştir.”

General Ayvanof İkinci Balkan Muharebesi’nin vakayi’-i harbiyesini şu sûretle tarif ve izah eylemiştir: Hareket-i askeriye 16 Haziran’ın gece yarısında başlamıştır. 17 ve 18 Haziran’da bütün saff-ı harp üzerinde muvaffakiyetimiz belli idi. Fakat bundan ben bundan iftihar etmiyordum. Zira hal-i hakikatimizi biliyor idim. Yunânîler 19 Haziran’da teknil kuvvetlerini topladıktan sonra üstün kuvvetleri ile bütün hatt-ı harp boyunca üzerimize yüklenmişlerdir. Biz mümkün olduğu kadar mukavemet edebildik. Yunânîler 21 Haziran’a kadar hiçbir muvaffakiyet ihrâz edememişler idi. Biz Kalkış ve Tağran civarında mevkilerimizi müdafaa ve muhafaza ediyor idik.

Yunânîler bize hücumla cesaret edemiyorlar fakat üstün kuvvetleri ile ve bilhassa cebel topları vasıtasıyla bizi ihata ediyorlar idi. Biz onlara mukabele ve mukavemet edebilmek için gerekli vasıtalara mâlik değil idik ve zaten zayıf olan saff-ı harbimizi daha ziyâde yaymağa mecbûr oluyor idik. 21 Haziran’da Lahne inhizâm vuku bulmuştur. Askerlerimiz düşmanımızın ölüm yayıcı ateşlerine dayanamayarak ricat etmişlerdir. Bu ricat bazı kumandanların iktidarsızlığından firâra dönmüştür. Tağran ve Lahne tepelerini kaybederek Usturuma Nehri’nin öte tarafına ricat ettik. Bu hal

henüz kalkıştan ricat etmeye başlamış olan Bulgar askerleri için pek tehlikeli bulunuyor idi. Zira ricatlarını hızlandıramadıkları takdirde hatt-ı ricatlarının kesilmesi ihtimali var idi. Biz Tağran ötesinde ve Pelen dağı vasıtasıyla Usturumca'ya ve Karoşa ile Neyna dağları yoluyla Demirhisar'a ricat ettik.

Çayağzı'nda ve Kavala'da bulunan Bulgar askerleri Drama, Siroz yoluyla Nevrekop ve Razlığa ricat etmişlerdir. Tağran'daki askerlerimiz Usturumca Nehri yoluyla Demirhisar'a kadar ricat etmişlerdir. Bu sûretle Toyran, Usturumca, Peçova, Çaravoselü, Demirhisar ve Cuma-i Bâlâ geçitlerini ikinci hatt-ı müdafaa ittihâz ettik. Bu hatt-ı müdafaamız 80 km uzunluğunda bir cepheye mâlik bulunuyor idi." General Ayvanof'un bu mütalaatı şayan-ı dikkat olmak lâzım geldiğinden herhalde takip edeceğiz¹⁷⁷.

Burada Avrupa basınından da örnek vermek faydalı olacaktır. Tanin Gazetesi'nin ifâdesine göre Fransa'da senelerden beri yayınlan, Dünya'nın her tarafına dağılan ve Fransız ruh dünyasını âlemin en ücrâ köşelerine kadar taşıyan Le Jurnal siyâsi mecmuânın 9 Teşrîn-i sâni tarihli nüshasında bir Bulgar zâbiti olan Dorkom'un Piyer Loti'yi Türklere duyduğu yakınlıktan dolayı eleştirmesine dâir Bönöm Krabzal imzâsı altında dikkat çekici bir yazı vardır. Kısaca harbin de yorumlandığı Bönöm Krabzal isimli muharririn yazdığı satırlar şöyledir:

"İki seneden beri vahşetin intibâhı karşısında bulunuyoruz. Balkan Muhârebesi vahşetleri kadîm asırların vahşiyane muhârebelerindeki vahşetlerle bir derece yaptı. Bu mücâdelât-ı vahşiyânedeki kahramanlık sürtesi de mâziyi hatırlatıyor. Dorkof veyâ Dorkom isminde bir mülâzımın Mösyö Piyer Loti'yi hedef ittihâz ederek bilhassa Nâmdar Akademi azası tarafından vâki olan ithâmâtın intikâmını almak için Paris'e kadar koşup gelmek istediğini gazetelerde okumuşsunuzdur. Mülâzım Dorkom Mösyö Piyer Loti'den bahsederken Sâbık Bahriye Zâbiti Viyo diyor. Mülâzım Dorkom âdâb-ı nezaketten gâfil bulunuyor. Sâbık Bahriye Zâbit'inin büyük bir zât,

¹⁷⁷ Bulgar Matbuatı, 23 Teşrîn-i evvel 1913 (10 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

bütün âlem tarafından takdir ve tahsîn edilen bir sitemkâr ve yazdığı makalelerin bu şanlı imzâ ile intişâr ettiğinden dolayı büyük bir tesir icrâ etmiş olduğunu unutuyor.

Dorkom'un vaziyeti pek terbiyesizce bir vaziyettir. Hareketi ise asla tecvîz edilemez. Bunu yakından tetkîk edelim. Mösyö Piyer Loti'nin efkârını tenkit ve tetkîk edecek değilim. Kendisi muhâriblerden birisini ilzâm ediyor. Bir takım hissiyât ve efkârı hâtırâtı, mütâlaât-ı felsefesi onu bir cihete sevk ediyor. Bu sûretin pek meşru bir hakkını isti'mâl etmiş oluyor. Dostları bulunan Türkleri müdâfaa ediyor. Onların düşmanlarına hücum ediyor. Çar Ferdinand'ın askerlerinin vahşetlerini âleme ilân ediyor..." Bu yazının devâmında Bulgar zâbitinin kendisini hep üstün gördüğü ve fakat hangi hususta mülâhaza edilirse edilsin, Bulgar zâbitlerin fenâ bir mevkide kaldığı ifâde edilmiştir.

Balkan harbi ile alakalı olarak Türk Basını'na naklolunanlar ise aynı tarihli gazetede şu şekilde yer bulmuştur;

Bulgar Hariciye Nazırı Mösyö Ganadiyef de reisi bulunduğu Bulgar Milli Liberal Fırkası'nda bir senenin hâdisat-ı siyâsiyesine dair bazı ifşa'atı muhtevi bir nutuk irat etmiş ve İkinci Balkan Muharebesi'nin mesuliyetleri hakkında bir yorum yapmıştır. Mösyö Ganadiyef'in fikrince Bulgarların felaketi Lüleburgaz Muharebesi'nden sonra başlamıştır. Lüleburgaz Muharebesi'nden sonra sadrazam tarafından sulh için vâki olan teklifi kabûl etmesinin sebebine dair vâki olan suale karşı Mösyö Geşof kendisine İstanbul'a girmenin kolay olduğunun söylendiği ve eğer muharebeye devam etmeyecek olursa gazetelerin tenkîdâtına maruz kalmış olacağı cevâbıyla karşılık vermiştir.

Geşof ilâveten Yunânîlerin ne mütâreke ve ne de sulh arzu etmemiş olduklarını ve şerâit-i sulhiye hazırlanmış olduğundan Çatalca Muharebesi'nden sonra imzâ edileceğini söylemiştir. Ganadiyef, Geşof'un birkaç gazetenin tenkîdinden korkarak on beş bin askeri fedâ ettiğine ve

muvaffakiyet halinde talep edeceği şeyi bilmeden muharebeye girişmiş olmasına hayret ediyor. Bir zat Ganadiyef'e son seyahati esnâsında "sulh Çatalca'da imzâ edilse idi Bulgaristan Düvel-i Muazzama'dan yedincisi olacaktı" demiştir. Ganadiyef diyor ki: "Sulhun akdi için Yunânîlerin müzâkereye yanaşmadıklarını görünce Mösyö Danef'e onlar hariç olmak üzere akd-i sulh etmesini ve Nazım Paşa tarafından vâki olan teklîfâtı kabûl eylesini söyledim. Nazım Paşa Selanik ve Makedonya'nın Bulgarlara teslîmini kabûl ediyordu. Yunânîlerle bilâhare mümkün olan şerâit dairesinde uyuşabilirdi. Fakat Türkler Edirne'yi muhafaza etmek istediklerinden Mösyö Danef bu teklifi kabûl etmedi".

Gazetenin yorumuna göre eğer Geşof ve Mösyö Danef Lüleburgaz Muharebesi'nden sonra sulhu imzâ etmiş olsalardı, Romanya işe karışmayacak ve Bulgaristan bir şey kaybetmeyecekti. Haber şu satırlarla devâm etmektedir:

"1 Kânûn-ı Sâni tarihinde Londra'dan Mösyö Danef, Mösyö Geşof'a şu telgrafı çekiyordu: "Sekiz gündür Romanya murahhaslarıyla buluşmaktan ihtirâz ediyorum. Kendilerine henüz teslimat almadığımı söylemekten utanıyorum. Eğer sükût etmekte devam edecek olur iseniz tehlike büyüktür. Bir karar ittihâz etmelidir."

3 Kânûn-ı sâni'de, Mösyö Geşof cevâben birtakım müsaadelere râzi olduğunu bildiriyor. Mösyö Ganadiyef diyor ki sekiz gün evvel Romanyalıları memnun edebilecek olan bu müsaadeler o zaman kâfi gelmiyordu. Mösyö Danef hâlâ vaziyetin kesb-i vahâmet etmekte olduğunu bildirdiği zaman Mösyö Geşof cevap olarak yalnız daha kısa telgraflar çekmesi lüzûmunu bildiriyordu. Hariciye Nazırı sıfatıyla cereyan etmiş olan muhaberat-ı hafiyeye vakıf bulunan Mösyö Ganadiyef, Mösyö Geşof'un ahvâli sırf fırkacı olarak muhakeme edip bir recül-i siyâsi gibi göremediğini söylüyor.

Petersburg Konferansı Romanya'ya Silistre'yi veriyordu. Fakat müttefikler arasında muharebe aramak gayr-ı kâbil-i ihtiras bir hale

geldiğinden Romanyalılar teklifat-ı cedîde dermeyânına kalkıştılar. Bu teklifata Bulgarlar cevap vermek zahmeti bile ihtiyâr etmediler.

Halbuki bu hususta Romanya'daki Bulgar sefiri Mösyö Kalimkof iyice ısrar etti. Mösyö Kalimkof zîrdeki telgrafı çekiyor: "Ahval vahimdir. Talimat veriniz burada cevap verilmiyor." Daha sonra Romanya istekleri ziyadeleştiriyor. Yine cevap verilmiyor. Mösyö Ganadiyef'in fikrinde Romanyalılar Tuna'yı geçmelerinden iki gün evvel tevkîf edilebilirdi. Fakat Sofya'da bu düşünülüyordu. 26 Haziran'da Petersburg'taki Bulgar sefiri Bulgar Hükümeti Romanya ile itilaf etmenin teklif olunduğunu bildiriyor. Çünkü eğer uyuşulmazsa Romanya ordusu Bulgaristan'a dâhil olarak istediğini alacak ve Makedonya'yı Sırlara terk ettirmek için Bulgaristan'ı icbâr edecektir.

Mösyö Danef bir şey yapmamakta devam ediyor. Fakat Romanyalılar Bulgaristan'a dâhil olunca Rusları Romanya hükümeti'yle uyuşmak hususunda tevkîl ediyor. Narodenyak Fırkası'nın naşir-i efkârı olan Mir Gazetesi Mösyö Ganadiyef'in talebine cevap vereceğini yazıyor. Mösyö Geşof bu fırkanın reisidir. Fırkanın Ganadiyef'i ve Danef'in zaman-ı nezâretlerinde olan ahvâli anlamak üzere bi't-tevcîh tetkikat icrâsını teklif edeceğini beyan ediyor¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Avrupa Matbuatı, 16 Teşrîn-i Sâni 1913 (3 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

III. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI SONRASINDA BULGARİSTAN VE OSMANLI DEVLETİ

A. İSTANBUL ANLAŞMASI

1. Anlaşma Öncesi Müzâkereler ve Anlaşmanın Akdi

Osmanlı'ya karşı bir yerden yardım göremeyeceğini anlayan Bulgaristan sonunda delegelerini İstanbul'a yollayacak ve 29 Eylül 1913'te bir anlaşma yapılacaktır. Bu iş için yapılan görüşmeler üzerinde Bâbı âli Hazine-i Evrâkı'ndaki belgelerde pek kısa bilgiler vardır ve bunlar “bugün toplandı, sınır işleri görüşüldü” yolunda Osmanlı elçiliklerine gönderilmiş genelgelerdir¹⁷⁹. Ancak Cemal Paşa'nın hâtîrâtında görüşmeler sırasında Bulgar baş delegesinin sık sık bir Osmanlı – Bulgar savunma ve saldırmazlık bağlaşması tasarısını ileri sürdüğü yazılıdır. Cemal Paşa der ki:

“Sulh Konferansı'na memur olan Bulgarlar şayan-ı dikkat bir zihniyet ibraz ediyorlardı. Henüz üçüncü toplantıda acele edilmişti. Ben müzâkere salonunda makam-ı riyâsette bulunan Talat Bey'e iş gereği bazı şeyler arz ediyordum. General Savoff “efendiler ricâ ederim, işimizi çabuk bitirelim de asıl mühim olan diğer işimize başlayalım. Ben buraya iki metre fazla toprağın Bulgaristan'da veya Türkiye'de kalmasını müzâkere için gelmedim. Benim sebab-i vücudum senelerden beri arzu ettiğim bir emelin sağlanması idi.

Türk – Bulgar ittifâkından bahsetmek istiyorum. İşte ben bu işi temin için geldim” demişti. Diğer iki Bulgar delegesini de makamı tasdik edencesine

¹⁷⁹ Bunlara göre Bulgar delegeleri 2.9.1913'te Sofya'dan yola çıkarlar, 8 Eylül'de İstanbul'da ilk toplantı yapılır, 13 Eylül'de bir anlaşmaya varılacağı belirir, 15 Eylül'de sınır işlerinin başlıca noktaları üzerinde anlaşılır.

başlarını sallıyorlardı. Biz bunu General Savoff'un âdeti üzere bizi yemlemek maksadıyla söylemiş olduğunu zannettik ve sulh şartlarının tayin ve tespitinde mümkün olan menfaatlerin hepsini temine çalıştık ve filhakika emelimizde muvaffak olduk. Müzâkerelerin nihâyetlerine doğru idi, General Savoff ittifaktan, bunun temin edeceği menfaatlerin büyüklüğünden daha esaslı sûrette bahsetmeye başlamıştı”.

Cemal Paşa Osmanlı Hükümet ve delegelerinin Bulgarlarca avutuldukları ve bu sonuncuların iyice şartlar koparmak için Osmanlı Hükümetine belirsiz bazı sözler verdikleri ve onu aldattıkları yolunda dolaşmış olan sözleri önlemek için olacak, bu anlaşma işinin ve bunun Osmanlı'da uyandırmış olduğu ümitlerin asıl anlaşma üzerinde bir etkisi olmadığını yazmayı, yani Osmanlı Hükümeti'nin Bulgarların uydurulmuş anlaşma sözlerine aldanıp, asıl anlaşma işinde çok uysal davrandığı ve Bulgarlara aşırı çıkarlar sağladığı yollu propagandanın yalan olduğunu dolaylı olarak anlatmayı gerekli bulmuştur. Cemal Paşa'nın deyimiyle Bulgarların Osmanlıları ne kadar uysal kıldıklarını tespit etmek güçtür. Her halde Edirne işinde Rusya'nın bu kadar köpürdüktan sonra yatıştığını gören ve o sırada kendi askeri gücü hiçe inmiş olan Bulgarlar, Batı Trakya'yı ele geçirmek için Türkiye'nin buna yanaşması gerektiğini biliyorlardı, dolayısıyla kendileri zaferle biten bir savaş sonucunda Makedonya'nın bütünü veya bir kısmını alırlarsa, kendi büyüdükleri ölçüde Batı Trakya'da ve Ege kıyılarında Osmanlı'ya yer verme sözünde bulunmakla Osmanlı'nın Gümölcine'de kurulan hükümetin ortadan kalmasına yanaşmasını kolaylaştırmış oluyorlardı. Bütün Bulgaristan'da ora Türklerinden yana kapitülasyonları andırır aşamada geniş ölçüde özel haklar tanımaları da bu iş için edimsel bir ödün sayılmalıdır. Ancak hep olageldiği gibi bu haklar yalnızca kağıt üzerinde kalacaktır¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **II. Balkan Savaşı**, C. 2, İstanbul, Yenigün Basın-Yay., Temmuz, 1999, s. 122-125

Mukaddimemizdeki ifâdelerden de anlaşılacağı üzere Bulgarlarla müzakere dikkate şayan bir seyir takip etmiştir ve sonunda 29 Eylül 1913 tarihli Tercümân-ı Hakikat Gazetesi'nde geçen "Osmanlı ve Bulgar heyet-i murahhasaları bugün Hariciye Nezareti'nin daire-yi mahsûsasında muahede-yi katiye metnini imza ettiler¹⁸¹" haberi tüm dünya'ya duyurulmuştur.

2. İstanbul Anlaşması'nın İçeriği

Jön Türk Gazetesi anlaşmanın ilan edilmesinden hemen sonra sağlam kaynaklardan aldığı anlaşmaya dair bilgileri şu şekilde sıralamaktadır¹⁸².

Mukaddime

Haşmetli Bulgaristan Kralı hazretleri Londra Muâhedesi'nin akdinden beri hasıl olan hâdisatın bahis olduğu ahvâli tesviye ve tabilerinin yükseklik ve terkiplerini temînen münâsebât-ı hasene-i hem-civariyi tesîs maksadıyla iş bu muâhedenâmenin tanzîmine karar vermiş olduklarından bu emniyetin husulü zımında taraflarından murahhas tâyin buyurmuşlardır. Murahhas-ı müşârün-ileyhim îtimatnâmelerini bi't-tetkîk usûlünde bulduktan sonra beyinlerinde mukarrerat-ı âtîyeye ittihâz etmişlerdir.

Hudûd

Hudûdun güzergâhı esâs noktaları itibâriyle cümleten mâlumdur. Muahede-i sulhiyede münderiç madde-i mahsûsanın tâyin ettiği tafsîlat belirlenen vakitte adem-i müsaadesi hasebiyle kâbil olamamıştır.

Tahliye ve Terhîs-i Kuvva

İş bu muâhedenin murahhaslar tarafından imzâlanmasından 10 gün sonra tarafeyn-i müteakdin, el-yevm taraf-ı diğere aidiyetin lâzım gelen

¹⁸¹ Sulh-i Kat'î Tesîs Etti, 29 Eylül 1913 (16 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

¹⁸² İstanbul Anlaşması'nın Osmanlıcası, Osmanlıca'dan çevirisi ve tam metni için bkz. Ek-2, Ek-3 ve Ek-4

arâzide bulunan ordularını 10 gün zarfında bi'l-celb arâzî-i mezkûre-i taraf-ı diğer memurînine usûl dairesinde teslim ve iade edeceklerdir. Şu cihet bedihidir ki devlet-i müşârün-ileyhima kuvva-yı askeriyelerinin iş bu muâhedenin imzâsından itibaren 3 hafta zarfında terhis edeceklerdir.

Aff-ı Umûmi

Tarafeyn-i müteakdin iş bu muâhedenin imzâsından mukaddem muhasamâta iştirâk ve hâdisat-ı siyâsiyi îfâ eden cem-i eşhasa sûret-i müteallikada aff-ı umûmi ilan etmişlerdir. Terk edilen arâzî ahâlîsi oralarda meskûn hâdisattan dolayı iş bu aff-ı umûmiden faydalanacaklardır. Bulgaristan'a terk edilecek olan arâzînin işgâlinde ve bu işgâlin ahâlîye iblağından 2 hafta mürurundan sonra iş bu akd-i umûminden istifâde münkati olacaktır.

Üserâ

Harp esirleri ve rehin makamında alıkonulmuş bulunanlar iş bu muâhedenâmenin imzâsı tarihinden itibaren 1 ay zarfında ve kâbil ise daha evvel mübâdele edileceklerdir. İş bu mübâdele keyfiyeti tarafından tâyin edilecek olan komiseri mahsûsların nezâret ve dikkatleri tahtında icrâ edilecektir. Bu esirlerin rehin makamında bulunanların mesârif-i iâşeleri, bağlı buldukları hükümetler tarafından bir neticeye bağlanacaktır. Mâmâfih hükümet tarafından zâbitâna îtâ kılınan maâşat zâbıt-ı müşârün-ileyhimin mensup oldukları devlet tarafından tediye kılınacaktır.

Muâhedât-ı Akdiyenin Merâyeti

Memleketin arasında münâsebât-ı iktisâdiyenin temîn-i inkişâfı zımında devlet-i müteakdin taraf-ı âlîlerinden iş bu muâhedenâmenin imzâsını müteâkip ve tarih-i mezbûrdan bir sene zarfında 6-19 Şubat 1911 tarihinde ticâret ve yolcu gemileri hakkında müteakd-i mukâvelenâmenin mevki-i tatbîke vaz-ı ve mahsûlatı sinameye ve zerâimeye vesâire hususunda memâlik-i sâire hakkında meri olan taahhüdatın geçerliliği mecbûriyetiyle Kemirgeç'e tahsilat ...“19 Teşrîn-i sâni – 2 Kânûn-ı evvel

1909” tarihli konsolosluk beyannâmesi dahi aynı müddet zarfında mevki-i tatbîke vaz edilecektir.

Bununla berâber tarafeyn-i müteakdin, diğêr Düvel-i Muazzama hakkında kabûl edilmiş mahallere meslekten yetişmiş General konsolosu ve konsolos vekili tâyini salâhiyetini hâiz olacaklardır. Devlet-i müteakdin, bundan başkaca, mümkün olabileceği mertebede kısa bir müddet zarfında bir ticâret muâhedeşi ve konsolosluk mukâvelenâmesi müzâkeresi zımında muhtelit komisyonlar tabiiyetini taahhüt ederler.

Tabiiyet

Tabiiyet meselesinde 4 senelik bir mal îtâ edilmiş olduğu mâlumdur. Bu maddenin belirlenmesi esnâsında bazı sehvler vukua gelmekle bu bâbda bilahare îtâ-yı mâlumât edilecektir.

Hukûk-ı Efrâd ve Cemaat

Memâlik-i Osmânîye’de sâkin Bulgarlar, cemaat-i sâire-i gayr-i müslimenin hâiz oldukları aynı hukûktan faydalanacaklardır. Tabiiyet-i Osmânîye’yi hâiz Bulgarlar, emvâl ve emlâkına mutasarrıf olup hukûk-ı şahsiye ve tasarrufiyelerine bir günâ hulûl gelmeyecektir. Hâdisat-ı âhire hasebiyle meskenlerinden firâr edenler 2 sene zarfında avdet edebileceklerdir.

Tarafeyn-i Tabiiyesininin Hak İkâmetleri

Devlet-i müteakdinden her birinin şubesi eskisi gibi yek diğêrleri memâlikinde kemâl-i serbesti ile hakk-ı sir ve ikâmete mâliktirler.

Tasarruf Hakkı

Terk edilen şehirler kasabalar ve karasında Kânûn-ı Osmânî’ce tanınmış olan hakkı tasarrufa hulûl gelmeyecektir. Emvâl-i gayr-i menkûle ve menkûle mutasarrıfları ikâmetgah-ı şahsiyelerini sûret-i katiye Bulgaristan haricinde tâyin ettikleri takdîrde eskiden olduğu gibi hakk-ı tasarruflarından

faydalanacaklardır. Mutasarrıfeyn-i mûmâ-ileyhim emvâl ve emlâklarını bizzat veya bi'l-vekâle idâre hakkını hâizdirler.

Zât-ı Padişâhiye ve Hanedan Sultanına Ait Tasarrufât

Zat-ı Hazret-i Padişâhi'ye ve erkân-ı hanedan sultanına ait emlâk-ı hususiyedeki hakk-ı tasarruf baki ve murâidir. Emlâk-ı mezkûrenin vekiller marifetiyle bey', idâre ve îcârı hâizdir. hükümete ait emlâk-ı hususiye dahi aynı ahkâma tâbidir.

Evkâf

Terk edilen arâzîdeki müstesna, mazbut, mülhak, bi'l-îcâratın mukataalı, îcâre-i vahdeli evkâf ile aşar-ı vakfiye hakkındaki kavânin-i hâzırayı Osmânîye ahkâmı meri olacak ve müstehakkının tarafından idâre edilecektir. Usûl-i hâzıranın tağyîri ancak evvelce ve kemâl-i hakkaniyetle tazmîni ile kâbil olabilir. Memâlik-i Osmânîye'de bulunan diniye ve hayriyeye terk edilen arâzîye ait icrâ-yı vahdeli, mukataalı ve sâir evkâf ile aşar-ı vakfiye, müsakkafat ve müstağallat meri olacaktır.

Münâsebât-ı Diplomasi

Tarafeyn-i akdin arasında münâsebât-ı siyâsiye ve posta ve telgraf ve demir yol muamelatı iş bu muâhedenin imzâsını müteâkip îade ve tesîs edilecektir. Müfettilere ait olup bir numara ile iş bu muahedeye eklenen mukâvelenâme Bulgaristan'ın her cihetinde meri olacaktır.

Cemaat-i İslâmiye

Müessesât-ı diniye hayriye-yi İslâmiye cevabı ve mülhakatı ve eşya ve kitap vesâir teferruatı ile Cemaat-i İslâmiye'ye ait olacaktır. Düşmanlıktan beri bozulmuş olanlar hall-i aslîlerine ircâ edilecektir.

Mekâbir

Tarafeyn-i akdin, memurîn-i idârelerine, mekâbir ve sahne-yi harpte düşen asâkir mezarlarına hürmat ettirmek için o emr-i lâzıma îtâ edeceklerdir.

Memurîn-i mûmâ-ileyhim izam-ı ecdâdın memâlik-i ecebiyeye nakline mümanat eylemeyeceklerdir.

Demir Yollar

Bulgar hükümeti kendisine terk edilen arâzî dâhilinde hükümet-i seniyyenin şark demir yolları kumpanyasına karşı muhtemel olduğu her nevi taahhüdata ve îtâ ettiği hukûka mürâcaat edecektir. Bulgar Hükümeti mezkûr kumpanyaya ait sonraki edevat ve sâir eşyayı mezkûr kumpanyaya iâde-yi taahhüt eyler.

Londra Muâhedenâmesi

Mevadd-ı âtîka ile lağv veya tadil edildikçe hükümet-i Osmânîye ve Bulgaristan hakkında Londra Muâhedanâmesince ittihâz edilen mukarrerat hükmü geçer olacaktır.

Mukâvelenâme'nin Geçerliliği

Mezkûr mukâvele imzâyı müteâkip hükme girmiş addedilecektir. Önceden kabul edilip sonradan kaldırılan itilaflar bugünden itibaren 15 gün zarfında teati edilecektir. Tasdîken her iki taraf murahhasları mukâveleyi imzâ etmişlerdir.

Garbî Trakya

9-22 Eylül'de akdedilen içtimada Garbî Trakya hakkında iki nüsha olmak üzere bir zaptnâme tanzîm edilmiştir. Bu zaptnâme iki hükümetçe hudut hakkında ittihâz ve kabûl görülen mukarreratı muhtevidir.

Zaptnâme Sûreti

Bulgar memurîn-i idâresinin Bulgaristan'a ilhak edilen Garbî Trakya'ya yerleşecekleri esnada mezkûr yerin ahâlîsi meyânında tezâhür eden heyecanlara tesâdüf edecekleri anlaşılmasına ve havâle-i mezkûrede sulh ve salâhın âcilen tesîs ve yeniden kan yetiştirmenin men'i ahâlî-i mahalli ile her iki hükümetin mukaddesatından bulunmasına binâen hükümet-i Seniyye-i

Osmâniye Bulgar Hükümeti'nin halife üzerine havâle-i mezkûre ahâlîsine ahvâl-i cedîdeden bahisle zarûreti tefhime ve Bulgar idâresini kabûl için ve saba tebliğini âmâde olduğunu beyan eyler. Tasdîken el-lemkal işbu zaptnâme teshin olarak tanzîm edilmiştir.

Şimendiferler

Bulgaristan'ın Dedeagaç şimendifer hattından layıkı veçhile istifâdesini temîn için Mustafa Paşa, Edirne, Dedeagaç hatlarının sûret-i istimali tâyin edilmiştir. Bu bâbda 11-24 Eylül'de âtîdeki mukarrerat ittihâz edilmiştir.

Protokol Sûreti

Meriç nehrini kat eden hatt-ı hudûd, Osmanlı toprağı ile Bulgaristan'a terk edilen kıtaatı tefrîk eden Mustafa Paşa, Edirne, Dedeagaç şimendiferleri hakkında münâsebât-ı ticâriye ve hususat-ı sâireye bir günâ halk irat etmemek için gerek Meriç nehrinde ve gerek şimendifer nakliyatında şimdiye kadar câri bütün usûllerle hal-i hazırda meri rüsûm ve nizâmât-ı sâirenin tamamıyla eskisi gibi hükmü geçer tutulması ve bu ana kadar şimendifer nakliyâtında rağbet edilen her türlü merâsim ve aidâtın tamamıyla muhâfaza ettirilmesi her iki tarafça kabûl edilmiştir.

Gerek Bulgaristan ve gerekse Türkiye Adalar Denizi'ne kadar müstakil bir şimendifer hattı tesîs edinceye kadar devletin müteakdin taraf-ı âlîleri bâlâdaki şerâite rağbet etmek mecbûriyetindedirler. Zaman-ı sulhde Bulgaristan mezkûr hattı tesîs edinceye kadar on sene müddetle şimdiki hat ile belirlenen yerde, silah, mühimmat vesâire nakliyatı icrâ edebilecektir¹⁸³.

İstanbul Anlaşması ile aynı gün bir de "Müftülüklere Müteallik Mukavelenâme" isminde bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme Bulgaristan müftülüklerini 1909 sözleşmesinden biraz daha ayrıntılı olarak belirlemekteydi.

¹⁸³ Muâhede-i Kat'i-i Sulhiye, 29 Eylül 1913 (16 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Sözleşmeye göre Sofya'da Bulgaristan müftüleri arasından seçilen bir Baş müftü bulunacak ve bu şahıs Bulgaristan'daki İslam din ve hayır kurumlarını denetimi altında bulunduracaktı. Müftüler ise Bulgaristan Müslüman seçmenlerince seçileceklerdi. Baş müftü, müftüler ve yardımcıları, Bulgar devlet memurlarına tanınan bütün haklardan yararlanacaktı.

Müftülere tanınan azınlık okul encümenlerini ve okullarını denetleyebilme ve yeni okullar açılması için girişimlerde bulunabilme yetkisi önemlidir. Bulgar Hükümeti, giderleri devlet bütçesinden karşılanmak üzere, azınlık için ilkokullar ve rüştiyeler açacaktı. Azınlık öğretmenlerinin maaşları Bulgar hazinesinden karşılanacaktı.

Sözleşmenin 8. maddesi, Müslüman azınlık nüfusun yoğun olduğu yerlerde birer İslam cemaati seçileceğini bildirmektedir. Bu cemaatlerin tüzel kişilikleri Bulgar Hükümeti'nce tanınacaktı. Cemaat encümenleri vakıf ve eğitim işlerinden sorumlu olacaklardı. Müslüman mezarlıkları ve camiler de İslam vakıflarından sayılacaktı. Hükümet, vakıflara dokunamayacaktı. Bedeli cemaate ödenmeden hiçbir vakıf emlakı, cami, mescit, mezarlık, hayır kurumu vb. istimlak edilemeyecekti. Bir vakıf binası istimlak edilince, cemaate aynı değerde bir arsa verilecek ve binanın bedeli peşin ödenecekti¹⁸⁴.

3. Sulhün Yankıları

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arsında imza edilen barış sonrası durumun tahlilini en iyi yapanlardan birisi Ahmet Agayef olmuştur. Agayef Tercümân-ı Hakikat'in 30 Eylül 1913 tarihli nüshasındaki Siyâsiyât isimli köşesinde şöyle yazmıştır:

¹⁸⁴ S. Tülay Önen, **Bulgaristan Türkleri (1884-1992)**, Ankara, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv., Sos.Bil.Ens., 1992, s. 28-29; Bu konu için Ayr. bkz., Meral Bayrak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü (1878-1929), **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005, s. 341-342

“Hükümet-i Osmânîye ile Bulgaristan arasındaki sulhnâme katiyet kesbederek imzâlandı. Sulhnâmenin metninden sulhun Osmanlılık lehine olarak halledilmiş olduğuna hükmedilebilir. Evet! Gögel sulhun daha muvafık, daha vasi şerait ve daha ziyâde muvaffakiyetler üzerine akdedilmesini arzu ederdi. Meriç’in öteki tarafında Makedonya’da ve Balkanların diğer cihetlerinde bırakıp geldiğimiz yerler bedihidir ki Osmanlı nazırlarını daima oralara doğru celbedecektir. Hala bu sahalarda geçirmiş olduğumuz felaketler, oralardaki din ve kan kardeşlerimizin feryat ve figanları Osmanlılık sinesinde açılmış olan cerihaları daima sızlanacaktır. Mâmâfih Şarkî Trakya ile Edirne ve Kırk kilisenin, yeniden elinizde kalması öyle bir fazilet ve muhabbetü’l-ahbedir ki onun şükranını da unutmamalıyız, unutmamalıyız ki bugünden birkaç ay evvel böyle bir büyük nimeti nasıl alacağımız akıl ve hayalimize geleliyordu. Bizi İslamiyet başına geçirerek irade-i gayesi ile İslamiyet’in emr-i müdafaa ve muhâfazasını bize tevdi eylemiş olan ahlakımız bizi birçok tecrübe ve imtihanlardan sonra bu büyük nimete nail edişinde elbette ki bir sürü hükümet vardır. Şimdi biz bu sürü hükümet özü üzerinde düşünmeli ve bu düşüncelerin bize verecekleri ders itibariyle uyanık olmamız icap eder.

Felaketleri başımıza açan esbap ne idi? Şu sualle herkes bilâ-serde cevap olarak içimize sokulmuş olan o menhus ihtilaf ve dağınıklığı gösterir. Binâen-aleyh evvel bi-evvel biz şu sebebin şu ortaya çıkan meşum felakete ihtilaf ve parçalanmışlığın aramızdan kalkması çarelerini bulmalıyız. Matemler, musibetler içinde yüzümüz yalnız ittihat sayesinde birazcık gülmeye başladı. Edirne’yi de Trakya’yı da iâde ettiren şu ittihat oldu. Haysiyet ve şerefimizi de ecânib arasında ihya eyleyen yine şu ittihatdır. Bir müddetten beri gerek millet ve gerek Ordu-yu Osmânî meyânında müşâhede edilen hükümet ve ittihak-ı ecnebilerin bile hayretini mucib olduğu ve biraz evvel ihtilaf herc-ü merci içinde doğru buyurmakta olduğumuza hükmedenler bugün Osmanlıların müstahak-ı hayat olduklarını itiraf ve teslim ediyorlar. Biz git gide hayal olan şu kurtuluş metninin sükûn ve ittihadını daha ziyâde kuvvetlendirip takviye etmeliyiz. Yalnız şu sayede önümüzde açılmakta olan

sulh ve âsâyîş devresinden bi-hakk istifâde edebiliriz. Vâlâ yine o felaketler, o musibetler başımız üzerinde asılıdır. Yine her an avdet edebilir ve yine Allah'ın gazabına duçar olabiliriz.

İkinci sebep had ve vazîfe ile ilgilidir. İtiraf etmeli biz ki her kendimizi tanzîm edecek canlandırarak onlara umûmi bir ahnın verecek fikr-i vatanı veya dini bizi tenvir-i mûlahham etmiyor. Bize daha ziyâde hâkim olan hırs ve kinimizdir. Hırs ve kinimize mağlup olduğumuz içindir ki îfâsı ile bağlı bulunduğumuz vazîfeleri bi-hakkın icrâ edemiyoruz. Doğrudan doğruya üzerimize yüklenmiş olan iş bizim dimağ ve kalplerimizi doldurmuyor. Bizi tatmin edemiyor. Zira işlerimiz ve çalışanlarımız vatanî ve dînî bir amel ile hareket etmediğinden onları birer mukaddes vazîfe şeklinde telakki etmiyoruz. Eğer bizlerden bahrimiz – neferden başlayarak yazıcıya kadar - üzerimize aldığımız vazîfenin icrâsında bir fikr-i vatanî ve dînî ile mûlahham olsaydık ve herkes kendi daire-i mesâisinde dînî ve vatanî bir hizmet üzere bulunduğuna kanaat hâsıl etmiş bulursa idi elbette ki mesâimizi umûmi sonucu devletin saadetine matuf ve saadeti temîn etmiş olurdu ve herkes şu saadeti temîn kifayetinden kendisini, kendi kalp ve dimağı için bir hassa-yı memnuniyet, kanaat, ve hoşnudi alabilirdi! Halbuki mâetteessüf biz şimdiye kadar vazîfelerimizi bu sûrette icrâ etmedik. Üzerimize aldığımız mesâiyi geçinmek için ağır bir yük gibi telakki ederek bu yükün altından çıkmaya, onu ihmal etmeye, başka daha hafif veyâhut daha ziyâde maddi menfaatler temîn edebilir işler peşinde koşmaya çalışırdık. Bir tüccar, bir sanatkar, bir memur, bir muallim, bir yazıcı vali âhire kendi tarz-ı mesâilerinden hükümet ve devletin, din ve milletin temîn-i saadeti için bir hassa olduğuna ve bu saadetten kendisin de müstefit olacağına kanaat hâsıl etmediğinden o tarz mesâ-i dairesindeki faaliyetini hadd-i azimiye vardırarak hususunda bulunmuyordu. Bilakis onları ihmal veyâhut terk ederek başka mesâilere iştirak şevki hepimize az çok hâkimdi. Bu münâsebetle biz yalnız vazîfeşinaslıkla kalmayarak hizmetimizi de tâyin edemeyerek herkes kendisini her şey yapabilir addediyor ve fi'l-hakika her şeye atılıyordu. Bugün muallim olan bir zât yarın bir siyâsi kesiliyordu. Bugün ticâretle uğraşan yarın

içtimâyatla ilgileniyordu. İşte şu haldir ki içinde bulunduğumuz bunca herc-ü merclere bir de mesâyi herc-ü merci ilâve ediliyordu. Bunun netîcesi ise cümlemizce mâlumdur. Hiçbir tarz-ı mesâide ilerleyemiyoruz! Cümlesi yarım yakaş kalıyor. Felaketlerimizi tevlit eden ikinci mühim sebep de budur. Buna da nihayet vermeliyiz. Üzerimize aldığımız vezâyifin ve mesâinin icrâsında devleti, milli, dînî, bir hassa olduğunu bilmeliyiz. saadet-i umûmiyeyi temîn edecek bu gibi vezâyif ve mesâinin icrâsında, adların ikmâlinde bir hiss-i vicdani duymaya başlamalıyız. Biz şu vâdiye sokulduğumuz ahz-ı ahvâl-i ruhiyeyi taşıdığımız andan itibaren her şeyi yetiştirmeye çalışırız.

Üçüncü mühim amelde gurur-ı nefs-i milliyeye rağbet etmemizdir. Biz gurur kelimesini –kendisini herkesten yüksek, ezher, cihet-i mükemmel addederek başkalarını sevmemek gibi cinnet manasında almıyoruz. Hayır! Kendimizi bütün kusurlarımızı ayıplarımızı bilmek, söylemek ve tenkit etmekle berâber ecânibe karşı alçaklık derecesinde varmamalıyız. Milletın birçok huyları hâiz olduğunu, zinde bir hayat bulunduğunu, iyi rehberler arkasında azm-i hayatı münbiler ibraz edebileceğini unutmamalıyız. Halbuki bizde şimdiye kadar hâkim olan ahvâl-i ruhiye bundan bütün bütün aksinedir. Biz başkalarında yalnız muhasenatı ve kendimizde de yalnız ayıpları kusurları görüyoruz. Başkalarını uç âlâya çıkardığımız gibi kendimizi de sefil derekeye indirmekte sanki bir haz duyuyoruz. Bu ise bizi ecânibe karşı meskenet ve zillete kadar vâdendir. Halbuki bir millet için manevi tehlikeler arasında en vahimi İşte şu halettir. Biz şu haletin birçok felaketengiz tecelliyatını maddeten bile gördük. Siyasatımızda ecânibin her talebine baş eğmek, en ufak bir nümâyîşe karşı teslim-i nefs eylemek bize birçok vahim zararlar verdi. Ecânibde bizim şu ahvâl-i ruhiyemizi pek âlâ biliyor ve bundan istifâde etmeyi asla unutmuyor. Romanya Kralı'nın Zat-ı Hazret-i Padişâhi'ye çekmiş olduğu son telgraf bundan bir şahid-i bârizîdir. Siyasette şu halet-i münâsebeti ile birçok zararlara duçar olduğumuz gibi emvar-ı dâhiliyemiz de mezkûr halet-i ruhiye garip tecelliyata mahzar oluyor. Mesela alınız İstanbul'da icrâ edilmekte olan teşebbüsât-ı umûmâniyeyi!

Bunlar ilk evvel mukâyese edilemeyecek derecede mükemmel bir sûrette Beyoğlu'nda ve ecânibin en ziyâde dolaştıkları yerlerde icrâ ediliyor. Şehrin en zengin tarafı olmakla berâber devletin günâ-gün sefâletine en az maruz kalan karşı taraf tam iki aydan beri fiyatı nispeten hafif olan elektrik tramvaylarından istifâde ettiği halde nispeten fakir bulunan İstanbul cihetinde kim bilir ne zaman şu nimetten istifâde edilecektir!! Aksaray yangın yerleri hâlâ bekâret enkâziyelerini muhâfaza ettiği, ve kimsenin nazar-ı dikkatini bile celbeylemediği Beyazıt, Fatih, Eyüp, Topkapı civarları pislikleri içinde boğulduğu halde karşı taraf bir sürat-i fevkalade ile süslenip temizlenir sulanır. Biz bununla kimseyi hedef-i taarruz etmek niyetinde değiliz. Cümlemize müstevli' olan o ecnebi alçaklığını kendi gözleriyle göstermek istiyoruz. Birazcık şu alçaklık tozunu üzerimizden atmamız. Biraz kendi varlığımızı göstermeliyiz.

Zaten şu göstermek bize hiçbir şey kalmayan neticeyi gözümüzle görmedik mi? Millet bir azm-i kahramanane ile büyük bir prestijkarı olan ve ecnebi mezlet ve meskeneti daiyanesine tutunarak bu kadar felaketleri celbetmiş bulunanları üzerinden attı. Müşterek notalara, telgraflara, ahşım nutuklara rağmen Trakya'ya Edirne'ye doğru yürüdü. Kendi hakkını kendi şerefini muhâfaza ve müdafaa edeceğine bir azm-i kati ile beyan etti ve bütün cihanda kendisine ihtiram eden şu millete ihtiram etti, hakkını teslîm eyledi. İşte bu da bizim için diğer bir ders-i ibret olmalıdır. Akl-ı selim noktasında bir an kendi varlığımızı unutmamalıyız. Bu varlığımızı her işte her şeyde ihsas ettirmeliyiz¹⁸⁵!

Bu arada barış sonrasında General Savoff'un da dostlarından biriyle görüşürken: "Edirne uzun müddet Türkiye elinde kalmayacaktır" bir söz sarf ettiği yazılsa da bu ifade Bulgar Murahhaslarının, General Savoff'un

¹⁸⁵ Siyâsiyât, 30 Eylül 1913 (17 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

kendisine atfedilen beyanâtın katiyen yalan olduğunu beyan ettiğini söylemeleriyle tekzip olunmuştur¹⁸⁶.

Sulhun yorumlandığı bu esnâda Tercümân-ı Hakikat Gazetesi Müttefikler tarafından Devlet-i Aliyye'ye karşı açılan harbin kaç mâl olduğunu bir liste hâlinde neşretmiştir. Bu liste La Turki'de müttefikler tarafından "Paris beynelmilel mâliye komisyonu" için hazırlanan vesikalardır ki bunlar bazı mâlumât içermektedir. Mezkûr konferansa memur Yunan delegesi 30 Eylül 1912 tarihinden 31 Mart 1913 tarihine kadar masrafların tafsîlatı hakkında aşağıdaki rakamların listesini vermiştir:

Ordunun iaşesi için 168 milyon 800 bin

Teçizat ve elbas için 29 milyon

Edevat ve mühimmat-ı harbiyeden

Topçuya 11 milyon 800 bin

Piyâdeye 6 milyon 800 bin

Sahbe 6 milyon 300 bin

Nakliye 36 milyon

Hayvan, araba, semer 300 milyon 400 bin

Remonet 3 milyon 900 bin

Mesârif, kuvva-yı birye için takrîben 279 milyon Frank'a baliğ oluyor.

Buna kuvva-yı bahriye için sarf edilen 32 milyon ile müsâderata verilen 18 milyon Frank ilâve edilirse ceman yekûn 349 milyon Frank'a hâsıl olur.

Bu mecmû'a sahne-yi harpte vefât eden zâbitân, efrâdiye ve bahriye aileleriyle sakat kalan malûlüne verilecek tazmînat edevât-ı harbiyenin bozulmasından ve ziyandan hâsıl olan zararlar ve harp esirlerinin iaşesi için icrâ kılınan mesârif dâhil değildir.

Sırbistan da hesab-ı âtfiyeyi veriyor:

¹⁸⁶ Akd-i İmzâdan Sonra, 30 Eylül 1913 (17 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Ordunun iaşesi için 226 milyon 300 bin
 Redif zâbitânı maaşatı 26 milyon 500 bin
 Techizat ve erzak 64 milyon 400 bin edevât ve mühimmat-ı harbiye
 118 milyon -bozulanlar da dâhil-
 Demir yol üzerinde nakliyat 32 milyon
 Hayvanat, araba remonet, at 88 milyon
 Sahye 9 milyon
 Mecmuan 524 milyon 800 bin
 Masarif-i Yunaniye Sırbistan esâsı üzere hesap edilmiş olsa idi 395
 milyona baliğ olacaktı.

Karadağ'da:

27 milyonu iâşe 13 milyonu elbas ve teçhize ait olmak üzere 100
 milyonluk bir hesap veriliyor.

Bulgaristan'a gelince:

O da iâşe için 324 milyon redif zâbitânı maaşı 90

Elbas ve teçhiz 77 milyon

Edevât ve mühimmat 155 milyon

Sahye 33 milyon 700 bin

Mecmu takriben 776 milyon Franklık bir hesap çıkarılıyor.

Hükümet-i seniyye-yi mesârif-i harbiyeyi 26 milyon itmamı olarak
 tahmîn ve takdim ediyor. Halbuki bu miktara kaybedilen veyâhut gayr-i kâbil-i
 istimal bir hale gelen edevât ve erzak fiyatı olan 15-16 milyon liranın ilâvesi
 lâzım gelir ki mecmû' Frank hesâbı ile takriben 900 milyon olarak tekâbül
 edilir.

Bu halde I. Balkan muharebesi esnâsında Düvel-i muhârebenin
 mecmû-ı masârifi 3 milyar Frank'a baliğ oluyor¹⁸⁷.

¹⁸⁷ Akd-i İmzâdan Sonra, 1 Teşrîn-i Evvel 1913 (18 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s.1

Sulhun Osmanlı açısından değerlendirildiği bu evrede Tan Gazetesi bu barış anlaşmasını Osmanlı diplomasisinin galibiyeti olarak nitelendirmiş ve şöyle devam etmiştir:

“... Bâbı âli ile Sofya Kabînesi beyninde tesîs eden İtilaf tam ve katidir. Trakya hakkında artık Bulgaristan’la Türkiye’nin yeni bir harbe girişmeleri ihtimali ihtimalat defterinden tamamıyla kazanmıştır. Hatta bir Osmanlı-Bulgar ittifakından bile dem vurulabilir ve fi’l-hakika aradaki adavet-i sabıkaya birbirlerine karşı îfâ ettikleri zararlara rağmen iki hükümetin makasid-i müştereke ile ittifak etmesi müstebi değildir. Şimdi acaba Türkiye ile Bulgaristan arasında tahassül eden ittihat ve ittifak ne dereceyi bulmuştur? Her iki taraf hakikati ittihâz etmekte menfaattardır¹⁸⁸.

Sulh anlaşmasının imzâlanması sonrasında Bulgaristan’da bulunan Osmanlı harp esirlerinin birinci kâfilesinin o hafta içinde geleceğine dair bir haber de yayınlanmıştır¹⁸⁹. Bu haber bize Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında münâsebetlerin artık normale dönmeye başladığını da açıkça göstermektedir.

B. BULGARİSTAN - OSMANLI “YUMUŞAMA DÖNEMİ”

Osmanlılar için Balkan Savaşları, 1877-78 yıllarındaki Osmanlı – Rus savaşından bile daha büyük bir felakete yol açtı. Bir yıl kadar kısa bir süre içinde imparatorluk Avrupa’daki topraklarının çok büyük bir bölümünü (başkentin ve boğazların korunması için mutlak surete elde tutulması gereken İstanbul hinterlandı dahil, % 83’ü) ve nüfusunun büyük bir kısmını (çoğu Hıristiyan 4 milyon kişi olmak üzere % 69’u) kaybetti. Çöküşün ardından çoğu tifo ve koleradan muzdarip binlerce mültecinin şehir merkezine, okullara ve camilere akın ettiği başkentte şiddetli gösteriler patlak

¹⁸⁸ Akd-i İmzâdan Sonra, 3 Teşrîn-i Evvel 1913 (20 Eylül 1329) Tercümân-ı Hakikat, s. 2

¹⁸⁹ Akd ve İmzâdan Sonra Bulgar Murahhasları’nın Vedâ’ı, 8 Teşrîn-i Evvel 1913 (25 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

verdi. Aslında yaşanan yenilgi ve moral çöküşü o denli yoğundu ki bazı gözlemciler uzun süredir öngörülen Osmanlı Devleti'nin sonunun yaklaştığı yargısına varmışlardı¹⁹⁰.

Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti Rumeli'deki topraklarını kaybederken Bulgaristan'da savaşın ilk devresinde kazandığı toprakların büyük bir kısmını yitirmişti. Sonuçta İstanbul Anlaşması'ndan sonra savaşın iki mağlubu arasında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti Bulgaristan ve Romanya'yı içine alacak bir Doğu Balkan Blok'u kurabilmek için gerişimde bulunmuş, fakat sonuç alamamıştır. İlişkilerin gelişmeye başladığı bu dönemde Osmanlı Hükümeti, Bulgaristan ile askeri ittifak arayışına girmesine rağmen, Bulgaristan bu yakınlaşmayı resmiyete dökmeyi uzatmaya çalışmıştır¹⁹¹.

Halbuki Bulgaristan'ın her ne pahasına olursa olsun, müttefiklerin safında yer almasının gerektiği hakkındaki kanaat İttihat ve Terakki liderlerinin içinde yer etmişti. Bu suretle Avrupa'nın ortasından yani Almanya ve Macaristan'dan Hint yoluna yani Osmanlı Devleti'nin doğu sınırına kadar uzanan bir zincirin halkaları arasındaki eksik tamamlanacaktı. Stratejik durumu çok önemli olan Bulgaristan'ın bu Tanrı vergisi durumundan gerektiği şekilde istifade edebilmek için Bulgar kralı ve diplomatları da var gücüyle çalışıyorlardı. Kral Ferdinand, damarlarında Germen kanı taşıyan bir asilzadeydi. Duygusal bakımdan Almanya'ya bağlı bulunmasını tabi karşılamak lazımdı. Fakat bu hâris yaradılıştta, fırsattan istifade ederek nâmını yükseltmek arzuları da çırpınıyordu ve eline geçen bu fırsattan yeterince faydalanması gerekiyordu.

¹⁹⁰ A. C. Macfie, **Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923**, Çev., Damla Acar, Funda Soysal, İstanbul, Kitap Yay., Haziran 2003, s. 83

¹⁹¹ Yusuf Sarınoy, "Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ın Bağımsızlığını Tanıması ve Türk – Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi, (1908-1914)", **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005, s. 135

Parlamentonun durumu ise biraz da umûmi efkara bağlı idi. Bulgar milletinde yeni uyanan milliyetçiliğin tesiriyle ve uzun esaret yıllarının hatıralarıyla Türklere karşı bir düşmanlık vardı. Balkan Harbinin ruhlarda ve hatıralarda bıraktığı acı hatıralar silinmemiştir.

Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal'i yarbay rütbesine yükselterek Bükreş ve Çetine Askeri Ataşeliğini de uhdesinde bulundurmak şartıyla 16 Şubat 1913'de Bulgaristan'a Sofya askeri ataşesi olarak görevlendirmiştir. I. Dünya savaşı arifesinde siyasi vaziyet iyice karışınca Sofya büyükelçisi Ali Fethi Bey Mustafa Kemal ile görüşmelerinde Bulgarların Türklere anlaşmak için bazı şartlar ileri sürdüğünü söylemiştir. Artık Bulgaristan tarafsızlık politikasından vazgeçmişti. Fakat hangi cepheyi seçecekti? Elbette ki menfaatlerini ön plana alacak ve bazı şartlar ileri sürecekti.

Bulgarlar Türklere aynı safta savaşa girmek için Doğu Makedonya'yı, Mebipçe'de olan Bulgar sınırının Cisri Mustafa Paşa'ya kadar uzatılmasını, Edirne'deki Karaağaç istasyonu ile kasabasının kendilerine teslimini istiyorlar ve bütün Bulgar göçmenlerinin yerlerine dönmelerini, bunlara tazminat verilmesini şart koşuyorlardı. Bu şartlar çok ağırdı., bu vaziyet üzerine harbiye nazırı general Kovaçef ve Genel Kurmay başkanı General Jefok ile temasa geçmiştir. Onların fikrinde Balkan Harbi'nin Bulgar umûmi efkarında bıraktığı kötü intibalara karşılık, Türklere bu tip fedâkarlıklarda bulunmaları zaruri idi. Böylece umûmi efkârı tatmin etmiş olacaklarını ileri sürüyorlardı.

Halbuki bu istekler Balkan Harbi sonrasında Bulgarlarla Türklere arasında İstanbul'da imzalanmış protokole aykırıdır. Bu protokolün beşinci maddesinin C fıkrasında "bütün müşterek hudut boyunca 15 kilometrelik bir mıntika dahilinde emlakın ihtiyari olarak mütekabilin mübadelesinde ittifak edildiği" kaydı vardır. Yine bu protokole göre:

1-Kırklareli ve Edirne vilayetlerindeki Bulgar köylerinin Bulgaristan'a terk olunan Trakya arazisinden ana vatana tehcir etmiş Türklere tarafından işgal

olunmasında mebni, onların Bulgaristan'da terk ettikleri emlakın Türkiye'den Bulgarlara verilmesi,

2-Taraflarca hukuk-ı tasarrufiyeden tamamen riayet olunarak köylerin birleştirilmelerine müteakip komisyon tarafından kıymet takdirine başlanacağı,

3-Hasıl olacak tezatlardan dolayı verilecek tazminatın tayin edileceği,

4-Mübadelenin mübadele sahasına dahil köylerin heyet-i mecmuasını istihdaf edeceği hususlarında anlaşmaya varılmış ve her iki taraf komisyonları çalışmaya başlamıştır.

Artık bu vaziyette Bulgarların istekleri abartılı bulunuyordu. Kral Ferdinand'ın Türkiye'den istediği bu tavizler hakikaten yerine getirilir gibi değildi. Radoslavof hükümeti de bu suretle Balkan Harbi'nde Edirne'yi elinde muhafaza edemeyen Bulgar milletini tatmin edebileceğini hesaplıyordu.

Bulgaristan'daki Türk sefaretinin üzerinde durduğu husus bilhassa muhacirler meselesi idi. Sefaret bu mesele üzerinde titizlikle duruyor ve İstanbul'la temas etmeden bu konuda bir şey beyan edemeyeceğini bildiriyordu. Fakat Bulgarlar Türklerle temas ettiği günlerde boş durmuyorlar, İngilizler ve Ruslarla da gayri resmi olarak müzâkerelerde bulunuyorlardı¹⁹². Şimdi iki devlet arasında cereyan eden bu hususların ve daha pek çok konunun gazetelere yansıyan kısımlarının neler olduğu ile bunların gazete sütunlarında ne şekilde ve ne kadar yer bulduklarına göz atalım:

Tercümân-ı Hakikat Gazetesi'nin⁸ Teşrîn-i Evvel 1913 tarihli nüshasında Osmanlı Hükümeti ile Bulgaristan arasında tecâvüzî bir ittifâkın oluştuğuna dâir olan söylentilerin devam ettiğinden bahsedilmiş ve General Savoff'un Türk Ordusu'nun yaşadığı onca hezîmetlere rağmen Balkanlar'da pek mühim bir âmil teşkil etmekte olduğunu beyân etmiş ve Talat Bey'e mülakatları esnâsında Osmanlıların Bulgaristan'la dâimi bir ittifak akdetmek

¹⁹² Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 88-90

mecbûriyetinde kaldığını ispat etmeye çalışmıştır denilerek ve şöyle devam edilmiştir;

“Danef Kabînesi'nin sükûtu üzerine Bulgaristan, “Balkanlar Balkanlılarıdır” kâidesini kabûl ile Balkan hükümetleri'nin en genci olan Arnavutluk'a temâyül etmek mecbûriyetinde kaldı. Hatta Esat Paşa bir Osmanlı - Bulgar ittifâkına dâhil olmak arzusunda bulunduğunu Sofya'ya bildirmiş ve Balkan karışıklığının devam ve tezâyüdü hâlinde kumandasında bulunan kuvvet ile Karadağ, Sırbistan, Yunanistan hükümetlerinin her üçüne karşı durabileceğini temîn etmiştir. Binâen aleyh Arnavutluk'ta Sırbistan ve Karadağ'a terk edilen yerlerde mukim Ahâlî-i İslâmiye'nin hukûkunu muhâfaza etmek elbette Hükümet-i Osmâniyece gayr-i kâbil-i içtinap bir vazîfe teşkîl edecektir.

Maahâzâ, Bâbı âlî'nin bir vekâyi ve hâdisât karşısında ne gibi bir siyâset takip eylemek fikrinde bulunduğunu henüz tavzih etmiş değildir. Milliyet, hukûk-ı Ahâlî-i İslâmiye, tâbiyet, Adalar meseleleri hakkında Yunanistan'ın bilâ-pervâzâne müddeiyâtına karşı elbetteki Bâbı âlî'de itilâf etmek niyetinde değildir. Sulh toplantısına mâni olmamak için Dedeagaç Limanı'na büyük bir sekte vuran Dimetoka'nın Türkiye'ye terk edilmesine rızâ gösteren Bulgar Hükümeti teessüs etmesi pek muhtemel olan Osmanlı – Bulgar İttifâkı sâyesinde Kavala'yı tekrar taht-ı idâresine alacak olursa elbetteki Dedeagaç'ı dahi Türkiye'ye terk etmekten çekinmeyecektir¹⁹³.”

Osmanlı – Bulgar Münâsebetleri bu aşamada siyasi anlamda her düzeyde gerçekleşmiş bu dönemde adeta sıkı diplomatik trafik yaşanmıştır. Bunlardan birisi Maliye, Nâfıa nâzırlarıyla Edirne Vâlisi Hacı Adil Bey ve Bulgar Elçisi Mösyö Toşef, Dâhiliye Nâzırı Talat Beyefendi'nin müzâkereleridir. Bu isimler İstanbul Muâhede-i Sulhiyesine ilişkin bazı ahkâmın ve bilhassa Trakya arâzîsinin işgâli ve terk edilen arâzîde

¹⁹³ Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan, 8 Teşrîn-i Evvel 1913 (25 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

muhâceret meseleleri müzâkere etmişlerdir¹⁹⁴. Zaten bu haftalarda da gazetelerde de İstanbul Muâhedenâmesi mûcibince Bulgaristân'a terk edilen mevkileri işgâl etmek için Bulgaristan tarafından Osmanlı – Bulgar hudûduna askerlerin toplandığına dâir haberler de neşredilmektedir¹⁹⁵.

Bulgaristan ile ilişkilerin normale dönmeye başlamasına dair Tanin Gazetesinin Siyâsiyât isimli baş makalesinde 25 Teşrîn-i evvel 1913 tarihinde şunlar yazmaktadır:

“Harbin en kötü kısmı, sonraki nesillerin dimâğında en elim ve derin iz bırakmak lâzım gelen kısmı Bulgaristan’la vukûa geldi. Onun için îade-i münâsebât faslının en geç ve güç hulûl etmesi lâzım geleceğine hükmedilebilir idi. Emri bir akis oldu. Kendileriyle daha evvel îade-i münâsebât mümkün olan muhâripler tehîr ettikçe teessür ettiler. Bulgaristan ise meydana getirdiği zararlarla makusen mütenâsib bir sûratle mâzinin tahrîbâtını tamîre teşebbüs eyledi. Vicdânı ıstırap çekenlere ettiği fenâlıkların hiç olmazsa hatîrâtını bilmeğe çalışanlara mahsûs pişmanlığın verdiği bir acelelik ile mâzi yaralarını sarmağa çalıştı. Bulgarların emr-i vâkiler karşısında olsun siyâset gösterecek kadar dûr-endişâne bir meslek sâhibi olduklarını nazar-ı dikkate almak muvâfık-ı insâfdır. Devlet-i Osmaniye ile ilâ nihâye düşmanca hareket etmenin çıkmaz bir yol olduğunu son mağlûbiyetlerinden sonra fi’ilen anlayan Bulgaristan artık bâlâ-pervâzlık ve hayâlâta ihtimâl ki geçici müddet için vedâ ediyor ve kıymetli taltiflerle, itilâfçı, mütevâzi bir hatt-ı hareket takip ettikçe eşedd-i rakibi kesilen Yunanistan’ı kabahatli ve suçlu mevkiine koyarak ondan hiç olmazsa böyle bir manevi intikam almağa çalışıyor.

Edirne’yi yedimize bırakmaktan başka çâre kalmadığına Bulgar ricâl-i siyâsiyesinden kanaat hasıl olduğu gündün beri bugüne kadar Bulgaristan’ın siyâset-i hâriciyesine nâzım ve hâkim olan fikir yokken bu nedâmet berverd oldu. Devlet-i Osmaniye Bulgaristan’ın bu siyâset-i ciddiyesine karşı bittabi

¹⁹⁴ Türkiye – Bulgaristan, 19 Teşrîn-i Evvel 1913 (16 Teşrîn-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

¹⁹⁵ Bulgar Hudûdunda, 15 Teşrîn-i evvel 1913 (2 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 3

vakarını ihlâlâ acele edecek değildir. Makedonya ve Trakya'daki fecâyî bir milletin hafızasından silinemez siyâset-i hâriciyede hissiyatın ne derece müessir bir âmil olduğunu inkâr etmek abestir. muamelat-ı Düvelîye tüccar ve bakkal münâsebâtına hiç benzemez... Mâzisini hatta bedbaht mâzisini unutmayan akvama yabancı devletler hürmete riâyet eder. Bulgarlar iki aydan beri tâkip ettikleri hatt-ı hareket ile bu halet-i maneviye ve hissiyemizi takdîr etmiş gibi görünüyorlar. Fakat bu kadarı kâfi değil. Bulgarlar bize ettiği fenâlıkları unutturmak için demeyeceğiz. Çünkü onlar ebedi cerimelerdir. Bir kül ile örtebilmek için daha pek çok gayret sarf etmeye mecbûrdurlar. Son muhârebedeki zulümleri bütün Osmanlıların kalbinde öyle elim bir tesîr bıraktı ki herhangi bir Osmanlı bir Bulgar gördüğü zaman karşısında Müslüman kanıyla karışmış, Müslüman ırz ve nâmusuna sürülen lekelerle boyanmış bir edepsizlik heykeli dikilmiş olduğunu hissetmekten kendini alamaz. Bunun aksini iddia etmek mânasız bir riyâdır. Hakîkati samimi konuşmak samimi anlamak ve anlaşmak lâzımdır. Bulgarlar bizim kendileri hakkında beslediğimiz fikirlerin bütün derinliğine nüfûz etmezlerse tesîsine çalıştıkları hüsn-i münâsebât için icap eden fedâkarlıkları belki ihtiyâr etmez ve binâen-aleyh kendi arzu ve maksatlarını istihsâl etmemiş olurlar. Ne kendimizi ne de Bulgarları aldatmayalım. Arada bir soğukluk vardır ki resmi protokoller bunu ancak sûrete izâle edebilir. Hakîki protokoller milletlerin vicdânına hak olunan hislerdir.

Bulgarların bizim hakkımızdaki hissiyâtını bilmiyoruz. Ancak bir kasap kestiği koyuna karşı adâvet bağlamayacağı gibi Bulgaristan'ın da bize karşı bûz ve kin beslemesinde mantık olamaz. Bizim ona unutturacak bir fenalığımız yok fakat onun bize kendini affettirmeye çalışacak günahları nihâyetsizdir. İşte iki kavmin şimdiki halde yek diğerine karşı vazîyeti bu merkezde. Bundan dolayı Sofya'ya giden sefir-i cedîdimizin vazîfesindeki müşkîlâtı takdîr ederiz. Îcâbât-ı resmîyenin iktizâ ettirdiği dostluklarla hissiyat-ı hakîkiye-i aliyyeyi taşımak arasında barış vücûda getirmek samimiyet kalbini uzandıği el parmaklarına îsâl eylemek bir diplomat için elim ve müşkîl bir mecbûriyettir. Bulgaristan rical-i siyâsiyesi bu hakikatleri idrâk ederlerse

sefir-i cedidimizin vazifesi mümkün mertebe kolaylaşır. Bulgaristan bu mâzinin şiddetini teskîne nasıl çalışacak iki aydan beri tedbîrine kemâl-i mahâretle gayret ettiği hissiyatımız üzerinde icrâ-yı tesîrat için ne gibi fedakarlıklar ihtiyâr edecek? Bulgaristan bizim en hassas noktamızın neresi olduğunu ve hangi nev-i hissiyatımızı okşamak lâzım geleceğini her devletten ziyâde takdîr eder. Zaten şarklı bir kavim olan Bulgarlar Osmanlıların lisânına âdetlerine, hissiyatına herkesten ziyâde vâkıftırlar. Gönümüzü avlamak için yapılacak muâmelatın en mühimi Bulgaristan cihetinde kalan bedbaht Müslümanların talebidir. Müslümanlara yapılacak muâmele Osmanlı - Bulgar münâsebâtının barometresini teşkîl edecektir.

Bulgaristan'ın bundan sonra hedef-i harekâtı Yunanistan olduğu mâlumdur. Yunanistan ile can kavgasına çıkacağı muhakkak olan bir devletin yevm-i tecrübe ve imtihanda arâzisinde sâkin bir milyona garip Müslüman'dan âzamî derece istifâde etmesi kendisi için bir mesele-i hayâtiyedir. Fakat Müslümanların bu mücadele-i mühîme esnâsında kalben de Bulgarlara bağlı olabilmeleri için münkesir kalplerinin özel izin ile tamîr edilmesi lâzımdır. Müslüman ahâlî nerede bulunmuşlar ise buldukları yerlerin en sâlim en sâkin en az ihtilâlcî unsurunu teşkîl etmişlerdir. Onlar dinlerinin, nâmuslarının, mallarının, hayâtlarının emniyette kalmasından başka bir şey istemezler. Bulgaristan sâkin unsurun cemaat-ı mahsûsa halinde kesb-i uzviyet etmesinden aslâ tevahhuş etmemelidir. Bilakis onlar mevcûdiyet ve hissiyat ve hayât kazandıkça Bulgaristan da kuvvet bulacaktır. Mâdem ki Bulgaristan bir milyona yakın ahâlîyi kılıçtan geçiremeyecek o halde onlarla uyuşmak onların hakkını, hakk-ı tabii ve siyâsisini vermek mecbûriyetindedir. Ahâlî-yi İslâmiye Bulgaristan Hükümet-i Resmîyesi'nden bi-hakkın o kadar korkmaktadırlar ki kanûnen muayyen bazı hakk-ı siyâsilerini bile kullanmaktan korkuyorlar. Bilhassa intihâbât-ı siyâsiyede Bulgaristan Müslümanlarının adetleri ile mütenâsip mebûslara nâil olmadıkları görülüyor. Bulgaristan Hükümet-i Resmîyesi Müslümanların yalnız haklarını kullanmaya müsaade etmekle iktifâ etmemeli, belki onları teşvîk etmelidir. Sobranya'da bulunacak Müslüman Partisi ne kadar çok olur

ise Bulgaristan hükümeti o kadar kazanacak ve o kadar sâbit bir ekseriyete nâil olacaktır. Çünkü Müslümân mebûsları öteki beriki partinin ihtirâsât-ı siyâsiye fırtınasına kendilerini kaptırmayarak yalnız cemâatlerinin hukûk-ı aslîye ve tabiiyyesini temîne uğraşacaklardır ki; hükümet zâten Kânûn-ı Esâsî mûcebince bu hukûka riâyet mecbûriyetinde bulunduğundan Müslümanların reyini kazanmak için vazîfesini yapmaktan başka bir fedâkârlık ihtiyâr etmiş olamayacaktır. Bakalım yeni Sobronya'da Müslümanların mevkii ne olacak?

Bulgaristan, şimdiki halde bu hakîkati anlamış gibi görünüyor. Gümölcine Ahâlîsi'nin hukûkuna riâyete karar vermesi mühim bir adımdır. Bu adımı diğer adımlar takip ederse kemâl-i ehemmiyetle Sirkeci'den uğurlanan Sefîr-i Cedîdimiz, Bulgaristan'da kendisinden intizâr edilen barıştırmaya vazîfesini îfâya muktedir olacaktır. Aksi takdîrde dâima düşmanlık bir somurtkanlık hüküm-fermâ olacaktır. Bu ise Bulgaristan'ın hakiki menfâ'ata elvermez sanıyor¹⁹⁶.

Avrupa saraylarından biri nezdine memuriyet-i mahsûsa ile Bulgaristan tarafından gönderilmiş olan bir Bulgar diplomatı ise Rancesbuset Gazetesi'nde Türkiye – Bulgaristan münâsebetlerini şöyle değerlendirmiştir:

“... Bundan başka Balkanlar'da Türkiye ile Bulgarlar tarafından bir kütle-i askeriye vücûda getirilmiştir ki uzun müddet bu kütle bir buçuk milyon askere mâlik bulunacaktır. Bükreş ve İstanbul Muâhedesinin koyduğu en mühim netîce budur. Bu netîcenin ebedileştirilmesi için İstanbul ile Sofya arasında hafi ve Tecridî Mukâvelenâmeler teâtisine hâcet kalmamıştır. Çünkü iki tarafı bağlayan menfaatler pek sağlamdır. Avusturya Sırpların dostluğuna karşı Bulgaristan gibi mühim bir mâni temîn eylemiştir. Bu Yunanistan'a karşı aynı mâhiyette mevcut olan madde Türkiye'dir.

¹⁹⁶ Siyâsiyât, 25 Teşrîn-i evvel 1913 (12 Teşrîn-i evvel 1329), Tanin, s. 1

Panislavizm ve İslav alehterânı ortadan kaldırılmıştır. Zirâ Rusya Bulgar arâzîsinin taksîmine muvâfakat etmiştir. Bu ahvâl-i tabiiye taksîmine muvâfakat etmiştir. Bu ahvâl tabiatıyla Türkiye, Bulgar ve Arnavutluk'un tevhid-i mesâiyi vukû eylemesini temîn eyleyeceğine pek ziyâde kanaat mevcuttur¹⁹⁷.

Tanin Gazetesi'nin 21 Kânûn-ı sâni 1913 tarihli nüshasında gazetenin Sofya'daki özel muhabiri Bulgarların fikirlerinin Türkiye ve Türkler üzerindeki değişiklikleri ve etkileri ile alakalı olarak şu tespitler yapılmaktadır:

“Bugün Bulgaristan'da pek derin ve şâyân-ı hayret bir tebeddül var. Umûm Bulgar efkâr-ı umûmiyesi Türkiye ve Türklere karşı pek büyük bir meyil âsârı göstermektedir. Her tarafta Türkler hakkında en samîmi bir Bulgar'ın bile şimdiye kadar ibrâz edemediği dostluğu en taraftar Türk düşmanları bile büyük bir samimiyet ile izhâra acele etmektedir.

Bu gibi tezâhürâtı burada saymak mümkün değildir. Bulgarların bugün emniyet-i âtiyelerinin Türk dostluğu ile mümkün olabileceği hakîkatını herkes o kanlı felâketlerden sonra pek güzel idrâk etmiş ve bu idrâk-i hakîkat ile herkes Türklere dört el ile sarılmağa başlamıştır. Eskiden bu memleketlerde fes ile gezmek bütün kötülükleri celp için yegâne vesîle teşkîl ederken bugün, Bulgar için bir feslinin elini sıkarak arz-ı muhabbet etmek en mühim bir vazîfe hâline geçmiştir.

Türkiye'nin son zamanlarda gösterdiği asâr-ı mesâi ihrâzına çalıştığı kuvvet ve terakki, Bulgarların memnûniyetini mûcib olduğunu bütün matbuat ve bütün aklı başında Bulgarların sözleri isbât etmektedir. Genç Türklerin islâhât perverâne çalışmalarını pek büyük bir sevinçle alkışlayan Bulgar matbuatı efkâr-ı umûmiyeye pek güzel tercüman oluyor. Otero Gazetesi geçende Türkiye'nin takviyesi için vukû bulan teşebbüsât ve mesâiye hasrettiği başmakâlelerinde şu satırları yazıyor:

¹⁹⁷ Avrupa Matbuatı, 16 Teşrîn-i sâni 1913 (3 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

“Her Bulgar sevinmelidir ki; Türkiye günden güne ziyâde kuvvet peydâ etmektedir. Biz Türklerle olan bütün hesaplarımızı temizledik. Bunun için hükümetlerinin kuvvet peydâ etmesinden dolayı bizim için korkacak bir sebep kalmamıştır. Bir kuvvetli Türkiye, bizim için fevkalâde lâzımdır. Çünkü Balkanlar’da bir hükümet-i muazzama olmağı emel ittihâz etmiş olan Yunanistan’ı haremine sevk edecek yalnız o Türkiye’dir. Yalnız bir kuvvetli Türkiye İstanbul’da bir yabancı devletin yerleşmesine mâni olacaktır.

Enver Paşa’nın Harbiye Nezâreti’ne tayîni Türklerin kuvvetlenmek için her türlü fedâkârlığı göze aldıklarını pek güzel gösterir. Türkler, cihet-i askeriyede husûle getirdikleri ıslâhâtı itilâf-ı müsellesin vukuuna çalıştığı mânia ve müşkîllere rağmen diğer cemaatlere dahi teşmîl etmektedirler. Hazine bütçesinde, altmış milyon Frank’tan fazla bir tasarruf temîn edileceğini Enver Paşa beyân ediyor.

Türkler, kendi ihtiyâçlarını Avrupa’nın meydana getireceği güçlükleri kendi kudretleri ile tatmîn edeceklerdir. Eğer, Türkiye samîmiyetle arzu ve temenni ettiğimiz veçhile bütçelerinde intizâm, ordu ve bahriyede Tanzimât temîniyle şöyle böyle iyi bir idâre tesîsine muvâffak olunca memleket pek ziyâde kuvvetlenecektir.

Türkiye’nin kuvvetlenmesi Balkanlar’da ne gibi sonuçları doğurur? Yukarıda söylediğimiz veçhile Türkiye’nin kese-i kuvvet etmesinden korkmamalı, bütün şerâit-i siyâsiye, Türkiye ve Bulgaristan’ın en sıkı bir dostluk içinde yaşamalarını istilzâm ediyor. Bu iki hükümet, birbirine istinâda mecbûrdur. Birbirinden şüphe etmeğe sebep kalmamıştır. Ne bizim âmâl-i siyâsi yemiz İstanbul’a matuftur, ne Türkler Sofya’yı almak emelindedirler. Bundan başka iktisâdi menfaatlerin Türk ve Bulgar milletlerini daha samimi bir dostluğa sevk edecektir. Türkiye’nin kuvvet ve azâmetinden ürkecek olan yalnız Yunanistan’dır. Her türlü esbâbdan sarf-ı nazar, Türkiye kuvvetlendikçe Yunanistan bununla boy ölçmek fikriyle tedârike çalışacağı kuvvetli ordular ve kuvvetli donanmalar arkasında iflâslara yuvarlanacaktır.”

İşte bu kâbil bir çok neşriyât gösteriyor ki; bugün artık bütün Bulgarlar, Türkiye'nin kesb-i kuvvet etmesini memnûniyetle karşılamaktadırlar.

Bulgaristan'da yavaş yavaş bir filo vücûda getirmek arzuları uyanmaya başladı. Ahâlî arasında bir filo yapılması için îaneler verildiği muhtelif zevât ve cemi'âtın bu maksat için sarf-ı mesâi eylediği görülüyor. Mamâfih bu hususta hükümet tarafından ciddi bir teşebbüs vukû bulacağını hiç de zannetmiyoruz.

Fırkalar yeni intihâbâta hazırlanıyorlar. Şimdilik yeni intihâbâtın ne gibi ahvâl ve şerâit içinde cereyân edeceğini tahmîn etmek kâbil değildir. Fakat her halde bu defa ki mücâdelâtın pek mühim olacağı âşikârdır.

Geçen intihâblarda muvaffakiyetten pek ziyâde ümidvâr olan hükümet-i hâzıra, bu sene Garbî Trakya ahâlîsinin Meclis-i Mebûsân İntihâbâtı'na iştirâkine lüzûm görmemiştir. Fakat intihâbâttan sonra duçâr olduğu aralıksız müşkîlâttan ve tamamlanan intihâbâtta dahi temîn-i ekseriyetten ümitsiz kalması üzerine yeni arâzide dahi Meclis-i Mebûsân İntihâbâtı'nın icrâ edilmesine karar vermiştir. hükümet mahâfilinden alınan malumâta göre İntihâbât cetvelleri hazırlanmakta ve hükümet o cihetlerde behemehâl ekseriyet-i mutlaka ile mebûsları kazanacağını ve çıkacak otuz beş mebûsun hükümet'e mensup olacaklarını şüphesiz olarak ümit etmektedir¹⁹⁸.

Bulgaristan ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin sıklaşması akıllarda bu iki ülke arasında gizli bir anlaşma mı yapılıyor sorusunu oluşturduğu ve bu soruların kulaktan kulağa nakledildiği bu dönemde Bulgaristan'ın Petersburg Sefiri General Dimitrof, bu iki devlet arasında hafî bir mukâvelenâme mevcut olmadığını Petersburg'ta münteşir Pirize ve Payavodomosti Gazetesi muhâbirine beyân etmiş ve şöyle demiştir:

“Böyle bir mukâvelenâme fi'ilen gayr-i kâbildir. Bulgar ahâlîsi iki muhârebede aldığı yaraların tedâvisiyle meşgûldür. Umûmen zannedildiği

¹⁹⁸ Bulgaristan, 21 Kânûn-ı sâni 1913 (8 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 4

gibi Avusturya'nın Bulgaristan'daki nüfûz ve mevkii o kadar büyük değildir. Sofya hükümeti'nin hîn-i hâcette harekât-ı tecâvüzkârâneye teşebbüs eyleyeceğini gizlemediğine dâir size temînat verebilirim. Bulgaristan'ın siyâset-i hâriciyesinde beslediği yegâne ümit Adalar meselesi'nin Düvel-i Muazzama tarafından esnâ-yı hallinde her ne sûretle olursa olsun, Bulgaristan'ın elinden çekilmiş alınmış olan Kavala meselesi'nden dolayı, Bulgaristan'a tavizler verilmesidir. Fakat bu ümit ile Türkiye arasında bir ittifâk akdi birbirinden pek uzaktır¹⁹⁹."

Fransız ilim ve kalem erbâbından olup, İstanbul'a gelerek bazı tetkîkatta bulunan ve birkaç konferans veren Mösyö Höbret Lagardel isminde bir zât, Sofya'ya da uğrayarak İstanbul'dan topladığı efkâr ve hissiyât hakkında bir konferans vermiştir. Tanin Gazetesi bu konferansın bazı kısımlarından şöyle bahsetmiştir:

"Mösyö Höbret Lagardel, konferansında son harbe ait hâtîrât pek elim olduğu için bunların kolay kolay unutulamayacağını ve Türkiye ile Bulgaristan arasında vukûa geldiğini zannettiği yakınlaşmanın münhasıran esbâb-ı siyâsiyeye istinat ettiğini söylüyor. Mösyö Lagardel, fikrince bununla berâber Türk hissiyât-ı umûmiyesinde müsâit bir cereyân vardır ki; kuvveti kâbil-i inkâr değildir. Türkler, hakîki meziyetleriyle gayr-i kâbil-i telîf seri muzafferiyetler istihsâl eden Yunânîlere karşı ne kadar husûmet besliyorlarsa cesâret ve şecâatleri ile temeyyüz eden Bulgarlara karşı da asker bir milletin duyacağı pek tabii olan takdîr ve beğenilerini sarf etmekten çekinmiyorlar. Mösyö Höbret Lagardel'e göre bu zemin üzerinde yakınlaşma sebepleri artmaktadır.

Evvelâ Pomaklar meselesinin Türkiye hükümeti'nin arzusu veçhile netîcelenmesi, Bulgar Hükümeti'nin efkâr-ı samîmâne-perverde ettiğini ispat etmiştir. Bunu Mösyö Höbret Lagardel ile mülâkat eden Talat Bey de tasdik etmiştir.

¹⁹⁹ Türkiye – Bulgaristan, 6 Şubat 1914 (24 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1-2

Sâniyen menfaatlerin iştirâk istilzâm ettiği iktisâdî itilâflar, Ticâret Muâhedesi müzâkerelerine yeniden başlanması, Posta Mukavelesi için bir zemin ihzâr etmek üzere Bulgaristan Posta Müdürü'nün İstanbul'a azîmet etmesi hep iki memleketin münâsebâtının ıslâhını âmir esbâbdandır.

Balkan muvâzenesi teşekkül edebilmesi muhtemel olan kuvvete müttehid bir kuvvetle mukâbele lüzûmu gibi mütâlaât-ı hâriciye-i siyâsiye Türkiye idarecilerini son derece meşgûl ediyor. Mösyö Höbret Lagardel, bu son mütâlaayı da iki komşu hükümeti yekdiğerine yakınlaştıracak esbâbdan addediyor. İşte, Mösyö Höbret Lagardel'in Türkiye'den naklettiği hissiyatı bundan ibârettir²⁰⁰.

C. GARBÎ TRAKYA MESELESİ VE BULGARİSTAN'DA YAŞAYAN TÜRK-MÜSLÜMAN UNSURLAR

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl..
Gezdim o yaşta dağları, hülyâm içinde lâl..
Hicretin bakiyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinde akan sular...

Yahya Kemal Beyatlı²⁰¹

Balkanlara Türk - Müslüman yerleşmelerinin başlamasından itibaren bu toprakları şenlendirmek amacıyla Türk devletleri bu coğrafyaya Anadolu'dan Türkler getirip yerleştirmişler ve bu Türkler de geldikleri yerlere uyum sağlayıp uzun yıllar boyunca yeni komşularıyla huzur içinde

²⁰⁰ Türkiye – Bulgaristan Münâsebâtı Sofya'da Bir Fransız'ın Konferansı, 22 Mart 1914 (9 Mart 1330), Tanin, s. 2

²⁰¹ Bu şiir; Osman Keskiöğlü, **Bulgaristan'da Türkler –Tarih ve Kültür-**, Ankara, Kül. ve Tur. Bak. Yay., Aralık 1985, s. 1'den alıntıdır.

yaşamışlardır. Ancak ne zaman ki Türk devletlerinin kolları bu toprakları artık sıkıca kavrayamayacak kadar bîtap düşmüştür, İşte o zaman bölgenin Türk ve Müslümanlarının bitmez çileleri başlamıştır.

Örneğin, gerek prenslik, gerekse Çarlık döneminde Bulgarlar bu insanlara karşı baskı, sindirme, yıldırma ve eritme siyaseti hızını hep artırmış, zamanla bu Türklerin varlıklarını silme anlayışı, bir devlet politikası biçimine sokulmuştur²⁰². Buna karşın Bulgaristan'da yaşayan Türkler siyasi, sosyal, iktisadi vs., hayata daha çok katılmak için çaba sarf etmişlerdir. Bunlardan ilkini Türklerin siyasi hayat içindeki rollerini kısaca inceleyelim:

Bulgaristan Türkleri için asıl dönüm noktası ise 1877-1878 Osmanlı – Rus harbi olmuştur. Bu savaştan sonra ilk defa azınlık statüsüne düştükleri Bulgaristan Prensiği'nde 1900'lü yıllara kadar sekiz ilâ yirmi beş arasında değişen sayılarda milletvekili çıkarabilmişlerdir²⁰³. Esâsen bu rakamlar büyük bir başarı olarak telakki edilebilir. Zira Bulgaristan Müslümanlarının siyasi durumunu bir polis raporundaki şu ifâdeler çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Türklerin cehâlet içinde boğulmaları, kültür düzeylerinin olabildiğince düşük olması için elimizden gelen her şeyi yapmalıyız, iktisâdi bakımdan ise ayakları üzerine basmalarına fırsat tanımamalıyız. Bu şekilde onlar siyaset yapamayacak ve siyasi meselelerle uğraşamayacak hâle geleceklerdir”*²⁰⁴. Bu yönüyle Bulgarların siyasi mücâdelesini bir mânâda canlarını ve mallarını koruyup kurtarabilme ve ayakta kalma mücâdelesini vermeleri anlamına geliyordu. Savaşta ve savaşı takip eden günlerde yaratılan terör havasıyla Türkler önemli ölçüde göç etmek zorunda bırakılmış, kalanlar ise sindirilmişti. Bu dönemde Sofya'daki Osmanlı komiserliği Bulgaristan Türklerinin haklarını arayan ve onlara sahip çıkan yegâne yer idi. Ancak 1900 yılından sonradır ki Türkler kendi kendilerine bir şeyler yapma,

²⁰² Ahmet Şerif Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879 – 1989)**, Ankara, TTK, 2002, s. 1

²⁰³ Ömer Turan, “Bulgaristan'da Prenslük Döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çabaları”, **Belleten**, C. LXIV, S. 239, Ankara, TTK, Nisan 2000, s. 91

²⁰⁴ Vedat Sabri Ahmet, “Bulgaristan Türklerinin Siyasi ve Kültürel Tarihine Dâir Genel Bir Çerçeve”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 387

cemiyetleşme ve partileşme çalışmaları içerisine girebildiler. Prenslük döneminde Bulgaristan Türkleri arasındaki Abdülhamitçi – ittihatçı çekişmesi bir yandan halk arasında cemiyetleşmeye ve siyâsete ilgiyi artırırken, aynı zamanda onların birliğini ve birlikte hareketini önleyen bir faktör oldu. Bulgaristan Türklerinin bir parti kurabilmeleri ancak çok sonraları gerçekleşebildi²⁰⁵.

Bu arada Bulgaristan Türkleri, Türk idâresi dışında kaldıkları günden itibâren varlıklarını korumak, benliklerini kaybetmemek, kısacası yol olmamak için çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu faaliyetlerin başında gazete ve dergi çıkarmak gelmektedir. 1879-1908 yılları arası çoğunluğunu Türklerin çıkardığı 50 gazete vardır. “Dilde, fikirde, İşte birlik” şeklinde formüle ettiği düşünceleriyle bütün Türklerin birliğini savunan büyük fikir adamı İsmail Gaspıralı'nın 1906 yılının baharında Bulgaristan'a gelerek Rusçuk Cemiyet-i Hayriye-i İslâmiyyesini ziyaret etmesi ve buradaki Türklerle birtakım görüşmelerde bulunmasından sonra Bulgaristan Türklerinin daha teşkilatlı faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. 1908-1919 yılları arasında 15 gazete çıkarmışlardır²⁰⁶. Bunlardan birisi de Mustafa Kemal ve arkadaşı Ali Fethi Okyar tarafından çıkarılan Minber Gazetesi'dir²⁰⁷.

Zaten söz konusu zaman periyodu iki büyük savaşın art arda yaşandığı bir evreye tekâbül etmektedir. Bunlardan ilki olan Balkan Savaşları Bulgaristan Türklerinin kader tablolarında da önemli ve kalıcı bir eğri çizmiştir. Bu savaşlarda büyük acılar çeken bu milleti düşünen ve yardımına koşan devlet ise elbette Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Hükümeti II. Balkan Savaşı esnâsında Batı Trakya'da zulme uğrayan Türkleri korumak için subaylar komutasında gönüllüler gönderdi. Bu Türk kuvvetleri savaşta gösterdiği başarı neticesinde de 31 Ağustos 1913'de Gümülcine'ye girdiler ve

²⁰⁵ Ömer Turan, **a.g.m.**, s. 100

²⁰⁶ Suat Akgül, “Bulgaristan Türkleri ve Türk İnkılâbı”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 432

²⁰⁷ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz., Bülent Atalay, “Mustafa Kemal (Atatürk)'in Minber Gazetesi ve Bulgaristan”, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005, s. 453-460

Dersiam Efendi'nin başkanlığı altında "Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti"²⁰⁸ni kurdular. Böylece Türk tarihi'nin ilk cumhuriyeti tarih sahnesine çıkmış oluyordu. Cumhuriyet olgusunun yanında "kuvayı milliye" ruhu ve adı da ilk kez Batı Trakya Bölgesi'nde oluşmuştur.

Balkanlar'daki ilk Türk cumhuriyeti'nin teşekkülünden Balkanlı Hıristiyan devletler endişe edeceği yerde, devrin başvekili Sait Halim Paşa, iç işleri vekili hacı adil, bahriye vekili Cemal Paşa ile Talat Paşa ve İttihat Terakki erkânı endişeye düşmüşler ve Batı Trakya Türk cumhuriyetine karşı fiilen cephe almışlardır²⁰⁹. Bu esnada Batı Trakya'ya hücum edip buraları yeniden işgal etmelerinin imkansız olduğunu düşünen Bulgarlar da boş durmadılar ve büyük devletleri Batı Trakya Türk cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaya başladılar. Bulgarlar Osmanlı kuvvetlerinin Balkanları yeniden ele geçirmeye başladıklarını iddia ettiler. Zaten 13 Ağustos 1913'te resmi bir bildiri ile bu ifadeleri yalanlamış olan Osmanlı Devleti²¹⁰ de Batı Trakya muhtar cumhuriyetinin İttihat ve Terakki'ye cephe almasından kuşkulanan yöneticilerince Cemal ve Talat Paşaları görevlendirmesiyle bu hükümeti kaldırmak adına ilk adımı atmıştır. Özellikle Cemal Paşa'nın Gümülcine'ye giderek sürdürdüğü çalışmalar sonucu Batı Trakya muhtar cumhuriyeti 57-58 günlük siyasi yaşamından sonra 25 Ekim 1913'de tarih sahnesinden çekilmiştir²¹¹.

Bu aylar bu küçük cumhuriyet için önemli olduğu kadar bu coğrafyadaki Müslümanlar için de büyük önem arz ediyordu. Zira 30 Mayıs 1913'teki Londra muahedesiyle sona eren Balkan Savaşlarında Müslümanlar özellikle Bulgarlar tarafından büyük katliamlara uğratılmışlardır. Bulgar Genel Kurmay hareket dairesi başkanı Proteyerof'un Bulgaristan Türklerinin yok

²⁰⁸ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz., Abdürrahim Dede, **Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri**, İstanbul, Türk Dünyası Yay., 1978, s. 40-47

²⁰⁹ Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri (Makaleler)**, Yay. Haz., Veysel Usta, Çorum, Karam Yay., 2006, s. 3-4

²¹⁰ Ali Balkan Metel, **Balkan Savaşı ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti**, İstanbul, Yeni Batı Trakya Dergisi Yay., 2002, s. 136

²¹¹ Hikmet Öksüz, **a.g.e.**, s. 4

edilmesine yönelik olarak 1912'lerde hazırlattığı plana göre, soydaşlarımız üzerinde uygulanacak baskılar beş madde üzerinde toplanmıştır.

1. Kültür yönünden eritme,
2. Soykırım ile yok etme,
3. Göçe zorlama,
4. Ülke içinde zorunlu iskan,
5. Sınır dışı uygulaması²¹².

1912-1913 Balkan Savaşları, tıpkı 93 Harbi gibi Bulgaristan Türklüğünün felâketi olmuştur. Bu savaşta Çatalca'ya kadar ilerleyen Bulgar orduları ile onlara yardım eden Bulgar komiteleri Trakya'da Rodoplar'da ve ayrıca Makedonya'da korkunç katliamlar yapmışlar ve Türk topraklarında yıkılmayan, yakılmayan köy bırakmamışlardır. Nice canlar yanmış, Ocaklar sönmüştür²¹³. Burada özellikle Makedonya'daki Bulgar çeteciliği ve katliamlara değinelim:

Zira bölge burada yaşayanlar için de adeta kaynayan bir kazanı andırıyordu. Rum, Bulgar ve Sırp çeteleri en acımasız terör hareketlerinde bulunuyor, birbirlerini hiç tereddüt göstermeden boğazlıyorlardı. Bu çetelerin en güçlüleri ve sayıca en çok olanı Bulgar çeteleriydi. Fakat bunlar da kendi aralarında bölünmüşlerdi ve birbirlerine karşı takip ettikleri siyaset bir Rum çetesine karşı takip ettikleri siyasetten daha şiddetli olabiliyordu²¹⁴. Ancak bu şiddet çoğunlukla bölgede yaşayan Türklere yönelmişti. Üstelik tâ 1878 Aralık'ına kadar Ruslar, kaçan Türklerin evini yakıp yıkmak ve böylece sığınmacıların geriye dönüp de eski evlerinde yaşamalarını hemen hemen olanaksız kılmak için Bulgarları giriştiği eylemlerle işbirliği desteği sağlamakta idiler. Rus koruyuculuğu altındaki Bulgarlar da, 1879 başlarına kadar Türk

²¹² Beğlân Toğrol, **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay., 1989, s. 70

²¹³ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgar Zulmüne Tarihi Bir Bakış**, Ankara, Devran matbaası, 1989, s. 7; Ayrıca bkz., Halil Yaver, **Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı**, Ankara, Tecelli Matbaası, 1932, s. 5-47

²¹⁴ Şıvgın, **a.g.m.**, s. 245

evlerini, köylerini yakıp yıkmayı sürdürmüşlerdir. Kentlerdeyse, Bulgar polisi, Türklerin malını gasbetmekte, onlara saldırıda bulunmakta herkesten önde gidiyordu. Kırsal alanda polis işlevi gören Bulgar zaptiyeler ise, Türk köylerinin halkı olan yurttaşları soyuyor, öldürüyor ve Türk köylü kadınlarının ırzına geçiyorlardı. Bu kolluk gücü terörüne karşı başvurulacak yer yoktu²¹⁵. İşte aynı katliamlar Balkan Harbinde üstelik daha da şiddetlenerek devam etmiştir.

Halbuki Bulgaristan'daki Türklerin yalnızca tarihsel ve insanlık açısından değil aynı zamanda hukûki ve ahdî bakımdan da bu topraklarda özgürce yaşamak adına söz hakkı vardır. Bulgaristan Türklerinin devletler hukûku ve anlaşmalar bakımından 1914'e kadarki durumu üç aşamada gerçekleşmiştir. Bunlar Berlin Anlaşması (1878), İstanbul Anlaşması ve sözleşmesi (1909), 1913 anlaşması ve müftülüklerle ilgili sözleşmesinden oluşmaktadır²¹⁶.

Tabi ki tüm bu katliamlar ve anlaşmalar Bulgaristan Türklerinin nüfus yapılarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bulgaristan'dan Türk nüfusunun yığınlar halinde göçü 93 Harbiyle başlar. Balkan Savaşları ve Bulgaristan'ın komşu ülkelerle imzâladığı anlaşmalar sonucunda, Türk nüfusun Türkiye'ye doğu Trakyalı Makedonya ve Dobrucalı Bulgarların da Bulgaristan'a göçmeleri devam etmiştir. Bunun neticesi olarak ülkede Bulgar nüfusu aralıksız artarken Türklerin ve diğer Müslümanların nüfusu azalmaya başlamıştır. Ancak 1880 yılında yaklaşık olarak 2 milyona ulaşan Bulgar nüfusu, 1900 yılında 3 milyon 700 bine yükselirken 1880 yılında, Türk ve

²¹⁵ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün (1821-1922)**, Çev; Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Yay., 1998, s. 94-95; Ayrıca Türk – Bulgar Meselesi için bkz. Halil Yaver, **Bulgarların Balkanları İstila Planları**, İstanbul, Tecelli Basımevi, 1938, s. 6-9'

²¹⁶ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-1985)**, İstanbul, Bilgi Yay., Şubat 1986, s. 365-373, Ayrıca bkz., Hamza Eroğlu, **Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı**, Ankara, TTK, 1985, s. 28-29; Hakov, Cengiz, "1913 Yılında İstanbul'da İmzalanan Bulgar-Türk Anlaşması Ve Bulgaristan Türk-Müslüman Nüfusun Hakları", **XIII. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Kısım 1, Ankara, TTK., 2002, s. 419-424

Müslüman nüfusu 750 bin kişi iken 1900 yılında 643 bine düşmüştür²¹⁷. Bu göçlerin sonucu olarak, Bulgaristan'da Türkçe konuşanların sayısı 1878'den önce Bulgar nüfusunun beşte biri iken, 1900'de %15'in altına düşmüştür²¹⁸. Bu mevzua bir örnek 18 Teşrîn-i sâni 1913 tarihli Tercümân-ı Hakikat'te şöyle yer bulmuştur: “Şimdiye kadar Makedonya'dan Bulgaristan'a iltica etmiş olan mültecilerin adedi yüz on beş bin beş yüz altmış kişiye vardı. Sofya dâhiliye nezâretinin tanzîm ettiği resmi istatistikten anlaşılmıştır. Hükümet bunların iâdesinde pek ziyâde duçar-ı müşkülat olduğundan ve Bulgaristan'da hüküm süren sefâlet her türlü muaveneti ortadan kaldırdığından alel-acele on bin kadarı Mustafa Paşa ve diğer cihetlere yerleştirilmiş olduğunu Mir Gazetesi yazıyor²¹⁹.”

Balkan Savaşları sonrasında sayıları yüz binleri aşan Türkler ülkeden göç ederken, geride kalanlar yeni düzene kırsal bölgelerde tecrit edilmiş olarak yaşayarak ayak uydurmaya çalışmışlardır. Kendi tarlalarında tarımla uğraşarak geçimlerini sağlayan Türkler gibi Müslüman Bulgarlar olan Pomaklar da aynı şekilde dağlık bölgelerde özellikle güney Rodoplar'da hayvancılıkla uğraşarak, tütün ve patates yetiştirerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır²²⁰.

Bu meyanda gazetelerde bu konular hakkında geçen haberlere göz gezdirelim. Tanin Gazetesi'nin 23 Teşrîn-i evvel 1913 tarihinde yayınlanan nüshasında “Garbî Trakya meselesi'nin Halli” başlıklı yazıda İstanbul Muâhedesi'yle Bulgaristan'a bırakılmış olan Garbî Trakya havalisinin işgaline başlayan Bulgar asâkirinin her hangi bir hadise olmaksızın ileri harekâtına

²¹⁷ Cengiz Hakov, “Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 371

²¹⁸ Ali Eminov, **Bulgaristan'daki Türkler (1945-1983)**, Çev; Mine Çankaya, Türkler, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 377

²¹⁹ Savoff Garbî Trakya'da, 18 Teşrîn-i sâni 1913 (5 Teşrîn-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

²²⁰ Didar Erdiç, “Bulgaristan'daki Değişim Sürecinde Türk Azınlığın Ekonomik Durumu”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 394-395; Ayrıca Bulgaristan Türklerinin Dini ve Kültürel Yapısı için bkz. Mehmet Günay, “Osmanlı Sonrası Bulgaristan Toplumunun Dini Hayatı”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 408-410, İbrahim Tatarlı, “Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü”, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 424-431

devam eylemekte olduğunu belirtilmiştir. Haberde İstanbul Muâhede'sinin akdinden sonra anavatana iltihak etmenin imkânı olmadığı ve Bâbı âlî'nin de bu hususta çalışamayacağını anlayan Garbî Trakya'daki dindaşlarımızın Bulgar boyunduruğuna girmemek için hiç olmazsa kanları pahasına istiklâllerini temîne çalışmağa karar verdikleri, ve bunu tatbik maksadıyla asker topladıkları, talimler yaptıkları, mükemmel silahlar elde ettikleri, hatta Avrupa fabrikalarından top celbi için müzâkerelere bile giriştikleri belirtilmiş, Garbî Trakya Müslümanlarının bu faaliyetinin kuru bir şantaj olmadığını anlayan Bulgaristan'ın, silah ile müdâhaleden ise barışçı yolu seçmeyi münasip gördüğü ve bunu nîm resmî bir sûrette bildirdiği ifâde edilmiştir. Haber şu ifâdelerle devâm etmiştir:

“Hürriyetlerini canlarını feda ederek müdafaaya intizâr eden Gümülcine ve hâvâlisi Müslümanları meselenin cihet-i siyâsiyesini de nazar-ı dikkatten ayırmayarak Bulgarların teklîfâtının tetkîkini isabetli gördüler ve ellerinden salâhiyetlerini bıraktıkları halde bir yandan Bulgarlarla müzâkerelere giriştiler, bir yandan da müzâkerelerin alacağı her türlü şekle intizâren kuvvetlerinin artmasına sarf-ı gayret ettiler. Müzâkerelerin bütün safahâtı hakkında şimdiye kadar bir çok malumât verdik. Fakat aradaki zamanın epey uzun olmasından dolayı bir gün müzâkerelerin ve istihsâl olunan netâyicinin esâsını hulâsaten dercedeceğiz. Bulgar işgal ordusunun Garbî Trakya'da bilâ-hâdise yani ahâlînin mukâvemetine uğramaksızın ilerlemesi Bulgarların büyük bir derinlik ile hareket ederek Müslümanlara müsâadât-ı kâfiye bahşetmelerinden ileri gelmektedir. Evvelki günkü nüshamızda Gümülcine Mektubu'nu okuyan kârilerimiz ihtimâl Gümücinelilerin verdikleri karardan birden bire dönmüş olduklarını zannedecekler. Gümülcineliler müzâkerelerin alacağı şekli sûret-i katiyede bilmedikleri için her türlü ihtimâlâta karşı hazır bulunuyorlardı. Bulgarların teklîfâtı gayri kâfi görüldüğü takdîrde her hâlde müdâfaâta kıyâm edeceklerdi. İşte bahsettiğimiz son mektup da müzâkerelerin hitâmından evvel yazılmıştır ve bittabi o zamanlar müzâkerelerden henüz bir netîce elde edilememiş olmasından dolayı yalnız Bulgarlara karşı açılacak Mücâdelâttan bahsedilmiştir. Bulgarlar, Garbî Trakya Müslümanlarının hürriyetini kefil

teminâtı verdikleri için mesele sulhen tesviye edilmiş demektir. Gümülcineliler, gösterdikleri metânet ve katiyet sâyesinde kan dökmeksizin nâil-i merâm olmuşlardır.

Bulgarlar sulhun akdi zamanlarında meseleyi itilâfcûyâne bir sûrette halledeceklerini Gümülcinelilere ihsâs ettirdikleri gibi akd-i sulhtan sonra da Garbî Trakya'yı işgâle kalkmayarak bu vaatlerinin ciddi olduğunu gösterdiler. General Savok, bundan on dört gün evvel Gümülcine'den şehrimize gelen heyet-i mahsûsa âzâlarından iki zât ile müzâkerelere girişti. Bulgaristan daha müzâkerelerin ilk devresinde müşkülât göstermeyerek Gümülcinelilerce bâis-i memnûniyet olacak teklîfât serdetti. Bunun üzerine Gümülcine Heyet-i Mahsûsası ertesi günü derhal içtimâ' ederek ahâlîyi ahvâl-i hâzıradan haberdar etmek ve Bulgarların teklîfâtını bildirmek üzere Gümülcine, Dedeâğaç ve havâlisine üç heyet-i mahsûsa izâmına karar verdi ve bu heyetler derhal yola çıktı. Gümülcinelilere bahş olunan müsâadât mûcibince Garbî Trakya'daki mutasarrıf ve kâim-i makam muâvinleri tamâmıyla İslâm olacağı gibi bazı yerlerde ve asıl mutasarrıf ve kaymakamlar da İslâm olacaktır. Ahâlî bütün şikâyatını bu muâvinlere arz edecektir. Muâvinler de ahâlînin dâimî sûrette müdâfi'i olacaktır. Müslüman mutasarrıf bulunan yerlerde bir Bulgar muâvin bulunacaktır.

Bundan başka belediye reisi ve meclis azâları Müslümanlardan intihap olunacağı gibi meclis-i idârenin ekseriyeti de Müslümanlardan teşkîl edilecektir. Jandarma ve polisler ahâlî-i mahalliyeden intihap olunacaktır.

Lisan meselesinde Bulgaristan mümkün olduğu kadar müsaade gösterecek ve tayîn edeceği Bulgar memurlarının behemehal lisân-ı mahalliye vâkıf olmasına gayret edecektir. Mutasarrıf ve hâkimler tamâmıyla Türkçe bileceklerdir. Bulgarların bahş ettiği hususların esâsâtı bunlardan ibârettir. Bulgarların verdikleri teminâtı muhâfaza etmeleri ise kendi menfaatleri icâbindandır. Her halde Bulgarların büyük bir azm ve sebat

gösteren Gümülcinelilerin hiçbir haksızlık ve fenâ muâmeleye karşı baş eğmeyeceklerinden emindirler.

Aynı günkü nüshasında Tanin, Gümülcine Heyet-i Murahhasası azâsından Sâmi Bey'in Trakya'daki Milis Teşkilâtı ve harp mühimmâtı tedârikâtından bahsederken gerçekleştirdiği beyânâtı nakletmiştir. Beyanâtta:

“Bulgaristan, Bulgarlara karşı mücâdelâtta bulunmak üzere ne lâzımsa hepsini tedârik edeceğini ahâlimize vaat eylemiş idi. Diğer taraftan yerli Rumlar da nihâyete kadar el ele birlikte hareket edeceklerini ve vatan-ı müştereki kurtarmaya sarf-ı mesâi eyleyeceklerini vaat etmişlerdi²²¹” denilmektedir.

5 Teşrin-i sâni 1913 tarihli Tercümân-ı Hakikat'te Bulgarların Dedeâğaç'a dâhil oldukları zaman Bulgar Bandırası tertip ettikleri ve mülkiye memurları ile belediyeyi tayin ettikleri belirtilmiş ve Bulgarların, Garbî Gümülcine Hükümet-i Müstakiliyesi'nin milis efrâdının ve jandarmasının silâhlarını cebren aldıkları ifâde edilmiştir. Haberin devâmında Bulgar Komitecileri'nin Dedeâğaç civârında beş Müslüman karyesini yaktıkları ve kadınlar ve çocuklar da müstesnâ olmamak üzere bu karyenin tahminen beş yüz kadar olan Müslüman ahâlisini katlettikleri belirtilmiştir²²².

Gazeteler Bulgarların, Garbî Trakya'da yalnızca Müslümanlara değil Rumlara karşı da mezâlim uyguladıklarını, “Dedeâğaç'tan varit olan haberlere göre; Bulgarlar Dedeâğaç'ın ilk eyyâm-ı işgâlinde âmâl-i itilâfperverâne göstermişler ise de sonradan evvelce ihzâr ettikleri muayyen bir programı takibe başladıklarından hal ve mevki değişmiştir. Bin iki yüz Rum hanesi ve elli mağaza bütün eşyâ ve emvâl ve emtiasıyla berâber müsâdere ve Rum mektep ve kiliseleri zabt edilmiş ve kalabalıklar halinde Dedeâğaç'a vâsil olan Bulgar Askerleri ve komitecileri Rumları ölüm ile tehdit etmekte bulunmuştur. Evvelce Dedeâğaç'ı terk etmiş olanlar artık

²²¹ Garbî Trakya Meselesi'nin Halli, 23 Teşrin-i evvel 1913 (10 Teşrin-i evvel 1329), Tanin, s. 1

²²² Dedeâğaç'da Mezâlim, 5 Teşrin-i sâni 1913 (23 Teşrin-i evvel 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Dedeâğaç'a avdet edemezler. Zirâ Bulgarlar onların avdetine mûmânaat ediyorlar. İki bin beş yüz çoluk çocuk ve ihtiyâr Dedeâğaç civârında çeşitli şiddet olaylarına maruz bulunuyorlar. Hâl ve mevki pek fecidir. Mâetteessüf Düvel-i Muazzama konsolosları bu hallere tahammül ederek bu zavallılara ibrâz-ı muâvenet etmekten çekiniyorlar” şeklindeki haberiyle geçmiş ve şöyle devam etmiştir:

“İskeçe, Gümülcine, Sofulu'dan varit olan haberler, oradaki hâl ve mevkiinde aynı fecaatte bulunduğunu teyit ediyorlar. Drama – Dedeâğaç şimendifer münâkalâtı Bulgarlar tarafından kat' edilmiştir. Beş bini mütecâviz Rum Muhâcirini Dedeâğaç civârında Okçular ve Yeni köylerde bulunuyorlar. Alman konsolosunun muâvenet ve müdâhalesiyle İskeçe'ye azîmet etmeğe iknâ edilen bu muhâcirinden bir kısmı İskeçe'ye vâsıl oldukları zaman Bulgarlar tarafından cezâ-yı nakdiyeye maruz kalmışlardır. Alman konsolosu şiddetli protestolarda bulunmuştur²²³”.

Balkan harbi sonrasında da mezalim haberlerinin devamına sebep olan Bulgarlar eski Bulgaristan'da sâkin bütün Türklerin hizmet-i askeriye kabûlüne karar vermiştir. Bu kararı Harbiye Nâzırı tarafından verilen teklîf üzerine Nüzzâr heyeti almıştır. Habere göre diğer yerlerde bulunan İslamlar da aynı karara dahil edilmiştir. Bilindiği üzere o vakte kadar Bulgaristan'da sâkin İslamların askerlikten muaf tutulmalarının sebebi Türkiye'ye karşı zuhûru melhuz olan harpte İslamların din ve millet kardeşlerine karşı silâh kullanımından içtinap eylemeleri ihtimâli idi. Hükümet-i Osmaniye ile Bulgaristan arasında sulh, gerçekleştiği ve dostâne ilişkiler tesis edildiği için artık aralarında müsallah bir ihtilâfın zuhûru gayr-i melhuz olduğundan Bulgarlar, İslamların askeriye duhûllerine bir mâni kalmadığı kanaatine varmışlardır. Yalnız İstanbul Ahidnâmesi mûcibince Trakya Kıtası'nda Bulgaristan'a terk edilen mevkilerde mukim İslamlar müstesnâ olarak ancak 1917 senesinden itibaren askeriye dâhil olacaklardır²²⁴.

²²³ Garbî Trakya'da Rumlar, 22 Teşrin-i sâni 1913 (9 Teşrin-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

²²⁴ Bulgaristan'da Müslümanların Askerliği, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrin-i sâni 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 1

Bulgaristan'da yapılacak seçimlerde Bulgarların zihinlerini meşgul eden ciddi bir soru olmuştur, o da hükümet'in arzu ve tasavvuru veçhile Garbî Trakya'nın seçimlere katılıp katılmaması meselesidir. Tanin bu konuyu şöyle yorumlamıştır:

“Liberal Kabînesi geçirdiği acı tecrübeden iyi bir ders-i ibret aldığı için kat'î bir ekseriyet temîn edebilmek ümidiyle Garbî Trakya'da dahi mebusân intihâbâtı icrâsına teşebbüs etmiştir. İntihâbât muâmelesine ait bütün tedâbire tevessül edilmiş ve cetvellerle devâir-i intihâbiye evrâkı Sofya'dan daha on gün evvel İskeçe, Gümölcine ve Dedeağaç'a gönderilmiştir. Fakat muhâlifler, hükümet'in bu tedâbirinden her halde pek ziyâde ürkmüş olacaklar ki İstanbul Muâhedenâmesi mûcibince Bulgar Hükümeti'nin Garbî Trakya'da dört sene geçinceye kadar intihâbât icrâsına salâhiyeti olamayacağını kuvvetli delâil-i hukûkiye ve muâhedenâme ahkâmına istinat ederek beyân eylemektedir.

Bu mesele üzerine cereyân eden münâkaşât, Radoslavof hükümeti'ni İstanbul Muâhedenâmesi'ni nâkıs bazı beyânât-ı resmîyeye sevk etmiştir. Bu muâhedenâmeye göre Garbî Trakya ahâlîsi dört sene Osmanlı tebaası addedilecektir. Bulgaristan Dahiliye Nezâreti iki gün evvel neşrettiği beyânnâmede Garbî Trakya ahâlîsinin Tükler de dâhil olduğu halde kâmilen Bulgar Tebaası olduklarını ilân etmiş ve intihâbât icrâsı için bu iddiânâmeyi kâfi derecede kuvvetli bir esâs ittihâz etmeğe çalışmıştır. Fakat hemen bütün muhâlif gazeteler muâhedenâmenin 7. maddesini öne sürerek neşredilen mesele ile Bulgaristan hükümeti'nin Garbî Trakya'da intihâbât icrâsına ahden ve nizâmen asla salâhiyeti olmadığını isbât etmektedir. Her şeyden evvel Garbî Trakya'nın Bulgaristan'a resmen ilhâkı ve Meclis-i Mebusân'ın tasdîki muâmelesi henüz icrâ edilmemiştir. Bugün umûm Bulgarlar, Garbî Trakya'nın hükümet-i Osmaniye ile Bulgaristan arasında imzalanan hafî mukâveleler mûcibince yakında tekrar Türkiye'ye iâde edilecek bir kıtadan başka bir şey telakki etmemektedirler.

Her ne sûretle telakki edilirse edilsin, malum olan bir şey varsa o da İstanbul Muâhedenâmesi'nin her türlü tefsirâttan vâreste olan 7. maddesi, Bulgaristan'a henüz ilhâk edilememiş, hükümetten ve idâreden âri ve âdetâ müstakil bir muhitten ibâret olan Garbî Trakya'da Bulgaristan'ın teşebbüsâta girişmesi ve bunun bizzât Bulgarlar tarafından teslîm edilmekte olmasıdır.

Liberal Kabînesi dün akd-ı içtimâ' ederek Garbî Trakya'da mebus intihâbâtı icrâsına dâir kat'î bir karar ittihâz etmediğini ilân sûretiyle eski karar ve tedâbirini nakz etmiştir. Evvelki kararın muhâlif fırkalara oyun etmekten ibâret olduğu söylenmektedir. Çınabana, Razlık, Çorban ve Damraş havâlisinde sâkin olan 150 bin İslâm Pomakları hakkında papaz kıyâfetine girmiş olan komiteciler ve bazı polis komiserleri ve kaymakamlar tarafından Hıristiyanlaştırmak için irtikap edilen mezâlim, Bulgaristan Ahâlî-i İslâmiyesi'ni yeis ve haşyete düşürmüştür. Köylerini terk ederek Filibe'ye iltica etmiş olan yüzlerce Pomakların şikâyâtını dinlemek için Filibe'de bir komisyon akd-i içtimâ' etmeğe başlamıştır. Bir taraftan dahi Bulgaristan'da sâkin olan İslâm ahâlî taraf taraf mitingler akdine ve hükümet'e protestoya başlamıştır. İslâm ahâlînin şikâyâtına Bulgarlar da iştirâke başlamıştır.

Liberalleri mevki-i idâreden düşürmek için muhâlif fırkaların bir ittihat akdine dâir vukû bulan teşebbüsleri bu defa da netîcesiz kalmıştır. Burgaz'da büyük bir miting akdetmiş olan Darwinist Sosyalistler, birleşecekleri yerde bilakis mücâdeleye başlayarak birbirinden daha ziyâde ayrılmışlardır. Çiftçi Fırkası ittihâda dâhil olursa büsbütün mahvolacağını düşünerek ittihâddan korkmaktadır. Önümüzdeki intihâbâtta temin-i muvaffakiyet için hükümet'in zulüm ve şiddet ihtiyâr eyleyeceği şimdiden ilân edilmektedir.

Firâileri iskân için hükümet-i Osmâniye ile Bulgaristan tarafından tayîn edilmiş olan muhtelif komisyon, havaların şiddetli sûrette soğuğu hasebiyle tatil-i faâliyet etmiştir. Komisyon şimdiye kadar, Bulgaristan'da kalmış olan Türk köylerini boşaltmıştır ki bu sûretle vezâifinin ilk kısmını ikmâl etmiştir. Türkiye'de kalmış olan Bulgar köylerini tahliye etmek komisyon vezâifinin

ikinci kısmını teşkîl eyleyecektir. Buna da havaların açılmasını müteâkip başlamak takarrür etmiştir. Mütekâbilan terk veya mübâdele edilen emlâk muâmelesi de bitirilmişdir²²⁵.

Aynı konudaki bir başka yazıda ise; “Henüz zaman geçmeden Ferdinand ile hükümete ihtar ederiz ki; Kral ile millet arasında açılmış olan aleni mücâdelenin feci netâyice müncer olmaması için Garbî Trakya ahâlîsinin önümüzdeki intihaplara iştirâk edip etmemelerini ve iştirâk edeceklerse, bunun ne sûretle olacağını tâyin etmek için umûm fırkalardan mürekkep bir komisyon teşkîl etmek lâzımdır. Bütün fırkalarla umûm millet tarafından izhâr edilen bu arzunun nazar-i dikkate alınacağını ümit ederiz. Bu sesimizi işittiremez isek, hukûkumuzu müdâfaa için kanımızı son damlasına kadar dökmeğe karar verdik²²⁶” denilmektedir. Bu esnâda Vükelâ Meclisi Reisi Radoslavof ve Mâliye Nâzırı Doniçef’in, Garbî Trakya’ya devre çıkacakları ve yeni memurların hâl ve vaziyetiyle mevcut durumun idâresinin islâhı maksadıyla tetkîkâtta bulunacakları gazete sütunlarında yer almıştır²²⁷.

20 Mart 1914 tarihli nüshasında Tercümân-ı Hakikat, Harp dolayısıyla toplanamamış Bulgaristan Maârif-i İslâmiye Encümenleri’nin Vidin’de bulunan Encümenler İttihâdı cemiyet-i merkeziyesi tarafından Sofya’daki bir kongreye davet olunduklarını yazmış, ve kongrenin toplanması ile alakalı olarak şu bilgileri vermiştir:

“Kongre Mart’ın üçüncü Pazartesi günü toplanmaya muvaffak oldu. Fî’l-vâki’ tek mil Bulgaristan Encümenleri kongreye gelememişlerdi. Bunun yegâne sebebi cemiyet-i merkeziyece hususî davetnâmeler gönderilmiş bulunmaması, matbuat ile lâzım olduğu mertebe mesele tavzih edilmemesi, yani vazîfenin ehemmiyetine dâir lâyük olduğu derece neşriyâta bulunulamaması ve buna da sâir meşâğil-i milliyenin mâni teşkîl eylemiştir. Binâen aleyh; Sofya’ya murahhas gönderen bir hayli encümen efendileriyle,

²²⁵ Bulgaristan, 25 Kânûn-ı sâni 1913 (12 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

²²⁶ Balkanlar’da, 27 Kânûn-ı sâni 1913 (14 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1

²²⁷ Garbî Trakya, 6 Şubat 1914 (24 Kânûn-ı sâni 1329), Tanin, s. 1-2

Trakya-yı Garbî İslâm mebuslarından İsmail Hakkı Celal beylerle, Mehmet Tevfik Efendi ve sâir ihvân-ı dînin iştirâkiyle Kongre resmen toplandı. Kongre evvelâ Vidin Encümeni ve cemiyet-i Merkeziye nâmına Rasim Beyefendi tarafından bir fetih nutku ile açıldı. Sonradan Filibe Encümen-i Maârif nâmına Ethem Ruhi Bey Kongre Riyâseti'ne, Mehmet Rasim Bey ile hukuk mezunlarından İskeçeli Tahsin Beyefendi katip olarak ayrıldılar. Kongre yalnız bir gün devam etti. Tekmil-i Bulgaristan Maârif-i İslâmiye Encümenleri'nin bir araya toplanması, gelecek kongrenin âcilen akdiyle Maârif-i İslâmiyemize müteallik bir çok mühim mevâddın temini çâreleri arandı.

Kongre bittabi Mekteb-i Nüvvâb, Dârü'l-muallimîn Mekâtib-i İslâmiye'ye vâridât temini gibi birçok mühim mesâili kat'î bir karar ile netîcelendiremedi. Binâen-aleyh; gelecek Nisan'ın on üçüncü günü bi-tekrâr Sofya'ya davet edilecek olan Büyük Encümenler Kongresi'nde bu mesâili katiyen hitâma erdirmeğe, rûznâme-i müzâkereye bir de (Muallimîn-i İslâmiye'nin hayat ve istikbâllerini taht-ı temine almak, onların mukadderâtını düşünmek) gibi mühim bir madde daha ilâve etti. Aynı zamanda Bulgaristan Maârif-i İslâmiye Encümenleri İttihâdı cemiyetinin tevsî'i faaliyetine, Sofya Bulgar Mektepleri Encümeni tarafından Maârif-i İslâmiye Encümenleri Kongresi'ni akd için açılan salona ve sâir âsâr-ı hürmete dâir Sofya matbuatı vâsıtasıyla arz-ı teşekküre, nihâyet Maârif Encümenleri Kongresi'nin gelecek Nisan'ın on üçüncü günü yine Sofya'da altıncı içtimâ'a davetine karar verilip, ihvân dağıldı²²⁸.

Tanin'deki 23 Mart 1914 tarihli ve Siyâsiyât başlıklı yazıda Bulgaristan seçimleri ve Müslümanlarla alakalı olarak şu yorumlar yapılmaktadır:

“Bulgaristan'da son zamanlarda muhâlif fırkaların Müslümanlara karşı almış oldukları vaziyet üzerinde bir lahza tevakkuf etmeği fâideden hâli görmüyoruz. İntihâbâtın son günlerine kadar celb-i dikkat etmiş olan bu

²²⁸ Bulgaristan Maârif-i İslâmiye Kongresi, 20 Mart 1914 (7 Mart 1330), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

vaziyetin intihâbât netîcesi üzerine değişeceğini zannettiğimiz için o kadar ehemmiyet atfedemiyorduk. Fakat aynı hâlin, muhâlifler arasındaki aynı hâlet-i rûhiyenin şimdi de devâm etmekte olduğunu gördüğümüz cihetle biz de bu husustaki mütâlaâtımızı söylemek isteriz.

Muhâliflerin Bulgaristan'da sâkin Müslümanlara karşı almış oldukları tavır ve vaziyet “düşmanlık” kelimesiyle hulâsa edilebilir. Son intihâbât yapılmazdan evvel Radoslavof hükümeti'ni muvaffakiyetsizliğe uğratmak için aşağı sınıfın Hilâl'e karşı duyacağı husûmet hissinden istifâde arzusunu hiç olmazsa şeklen belli görmek kâbil olduğu halde artık bugün Müslümanlara karşı hücumun Radoslavof muhâlifleri için bir program hâlini alması sükût edilecek dereceyi geçmiştir. Çünkü harpten evvel Devlet-i Osmaniye'nin dostu olduğunu iddiâ eden Danef ve Geşof fırkalarının, bugün Radoslavof'a karşı en kuvvetli silah olmak üzere Müslümanlara hüsn-i muâmele etmek günâhı kullanılmakta olması pek mühim bir hâlet-i rûhiyeye delâlet eder. Muhâlifler bu silahı kullanırken Radoslavof Kabînesi'ne, “Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî'nin Sofya hükümeti” diyecek derecelerde ileri varıyorlar ki; bu muhâlif fırkalardaki hâlet-i rûhiyeyi bütün vuzuhuyla gösteren bir vesîka hükmündedir.

Bizim fikrimizce Danef ve Geşof fırkaları Mösyö Radoslavof'a hücum ederken pek tehlikeli silahlar kullanıyorlar. Geşof ve Danef fırkaları Bulgaristan reis-i kârında buldukları müddetçe siyâsiyâtın inceliklerine adem-i vukûf ile gurur, kibir ve bilhâssa kabalıkla temeyyüz etmişlerdi. Bugün Müslümanlara karşı ulu orta hücumlarla aynı kanaatleri ile'l-ebed bir daha sarsılmayacak sûrette tahkîm ediyorlar. Bunların fikrince bugün Radoslavof hükümeti'nin Sobranya'da temin ettiği ekseriyet, beş - on İslâm mebusunun muâvenetine muhtaç olduğundan hükümet mevki-i iktidârda durabilmek için utanmaya mecbûr imiş. Garip şey, acaba bundan evvel gelen Bulgar Hükümetleri'nin Sobranya'daki ekseriyetleri arasında Müslüman mebuslar yok muydu? Bu makalede Radoslavof Kabînesi'nin Müslümanlara karşı olan muâmelesini, Müslümanları ne derecelere kadar hüsn-i muâmele

edebileceğini tetkik edecek değiliz. Fakat Sofya hükümeti bugün el-ân papazların dest-i tahakküm ve esâretinde yaşayan binlerce Pomak Müslüman'ını onların elinden kurtarmaya muvaffak olur ve bu sûretle hükümet-i Osmaniye ile teyid-i münâsebât ederse aynı zamanda yirminci asırda hürriyet-i vicdâniyenin Bulgaristan'da mevcut olduğu kanaatlerini izâle edecek olan bu harekettten muhâlifler niçin memnûn olmasınlar?

Anlayamadığımız noktadan biri budur. Yine anlayamadığımız büyük bir meselede şudur: Bulgaristan sırf Danef ve Geşof fırkalarının hataları netîcesi olarak en çok kuvvet sarf ettiği bir harpten mağlup sıfatıyla çıkmış ve kendileri için harp ettiği Bulgar kardaşlarını Makedonya sahralarında Sırp ve Yunan memurlarının dest-i takibine etmiş bulunuyor. Acaba şu esnâda Bulgarların rûhunda Sırp ve Yunan husûmeti Türk düşmanlığından daha şiddetli midir ki öteden Bulgaristan'a Danef hükümeti'nin bir hediyesi olan Bükreş Musâlahası'nın tehdîdkâr parmağı uzanırken bir de Türklerin husûmetini celbe çalışıyorlar?

Bu hakikaten cevabına merak ile intizâr edilecek bir suâldir.

Mir ve Bulgarya gazeteleri Bulgaristan'daki Müslümanların yüzüne her gün yeni bir hakâret fırlatırken, kendi fırkaları ve kendi memleketleri hesâbına bir şey düşünmeğe mecbûrdurlar. Yarın sevk-i vukûât onları tekrar mevki-i iktidâra getirecek olursa nasıl bir siyâset takip edecekler? Bir taraftan Türklere hakâret, İslâm ve Türk düşmanlığı, değer taraftan bizim pek iyi tanıdığımız Bulgar rûhundaki Sırp ve Yunan husûmeti ile Bulgaristan neye dayanacak, nasıl yaşayacak? Yoksa Gosbudin Danef hâlen Bulgar Orduları'nın aynı zamanda hem Bükreş'e, Belgrat'a Atina'ya; hem de İstanbul'a kadar dayanacak bir kuvvet sâhibi olduğuna mı kâildir? Bunun için dâhili çatışmaları ve fırka mücâdelâtını her millet için bir gâye ile takip edilmesi lâzım gelen siyâset-i hâriciyeyi ihlâl etmeyecek bir ciddi itidâlde tutmak lâzımdır.

Bugün Bulgaristan'da pek çok Müslüman yaşıyor. Bize pek yakın bir yerde ve kesif bir kitle hâlinde yaşayan bu Müslümanların şerâit-i hayâtiyelerine alâkadar olmamız kadar tabii bir şey tasavvur edilemez. Binâen-aleyh; Türkiye - Bulgaristan münâsebâtında Müslümanlar meselesi'nin de ne derecelerde kuvvetli bir âmil olduğunu anlayamayacak kadar küte-beyin olmadıklarını zannettiğimiz muhâlif fırkalar, Radoslavof hükümeti'ne sırf şahsî ve dâhilî esbâb ile hücum ederken, Bulgar siyâset-i hâriciyesinin cereyanlarını ve büyük komşularının vaziyetlerini de düşünmeğe mecbûrdurlar. Bulgaristan bütün âleme karşı ilân-ı husûmet edemez. Elbet bir de dosta muhtaçtır. Sırp ve Yunan dostluğu, Bükreş dayacağına boyun eğmek, Makedonya Bulgarlarının mahvına mersiye okumakla kazanılır. Bizim dostluğumuz ise orada kardaşlarımızın her gün tahkîr edilmesi ile değil, onlara hüsn-i muâmele ile kâbil-i istihsâldir. Bir gün Danef ve Geşof fırkaları mevki-i iktidâra gelirse bu iki dostluktan birini tercih etmek zarûretinde bulunacaklarını ölçüp biçmek, Bulgar ideâline hangisinin daha ziyâde sevimli geldiğini tayin etmek onların hakkıdır. Fakat bu mesele hakkında düşündüklerimizi söylemek bizim hakkımızdır²²⁹.

Burada üzerinde durmuş olduğumuz azınlıklar elbette sadece Türklerden oluşan bir Müslüman kitle değildir. Müslüman olan fakat kökeni itibariyle Türk olmayan bazı unsurlar da Bulgar siyaseti ve zulmünden etkilenmişlerdir. Bunlardan birisi de Pomaklardır. Bazı kaynaklara göre Pomaklar kökeni Bulgar olan Müslümanlardır. Bazı kaynaklarda ise bu konuda daha farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunlardan birisini Beğlân Toğrol yapmıştır. Toğrol'un Direniş adlı eserinde şöyle denmektedir:

“Rumeli'ye Osmanlılardan çok önce kuzeyden gelmiş olan Türk asıllı Kıpçakların (Kumanlar), 14. yüzyılda fetih esnâsında Osmanlı soydaşlarına yardımcı oldukları anlaşılmaktadır. Bunun neticesinde onlara diğer yerliler tarafından “pomaga”, “yardımcı” sıfatı yakıştırılmış ve bu yüzden onlar

²²⁹ Siyâsiyât, 23 Mart 1914 (10 Mart 1330), Tanin, s. 1

Pomak Türkleri diye anılmaya başlamışlardır. Bu Türk boyunun 7. yüzyılda Tuna – Bulgar devletini kuran diğerlerinden farkı, bin yıldır Türklüklerini muhafaza edebilmek mücâdelesini vermiş olmalarıdır. Aynı yöreden gelmiş Bulgarlar ise aksine, kendilerini Slav addederek menşelerini unutmaya gayret sarf etmişlerdir²³⁰.

Bulgaristan 1878 yılında prenslik olduğunda çağdaş, kültürel, etnik, siyasal anlamların hiç biri açısından bir ulus değildi. Henüz gelişmekte olan devlet hemen ulusal ve tarihsel bir varlık nedeni geliştirmeye gereksinim duyuyordu. Böylece mutlak bir etnik-ulusak bir örneklik düşüncesini ulus oluşturma sürecinin temel ilkesi olarak benimsedi. Bundan sonra hükümet, ülkenin ulusal azınlıklarını ya yok etmeye ya da onları özümsemeye çalıştı. Hükümetin faaliyetlerine meşruiyet kazandırmakta kullandığı aygıt, iddialarını destekleyen kanıtlar ne kadar düzmece olursa olsun belirli bir bölgenin ve bu bölgede yaşayanların tarihte belli bir zamanda “Bulgar” olduklarını açıklamaktı²³¹. Bu maksatla üzerinde en çok durulan unsurlardan birisi Pomaklar olmuştur. Zira Pomak Türklerinin aralarında Hıristiyanlaştırma cereyanları icat edilmek istenmiş, adlarını değiştirmek için toplu veya ferdi dilekçeler silah tehdidiyle yazdırılmış, fakat Pomak Türkleri bu uygulamalara çok sert tepkiler göstermişlerdir²³².

Bu konudaki haberler Türk basınına da yansımış ve bu durum eleştirilmiştir. Bu haberlerin örneklerinden biri aşağıdaki gibidir:

“Pomaklar târihe, merâsim-i dînîyeye ve bugüne kadar muhâfaza etmiş oldukları âdâta nazaran vaktiyle Hıristiyan idiler. İslâmiyet, hissiyât-ı dînîye ve içtimâ'iyelerine o kadar tesir etti ki bizzât Türklerden ziyâde taraftar oldular. Fakat son derece câhil oldukları için malumât-ı dînîyeleri azdır. Harbi müteâkip Trakya'nın Pomaklar ile meskûn kısmını biz işgâl ettik ve ilk günden

²³⁰ Beğlân Toğrol, **Direnış**, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay., 1991, s. 38

²³¹ Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Çev; Recep Boztemur, İstanbul, İmge Kitabevi Yay., 2004, s. 318

²³² Ahmet Tacemen, **Bulgaristan Türkleri (1878-1990)**, Adana, Adana Türk Ocağı Vakfı Yay., 1991, s. 70

itibâren bazı vatan-perverân birkaç asır mukaddem İslâmiyet'i kabûl eden bu kavmi Hıristiyanlığa ircâ' için çalışmağa başladı. Sofya'daki Sinod Meclisi bile bu nevi vatan-perverânın imdâdına yetişti. Rahiplerden piskoposlardan teşekkül eden iki heyet derhal müçtehit vazîfesini îfâyâ başladı. Fakat bunun için vesâit-i mutedileye mürâcaat etmedi. Pomakları Hıristiyanlığı kabûle silah kuvvetiyle tehditle korkutup ve dehşetle mecbur etti. Mukaddes ve âlî bir vazîfe îfâ etmek hissinin bahşettiği galeyanla târihî, İncil'i ve kavânîn-i dînîyeyi, Hıristiyanlığın cebri katiyen men' ettiğini unuttu.

Bu esnâda Hıristiyaniyetin hakîki rehberleri İncil'in kuvvetine murâcaat ediyorlardı. Bu heyet, hukûk-ı İsa'nın emirlerine riâyet etmedi. Harcanan mesâiler âkim kaldı ve İsviyet hedefi gülünç duruma düştü. Pomaklar bi-hakkın kendi kendilerine Hıristiyanlık bu mu? suâlini irat ettiler.

Evet kiliseye prestij-kâr böyle kazanılmaz. Bu milleti tahsîl ettiriniz, senelerce berâber çalışınız, uyuşmuş olan hayat-ı dînîye ve milliyelerini tahrîk ediniz, cebren tebdîl-i dîn ettirmenin netîcesi bizce malumdur. Rusya'da bir misyoner heyeti vardır ki azîm miktarda para sarf ediyor. Misyonerlere mahsûs bir Dârü'l-fünûn'a mâlik bulunuyor ve senelerden beri çalışıyor.

Bu heyetin mesâisinin netîcesi ancak 1905'de müsâidât-ı mezhebiye bahş olunduğu zaman anlaşıldı. Yani binlerce eşhâs, din-i aslîlerine rücû' ettiler. Misyonerlik âlî bir hizmettir. Eğer bu âlî vazîfeyi îfâ edenlerin hayat-ı hususiyeleri şâibedâr olmazsa ve Hazret-i İsa'nın emirlerine uyar, O'nun hatt-ı hareketini takip ederlerse iyi bir netîce istihsâl ederler. Aksi takdîrde kilisenin aleyhine çalışmış olurlar. hükümet bilhassa şimdi Trakya'da bu misyonerlerin harekâtına mâni olarak Hıristiyaniyeti duçâr-ı istihzâ olmaktan kurtarmalıdır²³³.

²³³ Bulgar Matbuatı, 5 Kânûn-ı evvel 1913 (22 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 3

Balkaniska Teribona Gazetesi Bulgar Hükümeti'nin bu meseleyi daha pek çok zaman evvel halletmeğe mecbûr bulunduğu halde sürüncemede bırakmasından dolayı Bulgaristan Ticâreti'nin devamını temin eyleyecek olan Osmanlı – Bulgar Ticaret Mukavelenâmesi'nin akdini ertelemeye sebep olduğunu başmakalesinde beyândan sonra diyor ki;

“Hükümetimizin Pomak meselesini halletmek için hükümet-i Osmaniye'nin tehdîdâtına intizâr etmesi ve Saint Sinod Meclis-i Ruhânîsi'nin aklına uyması münâsip değildi. Zira Pomak meselesi bir mesele-i milliye ve dînîye olmazdan evvel bir mesele-i siyâsiyedir. hükümet-i sâbıka Pomak köylerinde din ticâretine çıkmış ve sahte vatan-perver sıfatını takınarak etrâfa saldıрмаğa alışmış olan papazların yularını sıkmağa muvaffak olamamıştı. Bilakis lakaydiliği ile eşhâs cesâretlendi. Pomaklar, vicdan ve dinlerine karşı irtikap edilen mezâlim ve düşmanlıklar, mendî Avrupa'nın her tarafında yayıldı ve aleyhimizdeki tahrîkâta pek müsâit bir zemin teşkîl etti. Şimdi bunların halledildiğini görmek, bizce mûcib-i memnûniyet olmuştur²³⁴”.

Mustafa Kemal'in ateşemiliterliği esnâsında çözmek maksadıyla girişimlerde bulunduğu meselelerden biri de bu mesele yani Pomak meselesidir. İleride muhtemel her hangi bir hadisede Pomaklardan “din kardeşliği” dolayısıyla istifâde edebileceğini düşünen Mustafa Kemal Bulgarların Balkan Savaşları sonrasında Bulgaristan dahilinde yaşayan Pomakları Hristiyan yapmaya başlamaları üzerine Bulgar Hükümeti nezdinde devamlı müracaatta bulunarak Pomakların dinlerine müdahale edilmemesine çalışmıştır. Neticede buna muvaffak olmuş ve Radoslavof hükümeti Pomakların din hürriyetine karışmamayı kabul etmiştir²³⁵.

Hükümet-i Osmaniye ile Bulgaristan münâsebâtı için bu son evredeki en mühim ciheti oluşturan Pomaklar meselesinin böyle olumlu yönde halledileceğine dair bir haber 26 Şubat 1914 tarihli Tanin Gazetesi'nde yer

²³⁴ Türkiye – Bulgaristan Münâsebâtı, 24 Şubat 1914 (11 Şubat 1329), Tanin, s. 2

²³⁵ Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 88-89

almıştır. Bulgaristan Sefâreti erkân-ı mühimmesinden bir zât ile mülâkatta bulunan muharrir evvelâ Pomaklar meselesini sormuş, şu cevâbı almıştır:

- Gerek hükümet-i Osmaniye, gerek Bulgaristan hükümeti tarafından gösterilen hüsn-i niyet sâyesinde bu mühim meselenin el-yevm bir kısmı halledilmiş ve diğer kısmı da el-yevm halledilmekte bulunmuştur. Bu meselenin sûret-i matlûbede halledileceğinden katiyen şüphe etmeyiniz.

- Bu hususta matbuat-ı Osmaniye'de görülen neşriyât hakkındaki mütâla'anız nedir?

- Biz, Türk gazetelerinin bu hususa dâir olan neşriyâtını günü gününe takip ile Sofya'ya teblîğ ve hükümet Matbuamızın bu neşriyât hakkında nazar-ı dikkatini celbediyoruz. Mamâfih bazen bizi müteessir eden yanlış, nâkıs malumâta dayanak haddini aşan neşriyâta da tesâdüf etmiyor değiliz. Her halde Bulgaristan hükümeti'nin niyât-ı hâlisine itimat etmek lâzımdır. Geçenlerde Rumeli Muhâcirin-i İslâmiye cemiyet-i muhteremesi tarafından matbuata teblîğ edilen bir beyânnâmede Bulgaristan hükümeti'nin Pomakların serbesti-i din ve âyinleri hususunda ittihâz eylediği tedâbirden başka bir de emirnâme-i kralî neşri talep edildiğini gördük. Halbuki Bulgaristan Kânûn-ı Esâsisinin serbesti-i vicdan hakkındaki mevâd ve ahkâmı sarih olduğundan böyle bir şeye lüzûm olamayacağı âşikârdır. Maksud o olduğuna göre, Kânûn-ı Esâsi kâfi gelmez mi?

- Bulgaristan'da efkâr-ı umûmiye, Türkiye'ye karşı nasıl bir cereyân içinde bulunuyor?

- Bulgaristan'da efkâr-ı umûmiyesinde tamamen ve kâmilen Türkiye ve Türkler lehinde büyük bir cereyân vardır. Bunu her günkü gazeteleri takip ile teslîm buyuracağınızdan eminim. Altı aydan beri hükümet-i hâzıraya en şiddetle muhâlif olan gazeteler bile Türkler aleyhinde bulunmaktan ihtirâz ediyorlar. Hatta son zamanlarda Pomaklar meselesi için Türkiye'nin haklı

olduğunu bir takım Bulgar gazetelerinin açıktan açığa söyleyip hükümeti bu meseleyi halle davet ettikleri bile görülmedi mi?

- el-Yevm Bulgaristan'da cereyân etmekte olan intihâbâtın ne sûretle netîceleneceği hakkındaki mütâlaanızı da lütfeder misiniz?

- İntihâbât Şubat'ın yirmi üçüncü günü nihâyet bulacaktır. El-Yevm kemâl-i sükûn ile muâmelât-ı intihâbiye devam edip gidiyor. Netîce-i intihâbâta hükümet-i hâzıranın mühim bir ekseriyet temîn edeceği ise muhakkaktır²³⁶.

D. İSTANBUL ANLAŞMASI SIRASI VE SONRASINDA BULGARLARLA YAPILAN DİĞER ANLAŞMALAR HAKKINDA

Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında geçen şiddetli savaşlar sonrasında bu iki ülke komşu olmalarının getirdiği gereklilikleri de göz önünde bulundurarak sulha vardıkları andan itibaren çeşitli anlaşmaları yapmak üzere bazen uzun süreli görüşmelerde bulunmuşlar bazen de bu görüşmelerin verdiği olumlu neticeler sonucu çeşitli muahedeleri imza etmişlerdir. Aşağıda bizim basınıma yansıdığı kadarıyla incelediğimiz dönem içerisinde gündeme gelen anlaşmaların ne olduğuna değindik. Bu anlaşmaların gazetelere yansıdığı kadarıyla daha ziyâde ticâret muahedesi daha sonrasında ise demiryolları ile posta mukâvelesinden oluştuğunu gördük. Şimdi bu muâhedelerle alakalı gazetelerimizde yer bulan önemli teferruatlara değinelim:

İlk haber iki hükümet arasında münâsebât-ı iktisâdiyenin temîni maksadıyla sulhun imzâsını müteâkip bir sene müddetle 1-19 Şubat 1911 senesinde akdedilen ticâret ve seyr-i sefâin mukâvelesinin meriyetine ve

²³⁶ Türkiye – Bulgaristan, 26 Şubat 1914 (13 Şubat 1329), Tanin, s. 1

mahsûlat-ı sâniyeye ve zirâiye hususunda muâmelatinin her iki tarafça Düvel-i sâireye karşı mevcut tahdatı ile münâsip bir sûrette icrâsına devletin müteakdince karar verilmiştir²³⁷ ifâdeleri ile başlamaktadır.

Bir diğ̈er haberde ise Rumeli demir yolları ile alakalı olup Şu satırları bünyesinde barındırmaktadır:

“Rumeli demir yolları üzerinde temîn-i muvasalat teferruatını tetkik etmek üzere geçen cumartesi günü Edirne’de içtima eden hükümet-i seniyye ve demir yollar memurîn-i mahsûsası ikmal-i tetkikat ve müzakerat eylemişlerdir. İttihaz edilen müzakerata binaen “şark sûrat” ve “konvensiyonel” katarları sûrat-i mümkün ile işlemeye başlayacaklardır. Bu bâbda orduya erzak sevkinin temîn ve kolaylaştırma için hatta ilan-ı vaziyet eden hükümet-i askeriyeden istihsal-i müsaade edilmek lâzım geliyor.

Şark sûrat katarları, Sirkeci’den kâbilü’l-harp muayyen vakitlerden daha erken olmak üzere hareket edecektir. Kumpanya’nın kâbilü’l-harp işletmekte olduğu hudut Mustafa Paşa’dan 3 kilometre mesâfeye kadar kâmilen elinde kalmıştır. Muahede-i sulhiye mûcibince Bulgar Hükümeti eline geçen aksam-ı arâzîde bulunan hudûd-i hudûdiye hakkında kumpanyaya karşı hükümet-i seniyyenin müteahhit olduğunu müsaadelerin toplanması ve imtiyâzları vermeye mecbur bulunduğu cihetle bu hususta hiçbir değişiklik vuku’a gelmemiş demektir. Muahedeye eklenen bi’l-lahka mucibince Bulgar Hükümeti Rumeli Demiryolları Kumpanyası ile evvelce temîn-i istilaf etmediği hat hakkında hiçbir karar ittihâz edemeyeceği ve kumpanyaya Şimdiye kadar Bulgar Hükümeti tarafından hiçbir teklif-i itilaf teblîğ kılınmamış olduğu cihetle âtiyen dahi hiçbir Şeyi tebdil etmeyeceği muhakkaktır. Bulgaristan’ın malkat-ı cedîdesinde bulunan hudûdu iŐtirâ etmek istemesi de varit olabilir. Bu halde evvelce Bulgar Hükümeti, memurlarıyla müzakerata girişmek üzere memureyn-i muktezayanın tâyini için evvelce kumpanyaya imta-yı mâlumât etmesi lâzım gelir.

²³⁷ Ticâret Mukâvelâtı, 29 Eylül 1913 (16 Eylül 1329) Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Kumpanyaya tediye kılınacak tazmînat meselesi Paris Maliye Konferansı'nda mevzu bahs ve müzâkere olunacaktır. Kumpanyaya müzakerata resmen iştirak etmeyecekse de demir yollar meselesi, konferansta müzâkere edileceği esnada Murahhaseyn-i Osmaniyeye tenvîr ve kendilerine izahat-ı kamile îtâ etmek üzere kendi tarafından bir veya daha ziyade memurun Paris'e azimeti hakkında hükümet-i seniyye tarafından kumpanyaya icrâ-yı tebligat edilmesi de kâbil olabilecek hususattandır. Mâmâfih bu bâbda henüz hiçbir karar ittihâz edilmemiş olduğu cihetle söylenecek sözler hep tahminattan ve nan-mevsim mâlumâtтан ibaret olacaktır. Kumpanyanın talep edeceği meblağlar da kumpanyaya avdet edecek bazı hudûdun âtf-i mikdaratı henüz tâyin etmemiş olduğu cihetle şimdiden tamâmıyla takdîr ve tahmîn edilememiştir²³⁸.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki diğer anlaşmalar kapsamında adı en çok geçen anlaşma bir ticaret muâhededesidir. Bu konudaki haberlerden biri aşağıdaki gibidir:

“Osmanlı-Bulgar Ticâret Muâhedenâmesi'nin müzakeratına bu hafta zarfında başlanması memuldur. hükümet-i Seniyye tarafından murahhas olarak tâyin edilen Bosna ve Telgraf Nazırı Oskan Efendi, ticâret ve ziraat nezâreti müsteşarı Sabun Efendi Mösyö Karanora ve Umur-ı Ticâriye Müdürü Suat Denizli Mebus-ı Sabıkı Gani Beylerin icrâsı icrâ-yı memuriyetleri irade-i seniyyeye iktiran etmiştir. Osmanlı Delegeleri, bu Pazartesi günü akd-i içtima ile eyleyecekler ve bilâhere Bulgar Delegeleriyle tâyin olunacak günde müzâkerelere başlayacaklardır²³⁹”.

Sofya Hariciye Nezâreti'nin fikirlerine tercüman olmak üzere neşrolunan Eko de Bulgari Gazetesi Ticaret Muâhedesinden şu şekilde bahsetmektedir:

²³⁸ Avrupa Demir Yolları'yla Muvâsalat, 2 Teşrîn-i Evvel 1913 (19 Eylül 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

²³⁹ Avrupa Matbuatı, 16 Teşrîn-i sâni 1913 (3 Teşrîn-i sâni 1329), Tanin, s. 2

“Türk – Bulgar Ticaret Muâhedesi müzâkerelerine memur bulunan delegeler yakında İstanbul’a müteveccihen hareket edecekler. Demek evvelce kesintiye uğrayan müzâkerelere yeniden başlanacaktır. Şimdi şâyân-ı temenni olan şey müzâkerelerin yeniden kesintiye uğramaması ve bir zaman içinde bir netice-i hasene ve katiyeye iktirân etmesidir.

Türk-Bulgar münâsebât-ı ticâriyesi hakkındaki fikrimiz malumdur. Memleketimiz arasındaki karşılıklı anlaşmanın her iki cihet için faydalı, aksinin muzır olduğunu rakamlara istinâden arz etmiştik. Bundan Türk-Bulgar münâsebât-ı ticâriyesinin tavizât-ı mukabele esâsına dayanan tanzîmi lâzım geldiğini çıkarabiliriz. Bu husus Bulgaristan’da tamamıyla takdir edilmiştir. Memleketimiz hususâtın tamamıyla ve katiyen hallini talep ediyor. Biz bu bahiste biraz daha ileriye gitmiş, memleketeyn beyinde serbest bir mıntikanın tesisi fikrini ileriye sürmüştük. Bulgaristan pek uzun zamandan beri Dersaadet’in tâciri idi.

İki memleket arasındaki münâsebât-i ticâriyenin ehemmiyetini anlamak ve takdir etmek için Osmanlı iktisâdisini üstünkörü bir şekilde tetkik etmek yeterlidir. Binâen-aleyh, ne bu noktada ve ne de iktisâdi menfaatlerdeki iştirâk şâyân-ı isbât değildir. Şimdi İstanbul’da başlayacak olan müzâkerelerde müşterek menfaatlerin ve muhârebeden evvel devleteyn münâsebâtını ihlâl eden şüphenin saha-i siyâsiyâtın kalktığı gibi ticâret sahasından kalkması lâzımdır. Bir daha tekrar edelim; Türkler ile Bulgarlar, eski kavgalarına hâtime çektiler. Ortada iki milleti yekdiğerinden tefrîk eden esbâb kalmadığı cihetle şimdi her şey bu iki komşunun ittihâdını âmirdir. Binâen-aleyh, Osmanlı ve Bulgar vatanperverlerinin hatt-ı hareketini, hüsn-i niyet ve mukabil bir itimat tâyin etmelidir. Bulgaristan hüsn-i niyetini defaât ile ispat etmiştir. Pomaklar meselesinin sûret-i halli de buna bir misâldir.

Müzâkerâtın kesintiye uğradığı müddet zarfında Türk-Bulgar münâsebâtı kesb-i vuzuh etmiştir. Her iki memleket de nazarları istikbâle

matuf olduğu halde harbin mucib olduğu hasarı tamire sarf-ı mesâi ediyorlar. Binâen aleyh, maziyi tamamıyla unutmak lâzımdır.

Hükümet-i Osmaniye ile Bulgaristan arasında ismi geçen anlaşmalardan bir diğeri posta mukavelesidir. Tanin 27 Şubat 1914 tarihli nüshasında Bulgar Posta Müdür-i Umûmisi Estoyaloviç İstanbul'a geleceğinden ve hükümet-i Osmaniye – Bulgaristan Posta Mukavelesini imzâ edeceğinden bahsetmektedir²⁴⁰. Bir sonraki nüshada ise Estoyanoviç'in Beyânâtı şu satırlarla naklolunmuştur:

“Bu mülâkatta Mösyö Estoyanoviç, vazife-i memuriyeti Bâbı âlî ile posta ve telgraf muâmelâtı hakkında bir itilâf akdinden ibâret olduğunu beyân ettikten sonra memleketeyn arasında mübâdelâtın artması her iki taraf için temîn-i menfaat edeceği ve bunun da tarifelere de tenzilât icrâsına mütevakıf olduğu mütâlaâtını irat etmiş ve bu müzâkerelere ne vakit başlanacağı suâlîne “bugün” için cevap verdikten sonra Sadrazam Paşa Hazretleri'yle vuku bulan mülâkatında Paşa Hazretleri'nin, kendisini desteklediğini ve Posta ve Telgraf Nâzırı Oksan Efendi ile ikinci defa görüştüğünü ve görüşmelere Posta ve Telgraf Nezâreti Dâiresi'nde girişilerek taraf-ı hükümet-i seniyyeden Posta ve Telgraf İdâreleri Şubeleri Müdürü murahhas tayin edilmiş olup, kendisinin de Bulgar Posta ve Telgraf Baş Müfettişi Mösyö Doniçef'i telgrafa davet eylediğini ve binâen-aleyh tarafeynden ikişer murahhasın görüşmelere memur edilmiş olduğunu beyân eylemiştir.

Bulgar Posta ve Telgraf Nâzırının beyânâtı esâsen tenzil-i ücret gâyesine müteveccihdir. Mumâ-ileyh Bulgaristan ile Sırbistan ve Romanya arasında imzalanan mukâvele mucibince bütün memleketlerde gerek posta ve gerek telgraf muâmelâtında aynı tarife cârî olduğunu ve bu sûretle meselâ Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan dâhilinde bir mektubun 10 santim ve telgrafnâmelerin beher kelimesinin 5 santim ücrete tâbi' ve bu esas üzere

²⁴⁰ Ticaret Mukâvelenâmesi, 27 Şubat 1914 (14 Şubat 1329), Tanin, s. 2

Türkiye ile tesis-i itilâfın faydalı olacağını beyân etmiş ve hatta Yunan'ın bile böyle bir itilâfa dâhil olmasında bir beis bulunmadığını dermeyân eylemiştir. Mösyö Estoyanoviç, aynı zamanda matbuâta ait telgrafnâmelerin tarife-i âdiyenin nısfı derecesinde bir ücrete tâbi' tutulmasına taraftar görünüyor ve bu hususta şu mutâlaayı yürütüyor;

“Matbuata ait telgrafnâmelerin ücretleri azalırken adetlerinin çoğalması gibi bir netice hâsıl olur ve bu bi'n-netice zararı değil fâideyi müelliddir. Mamâfih hâsılâtta tenâkus olsa bile ücret, keşide eden telgrafnâmeye münhasır olmayıp telgrafnâmenin geçtiği tüm memleketin telgrafhâneleri beyinde taksim edilmekte olduğu cihetle zarara da bütün memleketlerin telgrafhânelerin iştirâk edeceği ve binâen-aleyh korkuyu mucib bir hâl mutasavver değildir.”

İstanbul Muharriri ile Mösyö Estoyanoviç arasındaki konuşmalar, yalnız posta ve telgraf muâmelâtına inhisâr etmemiştir. Bulgaristan'ın siyâseti hakkında bazı sözler cereyân etmiştir. Bu esnâda Bulgaristan'ın bir harb-i garibe hazırlanmakta olup olmadığı suâli de irat edilmiştir. Mösyö Estoyanoviç, beyânât-ı âtiyede bulunmuştur:

- Bu doğru değildir. Bu şâyianın Bulgaristan'daki muhâlifler tarafından muhârebe taraftarı olmayanları heyecanlandırmak ve hükümet aleyhinde rey verdirmek fikriyle ileri sürülmüştür. Malumunuz olduğu veçhile biz, devre-i intihâbiyenin en şiddetli bir zamanında bulunuyoruz. Mamâfih Bulgaristan için âhiren giriştiği iki harpten sonra bir muhârebeye daha girişmek gayr-i kâbildir. Bulgaristan biraz da kendini ele almağa muhtaçtır. Ahvâl öyle düşünöldüğü gibi kolay tebdîl ve ıslâh edilemez.

Muharrir – intihâbâtta hükümetin ihrâz-ı ekseriyet edeceğinden emin misiniz ?

Estoyanoviç – Bizde ekalliyetlerin de nispet dâiresinde mebus çıkarmaları hakkındaki usûl ile aniden ahvâlin zuhuru da kâbil olmakla berâber yine zannederim ki; yine dediğimiz gibi olacaktır. Bizde câri olan usûl

ile kabîneyi yalnız bir fırkaya mensup erkân ile tesis etmek pek müşküldür. Bulgaristan kabîneleri bu ahvâlin mecburiyetiyle dâima müşterek kabînelerdir.

Bulgaristan Posta ve Telgraf Nâzırı bir müddetten beri şehrimizde bulunduğu halde el-ân iki memleket arasında akdedilecek olan Posta Mukâvelesinin müzâkeresine girişilmediği ve bundan evvel tarafeyn arasında muallak bazı mesâilin halli lâzım geleceği Jön Türk'te okunmuştur²⁴¹.

Türkiye ile Bulgaristan arasında Ticâret Muâhedenâmesi akdi için müteşekkil muhtelit komisyonu evvelki gün ziyâret eden Posta ve Telgrâf Nâzırı Oksan Efendi ile Panber Gazetesi muharrirlerinden biri ile mülâkatta bulunmuş ve şu beyânâtı vermiştir:

“Türkiye ile Bulgaristan arasında Ticâret Muâhedenâmesi'nin tanzîmiyle iştilal eden Komisyonun güyâ müşkülata uğramış olduğuna dâir vâki' olan şâyiaların asıl ve esâsı yoktur. Vâkia iş uzadı ise de şurası malum olmalıdır ki; Biz umûmî tarifelerin tanzîmiyle uğraşmaktayız. malumunuzdur ki; Osmanlı Devleti'nin Düvel-i sâireye karşı yüzde 11 gümrük hakkı vardır. Bunun yüzde on beşe iblâğı meselesi Avrupa devletleri meyânında derdest-i müzâkere bulunuyor. Biz Bulgaristan'a karşı bu usûlü ber-taraf ederek el-yevm bütün Avrupa devletlerinde yeni bir usûlü kabûl ettik. Bu usûl mucibince muayyen bir tarifemiz olmayıp, emtianın cins ve miktarına göre muhtelif tarifelerimiz olacaktır. Bu usûlü takipten maksadımız şudur ki; Bulgaristan'dan buraya gelen emtiadan yüzde 10, 20, 30 gümrük resmi alınsın, Türkiye'den Bulgaristan'a naklolunan emtianın gümrük resmi yüzde 4, 5, 10'dan fazla olmasın. tabi Bulgaristan'da bizim gibi düşünüyor. İşte müzâkerelerin uzamasındaki sebep bundan ibârettir”.

²⁴¹ Osmanlı – Bulgar Posta Mukâvelesi, 3 Mart 1914 (18 Şubat 1329), Tercümân-ı Hakikat, s. 2

Pomaklar meselesinin güyâ muâhedenâmenin akdine olduğu hakkında muharrir tarafından vâki' olan suâle Oksan Efendi aşağıdaki cevapta bulunmuştur:

“Benim böyle bir şeyden malumâtım yoktur. Pomaklar meselesinin Ticâret Muâhedenâmesi Komisyonu ile bir günâ taalluku yoktur”. Posta ve telgraf tarifeleri hakkında vâki' olan suâle de nâzır şu cevabı vermiştir:

“Şimdiye kadar Bulgaristan ile olan şerâitimiz, vilâyâtımız için tatbîk olunan tarifenin aynı idi. Telgrafların beher kelimesi bir kuruş ve beher mektup ücreti dahi bir kuruş idi. Fakat bundan sonra tarafeyn muvafakatiyle bu karanlığın ortadan kaldırılması kararlaştırılmıştır. İhtimâl ki; beher kelime 20 para ve kezâlik bir mektup ücreti 20 paraya tenzil edilir²⁴²”.

Osmanlı – Bulgar Ticâret Muâhedesini akdine görevli olan Bulgar murahhaslarından Mösyö Kosef ile bir mülâkat yapılmıştır. Mösyö Kosef, geçen Balkan Muhârebesi'ne nihâyet veren Dersaadet Muâhedenâme'sini akd ve tanzîme görevli olan General Barof ile Bulgaristan'ın şimdiki Dersaadet Sefiri Mösyö Toşef'ten mürekkep heyet azasından iken musâlahanâmenin akdini müteâkip Ticâret Muâhedenâmesi'nin dahi müzâkere ve akdine hükümeti tarafından görevlendirilmişti. Söz konusu mülâkat şöyledir:

- Osmanlı – Bulgar Ticâret Muâhedesini müzâkereleri ne dereceye gelmiştir, daha uzun müddet devâm edecek mi?

- Ciddi müzâkerelere şimdiden sonra başlanacaktır. Biz bu müzâkerelerin serian ve muvaffakiyetle cereyânına intizâr ediyoruz. Arzumuz içtimâ'ları sıklaştırmak ve haftada hiç olmazsa üç defa içtimâ' etmektir. Çünkü Osmanlı Meclis-i Mebusânı ile Bulgaristan Sobranya Meclisi yakında içtimâ' edecektir. akdedilecek olan Ticâret Muâhedesini'nin bu meclislerin nazar-ı tasvip ve tasdîkine arz olunması lâzımdır.

²⁴² Türkiye – Bulgaristan, 12 Mart 1914 (27 Şubat 1329), Tanin, s. 2

Teklifâtınızı Osmanlı murahhaslarına tevdi' ettik. Osmanlı Murahhasları el-yevm bu teklifâtı tetkîk ve tayin ile iştigal etmektedirler. Yarınki Salı günü onlar da bize mukabil teklifâtı tebliğ edeceklerdir. Bundan sonra her maddeyi ayrı ayrı müzâkereye başlayacağız. Türk Murahhasları Pazartesi günü Rûsumât Müdüriyeti'nde içtimâ' ile tetkîkatta bulunarak bize icrâ edecekleri teklif-i mukâbili ikmâl edeceklerdi. Bu içtimâ'da Türkiye'den Bulgaristan'a ihrâç edilen emtianın kaideleri hakkında tetkîkâta bulunacaklardı. Biz bu müzâkerelerin Mart nihâyetine ve en nihâyet Nisân'ın dört veya beşine kadar ikmâl ve muâhedenin akdini hesap ediyoruz. Çünkü müzâkerelerin daha uzun müddet sürüncemede kalması ne Türk, ne de Bulgar Murahhasları tarafından hiçbir sebeple haklı gösterilemez. Şimdiye kadar geçen zaman her iki taraf için meselenin tetkîklerinin ilkinin ihzâra kâfi idi. İki alakadar memleketin efkâr-ı umûmiyesini dikkatle incelemek gerekir. Zira bunların artık sabırsızlanmağa başladığını gösterecek intikamlar vardır.

Fazla olarak Osmanlı Murahhaslarınca, bizim daha müzâkerelerin başında her iki taraf icâp olan menfaatlere tabi olan teklif ettiğimiz geniş esâs, ber-taraf edilerek muâhede çerçevesinin tahdîdi arzu edilmesine nazaran şimdiki muâhedenâme her iki taraf için de asgari menfaatleri arz etmektedir.

Murahhasların daha geçen Kânûn-ı evvel başında vuku' bulan içtimâ'-ı umûmisinde arz ettiğim veçhile bu son şekilde (mahdut ve dar esâs üzerine dayanan) bir Ticâret Muâhedenâmesi iki içtimâda akdedilebilirdi. Ben daha vâsi' esâsı tercihte ber-devâmım. Mahdut esâs üzerine akdine çalışılan muâhedenâmenin netâyici görüldükten sonra bu esâsın terk edilmiş olmasından dolayı teessüf olunacaktır ve bu esef Türkiye tarafından vâki' olacaktır. Bu muâhede hiç olmazsa 1907-1910 Ticâret Mukâvelenâmesi –ki bir gümrük ittifâkı mâhiyetini hâvi idi- mâhiyetinde kalmalı idi.

- Mösyö Çakalof niçin Sofya'ya avdet etti? Mumâ-ileyhin Sofya'dan Viyana'ya seyâhati bazı Sofya gazetelerinin beyânâtı veçhile Avusturya'nın talebi üzerine Osmanlı–Bulgar Ticâret Muâhedenâmesi müzâkereleri hakkında Avusturya ve Macaristan hükümeti'ne izâhât vermek için mi vâki' oluyor?

- Osmanlı Murahhaslarının malumu olduğu üzere Çakalof İstanbul'dan Sofya'ya avdete mecbûr kaldı. Çünkü refikası hastalanmıştı. Sofya'ya evvelisi Cuma günü vâsıl oldu. Cumartesi günü kendisini Viyana'ya azimet için istasyonda teşyi' ettim. Refikası uzun müddet tedâvi zımnında Viyana sanatoryumlarından birine tevdi' edecektir. Bazı Sofya gazeteleri mumâ-ileyhin azimetini suâliniz dâiresinde tefsir etmişlerdir. Ticâret Muâhedenâmesi yalnız Türkiye'yi ve Bulgaristan'ı alakadar eden bir iştir. Ticâret meselelerinin hal ve tesviyesi için ne Türkiye'nin, ne de Bulgaristan'ın ecnebi mesâine ihtiyacı yoktur. Evvelsi günkü İstanbul Gazetesi'nin yukarıdaki meseleye dâir neşrettiği havâdisin sûret-i katiyede tekzibini rica ederim.

-Sofya gazeteleri mihrâk-ı vükelânın mesuliyetsiz olduğundan bahsediyor. Bu bâbdaki fikriniz nedir?

-Biz siyâsetle iştigâl etmiyoruz. İntihâbâtın sizce de malum olan netâyicini söyleyebilirim. Bulgar Matbuatının verdiği malumâta göre son intihâbât neticesinde hükümet 7 rey fazla kazanmıştır. Usûl-i nisbî üzere icrâ edilen intihâbâta ve ondan fazla fırkanın mesâisi karşısında bu netice parlamento lisânınca şâyân-ı memnuniyet olduğu add ve telakki edilebilir.

Mösyö Pasiç Sırbistan'da üç seneden beri benim bildiğime göre yalnız 1 rey fazla ekseriyet ile idâre ediyor. 7 rey ekseriyet ile Bulgaristan'da idâre-i hükümet kâbil olabilecek mi? Bu politikacıları alakadar eden bir meseledir. Ben ise buna cevap vermeğe salâhiyâttar değilim. Ancak umûm Sofya Gazetelerinde de itirafı veçhile bundan sonra o ekseriyet usûlü ile icrâ edilen intihâbâtın temîn ettiği müthiş ekseriyet yekdiğerlerinin ihrâzına intizâr

olunamaz. Dün ve bugün gelen Sofya gazeteleri buhrandan bahsetmiyor ve hükümet'in ihraz ettiği ekseriyetten başka bir ekseriyet ile idâre-i hükümeti deruhte etmeğe iştahlı kimse bulunmuyor. Zâten böyle bir ekseriyete de kimse mâlik değildir²⁴³.

²⁴³ Ticaret Muâhedesi, 24 Mart 1914 (11 Mart 1330), Tanin, s. 1

SONUÇ

19. yy. Bulgarlar ve bu coğrafyada yaşayan diğer Balkanlılar için bir isyan, varlığını ispatlama ve bağımsızlık mücadelesi demek iken bu yüzyılın sonunda bu hususiyetler yerini güç gösterisi, daha fazla toprak sahibi olma ve nihayetinde her bir devletin kendince bir Balkan İmparatorluğu kurmaya çalışması gibi hayallerle süslenmiştir.

Osmanlı Devleti içinse bu yüzyıl ıslahatların arttığı nihayetsiz ya da ağır malubiyetlerle sonuçlanan savaşların olduğu büyük toprak kayıpları vermenin sıradanlaştığı bir dönem anlamına gelmektedir. Bu savaşlardan belki de en ağırı 1877-1878 Osmanlı – Rus harbi olmuştur.

Bu savaş öncesinde Osmanlılar kendilerinden taviz koparmak niyetinde olan Bulgarların isteklerini gidermeye çalışmış, eksarhhanelerine bağımsızlık beratları vermiştir. Ancak bunlarla yetinmeyen Bulgarlar huzursuzluklarına devam etmişler ve Osmanlının '93 Harbi'nde aldığı ağır mağlubiyet sonrası tüm isteklerini yerine getirmek için uygun bir ortamın içerisinde yer almanın hazzını tatmışlardır. Zira bu savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Tuna'dan Ege denizine kadar inen, Kosova, Manastır vilayetlerini tamamen, Batı Trakya ile Selanik'in ise bir bölümünü içine alan büyük bir Bulgaristan kurulmuştur. Ancak bu sonuçtan diğer Balkan ülkeleri gibi büyük devletler de memnun olmadığından bu anlaşmanın yerine Berlin Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Padişahın tabiiyeti altında, Osmanlı Devletine vergi veren Hıristiyan bir hükümeti ve ordusu olan bir Bulgaristan Prensiği kurulmuştur.

Bu savaş sonrasında Balkanlar coğrafyasında her bir devlet geleceğe yatırım yapmak ve hayal ettiği topraklara sahip olmak için komita, örgüt ve partiler kurmuşlardır. Bunlardan birisi ise Bulgarlardır.

Tüm bu faaliyetler sonucu gerilen halatlar 20. yy'ın ilk çeyreğinde Balkan Savaşları ile kopmuştur. Bu savaşlar öncesinde Balkan devletleri ortak düşman yani Osmanlı Devleti'ne karşı kendi aralarında birleşmiş ve ilk Balkan Savaşı'nda bu devlete karşı yek vücut olmuşlardır. Bu ilk savaşta Bulgaristan ittifak içerisine girdiği komşularını bile kıskandıracak kadar büyüyünce onun sahip olduğu topraklarda gözü olanların sert bakışlarına maruz kalmıştır.

Elbette bu durum ikinci bir savaşı kaçınılmaz kılmış ve bu söz konusu savaşta daha bir iki yıl önce müttefik olduğu komşularıyla çarpışan ve çoklu bir kısıkaç altında kalan Bulgaristan, savaş sonunda tedavisi güç yaralar almış ve ilk savaşta elde ettiklerini kaybetmiştir.

İşte bu kayıp Bulgarlar için manevi anlamda da çok büyük bir yük anlamına gelmiştir. Özellikle Bulgar halkı Balkan harbinde verilen kayıplarına, bir şeyler elde etmek için girdikleri ama hep verip hiçbir şey alamadıkları bu savaşlara sebep olanlara büyük bir kin duymuştur. Devlet içerisinde bu kinin odak noktaları General Savoff ile Kral Ferdinand'tır. General Savoff hem bu savaşlardaki mağlubiyetten dolayı hem de ordulara kumanda etmeden önce de bilinen dolandırıcılık söylentilerine dair halk ve resmi mercilerce yargılanmıştır. Kral Ferdinand ise Bulgaristan'ın hangi büyük ülkenin yanında yer alması gerektiğine dair karar alırken duygusal davranıp ülkeyi yanlış bir mecraya sürüklemekle suçlanmış, tüm bu suçlamalardan kurtulmak için önce Avusturya sonra da Almanya'ya kabir ziyaretleri gerçekleştirdiğini belirttiği uzun seyahatler yapmıştır. Kral Ferdinand başta basın olmak üzere çok çeşitli çevrelerce istifaya dahi davet edilmiştir.

Bulgaristan tüm bu hadiselerin arasında iki büyük savaş arası dönemin ilk altı aylık periyodunda bir de seçim devresi geçirmiştir. Balkan Harbi esnasında eleştirilere dayanamayan Geşof ve Danef kabineleri istifa edince bu kabinenin yerini Radoslavof almıştır. Radoslavof, Geşof ve Danef'in aksine başta Ruslar olmak üzere İngilizler ve Fransızlara kesinlikle sempati duymamıştır. Bu maksatla bu seçimlerin en çok ağırlık kazandığı konuda, Ruslara karşı oluşturulan aleyhtarlıkta başı çekenler Radoslavof ve Liberaller olmuştur.

Seçimlerde Rus aleyhtarlığı yapılmasının en önemli sebebi, Ruslar hakkında hep olumlu hisler besleyen Bulgar halkının Balkan Savaşları'nda Rusların yanlarında yer almadığını görmüş olmalarından kaynaklanmaktadır. Geç de olsa Bulgar halkı onlarca yıl boyunca Balkanlar coğrafyasında yürütülen Panislavist ve Osmanlı düşmanlığı üzerine kurulu politikanın kan bağından daha çok Rusların çıkarlarına hizmet ettiğini anlamışlardır. Üstelik savaş sonrasında Rusların yaptığı bir hadise Bulgarların zihninde oluşan hayal kırıklığının büyük bir kine dönüşmesine sebep olmuştur. Bu olay Çar Nikola'nın Romanya seyahati esnasında Dobruca'nın Rumenlere verilmesi gerektiğine dair yaptığı açıklamadan ibarettir. İşte tüm bu hadiseler o vakte kadar Rus yanlısı politikalar güden ve kendilerine Rusofil denilen siyasilerin de sonu anlamına gelmiştir.

Zira Bulgaristan için Dobruca en az Makedonya kadar önem verilen topraklardandır. İşte bu durum Rusya'ya olduğu kadar II. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ı arkasından vuran Romanya'ya da uzun yıllar boyunca devam edecek gizli bir husumetin oluşmasına sebep olmuştur. Öyle ki bu husumet neticesinde Bulgaristan I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın ve Romanya'nın tam karşısında yer almıştır. Elbette bu bloklaşmada Almanya ve Avusturya ile kan bağı bulunan Kral Ferdinand'ın ve Panislavizmi Rusya'nın aleyhine ve kendi menfaatlerine kullanmak, aynı zamanda harp sonrası güçlenen Sırbistan tehlikesine karşı Bulgaristan kozunu öne sürmek isteyen Avusturya-Macaristan'ın politikalarını da yadsımamak gerekmektedir.

Balkan Harbi sonrasında Bulgarlar ile diğer Balkan devletleri özellikle Yunanistan ve Bulgaristan arasında en çok mevzu bahis olan husus, esir mübadelesi ve karşılıklı mezalimlere dair çıkan haberlerden ibarettir. Zira bu savaş tarihe toprak kavgasının yanı sıra bir katliam savaşı olarak da damgasını vurmuştur.

Bu katliamdan en çok etkilenenler ise hiç kuşkusuz Müslümanlardır. Nitekim Bulgarlar topraklarındaki hem Türkleri hem de kökenleri Türk olmasa bile dini kimliği Müslüman olanları maddi hayattan silmek için büyük çaba sarf etmişlerdir. Tarihin en büyük katliamlarından geçen bu Müslümanların bir kısmı bu sebepten Türkiye'ye göç etmiştir. On yıllarca süren ve günümüzde de etkilerini taşıdığını gördüğümüz Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç hareketlerinin temelini işte bu savaşlar teşkil etmektedir.

Bulgaristan ile Osmanlı Devletinin Balkan Savaşları sonrasındaki durumlarına gelince...

Bulgarların Balkan harbinde en çok savaştığı devletlerden biri olan Osmanlılar hakkında savaş sonrasında aleyhte yorumlar yapmadığını görüyoruz. Hatta bazı yorumlarda yenilmiş Bulgarların bu savaşla alakalı olarak "Türkleri karşımıza almamalıydık" dediklerine dahi şahit oluyoruz.

Aynı evrede Osmanlı'nın ise büyük hatalarla dolu Balkan Savaşları'ndan Edirne gibi özellikle manevi önemi haiz toprakları geri alabilmiş olmaktan dolayı mutlu olduğunu ve artık batı komşularından yana her hangi bir sıkıntı ya da taciz görmek istemediğini anlıyoruz.

İşte bu iki devletin birbirleri hakkındaki söz konusu düşünceleri Birinci Dünya Savaşı gibi önemli bir dönemece giden bu aşamada kin güden pek çok devletin birbirine beslediği hislerden çok daha olumludur diyebiliriz. Her ne kadar safların belli olmaya başladığı bu evrede Bulgarlar Osmanlıların

yanında yer almak için çeşitli şartlar ileri sürmüşlerse de iki devletin bu yaklaşımlarını olumlu karşılamak gerekmektedir. Zira bu anlayış iki ülkeyi kısa zamanda bir arada hareket etmek hususunda yakınlaştıracaktır.

Kısacası Bulgarlar Balkan Savaşları öncesi ve sonrasındaki ruh halleri itibariyle tam bir duygu karmaşası yaşamış ve bu savaşların kendisine kazandırdıkları ve kaybettiklerini önüne koyarak düşünüp bundan sonraki adımlarını nispeten daha temkinli atmaya gayret göstermiş, iç hesaplarını ve komşularıyla münasebetlerini de bu temkinli yaklaşım çerçevesinde irdlemiştir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Tanin

Tercümân-ı Hakikât

Diğer Kaynaklar

Adanır, Fikret, Makedonya Sorunu, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay, Kasım 2001

Ağanoğlu, H. Yıldırım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç, İstanbul, Ece Yay., Kasım 2001

Ahmet, Vedat Sabri, "Bulgaristan Türklerinin Siyasi ve Kültürel Tarihine Dâir Genel Bir Çerçeve", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 385-392

Akgül, Suat, "Bulgaristan Türkleri ve Türk İnkılâbı", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 432-442

Andonyan, Aram, Balkan Savaşı, Aras Yay., İstanbul, Temmuz 1999

Armaoğlu, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007

Atalay, Bülent, "Mustafa Kemal (Atatürk)'in Minber Gazetesi ve Bulgaristan", **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005

Aybar, Celal Bulgaristan Nüfusu, Ankara, Devlet Matbaası, 1935

Aydın, Mahir, "Bulgaristan Komiserliği", **BELGELER, Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C. XVII, S. 21'den Ayırbaşım, Ankara, TTK, 1997, s. 71-74

Bayrak, Meral, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü (1878-1929)", **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005, s. 341-342

Bayur, Yusuf Hikmet, II. Balkan Savaşı, C. 2, İstanbul, Yenigün Basın-Yay., Temmuz, 1999

Bıbına, Iordanka, "XX. Yüzyılın Başında Bulgar Basınında Türkiye (1908-1912)", **XIII. Türk Tarih Kongresi**, 4-8 Ekim 1999, C. 3, Kısım 2, Ankara, TTK., 2002, s. 1035-1041

Bıbına, Iordanka, "Bulgar Tarihçi Ve Araştırmacıların Gözüyle Türk Kültürü", **XII. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Ankara, TTK., 1999, s. 949-953

Bıyıklıoğlu, Tevfik, Trakya'da Milli Mücadele, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., 1992

Boyacı, Ender Kamil, 1920-1923 Bulgaristan'ından Çıkan Dersler, İstanbul, Konuk Yay., Şubat 1979

....., Bulgar Tarihinden Sayfalar - İslamlaştırılmış Bulgarlar Ve Ulusal Yeniden Uyanış Süreci, Der. Georgi Yankov, Ed. Hristo Hristov, Sofya Pres Ajansı Yay. 1989

....., Bulgaristan, Yeni Türk Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, Ötüken Yay., 1985

Bulut, Semih, "Tarihsel Açıdan Makedonya Meselesi Ve Bölgesel Etkileri", **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., Ankara, 2003

Dede, Abdürrahim, Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri, İstanbul, Türk Dünyası Yay., 1978

Demir, Fevzi, "İttihatçıların Osmanlı – Bulgar Cemaati İle İlişkileri (1908 – 1912)", **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Ankara, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., 2003

Dimitrof, Georgi, Seçme Eserler, Çev. Aydın Şimşek, Ankara, Temel Yay., Aralık 1971

Eminov, Ali, "Bulgaristan'daki Türkler (1945-1983)", Çev; Mine Çankaya, **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 377-383

Erdinç, Didar, "Bulgaristan'daki Değişim Sürecinde Türk Azınlığın Ekonomik Durumu", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 394-400

Erim, Nihat, Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri, Ankara, Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi, 1953, s. 457-476

Eroğlu, Hazma, "Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu", **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, Ankara, TTK, 1985, s. 28-29

....., "General Mihail Savoff", Meydan Larousse, Büyük Lügat Ve Ansiklopedi, C. 17

Günay, Mehmet, "Osmanlı Sonrası Bulgaristan Topluluğunun Dînî Hayatı", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 407-415

Hakov, Cengiz, "1913 Yılında İstanbul'da İmzalanan Bulgar-Türk Anlaşması Ve Bulgaristan Türk-Müslüman Nüfusun Hakları", **XIII. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Kısım 1, Ankara, TTK., 2002, s. 419-424

Hakov, Cengiz, "Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 371-375

Hall, Richard, Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası, Çev., M. Tanju Akad, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003

Hamdi Paşa, Ahmed, Bulgar Tarihi, Trabzon, 1426

Hamzaoğlu, Yusuf, Atatürk ve Makedonya Türklüğü, Üsküp, Autoprint Yay., Ekim, 2006

İrtem, Süleyman, Kâni Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi (Balkanların Kördüğümü), Yay. Haz., Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yay., İstanbul, 1999

Karpat, Kemal H., Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, Çev. Recep Boztemur, İstanbul, İmge Kitabevi Yay., 2004

Keleşyılmaz, Vahdet, "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci", **Erdem**, Cilt 11, Sayı 31, Mayıs 1999, s. 139-153

Keskioğlu, Osman, Bulgaristan'da Türkler -Tarih ve Kültür-, Ankara, Kl. ve Tur. Bak. Yay., Aralık 1985

Kocabaş, Süleyman, Niçin Mağlup Olduk?, İstanbul, Vatan Yay., 2005

Kocabaş, Süleyman, Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913, İstanbul, Vatan Yay., 2000

Koylu, Zafer, "Ayastefanos Anlaşması Ve Sonrasında Balkanlarda Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları: Makedonya", **Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005

....., "Kral Ferdinand", Meydan Larousse, Büyük Lgat Ve Ansiklopedi, C. 7

Kuyucuklu, Nazif, Bulgaristan Balkan lkeleri İktisadı 2, İ.Üniv. Yay., İstanbul, 1987

Macfie, A. C., Osmanlının Son Yılları 1908-1923, Çev., Damla Acar, Funda Soysal, İstanbul, Kitap Yay., Haziran 2003

McCarthy, Justin, lm ve Sürgün (1821-1922), Çev; Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Yay., 1998

Memişoğlu, Hüseyin, Bulgar Zulmüne Tarihi Bir Bakış, Ankara, Devran Matbaası, 1989

Metel, Ali Balkan, Balkan Savaşı ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti, İstanbul, Yeni Batı Trakya Dergisi Yay., 2002

Nuri, Yavuz, Türk Arşiv Belgelerine Göre I. Balkan Harbi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989

....., Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı) C. 6, Güven Basımevi, İstanbul, 1963

Ortaylı, İlber, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Bulgaristan’daki Yılları”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Ankara, TTK., 1989, s. 2041-2046

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik”, **XII. Türk Tarih Kongresi**, C. 3, Ankara, TTK., 2002, s. 23-35

Önen, S. Tülay, “Bulgaristan Türkleri (1884-1992)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniv., S.B.E., 1992

Öksüz, Hikmet, Batı Trakya Türkleri (Makaleler), Yay. Haz., Veysel Usta, Çorum, Karam Yay., 2006

Öztuna, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi 1, Siyasi Tarih, Ankara, TTK, 1998

Öztuna, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi 2, Ankara, TTK, 1998

Sarıkoyuncu, Esra, Mustafa Kemal Atatürk’ün Sofya Askeri Ataşemiliterliğinin Türk-Bulgar İlişkilerine Yansımaları (1913-1918), Ankara, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başk. Yay., 2006, s. 8-53

Sarınay, Yusuf “Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’ın Bağımsızlığını Tanıması ve Türk – Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi, (1908-1914)”, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk - Bulgar İlişkileri – Bildiriler**, İstanbul, Odunpazarı Belediyesi Yay., Mayıs 2005

Sloane, William M., Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar, İstanbul, Süreç Yay., Eylül 1987

Şerefli, Ahmet Şerif, Bulgaristan'daki Türkler (1879 – 1989), Ankara, TTK, 2002

Şıvgın, Hale, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1908 Yıllarında Makedonya (Rumeli Vilayeti) Sorunu" **Gazi Üniv. İk. ve İd. Bil. Fak. Dergisi**, Cilt 12, 1996, Sayı 1-2

Şimşir, Bilal, Bulgaristan Türkleri (1878-1985), İstanbul, Bilgi Yay., Şubat 1986

Tacemen, Ahmet, Bulgaristan Türkleri (1878-1990), Adana, Adana Türk Ocağı Vakfı Yay., 1991

....., Tarihte Türk - Bulgar İlişkileri, Ankara, Gn. Kur. Ask. Tar. ve Str. E. Bşk. Yay., 2004

Tatarlı, İbrahim, "Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü", **Türkler**, C. 20, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 424-431

Todorov, Nikolay, Bulgaristan Tarihi, Çev. Veysel Atayman, İstanbul, Öncü Kitabevi, 1979

Toğrol, Beğlân, Direniş, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay., 1991

Toğrol, Beğlân, 112 Yıllık Göç (1878-1989), İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay., 1989

Troçki, Leon, Balkan Savaşları, Arba Yay., İstanbul, Eylül 1995

Toprak, Zafer, "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı:104, Ağustos 2002

Tuğlacı, Pars, Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri, Pars Yay., İstanbul, 1984

Tunçay, Mete, Erik Jan Zürcher, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923, İstanbul, 1995

Turan, Ömer, "Bulgaristan'da Prenslik Döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çabaları", **Bellekten**, C. LXIV, S. 239, Ankara, TTK, Nisan 2000, s. 89-100

Uçarol, Rifat, Siyasi Tarih, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985

Ülker, Çiğdem, Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu, Ankara, Kültür Bak. Yay. 1998

Yaver, Halil, Bulgarların Balkanları İstila Planları, İstanbul, Tecelli Basımevi, 1938

Yaver, Halil, Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı, Ankara, Tecelli Matbaası, 1932

Yavuz, Nuri, "Türk Arşiv Belgelerine Göre I. Balkan Harbi", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989

Ek 1**Bulgaristan – Yunanistan Tedâfi-i Muâhede-i İttifâkıyesi**

Birinci Madde - Eğer tarafeyn-i âkideynin arzu-yı samîmîlerine muhâlif olarak ve hükûmeteyn-i âkideynin taarrûzî ve tahrîkî bir hareketi men etmelerine rağmen her iki hükûmetden biri gerek kendi arâzîsi dâhilinde ve gerek muâhedât ve hukûk-ı düvel mevâidine muhâlif sûretde Türkiye tarafından düçâr-ı taarrûz olurlar ise kuvâ-yı külliyeleriyle birbirlerine muâvenet ve sulhu ancak birlikte akd eylemeği taahhüd ederler.

İkinci Madde - Tarafeyn-i âkideyn bir taraftan Türkiye İmparatorluğu dâhilinde yaşıyan hemcinslerinin vifâk içinde bulunmalarını temînen nüfûz-ı manevîlerini istimâl edecekleri gibi Rum ve Bulgar unsurlarının muâhedât ahkâmından mütevellid hukûka riâyet ettirmek ve onlara müsâvât-ı siyâsiye ve temînât-ı esâsiye bahş etmek için gerek Hükûmet-i Osmâniye ve gerek Düvel-i Muazzama nezdinde vâki olacak mürâcaatlarda müştereken hareket eyleyeceklerdir.

Üçüncü Madde - İşbu muâhede imzâsı târihinden itibâren üç sene müddetle merî ve muteber olacak ve fesh olunmadığı takdîrde tarih-i iktizâsından itibâren zımnen bir sene daha temdîd edilmiş olunacaktır.

Dördüncü Madde - İşbu muâhede hafî tutulacaktır. Bir devlet-i sâliseye gerek kısmen ve gerek umûmiyeti itibâriyle tarafeyn-i müteâkideyn arasında itilâf hâsıl olmadıkça teblîğ edilemeyecektir.

İşbu muâhede mümkün olduğu kadar yakın zamanda tasdik edilecek ve tasdiknâmeleri Sofya'da ve Atina'da mübâdele edilecektir.

Sofya'da iki nüsha olarak 12 Mayıs 1912 târihinde tanzîm edilmiştir.

Bu tedâfii ittifâk muâhede-nâmesine bir de beyânnâme merbutdur ki; bunda birinci madde hükmünün, Girit mebûslarının Yunan Paramentosu'na

kabûlünden dolayı vâki olacak muhârebeye şumûlü olmadığı beyân ediliyor. Bulgaristan bu halde hayırhâh ve bî- taraf vaziyetini alacaktır. Bulgaristan Girit Meselesi'nin halli yolunda Yunanistan tarafından vâki olacak bir harekete muhâlif vaziyetde bulunmayacaktır.

Ek 3**MUAHADE-İ KATIYE METN-İ RESMİSİ**

Bundan dört ay evvel Matbuat-ı Osmaniye sütunlarında neşredilen muâhede-i katiyye metni ayrı ayrı tercümeler mahsûlü olmak itibariyle aralarında şayan-ı dikkat ve hatta mucib-i hayret birçok mübaniyetler müşâhade ediliyordu. İstanbul Muahedesi gibi bilhassa hayat-ı esasiye-i memleket olmak iktiza eden bir eserin bu sûretle vaz-ı enzar edilmesini muvafık bulduğumuzdan, Hariciye Nezareti'nden bir sûretini istihsale muvaffak olduğumuz Muahede metn-i resmisini ber-vech-i âti derc ediyoruz:

Zat-ı Şevket Sımat-ı Hazreti Padişahî ile haşmetli Bulgaristan Kralı hazretleri Londra Muahedenâmesi'nin akdinden beri zuhûr eden vekayiin tevlit eylediği hal ve mevki'-i sûret-i muslihanede ve devamlı bir esas üzerine tanzîm etmek ve kendi milletlerinin usûl-ı saadet hâli için lüzûmu derkâr olan revâbit-ı dosti ve münâsebât-ı hasene-i hemcivari-yi îade eylemek arzusuyla mütahassis olduklarından muâhede-i hâzire-yi akde karar vermişler ve bunun için:

Zat-ı Şevket Sımat-ı Hazreti Padişahî Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi Hazretleri'yle Bahriye Nazırı Mahmut Paşa Hazretleri'ni ve Şura-yı Devlet Reisi Halil Beyefendi Hazretleri'ni ve Haşmetli Bulgaristan Kralı Hazretleri müzzar-ı sabıkadan General Savoff ve Nüzzar-ı Sabıkadan Mösyö Nacoriç ile murahhas-ı Orta Elçi unvânını hâiz Mösyö Toşef'i murahhas tâyin etmişlerdir.

Murahhasân-ı müşârün-ileyhin yolunda ve muntazam görünen salâhiyetnâmelerini ba'de't-te'âti mevadd-i âtiyeyi kararlaştırmışlardır.

BİRİNCİ MADDE

İki memleket arasındaki hudûd Bahr-ı Siyah üzerinde bulunan “Ayaboğanina” manastırının cenûbunda kain “Rezevaya” suyu mansıbından bed ederek işbu suyun mecrasını “Pirogo” ve “Delidere” sularının “Komila” (Kamila)nın garbındaki nokta-i iltisatına kadar tâkip eder. “Rezevaya” suyu mansıb ile salifüz-zikr nokta-i iltisak arasında mansıbtan itibaren evvela cenûb-i garbi istikâmetini tâkip eder ve “Belaca”yı devlet-i aliyyeye bırakarak bir dirsek teşkîl edip şimal-i garbiye ve badehu cenûb-ı garbiye doğru gider. “Rezevara” ve “Peragobla” karyeleri Memâlik-i Osmaniye’de kalır. “Rezevaya” suyu “Peragobla”dan itibaren takriben beş buçuk kilometre bir tûl üzerinde cenûb istikâmetinin tâkip ettikten sonra garb ile şimale doğru bir dirsek teşkîl eder ve ba’dehu şimale doğru hafifçe bir inhisah peyda ederek garb istikâmet-i umûmiyesinde imtidat eyler. Bu kısımda “Likodi”, “Kaladara” karyeleri Bulgar toprağı üzerinde kalır ve “Çıkınıgori”, “Mavrodepo” ve “Lakava” karyeleri Devlet-i aliyyeye rücu’ eder. Ba’dehu hudûd-ı daima “Rezevaya” suyunu tâkip ederek “Torfo” Çiftiği’ni Bulgaristan’da bırakır ve cenûb-ı şarkıye doğru teveccüh eder ve “Radoslafçı” Karyesi’ni Osmanlı arazisinde bırakarak bu karyenin cenûbunda takriben sekiz yüz metro garba doğru inhina eder ve “Komila” (Kamila) Karyesi’ni Osmanlı arazisinde bırakarak karyenin garbında ve takriben dört yüz metro bu’d mesafesinde “Pirogo” ve “Delidere” sularının nokta-i iltisakına vâsıl olur.

Hatt-ı hudûd “Pirogo”, “Delidere” sularının nokta-i iltisakından itibaren “Delidere” mecrasını tâkip eder ve mezkûr su ile berâber şimal-i garbi istikâmet-i umûmiyesine intidad ederek “Pاسبela”, “Kandilicek” ve “Derel” Karyeleri’ni Devlet-i Aliyye’de bırakır ve “Soğuksu”nun şarkında 563 rakımları üzerinden geçen tepeyi tâkip ederek şimal-i garbı istikâmetinde devam eder ve 563 rakımının ötesinde “Çaplayık” (Çayırılı) Karyesi’ni Osmanlı arazisinde bırakır ve şu son karyeyi üç kilometre şark ve şimalinden dolaşarak “Gavlama” suyuna vâsıl olur. hudûd “Gavlama” suyunu takriben iki kilometre tûlunda tâkip ederek işbu suyun “Karabanlar”ın cenûbundan gelen yine

kendisinin diğerk bir kolu ile iltisak ettiği noktaya muttasıl olur. İşbu nokta-i iltisaktan itibaren hatt-ı hudûd “Türk Alatlđ”dan gelen ırmağın şimalindeki tepe üzerine geçerek eski Osmanlı-Bulgar hudûduna mûntehi olur.

Yeni hatt-ı hudûd ile eski hudûdun nokta-i iltisakđ “Türk Alatlđ”nın dört kilometre şarkında ve eski Osmanlı-Bulgar hudûdunun “aykırı yol” istikâmetinden şimale doğru bir dirsek teşkîl ettiği noktada kâindir. Bu noktadan itibaren hatt-ı hudûd Tuncanın garbında ve “Derviştepe” karyesinin şimalinde kain “Balabanbaşı” ya kadar tam eski Osmanlı-Bulgar hudûdunu tâkip eder.

Yeni hatt-ı hudûd “Balabanbaşı” civarında eski hudûdtan ayrılarak hatt-ı müstakim üzere “Değirmendere”ye doğru iner. Yeni hudûdun eski hudûdtan ayrıldığı nokta “Derviştepe” Karyesi kilisesinin iki kilometre bu’d mesafesinde kâindir. Hudûd “Derviştepe” Karyesi’ni Osmanlı toprağında bıraktıktan sonra “Değirmendere” mecrâsını “Bulgar-Lefke” (Lefke-i zımmi) Karyesi’ne kadar tâkip eder ve bu karyeyi Bulgar toprağında bırakır. “Bulgar-Lefke” (Lefke-i Zımmi)’nin şark ve cenûb kenarlarından itibaren hatt-ı hudûd “Değirmendere”si mecrâsını terk edip garba doğru teveccüh eder. “Müslim-Lefke” ve “Dimitri” Köyü karyelerini Osmanlı toprağında bırakır ve “Büyükdere” ve “Değirmendere”nin kısm-ı süflâsı ve Demirhandere “Osmanlı” haritasında (Tüttü Deresi) (241) rakım arasındaki hattı müstakim-i miyâhı tâkip ederek Mericin Cisri Mustafa Paşa’nın şarkında şimale doğru teşkîl ettiği dirseğın en şimal noktasına vâsıl olur. Dirseğın bu kısmı Cisri Mustafa Paşa Köprüsü’nün şarkındaki medhalinin üç buçuk kilometre bu’d mesafesindedir. Hadd-i Meriç dirseğının kısm-i garbisini değirmene kadar tâkip edip oradan şimendüfer köprüsünün şimalindeki “Çirmenderesi”ne hatt-ı müstakim üzere vâsıl olur. (Çirmenderesi) “Çirmen” Karyesi’nin üç kilometre şarkından Meriç Nehri’ne dökülen çaydır) ve ba’dehu Çirmen Karyesi’ni şimalden dolaşarak “Tazıtepesi”ne gider. Hudûd-ı “Çirmeni Devlet-i Aliye”de bırakır ve Çirmenderesi mecrâsını tâkip ederek Çirmen’in şimal-i garbisinde Şimündüfer hattını kat’ eder ve daima aynı çayı tâkip ederek (613 Rakımlı)

“Tazitepesi”ne çıkar. (Çirmen deresinin) Çirmen’in şimal-i garbisinde Şümendifer hattını kat ettiği nokta Çirmen Karyesi merkezine beş kilometrelik ve Cisir-i Mustafa Paşa’dan itibaren Osmanlı Toprağı’nda kalan “Yaylacık” ve “Gölcük” karyelerinden bi’l-mürûr Arda ile Meriç arasındaki hatt-ı taksim-i miyâhı takib eyler. “Gölcük”den itibâren hudûd (449) rakımdan geçer ve ba’dehu (367) rakımına iner ve işbu rakımdan itibâren takribî olarak hatt-ı müstakim üzere cenûb istikâmetinde Arda Nehri’ne doğru teveccüh eder. Bu hatt-ı müstakim Osmanlı Toprağı’nda kalan “Bektaşlı”nın bir kilometre garbından geçer.

Hatt-ı hudûd (367) rakımından Arda Nehri’ne vâsıl olduktan sonra Arda’nın sâhil-i yeminini Şarka doğru takib eder ve “Çenfirli” Karyesi’nin bir kilometre cenûbunda bulunan değirmene vâsıl olur. Bu değirmenden itibâren “Gabdohorder”(Tabdohor)’un şarkındaki hatt-ı taksim-i miyâhi takib eder ve “Gabdahor” (Tabdohor) Karyesi’nin bir kilometre şarkından geçer ve “Drabişne” (Draşne) Karyesi’ni Bulgaristan’da bırakarak ve bu karyenin takriben bir kilometre şarkından geçerek mezkûr karyenin bir kilometre cenûbundan “Ateren Deresi”ne iner. Oradan da cenûb-ı garbî istikâmetini bi’t-ta’kib “Akalan” ve “Kılıklı Köyü” karyeleri arasında cereyan eden ırmağın menba’ına en kestirme tarikle gider ve işbu ırmağın taloğunu takib ederek “Kızıl Deli Deresi”ne iner. Bu ırmaktan itibâren “Gökçepınarı” Bulgaristan’da bırakarak “Kızıl Deli Deresi” mecrasını alır ve oradan da “Mandarıçe”nin dört kilometre cenûbunda ve “Soğanlık-ı Bâlâ”nın üç kilometre şarkında bulunan bir noktada cenûba doğru ayrılan ırmağın taloğunu takib ederek aynı ırmağın menba’ına gider ve ba’dehu en kestirme tarikle “Kayacık”, “Mandıra” suyu menba’ına iner ve menba’dan itibâren “Kayacık” “Mandıra” suyunun taloğunu takib ederek “Mandırice”nin garbında “Meriç”e vâsıl olur. Bu kısımdaki “Karanıto” Karyesi Bulgar Toprağında kalır ve “Başkilisa” “Ahıryanpınar ve “Mandıra” karyeleri Devlet-i Aliyye’ye rücu’ eder.

Bu noktadan itibâren hudûd-ı Meriç’in taloğunu nehrin “Kaldırkoz” Karyesi’nin üç buçuk kilometre cenûbunda ve iki kola ayrıldığı noktaya kadar

takib ederek oradan da “Firecik”in civarından geçen sağ kolları taloğunu bi’t-tâkib Adalar Denizi’ne münthehi olur. Bu kısımda “Aksu” bataklığı ile “Keneligöl” ve “Kazıklıgöl” gölleri Devlet-i Aliyye’de kalarak “Tuzlagölü” ile “Dranagölü” Bulgaristan’a rücu’ eder.

İKİNCİ MADDE

Tarafeynin şu sırada diğer tarafa rücu’ edecek olan araziyi işgal etmekte bulunan asâkir-i muâhede-i hâzireye sâlifü’z-zikr Murahhaslarca vaz-ı imzâ edildikten on gün sonra arazi-yi mezkûreyi tahliyeye ve ondan sonraki on beş gün müddet zarfında dahi usûl ve kavâid-i câriyeye tevfikân diğer taraf memuriyetine teslim müsâra’at eyleyeceklerdir. Şurası da mukarrerdir ki; her iki hükümet muâhede-i hâzire tarihinden itibâren üç hafta müddet zarfında ordularını terhis edeceklerdir.

ÜÇÜNCÜ MADDE

Muâhede-i hâzirenin imzâsını müteâkib tarafeyn-i âkıdeyn beyninde münâsebât-ı diplomasiye ile posta, telgraf ve şümendüfer münâkalâtı derhal tekrar mevki’i icrâya vaz’ olunacaktır

DÖRDÜNCÜ MADDE

Memleketeyn beyninde münâsebât-ı iktisâdiyenin teshîli maksadıyla tarafeyn-i âkıdeyn 6-19 Şubat sene 1911 târihinde ticâret ve seyr-i sefâine müteallik olarak akd olunan mukâvelenâmeyi muâhede-i hâzirenin imzâsı akebinde ve bugünden itibâren bir sene müddetle tekrâr mevki’i icrâya vaz’ etmeği ve düvel-i sâireye karşı mevcûd olan taahhüdât-ı vâkı’alarıyla kâbil-i telif olmak üzere gümrüklerce bi’l-cümle teshîlâtı kendi mahsûlât-ı sînâ’iye ve zırâ’iye veya sâirelerine bahş eylemeği taahhüd ederler.

18 Teşrin-i sâni , 2 Kanun-ı evvel sene 1909 tarihli Konsolosluk Beyânnâmesi dahi aynı müddet zarfında tekrâr mevki'i icrâya vaz' olunacaktır.

Maamâfih tarafeyn-i âkıdeynden her biri kendi memleketlerinin düvel-i sâire konsolos memurları kabûl olunan bilcümle mevâkiinde general konsolosluklar (Baş şebenderlikler), konsolosluklar(şebenderlikler) ve veys konsolosluklar (şebender vekâletleri) ihdâs eyleyebilecektir.

Bundan mâadâ tarafeyn-i âkıdeynden bir ticâret muâhede-i ile bir konsolosluk mukâvelesi akdini tezekkür etmek üzere müddet-i kalile-i mümkün zarfından muhtelit komisyonlar tayinine ibtidâr eylemeği taahhüt ederler.

BEŞİNCİ MADDE

Üserâ-yı harbiye ile rehineler muâhede-i hâzirenin imzâsından itibâren bir ay müddet zarfında veya mümkün ise daha evvel mübâdele kılınacaktır. İşbu mübâdele tarafeynce sûret-i mahsûsada tâyin olunan komiserler marifetiyle icrâ olunacaktır. Sâlifüz-zikr üserâ-yı harbiye ile rehinelerin iânesi masarılı yedinde buldukları hükümete aid olacaktır. maamâfih işbu hükümet cânibinden tesviye olunan zâbitân maâşâtı zâbitân-ı mezkûrenin mensup buldukları hükümet tarafından tediye edilecektir.

ALTINCI MADDE

Muhâsimâne iştirak etmiş olan veyâhud muâhede-i hâzireden evvelki vakâyî'i siyâsiyede medhaldâr bulunan bilcümle eşhâs hakkında tarafeyn-i âkıdeyince tam manasıyla bir afv-ı umûmî bahş olunmuştur. Terk olunan arazi ehâlisi havâli-yi mezkûrede serzede-i zuhûr olan vekayi'-i siyâsiyeden dolayı aynı afv-ı umûmiye mahzar olacaklardır.

Bulgaristan'a rücu' eden arazinin tekrar işgâli sırasında kanûnen teşekkül edecek hey'et-i hükümet tarafından tâyin olunacak ve usûlü veçhile ehâliye ilân edilecek olan iki haftalık müddetin inkızâsında işbu afv-i umûmiden istifâde hakkı sâkıt olacaktır.

YEDİNCİ MADDE

Cânib-i Hükümet-i Osmaniye'den Bulgaristan'a terk edilen arazinin ehâli-yi aslîyesinden olup orada ihtiyâr-ı ikâmet etmiş bulunan eşhâs Bulgar Tebe'ası olacaklardır. Ehâli-i merkûmeden bu sûretle Bulgar Tâbiyyetine geçmiş olanlar Bulgar memurîn-i mahalliyesine sadece bir beyânnâme ittası ve Osmanlı Şehbenderhânelerinde bir muâmele-i kaydiye icrâsı sûretiyle dört sene zarfında buldukları yerlerde Tâbi'iyet-i Osmaniye'yi ihtiyâr eylemek salâhiyetini hâiz olacaklardır.

İşbu beyânnâme memâlik-i ecnebiyede Bulgar Konsoloshâneleri feçelâriyelerine tevdi' edilecek ve Osmanlı Şehbenderhâneleri tarafından kayd ve tescil olunacaktır. Dört sene zarfında hakk-ı hiyâriyelerini isti'mâl edeceklerdir.

Terk olunan arazide sâkin İslâmlardır Bulgar Tâbi'iyetine geçenler bu müddet zarfında hizmet-i askeriye îfâsına ve bir gûna bedel-i askerî tediyesine tâbi' tutulmayacaklardır. Bu Müslümanlar, hakk-ı hilârlarını isti'mâl eyledikten sonra terk edilmiş olan araziden bâlâda musarrah dört sene müddetin inkızâsına kadar mufârakat edecekler ve emvâl-i menkûlelerini ihrâcât resminden muaf olarak imrâr salâhiyetini hâiz olacaklardır.

Ma'amâfih, ehâli-i merkûme şehir ve kasabât ile karyelerde bulunan her gûna emvâl-i gayr-i menkûlelerini muhafaza edebilirler ve bunları eşhâs-ı sâlise marifetiyle idâre ettirebilirler.

SEKİZİNCİ MADDE

Bulgaristan'ın bilcümle memâlikinde Bulgar Tebe'asından bulunan Müslümanlar an-aslin Bulgar olan tebe'anın hâiz oldukları aynı hukûk-ı mülkiye ve siyâsiyeyi hâiz ve serbesti-yi vicdâna, hürriyet-i diniyeye ve âyin-i diniyenin alenen icrâsı husûsunda serbestiye mâlik olacaklardır. Müslümanların âdâtına riâyet olunacaktır.

Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî'nin nâm-ı nâmi-yi Hilâfet-penâhilerinin hutbelerde zikrine devâm olunacaktır.

El-Yevm teessüs etmiş olan veya âtiyen teessüs edecek bulunan Cemâ'at-ı İslâmiye ile onların silsile-i merâtib i'tibâriyle teşkilâtı ve emvâli tanınacak ve mahzar-ı riâyet olacaktır. Cemâ'at-ı mezkûre bilâ-mevâni' kendi rüesâ-yı diniyelerine tâbi' bulunacaktır.

DOKUZUNCU MADDE

Memâlik-i Osmâniye'deki Bulgar Cemâati memâlik-i mezkûredeki cemâ'at-ı sâire-yi Hıristiyâniye'nin el-yevm hâiz oldukları aynı hukûku hâiz olacaklardır. Tebe'a-i Osmaniye'den bulunan Bulgarlar emvâl-i menkûle ve gayr-i menkûlelerini muhâfaza edecekler ve hukûk-ı şahsiye ve tasarrufiyelerinin isti'mâl ve inkızâsı husûsunda zerrece iz'âc edilmeyeceklerdir ve harb-i âhire esnâsında mesken mevâlarını terk etmiş olanlar nihâyet iki sene zarfında avdet edebileceklerdir.

ONUNCU MADDE

Arazinin ilhâkından mukaddem iktisâb olunan hukûka ve bir de memurîn-i müteallika-i Osmaniye tarafından mu'ta evrâk ve vesâik-i adliye ile sened-i resmîyeye riâyet olunacak ve aksi kaziye ve hüküm sâbit oluncaya değin nakz ve ihlâl edilmeyecektir.

ONBİRİNCİ MADDE

Terk olunan arazide şehir, kasabât ve kurâdaki emvâl-i gayr-i menkûleye tasarruf hakkı Osmanlı kanûnu ile bahş ve tayin olunduğu sûretle bir gûnâ tahdidâta tâbi' olmayarak tanınacaktır.

Arazi-yi mezkûredeki emvâl-i gayr-i menkûle veya emvâl-i menkûle ashâbı sûret-i kat'iyede olarak Bulgaristan hâricinde ikâmet etseler bile bilcümle hukûk-ı tasarrufiyelerinden istifâde de devâm edecekler ve bunları başkasına verebilecekler veya eşhâs-ı sâlise marifetiyle etdirebileceklerdir.

ONİKİNCİ MADDE

Terk edilen arazide kâin müstesna, icâreteynli, mukataalı, icâre-i vâhideli ve bir de aşâr-ı vakfiyeye tıpkı Kavânin-i Osmaniye'de muayyen oldukları üzere riâyet olunacaktır. İcâp edenler tarafından idâre edilecektir.

ÖZET

Emine Aşçı / Türkiye Cumhuriyeti Tarihi / Ankara - 2007
Türk Basınına Göre Uluslar Arası Dengeler İçinde Bulgaristan ve
Türk Bulgar ilişkileri (29 Eylül 1913-31 Mart 1914)

1878’de bağımsızlığını ilan etmesiyle dünya devletler tarihine merhaba diyen Bulgaristan bu yıldan sonraki her bir yılda kendine ait bir siyasi anlayış devam ettirmeye çalışmış ve bu anlayış ile devlet olma bilincini yakalamak için çaba sarf etmiştir. Bu anlayışla Bulgarlar Balkan Savaşları’nın en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Bu savaşların ilkinde pastanın en büyük parçasının Bulgarların tabağına düşmesi komşularını kıskandırınca ikinci bir savaş kaçınılmaz olmuştur. Ancak bu yeni savaşta Bulgaristan ilk savaşta tüm şansını ve önemli orandaki topraklarını kaybetmiştir. Pek çok yönüyle bir hayal kırıklığı olduğundan bu savaş Bulgarlar için milat niteliğindedir. Zira Bulgaristan bu savaşın tecrübeleri ve kinleriyle I. Cihan harbi terazisinin hangi kefesinde duracağını belirlemiştir. Bu iki savaş arası dönemde Bulgarlar kendi iç muhasebelerini yapmış, genel seçimlerle uğraşmış, ülke içindeki azınlık statüsündeki Müslümanlara karşı bir duruş belirlemeye koyulmuş, komşularıyla münâsebetlerini yeniden tanzim etmeye çalışmış, Osmanlı Devleti ile yakınlaşmış ve Rusya ile daha keskin olmak kaydıyla yollarını ayırmıştır. Tüm bu olayların neticesinde ülke içinde muhalefetin sesi kralın kulaklarını sağır edecek kadar yüksek çıkmış, Bulgaristan Müslümanlarına anlaşma maddelerinde saklı kalan haklarını bir türlü vermemiş ve hep zulüm göstermiş, bazı komşularıyla özellikle Romanya ile arasına uzun yıllar kalacak gizli bir kin duvarı örmüş, Balkan Savaşları’nda çarpıştığı Osmanlı Devleti’nin I. Dünya savaşında yanında, tutarsız politikalarından bıktığı ağabeyi Rusya’nın ise tam karşısında yer almıştır.

Anahtar kelimeler:

1- Bulgarlar, 2- Bulgaristan ve Osmanlı Devleti, 3- Bulgaristan ve Balkan Devletleri, 4- Bulgaristan Müslümanları, 5- Balkan Savaşları

ABSTRACT

Emine Aşçı / Turkish Republic History / Ankara - 20007

Bulgaria and Relations of Turkish-Bulgarian According to the Turkish Press
in International View (29 September 1913-31 March 1914)

Bulgaria, seen on the world scene with their claiming of independence in 1878, has put an effort to bring about a political understanding of their own and through this understanding they have tried to find out a way of grasping the consciousness of becoming a state since then. Bulgaria, became one of the most important actors of Balkanic Wars. A new war turned inevitable when the biggest slice of the cake proved to be Bulgaria's, as if to make the neighbor states jealous. However, in this second war, Bulgaria lost all their chance seen in the first war, and an important rate of territories. As it is a total disillusionment in many ways, this war has been a milestone for Bulgarians, because, with the experiences and the hatred of this war, Bulgaria defined at which side to take place in the First World War. During the inter-war years Bulgarians considered the status quo, dealt with general elections, made an effort to rearrange the relations with neighbor states, got closer with the Ottoman Empire, and separated its ways with Russia in a more certain way. As a result of all these; within the country, the voice of the opposition was loud enough to deafen the king, Bulgaria never gave the Muslims their rights which were only limited within the articles of the agreement and put a pressure on the Muslims, they made a secret wall of hatred, which was to remain there for a long time, between some neighbors, especially Romania and themselves, and in the First World War they fought with the Ottoman Empire, against which they fought in Balkanic Wars, and they kept their opposite side to Russia whose unsteady policies they were tired of.

Key words:

1- Bulgarian, 2- Bulgaria and Ottoman State, 3- Bulgaria and Balkan States,
4- The Bulgarian Muslims, 5- Balkan Wars